کۆمەڵگای بەبارمتەکراو.. د. زیرەک عەبدولڵا

ئەم وتارە تەرخانە بە قسەکردن لە بارەی دیاردەی بەبارمتەکردنی کۆمەڵگای کوردستانی لەلایەن حکومەتی عێراقییەوە. تیایدا جەخت لە سیاسەتی بڕینی قووتی کوردستانیان لەلایەنی دەسەڵاتدارانی شیعەی عێراق، بەم بەستی چۆکدادان بەدەسەڵاتدارانی هەرێمی کوردستان و لەباربردنی خەونەکانی کوردستانیان دەکرێت. هەروەک تیشک دەخاتە سەر خاڵە لاوازەکانی پارتەکانی دەسەڵات لە کوردستان لەم پرسەدا.

لە سادەترین مانایدا، بەبارمتەکردن بریتییە لە دەستبەسەرکردنی کەسێک، یان گرووپێک لە خەڵک، بەئامانجی ناچارکردن بە بەئنجامگەیاندنی ڕێککەوتنێک، کە بەرژەوەندیی لایەنی بارمتەکاری تێدا بەدیدەت.

بەبارمتەکردن ڕەفتارێکی نایاساییە، هۆشیاری مافیاگەریی لەپشتە، بەوەی دەست بە مافە سەرەتاییەکانی مرۆڤێک، یان گرووپێک دەبات، لە هەندێک دەستکەوت، یان ئازادییەکانی بێبەشی دەکات، لەگەڵیشیدا ناچار بە هەندێک ڕەفتار و بڕیاری دەکات، کە لەباری ئاساییدا نایەوێت بیکات.

بەبارمتەکردن لە دوو جەمسەری ململانێکار و بووەک (کەس، یان کەسانێک)ی بەبارمتەکراو پێکدێت. زۆرجاران کەسانی بەبارمتەکراو هیچ کەمتەرخەمییەک و بێیاساییەکیان نەکردووە، هیچ پێوەندییەکی ڕاستەوخۆیان بە ململانێکەوە نییە، بەڵکوو تەنها کەسانی نزیک لە یەکێک لە جەمسەرەکانی ململانێکەن.

دیاردەی بەبارمتەکردن لە زۆربەی کۆمەڵگاکانی گێتیدا، لە کایەکانی ڕامیاری، شەڤاریدا، ئیداریی، ئابووری و کۆمەڵایەتی، بەئاست و جۆری جیاواز هەیە.

ئەگەر دیاردەی بەبارمتەکردن لە کۆمەڵگاکانی گێتیدا بەسەر تاک، یان گرووپێکی بچووک بەرجەستە بکرێت، ئەوا لە کوردستاندا لەپاڵ ئەوجۆرە بەبارمتەکردنە، بەبارمتەکردنێکی دیکە بوونی هەیە، ئەویش زۆرینەی ئەندامانی کۆمەڵگایە. بە لەبەرچاوگرتن و دەرهێنانی چەند توێژێکی دیارکراو، دەشێت بڵێین کە لە کوردستاندا بەبارمتەکردنی کۆمەڵگا لەئارادایە.

لە کوردستاندا جەمسەرەکانی بەبارمتەکردن چیتر دوو نین، بەڵکو زیاترن، بەڵام دەشێت بەسەر دوو تەوەری ناوەخۆ و دەرەوە پۆلین بکرێن. ناوەخۆ بریتییە لە قەڵەمڕەوی (یەکێتی) و (پارتی) بەجیا،

دەرەوە بریتییە لە حکومەتی عێراقی (کە هەمیشە بە داردەستی ئیران ناوزەدی دەکەم)، لەگەڵ وڵاتانی وەک ئەمریکا، بەریتانیا، فەرەنسا و..تاد. جەمسەرەکانی بەبارمتەکردنی کۆمەڵگای کوردستانی هەرچەند بن، لەوەدا یەکدەگرنەوە کە هەموویان سەر بە توێژی سیاسەتکارانن، ئەو توێژەی خەیاڵپلاوانە خۆیان بە هۆشیارتر و زۆرزانتر لە خەڵک دەزانن، خۆیان بە سەروەر و خەڵکیش بە پاریا دەبینن.

دیاردەی بەبارمتەکردن لە زەمەنی دەسەڵاتداریی رژێمی بەعس و لە ململانێ لەگەڵ سەرکردایەتی شۆڕشدا لە زۆر رووداودا بەرجەستە دەکرێت. لەوبارەیەوە مێژوونووسان و شۆڕشگێران بە نموونە دەتوانن تیشک بخەنە سەر دەیان رووداو، بەڵام دوای رووخانی بەعس و سەرهەڵدانی دەسەڵاتی شیعەکان، قەبارەی ئەو دیاردەیە گەورەتر بوو، بەتایبەتی لە ٢٠١٤ لەگەڵ بەزینی قووتی خەڵکی کوردستان بە مەبەستی چۆکدادان بە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان، لە بەرانبەر هەندێک پرسی ستراتیژی و گرینگ.

راستە رژێمی بەعس قووتی خەڵکی نەدەبری، بەڵام مرۆڤی دەکردە بارمتە، تا نزیکەکانی دەستگیر بکات و لەناویان ببات، کەچی دەسەڵاتدارانی شیعەی ئێستا لە دژی دەسەڵاتداران و خەڵکی سەربەخۆخوازیی کوردستان، دەست بە چەکێکی زۆر نامرۆڤانە دەبەن، ئەویش بە بارمتەکردنی کۆمەڵگای کوردستانییە، لە پێناو خۆبەدەستەوەدان و قبووڵکردنی بندەستی و دانانی بەگەورەیی و سەروەریی دەسەڵاتی شیعە بەسەر کوردستان. بەمانایەکی دیکە لە پێناو دانان بە سەنتەری ئەوان و پەراوێزی ئێمە، ئەمەش لە میانەی بەزینی قووت و بژێوی ژیانیان. ئەوەی لەنێوان ئەو دوو رەفتارەی بەعس و دەسەڵاتی شیعی هاوبەشە، بریتییە لە هزری دژە کوردستانی بوون.

دەسەڵاتی شیعە لە عێراقدا تێکەڵەیەکە لە درێژکراوەی ئەخلاقی رەگەزپەرستی بەعس و هزری دوژمنکاریی دەسەڵاتی ئیران دژ بە خەڵکی کوردستان. لە هەر شوێنێکدا کوردێک، یان بزووتنەوەیەکی کوردایەتی سەرهەڵبدات، شیعەی عێراق ئامادەی یارمەتیدانی دوژمنی کوردانە. بینیمان بەمەبەستی یارمەتیدانی ئێران چۆن هەزیان بە لەناوبردنی خۆپیشاندەرانی رۆژهەڵاتی کوردستان دەنارد.

حکومەتی عێراق بەراوێژکاریی ئێران خەریکی زەلیلکردنی کۆمەڵگای کوردستانییە، بەوەی کۆمەڵگای کوردستانیان کردووتە بارمتە، بە سەپاندنی مەرجەکانیان بەسەر پارتی و سەربەخۆخوازان، نەک یەکێتی، چونکە یەکێتی لە خەندەقی حکومەتی عێراقدایە. بەدڵنیاییەوە ئەگەر یەکێتی نەبێت، دەسەڵاتی شیعەی عێراق ئەوەندە بەهێز نین ئەو رەفتارە بکەن.

حکومەتی عێراقی لەو پرسەدا مافیائاسا لە دژی کوردستانیان ڕەفتار دەکات، بەڵام پۆلیتیلۆگەکان دەبێت لەخۆیان بپرسن: چۆن دەبێت حکومەت وەکو مافیا هەڵسوکەوت بکات؟ حکومەت دامەزراوەیە، بەیاسا ڕەفتار دەکات. فیلەسۆفیی حکومەتداریی بریتییە لە خزمەتکردن، سەپاندنی جێگیری، پاراستنی کەرامەت و بەرژەوەندیی هاوڵاتیان، نەوەکو ئیهانەکردن و بەبارمتەکردنیان، چونکە دەسەڵاتدارنی بەدەنگی هاوڵاتیان لەو پێگەیەدان. بەو ڕەفتارانە، شیعەی عێراق سەلماندوویەتی، کە لە ئەگەر هەبوونی دەسەڵاتدا، زۆر لە ڕژێمی بەعس توندوتیژتر دوژمنکارانەترە لە بەرانبەر کوردستانیان.

بەگومان ئەمریکا، بەریتانیا و فەڕەنساش دەستییان لەو ڕەوشەدا هەیە، ئەوەش دەبەستنەوە بەریفراندۆم. ئەوان دەخوازن خەڵکی کوردستان لەلایەنی ئابوورییەوە ڕەوشی خراپ بێت، کە ئەمە کاریگەری لە کۆی ڕەهەندەکانی ژیانی سۆسیۆکولتووری دەکات. ئامانجیش بریتییە لە دورخستنەوەی کوردستانیان لە بیری سەربەخۆخوازیی. ئەمە هۆکارێک بە دژبوونی ئەو وڵاتانە بە مافی هەڵبژاردنی چارەنووسی کوردستانیان شک نابەین. بۆچی لای ئەمریکییەک، بەریتانییەک و فەڕەنسییەک، عەرەب لە کوردستانیان گرنگترە؟

هەرچەندە دەڵێن کوردستانی بەهێزیان دەوێت، بەڵام ئەو قسەیە فریودەرە. ئەوان بەو قسەیە ماسکێک دەپۆشن کە تەنها سیاسەتکاریی کورتبین دەتوانێت باوەڕی پێبکات. پرسەکەش بریتییە لە دژبوونیان لە گۆڕینی نەخشەی جیۆپۆلیتیکی ئەو ناوچەیە، چونکە ئیدارەی سیستەمی جیهانی دەکەن و جێگیریی ئەو سیستەمەیان لەلادا مەبەستە.

دیاردەی بەبارمتەکردنی کۆمەڵگای کوردستان، فاکتەری یارمەتیدەری ناوەخۆیشی هەیە، کە بریتین لە ڕەفتارەکانی یەکێتی و پارتی.

یەکێتی نیشتمانی لەلایەک خەڵکی سلێمانی و دەڤەری ژێر قەڵەمڕەوی خۆی بەبارمتەکردووە، کە بەشێکن لە هاوڵاتیانی هەرێمی کوردستان، لە دژی حکومەتی هەرێم بەکاریان دەهێنێت، ئەمەش لەمیانەی ئەو چەکدار، میدیاکار و دادوەرانەی کە بەپارەی دزراو دروستیکردوون. هێزی یەکێتی لەهێزی پارەی دزراو دایە. لەلایەکی دیکەش تەواوی خەڵکی کوردستانی بەبارمتەکردووە، بەوەی ڕێگا لە بەهێزبوونی کوردستان دەگرێت بە بڕیاری سەربەخۆخوازانە. یەکێتی بەشێکە لە شکاندن و لاوازکردنی کوردستان. زەبری گورچکبڕی ١٦ ئۆکتۆبەر بەرچاوترین نموونەی لاوازکردنی کوردستانە. ئەگەر خەڵک بیانەوێت سەربەخۆبن و لە ژێر دەسەڵاتی شیعەی عێراقدا قووتاریان بێت، وەک ئەوەی لە ریفراندۆمدا تێبینیمان کرد، ئەوا هێشتا یەکێتی لێناگەڕێ ئەوە رووبدات. هەر بۆیە کومەڵگای کوردستان بارمتەی خیانەتەکانی یەکێتییە.

خاڵێکی دیکەی نەرێنی لەو بە بارمتەکردنەی کۆمەڵگای کوردستانی بریتییە لە پارتی و هەڵسوکەوتەکانی بەشێک لە بەرپرسەکانی. پارتی لەلایەک ناتوانێت خۆی و کوردستان بەهێز بکات، ناتوانێت بە تەواوی خەڵک لە خۆی کۆبکاتەوە، باوەڕیان پێبهێنێت کە دوونیابینی و سیاسەتی ئەو راستتر و نیشتیمانپەروەرانەترە لەوانی دیکە، چونکە ئەوانی دیکە لە بواری راگەیاندندا زۆر لە پارتی بەهێزترن. ئەوان ماوە ماوە لە وڵاتی ئیران خوولیان بۆ دەکرێتەوە، بە مەبەستی بێبەهاکردنی کوردستان و سیمبوولەکان و پرسە رەواکەی، بە شووشتنەوەی مێشکی گەنجان و برەودان بە تیرۆری هزری لە دژی سەربەخۆخوازان.

لەلایەکی دیکەدا دەردە گەورەکە بریتییە لە گەندەڵی و چاوچنۆکی هەندێک لە بەرپرسانی پارتی بە بازرگانیکردن و پارەکۆکردنەوە.

لەپاڵ خیانەت، ڤیرۆسی شێرپەنجەی جەستەی کوردستان بریتییە لە گەندەڵی و بێدادی، لەمەشدا هەندێک لە بەرپرسانی پارتی بەشی شێریان بەردەکەوێت. گەندەڵی هۆکارێکی گرنگی لەناوبردنی هەستی کۆیی و پێکبەستنی هاوڵاتیانە بەیەکتر و بەکوردستان. لەوکاتەی یەکێتی بەخیانەت (بێگومان گەندەڵی و دزیش) بەندیواری خەڵکی کوردستان لاواز دەکات، ئەوا هەندێک لە بەرپرسانی پارتی بە گەندەڵی لەو پرسەدا بەشدارن.

ئەگەر پارتی دەخوازێت بەهێز بێت، دەبێت دەستی ئەو گەندەڵانە ببڕێت کە پارتی و پۆستە ئیدارییەکان بۆ بەرژەوەندی تایبەت بەکاردەهێنن. ئەو گەندەڵانە خەڵک هەم لە پارتی و هەمیش لە نیشتیمانپەروەری دووردەخەنەوە.

پارتی نە ئەوەندە لاوازە هەموو داخوازییەکانی دەسەڵاتدارنی شیعەی عێراق قبووڵ بکات، نە ئەوەندەش بەهێزە بەیەکجاری لێیان جیابێتەوە و سەربەخۆیی رابگەیەنێت، ئەوەش خەڵکی لە مەڵەق راگرتووە.

پرسیاری رژد لەو پرسەدا، پێوەستە بە ڕۆڵی ڕۆشنبیرانی کوردستان. ئایا ئەو توێژە گرینگە چ ڕۆڵێک دەگێڕێت لە دروستکردن، یان لەناوبردنی دیاردەی بەبارمتەکردنی کۆمەڵگای کوردستانی؟ هەر شتێک لە کۆمەڵگادا رووبدات، جا هەر کۆمەڵگایەک بێت، ئەوا ڕۆشنبیرەکانی لێی بەرپرسن، بەو پێیەی ئەوان هزر بەرهەمدەهێنن، کە بزوێنەری ستایلی ژیانی کۆمەڵگا و دیاردە سۆسیۆکولتوورییەکانیەتی. ڕۆشنبیرانی کوردستان لە ئاست ئەو پرسەدا زۆر کەمتەرخەمن. ئەوان بەشدارن لە دروستکردنی جاش و ناپاک بە نیشتیمان، لە دروستکردنی گەندەڵ و دز و بەهەدەرچوونی سامانی کوردستان، ئەوان بەرپرسن لە سەرهەڵدان و بەردەوامبوونی دیاردەکانی نادادپەروەیی و بێیاسایی و..تاد. ڕۆشنبیران بەرپرسن لە زەلیلبوون و ئیهانەکردنی تاکی کورد

لەلایەن سیاسەتکارانی ناوخۆ و دوژمنانی دەرەوە. ڕۆشنبیری راستەقینە نابێت ڕێگا بدات کۆمەڵگا لەلایەن توێژێکی سیاسییەوە بەبارمتە بکرێت. دەبێت لەپاڵ دامەزراوە مەعریفییەکان، بەشداری چالاک بکات لە بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاریی سۆسیۆپۆلیتیکی هاوڵاتیان، تاوەکو هیچ سیاسەتکارێک ئازایەتی ئەوەی نەبێت کۆمەڵگا بەبارمتە بکات. لەئەگەری بەهێزبوونی ئاستی هۆشیاری ئەندامانی کۆمەڵگا بەبارمتەکردن، گەندەڵی، خیانەت و..تاد، دیاردەیەکی قبووڵکراو نابێت لە کۆمەڵگادا، بەڵام کێشەی ڕۆشنبیری ئێمە، کێشەی کەسییە (ڕێژەییە، بەڵام زۆرینەیە)، نەک نیشتیمان. وەرگرتنی بڕێک پارە، مووچەیەکی ژێربەژێر، پارچەیەک زەوی و ئۆتۆمبێلێک بەسە، تا بێدەنگی هەڵبژێرێت لە ئاست کۆی ئەو دیاردە نەرێنییانەی لە کۆمەڵگادا هەیە. ڕۆشنبیرانێک هەن حەوجەی سڵاوێکی کوڕێکی بەرپرسێکی دزی وڵاتن. هەیانە تائێستا واسیتە دەکات تا دیدارێک لەگەڵ ناپاکێک، گەندەڵێک، دزێک، پیاوکوژێک بکات و وێنەیەکی لەگەڵ بگرێت. کە ڕۆشنبیر خۆی ئەوەندە بچووک بکاتەوە، سیاسەتکاریش خۆی لێدەگۆڕێت، ئیدی پێی وایە کە بەکردەیی ئەو کەسێکی گرینگە لە کۆمەڵگادا.

بەرەنجام: کۆمەڵگای کوردستانی بەهۆی ئەو ڕەوشە ئابووری و سۆسیۆپۆلیتیکییەی تێیکەوتووە، بەبارمتەکراوە. قووتی ئەندامانی زەوتکراوە و یاری بەهەست و ژیانی دەکرێت. زەرەرمەندەکان بریتیین لە کۆمەڵگای کوردستانی، کەمتەرخەمەکانیش تەنیا سیاسەتکارانن، ناوخۆ و دەرەوە پێکەوە.

د. زیرەک عەبدولڵا - ئەڵمانیا

ماچەکەی هەرمەسە.. عومەر ئەحمەد عەزیز

ماچ لە مێژوودا:

ڤۆن برایت ئەنسرۆپۆلۆژیست لە زانکۆی تکساس لە لێکۆڵینەوەکانیدا دەڵێت یەکەم ماچ وەکو دیکۆمێنت مابێتەوە لە داستانێکی ڤیدای

سانسکریتی ، کە نزیکەی 1500 ساڵ پێش زاین تۆمارکراوە، دواتریش لە ئەدەبیاتی هندییەکاندا بەتایبەت داستانی مەهاباراتا ، کە لەسەدەی چواری زایینیدا نوسراوەتەوە، باس لە ماچکردن دەکات وەکو ئاکتێکی ئیرۆتیکیی، هەشە ئەڵێن یەکەم ماچ وەکو هەموو مێژووی مرۆڤایەتی ڕیشەکەی ئەگەڕێتەوە بۆ میسۆپۆتامیا و شارستانییەتی سۆمەرییەکان، پاشان چەند دەقێک بە زمانی سامیی لە ئەکەدییەکانەوە ماوەتەوە کە ئاماژەی تێداون بە ماچی سێکسیی، بەڵام خۆ ناکرێت مێژووی ماچ هەموو بخرێتەڕوو ئەوەی هەیە گرنگترین ماچەکان کە کاریگەرییان هەبووە لە مێژوودا ئەمەش بەپێی پێڕستە جیاوازەکان کە بە کاریگەرترین،ماچەکان کراون و بەچونی نوسەرەکان دەگۆڕێت، بەڵام هەندێک ڕوداوی ماچ هەیە تا ڕادەیەکی زۆر کۆدەنگیی لەسەر کە ڕوداوی گەورەن لە مێژووی مرۆڤایەتیدا، بۆ نمونە ماچەکەی یەهودا لە ئینجیلی مەتا ئاماژەی پێدراوە، یەهودا ماچی عیسای کرد، بۆ ئەوەی سەربازەکان بیناسنەوە و دواتر دەستگیریی بکەن و بیکوژن، لە مێژوودا ئەم ماچە یەکێکە لە بەناوبانگترین ماچەکان ئەمەش دەرخەری ئەو ڕاستییە ماچ تەنها بۆ ئاماژەی ئیرۆتیکیی و سێکسیی نییە، بەڵکو چەندین جۆری ماچ هەیە کە دەربڕیی هەستی جیاوازن، تەنانەت ماچ هەیە دوژمنکارانەیەو سەرلەبەری مێژوو دەگۆڕێت.

ماچەکەی هەرمەس

بەو ناونیشانەدا وا دەردەکەوێت باس لە ئەفسانەیەکی کۆنی سۆمەریی یان میسریی و گریکییەکان ئەکەین بەڵام ئەمجارەیان ماچێک لە سەردەمی مۆدێرنەدا هاوشێوەی ئەو ماچانەی مێژوو دەبێتە ڕوداوو، کە چیرۆکەکەی بەمجۆرەیە:

لە چەند ڕۆژی ڕابردودا سەرۆکی یەکێتی تۆپی پێی ئیسپانیا لەیاری کۆتایی مۆندیالی ئافرەتان لە ئوسترالیا، کە لەنێوان ئیسپانیا و ئینگلیزدا بوو، دوای بردنەوەیان بە ئەنجامی یەک گۆڵی بە بەرانبەر ڕۆبیالسی سەرۆکی یەکێتی تۆپی پێی ئیسپانیا لەخۆشی بردنەوەکە، چەند یاریزانێکی لەباوەش گرت و یەکێک لەو یاریزانانەی ماچکرد، کە دەنگدانەوەی زۆری هەبوو، ڕوبیالس خۆی دەڵێت وەکو کچی خۆم ماچمکردووە، وەکو دەوترێت هەرمەسی یاریزانیش ناڕازیی بووە لەو شێوازی ماچکردنە، ئەم ماچە بوو بە ڕوداوێکی جیهانیی و چەندین ڕاپۆرتی لە ڕۆژنامەجیهانییەکاندا لەسەر نوسراوە، ڕوداوەکە هەڵگریی چەند ئاماژەیەکە لەم بابەتە بەکورتیی لەسەر هەندێک لەو ئاماژانە دەوەستین:

یەکەم: ئەوەی، کە باسدەکرێت لەبارەی نەمانی جیاوازی تەواوی ڕەگەزیی لەنێوان نێر و مێ لە کلتوری ڕۆژئاوا، بەوجۆرە نییە و هێشتا ڕەگەزی مێ بەهەمانشێوەی ڕۆژهەڵات هەڵگریی بەشێکی زۆری ئەو ناوەڕۆکەیە، کە ئافرەت و ڕەگەزی مێ بەگشتیی هەڵگرییەتی بەدرێژایی مێژووی پیاوسالاریی و ئەم دۆخە تێنەپەڕییوە، هەر خودی ناڕەزایەتییەکان ئاماژەن بەوەی ئەم دوو ڕەگەزە یەکسان نیین و خاوەن هەمان ئەرک و ماف و تایبەتمەندی نین، ئەگینا بۆچی ئەو هەموو ناڕەزایەتییە، بابڵێین شێوازی ماچکردنەکە نائاسایی بووە، بەڵام لەکلتوری ڕۆژئاوا ماچکردنی ژن و پیاو زۆر ئاساییە و ئەگەر ڕوداوەکە بەپێچەوانەوە بوایە زۆر ئاسایی ئەبوو، واتە ئافرەتێک ماچی یاریزانێکی نێری بکردایە، بۆیە ئەمە دەمانگەیەنێت بەو ڕاستییەی جیاوازیی ڕەگەزیی و نایەکسانیی جێندەریی لەڕۆژئاواش درێژەی هەیە.

دووەم: تا ئێستا ڕەگەزی مێ دەرباز نەکراوە لەو ڕوانینە سێکسە ڕوتەی، کە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی هەیەتی بۆی، ئەم دیدە بریتییە لەوەی ئافرەت لە بەشێکی زۆری سیفەتی مرقایەتیی دابماڵرێت و تەنها وەکو تەنێکی چێژلێوەرگیراویی سێکسیی سەیربکرێت، بەمەش بەشێکی زۆری وەزیفەی ئینسانی لە ئافرەت دەسەندرێتەوە، چیتر تۆ ناتوانی وەکو مرۆڤ مامەڵە لەگەڵ ڕەگەزی مێ بکەیت و بەردەوام دەبێت بەحەزەرەوە مامەڵەیان لەگەڵدا بکەیت، ناتوانی بەشداریی خۆشیی و ناخۆشییەکانیان بکەیت، چونکە وەکو وتمان ئەوان زیاتر وەکو بوونێکی چێژدەر و سەرچاوەی چێژ سەیردەکرێن، کە تا ئێستا مرۆڤایەتیی بە ڕۆژهەڵات ڕۆژئاواوە نەیتوانییوە ڕەگەزی مێ لەم دۆخە ڕزگار بکات و پێناسەی مرۆڤی بداتێ، وەکو چۆن ڕەگەزی نێر هەیەتی.

سێیەم: ئەوەی هەستی پێ ئەکرێت، ڕەگەزی مێ خۆشی بەشێکە لەو دیدەی کۆمەڵگا هەیەتی بۆیان، ئەگینا لە وڵاتێکی پێشکەوتووی وەکو ئیسپانیا تا ڕادەیەکی زۆر ئافرەت لە زۆر کایەی ژیاندا هەمان بواری پیاوانی هەیە، کەی پێویست دەکات خۆیان ببنە بەشێک لەو دیدە پیاوسالارییەی کە کۆمەڵگا هەیەتی بۆیان، کاتێک ڕۆبیالس دەڵێت من وەکو کچی خۆم هێرمۆسۆم ماچکردووە دەبوایە یاریزانانی ئیسپانیا ڕازیبونایە و نەکەوتنایە ژێر کاریگەریی میدیا و ڕای گشتیی، بەم کارەیان خۆیان درێژە بەو دیدە دەدەن، کە ڕەگەزی مێ وەکو بقە و تابوو سەیردەکات و کەمتر حسابی مرۆڤی بۆدەکات بەدەر لە ڕوانینە ڕەگەزییەکەی، واتە ئەمەوێت بڵێم ئەگەر ڕاهێنەرێکی ئافرەت ماچی

یاریزانێکی پیاوی بکردایە ئەو کاریگەرییە نەرێنیانەی نەدەبوو، لەمەشدا وەکو وتمان ڕەگەزی مێ خۆی بەشێکە لەو جیاوازییە ڕەگەزییەی کە کۆمەڵگا دروستی کردووە.

چوارەم : ئەوەی جێی سەرنجە لە ڕۆژئاوا ڕۆژانە هەزاران و سەدان هەزار ئافرەتی خوای 18 ساڵ دەستدرێژی ئەکرێتەسەر، وڵاتێک نییە بەدەیان و سەدان خانەی لەشفرۆشی ڕێگەپێداراوی تێدا نەبێت، لە هەموو بارێکیدا ئافرەت قوربانییە جا دەستدرێژیکردنەسەر بێت، یان لە یانەیەکی شەوانەدا ئیشبکات یان هەر شێوازێکی تر، ئەم هەمووی بە بەرچاوی وڵاتانی پێشکەوتو لەڕوی هەواڵگیریی و ئاسایشەوە ڕودەدەن و لێی بێدەنگن، یان ئەگەر پرسەکە وەکو پرسێکی گڵۆباڵ سەیربکەین، ئەو هەموو ڕێکخراوەی کە بۆ بەرگیریی لە مافی ئافرەت دروستکراون و ساڵانە بەدەیان ملیار دۆلاریان بۆ خەرجدەکرێت، ئەو هەموو میدیا و ڕۆژنامە و پێگە ئەلیکترۆنیانە، کە دەکەوینە گومانی ئەوەی وا دەردەکەوێت تەنها پیشەکەیان بەو ناوەوەیە، ئەگینا لە جەوهەردا بۆچی هیچ لەژیانی ڕەگەزی مێ نەگۆڕدرا و ل□ بەشێکی زۆری جیهاندا ئافرەت مرۆڤی پلەدووە تەنانەت لە هەنێک وڵاتدا هیچ مافێکی ئینسانیی نییە، بەڵام وێنەی ماچکردنی پیاوێک لە میدیا بڵاودەبێتەوە بەوجۆرە دەیکەن بەهەڵای گەورە، ئەمە ئاماژەیەکە ب□ ئەوەی هەرچەند یاسای نێودەوڵەتیی و ڕێکخراوی جیهانیی و یاسای تایبەت هەبێت لەبارەی مافی ئافرەتەوە، بەڵام یاساکان هەرکات بیانەوێت بەوردیی کارا دەکرێنەوە و جێبەجێدەکرێن، هەرکاتیش بەپێویست نەزانرێت بێدەنگی بەرانبەر جێبەجێکردنیان هەڵدەبژردرێت، کەواتە بەگشتیی هەڵایەکە لەسەر بەرگیریی کردن نییە لە ڕەگەزی مێ بەڕای من، بەڵکو میدیا ڕاپۆرتی لەبارەوە دەکات بۆ سود و قازانجی مادیی ، ئەوانەی دژیی پرسەکەن و لەگەڵیدان دیسانەوە دەبنەوە ب□ بەشێک لەو سود و قازانجەی باسمانکرد، لەکاتێکدا پرسی مافی ئافرەت کە دەبوایە جەوهەری پرسەکە بێت تەنها وەکو ڕوکەش بەکاردەهێنرێت.

پێنجەم: مرۆڤایەتیی گەشتۆتە قۆناغێکی مەترسیدار ئەویش ئەوەیە، هەرچیت ویست بیکە، تەنها با نەکەویتە بەردەمی میدیا و تۆڕی کۆمەڵایەتیی، کەواتە قسەکە لەسەر ئەوە نییە ویستێک هەبێت لەلایەن حوکومەتی ئیسپانیا و میدیای ئەو وڵاتەو جیهان بەگشتیی بۆ گەڕانەوەی بەهای بۆ ڕەگەزی مێ و پاراستنی مافییان، بەڵکو لەژێر فشاری میدیا و ڕای گشتیی و کۆمەڵگادا کەیسەکە بەوجۆرە داکۆکی لێدەکرێت، ئەگینا گومان ئەکەم بەشێکی زۆری ئەوانەی داکۆکی لەم

کەیسە ئەکەن لە کاربەدەستانی ئیسپانیا و تەنانەت ڕۆژنامەنوسەکان خۆیان بە فعلی دەستدرێژیان نەکردبێتە سەر ئافرەت، لەڕوە ئەو پرسیارە دروستدەبێت ئەو هەموو دەستدرێژییەی دەکرێتە سەر ئافرەت، ئەو هەموو بازرگانیی کردنەی بە ئافرەتەوە دەکرێت بۆچی جیهان لێی بێدەنگە؟ بۆچی میدیا نایکاتە مانشێتی سەرەکیی خۆی؟ بۆچی سەرۆک و وەزیریی وڵاتان بەم شێوەیە نایەنە سەرخەت بۆی؟

شەشەم: دنیای ئەمڕۆ وەکو دەوترێت لەلایەن میدیاوە بەڕێوەدەبرێت، زانیارییەکانمان، سەرچاوەی ئاگاییمان، مەعریفەمان لەسەر بنەمای ئەو زانیاریانە بنیاتدەنرێن کە لە میدیاوە وەریاندەگرین، میدیا و سۆشیال میدیا ڕۆڵێکی خراپ دەگێڕن لە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیدا، میدیاش وەکو دەسەڵاتی چوارەم لەو پەناسەیە دەرچووە، کە بۆی کراوە و بەحساب بریتییە لە دەسەڵاتی چوارەم و لەجێوەهەردا کارەکەیان پیرۆزە و بریتییە لە گواستنەوەی هەواڵ و زانیاریی و شیکردنەوەیان بۆ کۆمەڵگا بۆ ئەوەی کۆمەڵگا ئاگاداری هەواڵ و زانیاریی بێت و ببنە پردی نێوان کۆمەڵگا و دەسەڵات، بەڵکو میدیا بەدوای دروستکردن و زەقکردنەوەی ڕوداوگەلێکەوەن، کە تەشویقی تیا بێت و وروژێنەر بێتو سەرنجی کۆمەڵگا ڕاکێشێت، جا لەم کارەدا کە دەبێتە قوربانیی، یان ئایا تا چی ڕادەیەک کارێکی ئەخلاقییە و پاراستنی ئەتییک و مەهامیی کاری میدیاییە ئەو گرنگ نییە، چونکە لە بنەڕەتدا دەزگامیدیاییەکان، یان خۆیان کۆمپانیان، یان کار بۆ کۆمپانیایەکی بازرگانیی دەکەن، یان سەر بە لایەنێکی سیاسیی و گروپێکی دینیی و سیاسیین بە میزاج و بەرژەوەندییەکانی فەکەس دەخەنەسەر هەواڵێک و نەشیانەوێت گرنگی بە هەواڵێک نادەن چەندیش گرنگ بێت.

عومەر ئەحمەد عەزیز
مامۆستا لە زانکۆی گەرمیان

-__________

سەیری ئەم دو سایتەم کردووە لە نوسینی بابەتەکە:

https://www.scientificamerican.com/article/the-first-kiss-in(1 /-recorded-history-dates-backnearly-5-000-years

https://www.history.com/news/kisses-religion-film-tv-valenti(2 nes

گەورەترین دزی لە مێژوودا.. عوسمانی حاجی مارف

ئۆپەراسیۆنێکی دزی و تاڵانی بەرفراوان کە لە عێراق لەلایەن هێزە سیاسییەکان و هێزە میلیشیا دڵسۆزەکانی ئێرانەوە ئەنجامدراوە، سەرەڕای ئاشکراکردنی زۆرێک لە وردەکارییەکانی ئەو دزییە کە ڕای گشتی تووشی شۆک کرد، تۆمەتباری سەرەکی لەم دزییەدا سەرەڕای دانپێدانانەکەی ئازاد کرا، ئەو دزییەی کە پێی دەوترێت “گەورەترین دزی لە مێژوودا”.
تۆمەتباری سەرەکی، کەسێکە بەناوی نور زوهێر کە پاڵەوانی ئەم داستانەی “دزی سەدەیە”، لەکاتی دەستگیرکردنیدا تەمەنی ٤١ ساڵ بوو، وێنای دەکەن بە پابلۆ ئیسکۆبار پادشای کۆکاین لە کۆڵۆمبیا، کە زوهێر بەخۆی لە بەسراوە هاتۆتە بەغدا لە پەیوەندی بە سەرکردەی حزبە شیعەکان و دەسەڵاتدارنی حکومەتی عێراقەوە ئەم تاوانی دزییەی ئەنجامداوە.

بەپێی ڕاپۆرتێکی ماڵپەڕی بەریتانی “میدل ئیست ئای” ئەو ئۆپەراسیۆنەی دزی و تاڵانکردنە کە ناوی “دزی سەدە”ی لێنراوە، ئەو پارە دانراوانەی باجیان کردۆتە ئامانج، کە کۆمپانیا نەوتییەکان دەیدەن بە کۆمیسیۆنی گشتی باج لە عێراقدا، کە بەشداربووان لەم دزییەدا بەرپرسانی باڵا و سەرکردەی حزبەکان و سیاسەتمەداران لەخۆ دەگرێت.
بەپێی ڕاپۆرتی ڕۆژنامەی ئیکۆنۆمیست، ئەو بڕە پارەیەی لەلایەن بەرپرسانەوە لە خەزێنەی گشتیدا دیار نەماوە ، ٣٠٠ ملیار دۆلار زیاتری تێپەڕاندووە.
هەرچەندە بڵێین خەڵکی عێراق بە گەندەڵی ڕاهاتوون، بەڵام قەبارەی ئەم دزییە تەواو تووشی سەرسامی و شۆکی کردون. خەڵکی ڕاهاتوون بە فەزیحەی گەندەڵی، بەڵام قەبارە و ئاستی ئەم گەندەڵی و دزییە قێزەونە لەوەدایە کە دەبێت دەست بەجێ تەواوی بەشداربووان لە حکومەتی عێراقدا بە دوای ساڵی ٢٠٠٣وە لێپرسینەوەیان لێبکرێت و جگە لە دادگایی، کەنارگیری سیاسی بەسەریاندا بسەپێنرێت.
ئاشکرایە هیچ کام لە سوودەمەندە ڕاستەقینەکانی دزییەکە، هەرکەسێک بوون، هەرگیز ڕووبەڕووی دادپەروەری نابنەوە. ئەو تاوانبارییەی کە

هەموو نوخبەی سیاسی پێیەوە چەسپاوە، بەو مانایەیە کە لێپرسینەوەیەکی سەرزارەکی و ئاست نزم و کەم هەیە. هەرچەندە نووسینگەی ئەلسودانی پێداگری دەکات کە بە توندی بەدوای لێکۆڵینەوەکاندا دەچێت، بەڵام لە دوای کۆنگرە ڕۆژنامەوانییەکەی ساڵی ڕابردووەوە کەمێک ڕاگەیاندنی سەبارەت بەو دۆسیەیە کردووە، ئیتر بێدەنگی لێکراوە.
لەشکرکێشی ئەمریکا لە ساڵی ٢٠٠٣ و کاردانەوەی کارەساتبارەکانی کە بەدوایدا هات، بووە هۆی داڕمانی نزیکەی تەواوی ژێرخانی بنەڕەتی ئابوری عێراق، بە ڕێگاوبان و ئاو و کارەبا و خزمەتگوزاری.. بە هەموو جۆرەکانییەوە، بەدوای ئەو داڕمانە، کردنەوەی دەرگای گەندەڵی جەردەیی و تاڵانی بووە یەکێک لە تاوانە سەرەکییەکانی هێزە میلیشیا ئیسلامی و تائیفی و قەومییەکان. ئەمریکا، سیستەمی پشکی تائیفی گەندەڵی دروست کرد و کۆماری ئیسلامی ئیران لە دەستکەوتەکانی ئەو تاڵانییە هاوبەش بوو.

دوای ڕووخانی سەدام، ئەم گرووپانە سەرچاوەکانی سەروەت و سامانی وڵاتیان تاڵان کرد. سەرەک پارتەکان کە بەشێکی زۆریان سەر بە میلیشیاکان بوون، وەزارەتە قازانجدارەکانیان لە نێوان خۆیاندا دابەش دەکرد.
ئەلسودانی کە ئێستا پۆستی سەرەک وەزیرانی عێراقی بەدەستەوەیە، لە بەیاننامەی حکومەتەکەیدا بە پەرلەمانی عێراق ئەوەی ڕاگەیاند، کە بەرەنگاربوونەوەی گەندەڵی بە ڕاگرتنی بەهەدەردانی سەروەت و سامانی عێراق، ئامانجی سەرەکییەتی لەم قۆناغەدا.
ئەوەی شایانی باسە لەدامەزراندنی هەر حکومەتێکی نوێ لە عێراقدا، سەرەک وەزیرەکان هەمان بانگەوازیان کردوە، کە هەنگاو و ڕێوشوێن دەنێن بۆ پێکهێنانی کۆمیسیۆنێک یان لیژنەیەکی باڵا بۆ بەرەنگاربوونەوەی گەندەڵی لە بەرامبەر ئەو کەس و لایەنانەی کە خەریکن لە دامودەزگاکانی دەوڵەت دەخۆن، لەو بارەیەوە هیچ شتێک نەکراوەو سەدانیش لەوان زیاتری پێناکرێت.لەماوەی ڕابردوودا حکومەتی عێراق فەرمانی دەستگیرکردنی نێودەوڵەتی دەرکرد کە ژمارەیەک بەرپرسی پێشووی تێدابوو کە لەدەرەوەی عێراق نیشتەجێبوون، لەچوارچێوەی ئەوەی بە "دزی سەدە" ناسراون، کە بڕی دوو ملیار و نیو دۆلاری تێپەڕاندووە، لەگەڵ دەرهێنانی پارەی نەختینەی نایاسایی لە "سکرتاریەتی باج" دزراوە لە ماوەی ساڵانی ٢٠٢١ و ٢٠٢٢دا.

فەرمانی دەستگیرکردنەکە، بەڕێوەبەری نووسینگەی سەرۆکوەزیرانی

پێشوو، مستەفا ئەلکازمی، بەرپرسی پێشووی دەزگای هەواڵگری، ڕاید جوحی، ئەمینداری تایبەتی ئەلکازمی، ئەحمەد نەجاتی، وەزیری پێشووی دارایی، عەلی عەللاوی دەکاتە ئامانج، هەروەها مەشرەق عەباس ڕاوێژکاری پێشووی ڕاگەیاندنی ئەلکازمی دەگرێتەوە. ئاماژە بەوەش کراوە، تاوانەکە زۆرە، ژمارەی گومانلێکراوەکانی تێیدا لە ٤٨ تۆمەتبار تێدەپەڕێت، دیارترینیان بازرگانێکی عێراقییە بە ناوی "نوور زوهێر"، کە لەوکاتەوە نزیکەی ٢٩٢ ملیۆن دۆلاری وەک پارەی دزراو گەڕاوەتەوە بۆ خەزێنەی دەوڵەت و لە مانگی نۆڤەمبەری ساڵی ڕابردوودا بە کەفالەت ئازاد کرا.
سەرەکی دەستەی دەستپاکی، دادوەر حەیدەر حەنون، هەنگاوێکی بۆ ڕێکخستنی "سیگناڵی سوور" لە "ئینتەرپۆل"ەوە لە دژی داواکراوان ڕاگەیاند، بەڵام کارو بەیارو بەڵێنەکانی ئەلسودانی هێشتا قسەی سەر کاغەزەو ئەنجامگیرییەکانی نادیارەو گەندەڵیش بەردەوام کاری خۆی دەکات.
گوایە حکومەت هەندێک ڕێوشوێنی گرتووەتە بەر بۆ سنووردارکردنی گەندەڵی، لەوانە گۆشەگیرکردنی بەشێک لەو کەسانەی بەرپرسیارن لە گەندەڵی و دادگایکردنیان لە چوارچێوەی هەڵمەتێکدا کە لە پارێزگاکانی نەینەوا و بەسرە و ئەنبار و پارێزگاکانی دیکە دەستیپێکردوە. ئەمەش ژمارەیەک سەرەکی بەشەکانی پەیوەندیدار بە خانووبەرە و باج و شتی تریشەوە لەخۆگرتبوو، بەڵام هەڵمەتەکە "دواکەوتووە" و ڕاگیراوە بە هۆکارێکی نادیار، بەڵام ئەوەی بە "دزی سەدە" ناسراوە لە عێراق و بەو پێیەی ئامارە جیاوازەکان ئاماژەی پێدەکەن، کە کۆی پارەی تالانکراو لە ٣٠٠ ملیار دۆلار تێدەپەڕێت. لەکاتێکدا ئاژانسی هەواڵی عێراقی بڵاویکردەوە، ساڵی ڕابردوو، کۆی گشتی ژمارەکە ٣٦٠ ملیار دۆلارە، لەکاتێکدا پەرلەمانتاران بە ٤٥٠ ملیار دۆلار مەزەندەیان کردووە، ئەمە بەکوێ دەگات و چۆن بەدواداچوون و لێپرسینەوەی لەسەر دەکرێت، تەنها وەک پرسیارێکی بێوەڵام ماوەتەوە.

لە هەر حاڵەتێکدا کاتێ حکومەتی سودانی پێکهێنرا و شەڕی دژی گەندەڵی ڕاگەیاند، بەڵام هەر زوو ئاستی زەبری دژە گەندەڵی دوای چەند هەفتەیەک یان چەند مانگێک دادەبەزێت و چارەسەرەکانیش سنووردار دەکرێن، بە مەودایەکی بەرتەسک کە کاریگەری لەسەر سەرانی گەندەڵکاران نییە، بەتایبەتی لەسەر ئەوانەش کەسەر بە بەرپرسانی باڵای سیاسین لە ناو حکومەت و هێزە میلیشیاکاندا.
ئێستا حکومەتی سودانی لە حسابی ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ گەندەڵکاراندا ڕووبەڕووی کۆمەڵێک تەحەدا بۆتەوە. هەندێک لە هێزە

باڵاکان، چەکداربن و باڵی سیاسیان لە چوارچێوەی هەماهەنگی حوکمڕانیدا هەبێت، یان حزبە سیاسییەکان، لە ڕێگەی بەرپرسانی پۆستی باڵا، بە دەستکەوتی دارایی زیاتر، نفوزی خۆیان لە دامودەزگاکانی دەوڵەتدا دەقۆزنەوە. ئاراستەکەی سەدانیش وەک هەر هەوڵێکی پێشوتری بانگەوازی سەرەک وەزیرانی پێشخەی، بە بەرەنگاربونەوەی گەندەڵی وەک گەمەیەکی گاڵتەجار مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت.

لەهەمانکاتدا، کاریگەریی ئەو هێزانەی کە لە دەرەوەی چوارچێوەی دامەزراوە ئەمنییە فەرمییەکاندا کاردەکەن، بەجۆرێک لە جۆرەکان کە بەشداریان کردووە لە فراوانبوون و بڵاوبوونەوەو تێوەگلان لەم گەندەڵییەدا، دان بە سەختی ئەوەدا دەنێن کە لێپرسینەوە لە گەندەڵکارە باڵاکان لە دۆخی سیاسی ئێستای دەسەڵاتی شیعەو پەیوەستبونی ئەو هێزانە بە دەسەڵاتی ئێرانەوە، لە عێراقدا بەرەنگاری لە بەرامبەر گەندەڵییدا کارێکی ئەستەمەو کردەنی نییە، یان کۆنترۆڵکردنی پارە و موڵک و ماڵەکانیان یان شێوازەکانیان بە بەدەستهێنانیان، هیچ دەزگایەک ئەتۆریتەی توانای لێپرسینەوەی نییە.
هەرچەندە دەستەواژەی “دزی سەدە” لە سۆشیال میدیای عێراقیدا بڵاوبووەوە، بەڵام فشارێکی ئەوتۆ نەبوەو نییە بە ئەوەی تاوانباران بدرێنە دادگا.
بەڵام دوای ماوەیەکی کەم، نور زوهیر بە کەفالەت بۆ ماوەی دوو هەفتە ئازاد کرا، ئەمەش بە یارمەتیدانی دەسەڵاتداران بووە بۆ وەرگرتنەوەی پارەی زیاتر، نووسەری ڕاپۆرتی ئیکۆنۆمیست دەڵێت: یەکێک لە یاریدەدەرەکانم پێیوتم سەرەک وەزیران هیچ بژاردەیەکی دیکەی نییە، ئەگەر زوهەری ئازاد نەکردایە ئەلسەدانی سەری لەدەست دەدا.

هەروەها ڕوونکردنەوەیەکی دیکە بۆ بڕیاری ئازادکردنی تۆمەتباری سەرەکی دزییەکە، ئەو وێنایە ئەدات بەدەستەوە گوایە زوهەر تەنها بوکەڵەیەکەو بەکار هێنراوە.
دیارە زوهەر لە بەرزترین ئاستدا هاوکاری کراوە بۆ ئەنجامدانی ئەم دزییە گەورەیە. دوو فراکسیۆنی سەرەکی ڕکابەری لە عێراقدا (بزووتنەوەی فەتح و هاوپەیمانی کازمی) پێداگری لەسەر ئەوە دەکەن کە زوهەر پەیوەندی بە ئەویترەوە هەیە، بەڵام هیچ گومانی تیا نییە کە یاریزانانی هەردوولا پشکیان لە پرۆسەکەدا هەبێت.
نور زوهەر بانکی ئەلڕافیدەین ناچار دەکات بە خێرایی کار بکات بۆ گواستنەوەی پارەکان، ئەمەش مانای نیشاندانی نفوزی زوهەرە، لەکاتێکدا دەرکردنی پسوڵەی چەکی گەورە لە دەسەڵاتی باج، واژۆی

لانیکەم ١٢ بەرپرسی جیاوازی پەیوەستە زۆرجار پرۆسەکە چەند هەفتەیەکی دەویست، بەڵام زوهێر لە بەشێکی کەمی ئەو کاتەدا ئەو کارەی ئەنجامدەداوە. بە ووتەی دوو لەو فەرمانبەرانەی لەوێ کاردەکەن، زوهێر خۆی بە خێراترکردنی ئۆپەراسیۆنە قورسەکان، توانیویەتی کارئاسانی بکات و بەرتیل بدات و هەڕەشەش لە کارمەندانی دەسەڵاتی باج بکات.

تا ئێستا ڕوون نییە ئەو پارانە چیان بەسەر هاتووە. وا دیارە بەشێکی لە عێراق خەرج کراوە. چەندین سیاسەتمەدار و بەرپرس بە ڕۆژنامەی ئیکۆنۆمیستیان ڕاگەیاندووە سەبارەت بە کۆمەڵێک خانووبەرە کە پێیانوایە نور زوهێر لە گەڕەکی مەنسوور کڕیویەتی، کە پێشتر لەوێ دەژیا. بەڵام زۆربەی ئەو پارەیە، بەوتەی بەرپرسانی پێشووی ئەمنی، کراوە بە دۆلار و بردراوە بۆ دەرەوەی ووڵات.
بەپێی ڕاپۆرتەکی پەرلەمان، زوهێر لە ساڵانی ٢٠٢١ و ٢٠٢٢ زیاتر لە ٢٠ گەشتی بۆ دەرەوەی وڵات ئەنجامداوە.
دوای ماوەیەکی کەم لە دەستگیرکردنی زوهێر، کازمی لە پۆستی سەرۆک وەزیران دوورخرایەوە. ئۆردوگای لایەنگری ئێران پیاوی خۆیان محەممەد ئەلسودانی بۆ سەرکردایەتیکردنی حکومەت ڕاسپارد.
دوای تێپەڕبوونی مانگێک لە دەستبەکاربوونی دەسەڵات، سودانی کۆنگرەیەکی ڕۆژنامەوانی سازکرد و دوو کۆگەی پارەی لە تەنیشت خۆیەوە دانابو کە نزیکە ٤٠ملیار دیناری عیراقی دەبوو، گوایە بەسەرکەوتوویی ئەو بڕە پارەیە گەڕاندۆتەوە و لە زوهێری وەرگرتووە، کە نزیکەی ١٢٥ ملیۆن دۆلار دەکات، کە لەلایەک ئەم پارەیە بڕێکی زۆر بچووکە لە بەشێکی ئەو ملیارەها دۆلارەی لە دەستچووە، لەلایەکی ترەوە سوکایەتی و شەرمەزارییە بە سودانی بڕێکی لەو چەشنە دەخاتە ڕوو، لەهەمانکاتدا مانای ئەوەیە سودانیش لە هەمان لیستی گەندەڵکارانداییە.
ئەمە واقعیەتی حکومەتی عیراقی فیدراڵە بە دوای ٢٠٠٣وە کە لەڕیزبەندی وولاتانی هەرە گەندەڵدا ئەژمار دەکرێت، هەر جۆرە بەشدارییەک لەم حکومەتەدا لە هەر لایەنێکەوە پیادەکرابێت، بەشدارییە لە تەواوی ئەو تاوانەی ئەنجامدراوە، ئەم حکومەتە دەبێت لە درێژەدان بە خرۆشانە جەماوەرییەکانی تەشرین کۆتایی پێبهێنرێت و عێراق لە بونی ئەو هیزانە پاککرێتەوە.

بۆ ئەم وتارە سود لە دوو باسی سایتی "عربي بوست" وەرگیراوە.
-360 مليار دولار وما خفي أعظم.. ما فرص حكومة السوداني في مكافحة "سرطان" الفساد في العراق؟

▪ مفاجأة بأكبر سرقة مصرفية بالتاريخ.. حلفاء إيران وأمريكا بالعراق تعاونوا بها حتى المحققون مشتبه بهم

بەردەوامی شۆڕش و بارودۆخی سیاسی ئێران.. وەرگێڕانی :کاوە عومەر

دیمانەی حەسەن ساڵحی لەگەڵ حەمید تەقواییدا
وەرگێڕانی :کاوە عومەر
بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵ جەدید ئامادەکراوە

حەسەن ساڵحی: ئێمە لە سەروبەندی ساڵیادی شۆڕشی ژن ژیان ئازادیداین، خەڵک و حکومەتیش خۆیان بۆ ڕووبەڕووبوونەوەیەکی دیکەی نوێ ئامادە دەکەن،لەلایەکەوە خەڵک وهەڵسوڕاوان لە سەروبەندی دەستپێکی تازەی شەپۆلی دووهەمی شۆڕشدان ولەلایەکەی تریشەوە ڕژێم لە ترسی ئەم دۆخەدا دەستگیرکردن وزیندانی کردنی و ڕاوەدونانی چڕتر کردوو□ تەوە. لەم چاوپێکەوتنەدا دەمانەوێت باس لە کاریگەری و دەرەنجام و دەستکەوتەکانی شۆڕش تا ئێستا و هەروەها ئاسۆی داهاتوو و ڕێڕەوی ئەگەری بکەین.
حەمید تەقوایی، با سەرەتا ئەو پرسیارە بکەم کە بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە زۆرێک لە هەڵسوڕاوان ساڵڕۆژی شۆڕش بە دەرفەتێکی باش دەزانن بۆ هێرشێکی تری سەرتاسەری بۆ سەر حکومەت و سەرقاڵی خۆئامادەکردنن بۆ ساڵیادی شۆڕش لە بوارە جیاجیاکاندا، بە بۆچوونی ئێوە، تاچەندئەگەری ئەوە هەیە کە ئێمە شاهیدی شەپۆلێکی نوێ ببین لە پرۆسەی ناڕەزایەتییەکان؟
حەمید تەقوایی: خاڵی یەکەم ئەوەیە کە لە ساڵی ڕابردوودا ناڕەزایەتییەکی بەرفراوان لە دژی حکومەت بە شێوەی جۆراوجۆر ڕوویداوە. هەرچەندە لە چەند مانگی ڕابردوودا گردبوونەوە و خۆپیشاندان لەسەر شەقامەکان کەمیکردووە، بەڵام ناڕەزایەتییەکان بە شێوەی دیکە بەردەوامن. بۆیە باس لە پێشهاتێکی نوێ دەکەین لەم پڕۆسەی یەک ساڵەدا. وە ئەمەش ئەگەری زۆرە. هەموو شتێک ئاماژە

بەوە دەکات کە ئەمە شاهیدی شەپۆلێکی نوێی ناڕەزایەتی دەبین. باسەکە تەنیا لەسەر ڕۆژێک نییە، واتە ۲۵ی شەهریوەر، بەڵکو بەڕای من ساڵێکی تەواو دوای کوشتنی مەهسا، شۆڕش دەرفەت و هەلومەرجی زۆر لەبارتری دەبێت بۆ پێشکەوتن. نموونەیەک ساڵڕۆژەکانە؛ ساڵڕۆژی گیان بەختکردنی ئازیزانمان لەلایەن جەلادەدەسەڵاتدارەکانەوە. ساڵیادی کۆچی دوایی مەهسا و یادی سەرەتای ئەم پرۆسەیە و پاشان یادی نیکاکان و سارینەکان و کیانەکان و خودانوورەکان و هەموو ئەوانەی لە ساڵی کۆتاییدا گیانیان لەدەستداوە. خەڵک ساڵڕۆژەکانیان، هەروەک ئەوەی تا ئێستا بینیومانە، کردوەتە کۆبوونەوەی ناڕەزایەتی و هێرشی زیاتر دژ بە دەسەڵاتداران. حکومەتیش لەوە دەترسێت. ئەمەش هۆکارەکە بۆ ئەوەی دەستی کردووە بە فشار و هەڕەشەکردن و دەستگیرکردنی کەسوکاری گیانبەختکردووەکان. تەنانەت هێرش دەکاتە سەر گۆڕستان و گۆڕی کوژراوەکان، سیاج لە دەوری گۆڕستانەکان دروست دەکات، کامێرا دادەنێت، کێلی گۆڕەکان تێکدەدات و هتد. جەلادەکانی دەسەڵات دەزانن کە لەگۆڕ دەستپێکی ساڵی دووەمی شۆڕش، زنجیرە مەراسیمەکانی ساڵیادی گیانەختکردوانی شۆڕشیش دەست پێدەکات و گۆڕستانەکانیش دەبنە ناوەندی گڕدانەوەی شۆڕش. وە هەموو هەوڵەکانیان بۆ ڕێگریکردنە لەم کارە.

بەڵام ئەم هەوڵانەش وەک سەرکوتەکانی تری ڕابردوو چارەسەرێکی دەردی حکومەت ناکات. خودی ئەم هەوڵانە ئەوە دەردەخات کە دەرئەنجامێکی دیکە لە ڕێگادایە. لە کۆتاییدا هەموو شتێک دەگەڕێتەوە بۆ ئیرادە و چالاکییەکانی خەڵک، ڕێکخراوەکان، بانگەوازەکان، و بەگشتی ئامادەکارییە پراکتیکییەکان کە بە قەبارەیەکی بەرفراوان لەلایەن چالاکوانانی بوارە جیاجیاکانی خەباتەوە ئەنجام دەدرێن. هەر لە بزووتنەوەی دادخوازی تا بزووتنەوەی لاوان، قوتابیان، کرێکاران، مامۆستایان، خانەنشینان، ژنان و چین و توێژە ناڕەزاییەکانی دیکەی کۆمەڵگە، ئەو ڕێکخراوانەی کە پێشینەی خەباتیان هەیە و ئەو ڕێکخراوانەی کە لە دەی شۆڕشدا پێک هاتوون، هەموویان لە سەرتاسەری وڵاتدا خەریکن خۆیان ئامادە دەکەن بۆ بۆنەی ساڵڕۆژی شۆڕشەوە ، هەوڵ دەدەن هێرشێکی تەواو بەهێز دژ بە کۆماری ئیسلامی پێکبهێنن.

هەموو ئەمانە ئاماژەن بە ئەوەیکە ئەگەرێکی زۆر بەهێز هەیە کە شاهیدی خولێکی نوێی شۆڕشی ژن، ژیان، ئازادی بین.

حەسەن ساڵحی: بەرپرسانی حکوومەتی بانگەشەی ئەوە دەکەن کە ئەگەر بتوانن ساڵیادی کۆچی دوایی مەهسا بە هێمنی یان تەنانەت بەبێ توند بوونەوەی ناڕەزایەتییەکان تێپەڕێنن، ئەوا شۆڕشیان تێکشکاندووە.

چۆن بیر ئەکەیتەوە دەربارەی ئەمە؟

حەمید تەقوایی: حکومەت چەندین جار بانگەشەی ئەوەی کردووە کە شۆڕش کۆتایی هاتووە و هەموو شتێک لە ژێر کۆنترۆڵدایە و هتد. بەڵام هاش وهووشەکانیان بیرچووە و پلانە نوێ وبەهەمان ڕادە بێ هوودە.دژی “نائارامییەکان”. گیرییان کردووە لەوەی کە چۆن هێرشی کۆمەڵگا و نائومێدی و نەبوونی ئاسۆی حکومەتەکەیان لەبەرامبەر شۆڕشێکدا کە هەڵنەستاوە، تەنانەت شرۆڤە بکەن و پاساوی بدەن و ڕوونی بکەنەوە بۆ هێزە سەرکوتکەرەکانی خۆیان. لە نێوانیاندا ئەو گوتارەی کە دەڵێن شۆڕش کۆتایی هاتووە یان خەریکە تەواوی دەکەین، ئەوەندە کۆن وسواوە کە تەنانەت خودی قسەکەرەکانیش باوەڕیان پێی نییە. ئەوان زۆرلە مێژە دەیانویست و هەموو هێزەکانیان بەکارهێنا بۆ پاشکشە پێکردنی شۆڕش و بزووتنەوەی جەماوەریی خەڵک، ئێستاش دان بە بێدەسەڵاتی خۆیاندا دەنێن. بەڕای من وتنی ئەوەی ئەگەر لەم یادەدا هیچ ڕووی نەدا، شۆڕش کۆتایی هات، ئەوە زیاتر دڵخۆشکردنی خۆیانەوە. ئەوان دڵنەوایی هێزە سەرکوتکەرەکانیان دەکەن کە ئەمە دوا شەڕە، خۆت ئامادە بکە کە ئەگەر لەم دانەیەش بدەین، ناڕەزایەتییەکان کۆتاییان دێت و هەموو شتێک بەو شێوەیە دەبێت مەبەستمانە. پێموانییە تەنانەت خۆشیان باوەڕیان بەم قسانە هەبێت. ئەمەش وەک بەشێک لە پڕوپاگەندەی حکومەت سەیر بکرێت کە ئاراستەی هێزەکانی حکومەت خۆی دەکات. بە کۆکردنەوە، بە پێدانی ورە، بەڵێ ئەوەی ئەو هێزە ستەمکارە لە مەیدانەکەدا بهێڵنەوە کە دەزانن بە تەواوی لەرزۆکە و لە دۆخی داڕماندایە. ئەم بانگەشانە ترس و نیگەرانی و بێدەسەڵاتی حکومەت زیاتر نیشان دەدەن هەتا ڕاستییەک.
حەسەن سالحی: بەڵام ئەوە ڕاستییەکە کە لە چەند مانگی ڕابردوودا خۆپیشاندان و گردبوونەوەی ناڕەزایەتی لە ناوخۆ و دەرەوەی وڵات کەم بووەتەوە. ئایا ئەمە نیشانەی ئاسایی بوونەوەی بارودۆخی سیاسی ئێران نییە؟

حەمید تەقوایی: بەڵێ ئەمە ڕاستییەکە، بەڵام شۆڕش تەنیا بە پێوەرەکانی خۆپیشاندان و کۆبوونەوەی سەر شەقامەکان هەڵناسەنگێندرێت. ناڕەزایەتی و خۆپیشاندان بێگومان فاکتەرێکی گرنگە کە وەک گوتمان ئەمە بەو ئاراستەیە دەڕۆین کە ئەم فۆرمەی خەبات دەرئەنجامێکی تری دەبێت، بەڵام ئەگەر ڕوونەداش شۆڕش لە بوارە جیاجیاکاندا بەردەوام دەبێت. ئه مڕۆ وه ک نموونه مه سه له ی حیجاب و بێ حیجابی یه کێکه له و بواره گرنگانه ی که خه ڵک له سەر ئاستی سەرتاسەری هێرش ده کەنە سه ری. لە لایەکی دیکەوە

دەبینین کە مانگرتن و ناڕەزایەتی کرێکاری لە کەرتە جیاجیاکان بە تایبەت لە کەرتی نەوتدا بەردەوامە. کۆبوونەوەی خانەنشینان بەردەوامە، دروشم نوسینەکان بەردەوامن، ئەمە شاهیدی ئاهەنگگێڕانی سەر شەقامەکان بووین تەنانەت لە مانگی موحەڕەمیشدا، شاهیدی ئەوە بووین کە خەڵک چۆن پیرۆزی و تابو ئیسلامییەکانیان ، لە دۆخێکدا کە حکومەت پێیوابوو دەتوانێت بە بەرژەوەندی خۆی سودی لێوەر بگرێت، شکاند و بناغە ئایدیۆلۆجیەکەی حکومەتیان هەژاند. بۆ یەکەمین جار لە کۆماری ئیسلامیدا، لە مانگی موحەڕەمدا، خەڵک بە جلی سپی و ژنانی بە بێ حیجاب هاتنە سەر شەقامەکان و تەنانەت ماتەمینیش گۆڕا بە دروشمی ناڕەزایەتی دژ بە حکومەت. هەموو ئەمانە ئەوە دەردەخەن کە کۆمەڵگە لە جۆش و خرۆشدایە، بە بێدەنگی دانەنیشتووە و بەردەوام مەیدانی شەڕی نوێ لە بەردەم حکومەتدا دەکاتەوە.
لە لایەکی تریشەوە ئەوە سەری تاکتیکەکانی حکومەت بکەن، هەموو هەوڵەکانیان بە بە ئەوەیە کە بەر بە ئەم جوڵانەوەیە بگرن. نە حکومەت و نە کۆمەڵگە دۆخێکی ئاساییان نییە. ئەمە لە دۆخێکداین خەڵک دەیانەوێت ئەرکی کۆتایی لەگەڵ حکومەت یەکلایی بکەنەوە، دەیانەوێت حکومەت بهێننە خوارەوە. واتە لە دۆخێکی شۆڕشگێڕانە و قەیران و بەرزبوونەوەی شۆڕشگێڕانەدا. کۆتایی ئەم شۆڕشە و ئەو ڕاپەڕینە جەماوەرییەی کە بە کوشتنی مەهسا دەستی پێکرد، تەنیا دەتوانێت ببێتە هۆی ڕووخاندنی حکومەت. تا نەگەینە ئەم ئامانجە ئەم شۆڕشە ناوەستێت.

حەسەن ساڵحی: بە گشتیی هەڵسەنگاندنی ئێوە بۆ بارودۆخی سیاسی ئێران چییە؟ دەرئەنجام و دەستکەوتەکانی خەباتی یەکساڵەی ڕابردوو و کاریگەرییەکانی لەسەر پێگەی حکومەت و ورەی خەڵک و پەیوەندی کۆمەڵگا لەگەڵ حکومەتدا چی بووە؟
حەمید تەقوایی: لە وتارێکی دیکەدا جەختم لەسەر ئەوە کردووەتەوە کە گرنگترین دەستکەوت و دەرئەنجامی شۆڕش ئەوەیە کە کێشەی بوون و نەبوونی کۆماری ئیسلامی کردووە بە بە کێشەیەکی زۆر بەپەلە بۆ کۆمەڵگا و حکومەت.
ئەمڕۆ بارودۆخی سیاسی لە ئێران، لە سیاسەت و ئەدای حکومەتدا تەنانەت لە بواری سیاسەتی دەرەوە بیگریت تا سەرقاڵی سەرەکیی خەڵک و ناڕەزایەتییەکانیان هەمووی لەسەر حکومەتی کۆماری ئیسلامی و بوون و نەبوونی ئەو حکومەتەیە. حکومەت هەوڵدەدات خۆی لە دەسەڵاتدا بهێڵێتەوە و خەڵک بە پێچەوانەوە دەیانەوێت لەم سیستەمە و حکومەتە ئیسلامییە ڕزگاریان بێت. ئەمەش فۆرمی کێشەکە و شێوەی تەواوی کەشی سیاسی کۆمەڵگایە، کە ڕۆژانە لە تاکتیکەکان، لە بانگەشەکان، لە

بابەتەکان، لە سیاسەت و هەڵوێستەکانی حکومەتدا و لەولاشەوە لە ناڕەزایەتی و خەباتی کۆمەڵگایەکی سەرهەڵداودا دەردەکەوێت.
ئەوەندەی پەیوەندی بە ناڕەزایەتیی خەڵکەوە هەیە، دەبینن مەسەلەی ڕووخان و تەحەدای هەموو حکومەت، نەک تەنها لە دروشم و لەدیوار نووسینەکاندا، بەڵکو لە لێدوان و ڕاگەیاندن و بانگەواز و لە سۆشیال میدیاشدا، زۆرئاشکرا و ڕوون و ڕاستەوخۆ دەردەبڕێت. خەڵک ئازار و کێشەی زۆریان هەیە. هەڵاوسان و گرانبوونی نرخ و بابەتی بژێوی ژیان، دەسەڵاتی ڕەشی ئاینی ، هەموو جۆرە جیاکاری و نادادپەروەرییەک، سەرکوتکردن، لە سێدارەدان و زیندانەکان، هەموو ئەمانە بابەتی فشاری خەڵکن، بەڵام هەمووان دەزانن بۆ ئەوەی کۆتایی بەو هەموو ئازارانە بهێنن، ئەوان دەبێت کۆماری ئیسلامی بڕووخێنن. چارەسەری هەموو کێشەکان بەستراوەتەوە بە لەناوبردنی کۆماری ئیسلامیەوە.
بۆیە بارودۆخی کۆمەڵگا نە ئاساییە و نە تەقلیدی، نە دەرئەنجامی سیاسەت و ئەدای حکومەتە، کە لە بەرامبەر ئەو هەلومەرجانەدا ناچارە مانەوەی خۆی بپارێزێت. بۆ نموونە، کاتێک باس لە یارمەتییەکان کرا، باس لە پلانی کارکردنی گشتگیری هاوبەش (JCPOA) ناسراو بە (برجام) کرا، سیاسەتە جیاوازەکانی حکومەت پەیوەست بوون بە، بۆ نموونە ئاستی کرێ و نرخی ئاڵوگۆڕ، تەکچونی ژینگە، پرسە کولتوورییەکان و هتد گۆڕەپانەکان پێچراوەتەوە بە سەرکوتکردنی شۆڕش مانەوەی خۆی لە دەسەڵاتدا. هەر لە خەرجکردنی ملیارەها دۆلار بۆ چلە(اربعینی) تا دەگاتە پڕۆژە یاسای حیجاب و پاکیزەیی و ململانێی لەسەری، نوێبوونەوەی پەیوەندییەکان لەگەڵ سعودیە و هەڵوێستە ناوچەییەکانی دیکەی حکومەت، وتار و تێبینییەکانی خامنەیی و ئیمامەکانی هەینی و بەرپرسانی دیکەی حکومی و هتد .، ناوەڕۆکی هەموو ئەمانە نیشاندەری پەلەقاژەی ڕژێمەکن لەکاتی لەناوچوودایە بۆ مانەوە.
لە یەک ساڵی ڕابردوودا حکومەت هیچ تاوانێکی دژ بە خەڵک ڕانەگرتووە. تەقەیان لە چاویان کرد، بەندیخانەی ئەوینیان ئاگر تێبەردا، تەقەیان لە خۆپیشاندەران کرد، دەیان کەسیان لە سێدارە دا و هەزاران کەسیان دەستگیر کرد، هەڵیانکوتایە سەر گۆڕی گیان بەختکردوەکان، خێزانەکانیان خستە ژێر هەموو جۆرە فشارێکەوە، تاوانی دڕندانەیان ئەنجامدا.کە تەنانەت لە تۆمارەکانی خراپترین دیکتاتۆریەتەکاندا بێ وێنەیە. و سەرەڕای هەموو ئەمانەش، حکومەت ڕۆژانە لاوازتر و بێ ئومێدتر بووە، ڕیزەکانی شۆڕشیش هێرشبەرانەتر و بەهێزتر بوون.
بەم مانایە کۆمەڵگە لە دۆخێکی قەیرانی شۆڕشگێڕانەدایە، شۆڕش

بەردەوامە و بە شێوەی جیاواز بەرەوپێش دەچێت. ئەم پرۆسەیە، وەک لە سەرەوە جەختم لەسەر کردۆتەوە، تەنیا بە ڕوخانی کۆماری ئیسلامی دەتوانێت کۆتایی پێبێت.

حەسەن ساڵحی: دوا پرسیارم ئەوەیە، ڕەوتی داهاتووی دۆخەکە چۆن دەبینن؟
حەمید تەقوایی: هەروەک وتم کۆماری ئیسلامی ئەمڕۆ لە بەردەم قەیرانی حوکمڕانی هەمەلایەنەدایە. ئەمە قەیرانێک نییە کە بە نموونە پاشەکشەی ئابووری یان کودەتا یان فەزاحەتی سیاسی یان هاوشێوەکانی دروست بوو بێت. خەڵک ئەم قەیرانەی دروست کردووە. ئەمە قەیرانێکی شۆڕشگێڕانەیە. خەڵک بڕیاریداوە ئەم حکومەتە بڕوخێنێت و هەرچەند ئەم پرۆسەیە لەم یەک ساڵەدا بەرەوپێش بچێت، ئەم ڕووبەڕووبوونەوەیە قووڵتر و هەمەلایەنەتر بووەتەوە. هەموو شۆڕشێک هەوراز و نشێوی هەیە. شۆڕشی ئێستاش هەر بەو شێوەیە. بەڵام گومانی تێدا نییە کە ئەم شۆڕشە زیندووە و بەردەوامە.
ئەو ئاسۆیەی کە ئەم دۆخە دەیخاتە بەردەممان ئەوەیە کە کۆمەڵگا دووگیان بووە بە گۆڕانکارییە ژێرەوژوورکەرەکانەوە. ئەم قەیرانە هەمەلایەنەی حکومەت دەبێت چارەسەر بکرێت. وە چارەسەر تەنها دەتوانێت ڕووخاندنی حکومەت بێت. هیچ ڕێگایەکی تر نییە. کاتێک قەیرانی ڕیشەی خودی بوونی حکومەتێک بێت، وەڵامەکەی تەنها ڕووخاندنە. ئەگەر گریمانە بکەین کە ڕیشەی کێشەکە چەقبەستوویی ئابووری بووە، بێگومان بە چارەسەرکردن یان کەمکردنەوەی چەقبەستوویی ئابووری و لەگەڵ دەستپێکردنی قۆناغی خۆشگوزەرانی، قەیرانی حکومەتیش چارەسەر دەبوو، یان ئەگەر قەیرانەکە بەهۆی کودەتایەکەوە بووبێت، دەکرا دوای شکست یان سەقامگیری کودەتاچییەکان کێشەکە لە سەرووی خەڵکەوە چارەسەر بکرێت، بەڵام کاتێک قەیرانەکە شۆڕشگێڕانە بێت، واتە مەسەلەکە تایبەتە بە خودی بوونی سیستەم و حکومەتەکەوە، ئەم جۆرە سیناریۆ و چارەسەرانەن پەیوەندیدار نییە. تاکە چارەسەر دەتوانێت ئەوە بێت کە هەموو حکومەت و سیستەمی هەبوو لە کۆمەڵگا ڕاماڵرێن.
بۆیە ئایندەی پێشهاتەکان ئەوەیە کە ئەم پرۆسەیە کە بە شۆڕشی ژن ژیان ئازادی ناسراوە، بەرەو سەرکەوتنی یەکجارەکی بەرەوپێش دەچێت. مەحاڵە پێشبینی فۆرمی ئەم پێشکەوتنە بکرێت، چەند کات دەخایەنێت، بەڵام ڕوونە کە ئەم قەیرانە بەردەوام دەبێت و قووڵتر دەبێتەوە تا کۆمەڵگا بتوانێت خۆی لە دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی ڕزگار بکات.

٢٣ی ئابی ٢٠٢١، ١ی شەهریوەری ١٤٠٢

گەورەبوونی بریکس چی دەگۆڕێنێ بۆ جیهان.. ئیدریس مستەفا ساڵح

بریکس (بەرازیل و روسیا و هند و چین و ئەفریقیای باشور) لە هەفتەی رابردوودا شەش ئەندامی تازەی وەرگرت و چەندان ئەندامی تریش بەڕێوەن و ئەگەری زۆریش هەیە قبوڵ بکرێن وەک جەزائیر. بریکس ئیستا یانزە دەوڵەتی لە ئامێز گرتووە،لە مانگی یەکی ساڵی دادێ بریکس : زیاتر لە ٤٦٪ سەرجەم دانیشتوانی گۆی زەوی دەگرێتەوە؛ زیاتر لە ٤٣٪ هەموو نەوتی جیهان بەرهەمدێنن (دە دەوڵەتی بەرهەمهێنەری نەوت لە جیهاندا شەشیان لە ناو بریکسدان)؛ نزیکەی لە ٣٠٪ داهاتی گشت جیهانی دەبێ. ئەمە جگە لەوەی وڵاتانی بریکس خاوەن هەندێ ماتەریاڵی سروشتین کە ڕۆژئاوا بۆ هەموو بوارێ تەکنۆلجی و پیشەسازییە نوێیەکانی پیویستی پێیەتی وەک لیثانیۆم. ساڵی دادێ ئەندامانی تازەتر دێنە ناو ئەو ڕێکخراوەوە کە ژمارەی سەدەیەکانی هەموو ئەم بوارانە بەرەو زۆرتر دەچێن. هەروەک چۆن گەشەی سەرمایە لە وڵاتانی بریکس بەرەو سەر دەچێ ژیانی هاوڵاتییەکانیشیان بەرەو باشتر دەڕوا گەر بە گەشەی داهاتی سالانەی وڵاتەکان بپێورێت.

فرە جەمسەری یەکێکە لەو ئەنجامگیرییە سەرەتایی و سەرەکیانەی لە دەرکەوتن و گەورەبوونی بریکسدا دەردەکەوێت، بەلام ئەم فرە جەمسەرییە هەر بەتەنها دانانی هەندێ وڵات لەملا و هەندێکی تر لەولا نییە؛ بەڵکو ساغ کردنەوەی ئەو هاوکێشە مێژووییە (ڕۆژهەڵات- ڕۆژئاوا) کە لە دوو سەدەی رابردووەوە چەندان ئابوری ناس و سیاسی و فەیلەسوف و بیریار باسیان لەوە کردووە. ڕۆژهەڵات گەر تێکمە ببنە و بە ڕێکخراوێکی سەربەخۆی خۆیەوە بێتە دەر ئەوا دەتوانێ بەرامبەرکێیەکی مێژوویی لەگەڵ ڕۆژئاوادا بکات کە سنورێک بۆ قوتبی غەربی دابنێ لە کەڵەگایەتی بەسەر دنیاوە. لێرەدا قسەکردن لەسەر فریشتەیی و ئەهریمەنی ئەو دوو قوتبە گەورەیە نییە؛ بەڵکو قسەکردن لەسەر دوو جۆر لە دنیای سەرمایەدارییە کە یەکیکیان بە مێژووییەکی کۆلۆنیالیستی و قۆرخکارییەوە ئەو جەمسەرەی بەرهەمهێناوە، ئەوی تریان لە ئەنجامی پرۆسەیەکی راسانی گەشەی ئابوری و نەجات بوون لە دەست ئەو جەمسەرە کۆلۆنیالیستییە قۆرخکارییە دروست بووە.

ئەم جەمسەرە نوییە ژیانەکی نوێ نەک هەر بە ڕەوەڵەوەی سەرمایەیەکی نوێ دەهێنێت، بەڵکو دەرفەتەکی نوێش دەخاتە بەردەم مرۆڤایەتی لە هەردوو جەمسەر کە دەتوانن شتەکی نوێ هەڵبکێڵنن بە خەباتی ڕۆژانەی ژیانی خۆیان. ئەم جەمسەرانە لەگەڵ بەرامبەرەکانی خۆیاندا ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤەکانیش دەکەونە بەرامبەرەکەوە. گەر جەنگەکی جیهانی دروست نەبێ ئەوا هاوڵاتیانی وڵاتانی هەردوولا. کاتێک قوتبی کۆمۆنیستی بە سەررکردایەتی یەکێتی سۆڤیەت دروست بوو کۆمەڵێ دەسکەوتی گرنگی لە ژیانی خەڵک بە گشتیدا دەستەبەر کرد کە ڕاستەوخۆ کارکردی لەسەر زۆرێک لە بەرنامە سیاسیە ئابورییەکانی وڵاتانی سەرمایەداری غەربی کرد کە دەست ئاوەڵابن لە بەرامبەر داواکارییەکانی خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێشی ئەو دەمەدا. ململانێ سیاسییە جیهانییەکان هەر بە تەنها لە ململانێ نێودەوڵەتییەکاندا قەتیس نەمابوو بەڵکو لە چۆنێتی باشترکردنی گوزەرانی خەڵکانی هەردوولاش بەردەوام بوو.
کاتێک جەنگی جیهانی دووهەم تەواو بوو، هاری ترومان،ی سەرۆکی ئەوسای ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بانگی زۆربەی سەرمایەدارە گەورەکانی کرد کە دەبێ گیرفانی خۆیان هەڵتەکێنن و بازاڕ بە خەڵک گەرم بکەن تاکو ئەویش بتوانێ کۆمەڵێ ریفۆرمی ئابوری بکات وەک حکومەت و دەوڵەتەکەی خۆی. دیارە پێشتر هەر لە ئەمریکا کۆنفرانسی بریتنوود بەسترا بە بەشداری ٤٤ دەوڵەت بەڵام ئەوەی تێیدا باڵا دەست بوو قوتبی غەربی خۆیان بوون هەر بۆیە ساڵی حەفتاکان ئەو کۆنفرانسەکە هەندێ بابەتی ماڵی ساغ کردنەوە بە جیهان و خەڵکی ئەمریکاش. لەگەڵ ئەوەی ئەو کۆنفرانسە زۆرتر ویستی فریای سیستەمی داڕووخاوی ماڵی ڕۆژئاوا بکات، لە هەمان کاتدا نەخشەی هەندێ بەرنامەی ئابوری لە سیاسەتی وڵاتدا داڕشت کە نزیک بوو لە بەرنامەی سۆشیال دیموکراتەکانی ئیستاوە. ئەو هەوڵانەی هاری ترومان و ئەو کۆنفرانسە چەمکەکی کۆمەڵایەتی و ئابوری دروست کرد لە ناو ژیانی خەڵکی ئەمریکادا بە خەونی ئەمریکا ناسرابوو. ئەو خەونە واتە پەیداکردنی کار بە هەموان، هاوسەرگیری ژن و مێردێک، منداڵێک یان دوان، خانوویەک و سەیارەیەک. لێرەدا من تەنها باس لە هەوڵەکانی جەمسەرەکان دەکەم و دەوری ئەو نارەزایەتی و ڕاپەڕینانە کەم ناکەمەوە لەو وڵاتانەدا، بەڵکو لەسەر ئەو پێنتە تەئکید دەکەمەوە کە سەرمایەی بەرامبەرەکەی جەمسەرەکان بەرامبەرەکەی ژیانی هاوڵاتییەکانیانیشی بە دوای خۆیدا دەهێنێ.
لە دوای ساڵانی حەفتاکانەوە و بە دیاریکراوی لە دوای ساڵانی نەوەدەکانەوە واتە لە دوای رووخانی جەمسەری یەکێتی سۆڤیەتەوە لە وڵاتانی ڕۆژئاوا ژیان بەرە بەرە بەرەو قورسایی چوو چونکە

دەستکەوتەکان کەوتنە بەر هێرشی سەرمایەداری وڵاتەکانیان. لە دوای ئەو ساڵانەوە ئەمریکا و ئەوروپا وەک جەمسەری سەرکەوتووی سەرمایەداری غەربی ژیانێکی ئەوتۆیان لە وڵاتانی ڕۆژهەڵات بەتایبەت ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقیا دروست کرد کە مانایەک نەما بۆ ژیان بەبێ خەڵکی ئەو بەشە لە جیهان بە کۆمەڵی هەزاران و ملیۆنانەش ڕوویان لەو ژیانە کرد کە لە ڕۆژئاوا هەیە. لە بەرامبەر ئەو دۆزەخەی غەرب لە وڵاتانی ئێمە و مانان دروستیان کرد هەر لە دروستکردنی گروپی جیهادی ئیسلامی چەکدارەوە تاکو حکومەتی سەرکوتکەر و گەندەڵ و سیاسەتی گەمارۆی ئابوری، خەڵک لەم ناوچانە وەک بەهەشت سەیری غەرب بکات لەگەڵ ئەوەی باشیەکانی ژیان لەوێ دەمێک بوو لەرزەی تێ کەوتبوو.

٢٩/٨/٢٠٢٣

“هەمومان” لە دیدو سیاسەتی تاڵەبانیدا.. عوسمانی حاجی مارف

“هەمومان لە هەرێم یەك چارەنوسی هاوبەشمان هەیە!” بەدوای داگیرکاری دەسەڵات بە هێزی میلیشیایی لە لایەن پارتی و یەکێتی لە ساڵی ١٩٩١وە، کە دەکاتە سی و دو ساڵ، جگە لە “ناتەوافقی و ناشەراکەتی و نا هاوسەنگی” لەم سی و دووساڵەدا کە نمونەی بەرجەستەی دۆخی سیاسی زۆنی زەردو سەوزبوە، هەروەها نمونەی پەیوەندی نێوان حکومەتی هەرێم و حکومەتی بەغدا بووە، هیچکات دەرگای ئاسۆیەکی گەشیان بەڕوی خەڵکی کوردستاندا نەکردەتەوە. تازە باڤڵ تاڵەبانی دەڵێ “هەمومان یەک چارەنوسی هاوبەشمان هەیە”، بەڵام نە “هەمومان” نە “چارەنوس” نە “هاوبەش” لەم هەرێمەدا مانایەک بە مافی ڕەوای ئینساندۆستی و ئازادی و چارەنوسی هاوبەشی هاووڵاتی نەبەخشیوەو نابەخشێت.
مەبەست لە “هەمومان” ئایا دانیشتوانی کوردستانە؟ یا مەبەستی باڤڵ لە حزب و هێزو لایەنەکانە؟ شاراوە نیە و ئاشکرایە باڤڵیش ناتوانێ

نکوڵی بکات کە دانیشتوانی کوردستان ژمارەیەکی کەمی دیاریکراو ملیاردەردو ملیۆنەرن. کاتی خۆی جەلال تاڵەبانیش شانازی بە زیادبونی ئەو ژمارەیە لە سەرمایەداران دەکرد! بەڵام لەبەرامبەریشدا ژمارەیەکی بەرینیش لە زۆرینەی دانیشتوانی کوردستان، کرێکارو زەحمەتکێش و بێکارو نەدارو هەژارن. ئەم دوو جۆرە لە دانیشتوان چۆن لە چوارچێوەی "هەمومان"دا، دەکرێ هاوبەش بن و یەک چارەنوسیان هەبێت؟ هەڵبەتە گومانی تیا نیە کە باقی بەهیچ جۆرێک نە مەبەستی دانیشتوانەو نە بیریش لەو ناعەدالەتیە کۆمەڵایەتیەو ئەو قەڵشت و جیاوازیە گەورەیەی نێوان ئەو دوو جۆرە لە دانیشتوان دەکاتەوە. لەهەمانکاتدا هیچ گومانی تیا نیە کە خۆی و حزبەکەی وەک پاسەوان و پاریزەری ملیاردەرەکان و ملیۆنەرەکان دەسەڵاتەکەی لە زۆنی سەوزدا بە هێزی میلیشیا بەڕێوەی دەبات.
دەتوانین ڕاشکاوانە بڵێین مەبەستی باقی "هەمومان لە هەرێم یەك چارەنوسی هاوبەشمان هەیە" مەبەستی حزبەکان و هێزەکان و لایەنەکانە کە دەسەڵاتدارن یا شەریکن لەدەسەڵاتدا، ئێستا لەبەرامبەر کێشەو چارەنوسێکی نادیاردا، بنبەست و ڕاوەستاون .
دوو هێزی میلیشیا کەهەر لە سەرەتاوە لەسەر بنەمای پێگەو نفوزو هاوسەنگی هێزەکانیان، کوردستانیان کردە دووبەشەوە، بەناوی زۆنی زەردو زۆنی سەوز، هەڵمەتبردن و داگیرکردنی تەواوی سەروەت و سامانەکەیان لە چوارچێوەی پێکهاتەیەکدا کە سەرگەردانی و نادیاری چارەنوس و ئایندەیەکی ناڕۆشنیان دامەزراند، سەرگەردانی کرایە دیفاکتۆی دەخی سیاسی، لەهەمانکاتدا تێوەگلانی کوردستانە لەناو گێژاو و ناجێگیری سیاسی بەردەوامدا بەرجەستە بۆتەوە، دەکرێ بڵێین هەمومان لەو سەرگەردانیەدا هاوبەش کراوین!.
گەر هەروا بەچاوخشاندێک بگەڕێینەوە ماوەی سی ودوو ساڵی دەسەڵاتی بنەماڵەی بارزانی و بنەماڵەی تاڵەبانی. لەکام وێستگادا وەک دووهێز بیریان لە چارەنوسی هاوبەشی نێوان خۆیان کردۆتەوە؟ تەواوی ئەو سی ودوو ساڵە ململانێ و سەوداو مامەڵەو گەمەی سیاسیان هەوڵدان بووە بە گەڕینی بەرزکردنەوەی ئاستی هاوسەنگی هێزەکانیان لە بەرامبەر یەکتردا. هاوکات بە هەرلایەکیان هەوڵدانیان بووە بە زۆرترین دەستکەوت لەو تاڵانچێتی و قاچاخچێتی و بازرگانیەی بەسەروەت و سامانی کوردستانەوە کردویانە، هەرئەوەش ناچاریکردن خەسڵەتێکی ناشەفافانە بدەن بە چۆنیەتی داهاتەکانیان. هەروەها هیچ لایەنێکیان ئاگاداری لاکەی تر نەبووە لە دەستکەوتی باج و گومرگ و جۆردەیی و بازرگانی لاکەی تر. هەمیشە بەچاوی تەماعەوە لە یەکتریان ڕوانیوە. بەجیا لەوانەش ئەوە لە خەڵکی کوردستان شاراوە نیە کە لە تەواوی مێژوی سیاسی ئەم دوو هێزەدا ئەوە سەلماوە کە ئەم دوو هێزە

دژ بەیەکن و هەمیشە لە داستانی شەڕو پاشقول لە یەکترگرتن و خەریکی فروفێڵ بوون لە بەرامبەر یەکتردا. واتە ئەو "هەمومان"ە ی باقی بانگەوازی بۆ دەکات ئاخر لە کوێی دەسەڵاتی زۆنی زەردو و زۆنی سەوز و پەیوەندی نێوان حزبەکانیشدا جێگای بۆ پێدادەبێت.

پێموایە زۆر پێویست بەوە نەکات ئەوە بسەلمێنین کە هیچ "هاوبەشی" و "چارەنوسێك" لە ئەجندای بەرژەوەندی سیاسی بارزانی و تاڵەبانیدا بواری ئەوەی تیابێت هاوبەشیان هەبێت و یەکیان پێبگرێتەوە، چونکە تەواوی واقعیەتی بونیان و چڕبونەوەی ناکۆکیەکانیان لە سەر شانەی سیاسی کوردستاندا گەواهی ئەوە ئەدەن، خاوەنی مێژویەکی وەها تەڵخ و پڕکارەساتن، بونەتە بەڵایەکی گەورە بەسەر ژیان و گوزەرانی دانیشتوانەوە، بونەتە مایەی نەفرەت و توڕەیی و ناڕەزایەتیەکی بەرفراوانی جەماوەری، تەنها هاوبەشن لە وێرانکردنی ژیان و ئایندەو چارەنوسی زۆرینەی خەڵکی بەشمەینەتی کوردستاندا.

ئەوە ماوە بەڵێین لەکاتێکدا باقی لە مەوقعیەتی بەرژەوەندی هێزەکەیەوە بۆ خۆشی باش دەزانێ، کە هیچ "هاوبەشی و چارەنوسێک" لە گەڵ بارزانیدا کەی ناکاتەوە، چی ڕویداوە دەڵێت " هەمومان لە هەرەم یەك چارەنوسی هاوبەشمان هەیە"، ئەم ڕستەیەی باقی ئاکامی ئەو دەرگیربون و ئەو بنبەستە سیاسیەیە کە هێزەکەی واتە "یەکێتی نیشتمانی" لە بەرامبەر بارزانی و پارتیدا دوای سی ودوساڵ لە کێشەو ململانەی نێوانیان، بەرەوڕوی بوتەوە.

دەتوانین بڵێین یەکێتی نیشتمانی لەم ململانێ درێژماوەیەداو، خەریکە وەک دەڵاوەک دەکەوێتە بەردەم سوجدەبردن و سکاڵا کردن لە بەرامبەر بارزانی و پارتیدا، تا لە ئەگەری هەر ئاڵوگۆڕێکدا بارزانی چاوێکی لە ئایندەی بنەماڵەی تاڵەبانی و یەکێتی بێت، تا بەهەر شێوازو ئاستێک بێت، لە سەر شانەی سیاسی کوردستان جێگا یەکیان هەبێت و چیای سەفین لەبن نەیەت!

ئەوەی شایانی باسە لەم هەلومەرجە سیاسیەی ئێستای ناوچەکەو عێراق و کوردستاندا حاڵی بنەماڵەی بارزانیش گەمەکردن و چاوەڕوانیە لە هەمان بنبەست و چارەنوسی نادیاردا، بۆیە بارزانیش دروشمی "تەوافق و شەراکەت و هاوسەنگی" فڕێئەدات، کە پێموایە بۆ خۆشی نادیارە لەو بنبەست و چاوەڕوانیەی دەرگیری بون، ئەم دروشمە لە کام سەوداو مامەڵەدا سودی لێوەردەگرێت!

هەڵبەتە "هەمومان" ڕەشنە کە بۆ باقی هیچ سودێکی نیە و مامەڵەیەکی سەرکەوتو نابێت، بەڵام کرێکاران و زەحمەتکێشان و خەڵکی ئازادیخوازو ناڕازی کوردستان، یەک چارەنوسی هاوبەشمان هەیە لە کۆتایی هێنان بە دەسەڵاتی زۆنی زەردو زۆنی سەوز.

شیعری شوان حەسەن (؟)

(؟)
ک□□ش□رەکەی دراوسێمان
فێرنا بێت چێژ لە پشوو وەربگرێت
هەموو ڕۆژێک لە کاتی خۆی بە ئاگامان دەهێنت؛
ئێرە نیشتیمانێکی بێ وڵا تە
"ماریا" تۆ لە کوێی؟
نێرگەلەکان ڕەنگی درەختەکانیان زەردکردووە،
تکایە،جغارەیەک لە لێوە سورەکەت بەردا
با بۆ دواجار
لە پارکەکەی " سەردەشت عوسمان" بتدۆزمەوە
ئێرە مەمەلەکەتێکی ترسناکە
تادێت ئاو لە زەوی دەتۆرێت
بێ چاوساغێک دەخنکێم
رێنیشاندەرەکەم تۆ لە کوێی؟
درەنگ تێگەیشتم کە" مام عوسمان"
بۆ پشتێن نا بەستێت
ئەو بە پەلە پەل هاتۆتە دەرێ و
هەروا دەپرسێت
(سەردەشت) ەکەم تۆ لەکوێی؟
مەلای گەڕەک
روخساری چوار ژنی لە خەنەگرتبوو
بەدەنگی تەزبێحەکەی دەستی
شەوان دەیخەواندن
دەترسا شەوێک(عەبدولخالیق مەعروف)
لە دەرگە بدات و ژنێکی لێ یاخی بکات،
باسی
کار□ با
ئاو
مووچە و رێگەوبانی لەگەڵ بکات
پێی بڵێت
(شەریعە) تۆ لە کوێی؟

ئەو ڕۆژە ورچەکە
ماسی دەگرت لەگەڵ بێچووەکانی
رووبارەکەیان لێخنکردبوو بەدەم یاریی
دەنگی ژنێک ڕایچلەکاندن
(وەدات) تو لە کیڤەیی؟
دوێنێ بە یادی هەرزەکارییم
لە دیار یاری تۆپیپێ بووم
چێژ و خۆشی منداڵەکانم دەدیت
لە کۆتایی یارییەکە
فڕێدانی دەبەی ئاو و
شکاندنی کورسیەکان
نیگام لێوی ڕووناکی دەگەست
ئای چێژی خەندەدزراو
پێم ناڵێت تۆ لە کوێی؟
ئێرە ماڵێکی بێ ناونیشانە
منداڵێک بەدەم گریانەوە
بەدوای بووکەلەکەیدا دەگەڕا
" کووکوو ئەتو لە کوێی؟"
دایکی وایگوت
لێرە خۆر، گەرمای لەدەستدەرچووە
بەڵام
چی دەڵێت قاوەیەکی قەزوان بخۆینەوە
لە سێبەری ئەم هەموو ژانە
ئاخر نیشتیمان ماندوو بوو
هێندەی پێم بڵێت، ئەرێ تۆ لە کوێی؟

دەنگ بدەن بەم لیستە.. تەنزە
شیعری نەوزاد بەندی

ڕووتان ڕەشبێ ، خۆتان و ئیـــــــــــدارەتان
بۆ ئەو هەزاران درۆ شاخـــــــــــــــــدارەتان
ڕووتان هەبێ ، ئەچن بە ناخی ئـــــــــــەرزا

دڵتان هەبێ ، زوو وەســـتابوو لە لێدان
بە چ ڕوویەک ئەچنە بەردەم کامێـــــرا
تف لە ڕەنگ و تف لە دەنگ و چارەتــــان
تف ل□ ق□لا و لە کۆمپانیا و کۆشـــک و باخ
لە ملیارەها ملیار و پــــــــار□تان
تف لە بەڵێنی دوێنێ و هی پێرێتــــان
تف لە بەڵێن و درۆی ئەمجارەتـــان
تف له باج و لە ســـــەرانە و جەردەیی
لەو هەموو ناماقـــوڵی و ووتارەتان
زانست ، هونەر ، ئەدەب هەرەســیان هێنا ،
هەرچی گەمژە و گەلۆرە ، تێتــان بەردان
براکوژ و موچەدز و خاکـــــفرۆش ،
داوێن پیس و هەمـــوو جۆرێ لە تاوان
کە دەر ئەکەون ، گەل ڕشـــانەوەی دێ
ڕەحمەت لە جەڵتە و لە سیل و سەڕەتـــان
مل بشکێنن ، سەرهـەڵگرن ، جێـــی بێڵن
لە ژێرتانا ڕاکێشـــــراوە بەڕەتان
با هەڵنەســــێ لافاوی خوێن ئەمجارە ،
قورسە ڕقی میلـــــ□تی بێ دەرەتان
ڕووتان ڕەش بێ،ل□ بەردەم خەڵک و خوادا
حەرامزادە و حەرامخۆر ، دێ ســەرەتان
نەخوێندەوارن ، ناڕوانن بۆ مێــــژوو
لە جێی پاداشت ، خەڵکی زامدارتان ڕەتان
دوو پێڵاوە ناقۆڵاکەی پەشـــــێون
وا لە پێی بەغا و ئەنقـــەرەدان
ئەی لە دادگای خوایـیدا ، لە قیامـــــەت
دڵتان خۆشە بە کام فیـــعل و کارەتان
قوڕبەسەرتان ، ڕوو ڕەشی هەردوو دنـــیا
سپیتان کرد ، کار و ڕوخساری شەیتـــان

پاشای مەغۆل.. شیعــر : نــزار قبانی.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

پاشای مەغۆل
میراتگری جزمە و قامچی
لە ” ئەرتغۆل ” ی باپیر ،
تۆ کە هەمووان بە ئەسپ
ئەبینی…
لە پەنجەرەکانی کۆشکەوە
جیاوازی نێوان خەڵک و ئەسپ
نابینی…
پاشای مەغۆل
ئەی تووڕە لە ئەسپەکان ،
ئەی ترسنۆک بەرامبەر
چەکەرەکردنی بێستانەکان
پێش ئەوەی دڵی خۆشبێ
یاساوڵەکەتان ،
بنێرن
و
بمکوژێ…
و
پێش ئەوەی شایەتە علوجەکان بێن ،
ئەمەوێ. ،
بە ژنە سک پڕەکەم
و
هەموو هاوڕێکانم
و
گەلە ژێر دەستەکەم ، دوو ووشە بڵێم
ئەمەوێ بڵێم :
من شاعیرێکم
لە قوڕگما ، چۆلەکەیکم هەڵگرتوە
......نایفرۆشم
و
تۆش ئەتەوێ
چۆلەکە لە قوڕگما ، دوور خەیتەوە

پاشای مەغۆل. :
ک□ل□□ □□قی بەزێنەری لەشکرەکان
تێکدەری دەریاکان
دروستکەری هەویری ئاسن
تێک شکێنەری بەرد
مناڵ خۆر
ئەتککەری ” کچێنی ” یەکان
عەتر خۆر
چەن سەرنجی ڕاکێشام
تۆ
و
پۆلیس
و
سوپا
بەرامبەر...... یەک چۆلەکە
تەنها یەک!!! چۆلەکە

دۆزەخ، ئەوانی دیکەن.. ڕانانێک بۆ شانۆنـــــامەی دۆزەخ.. هەردی حوسێن

ناوی کتێب: دۆزەخ
نووسینی: ژان پۆڵ سارتەر
تەرجەمە: نەجاتی عەبدوڵڵا

شانۆنـامەی دۆزەخ، بۆ یەکەمجار لەسەر شانۆی ڤیو-کۆلۆمبیر لە ئایاری ١٩٤٤ پێشکەش کراوە.
سارتەر ئ□م شانۆنامەیەی بە ناونیشانی (huis clos) نووسیوە.
کە بەواتای(ماڵی داخراو) یان (ژووری داخراو) دێت. لە زۆر شوێنیش بە (no exit) هاتووە، کە بەواتای (بێ دەرچوون) یان (دەرنەچوون) دێت. کاک نەجاتی عەبدوڵڵا لە فەڕەنسییەوە تەرجەمەی کردووە و

کردوویەتییە (دۆزەخ)

ئەگەر لە هەر کەسێکی ئاسایی بپرسین دۆزەخ چییە؟ ئەوا بە دوودڵی وەڵامەکەی بریتی دەبێت، لەوەی دۆزەخ کەپرێک ئاگری بەتین و سزای جەستەییە لە شوێنێکی دیاریکراودا. واتە دۆزەخ ئەو شوێنەیە کە ئاگر، سزای جەستەیی و شوێنێکی دیاریکراویش هەبێت بۆ سزادان ئەوا ئەو شوێنە، یەکسانە بە دۆزەخ.

ئەگەر بێین، هەمان پرسیار لە خوێنەرێک یا ئەدیبێک بکەین، ڕەنگە لەپاڵ ئەو وەڵامەی سەرەوە، بیری بۆ کۆمیدیاکەی دانتیش بچێت و کەمێک لە دۆزەخەکەی دانتیمان بۆ باس بکات.
بەڵام ئەگەر بێین و خوێنەرێک ئەرکدار بکەین بە خوێندنەوەی ئەو شانۆنامەیە ئەوا وێنای دۆزەخ دەگۆڕێت بۆ شتێکی دیکە. ئێستا با بزانین دۆزەخ چییە و کوێیە؟ مەبەست لە دۆزەخەکەی سارتەر چییە؟

ئەم شانۆنامەیە، لە ژوورێکدایە، یەک دەرەی هەیە و دەرگەکەش لە دەرەوە بە قفڵ داخراوە. هیچ پەنجەرە و هیچ دەرچەیەکی نییە بۆ دەرچوون. لە ڕووی لۆجستییەوە ئەو شوێنە لە ژوورێکی دانیشتندایە، کە مۆبیلیاتی شێوازی ئیمپراتۆری دووەم، یەک پەیکەری برۆنزیش لەسەر ئاگردانی ژوورەکە دانراوە.

شانۆنامەی دۆزەخ؛ لەسەر گریمانەی فانتازیایی بنیاتنراوە و کارەکتەرەکانی ئەو شانۆنامەکە مردوون و هێنراون بۆ ئەم ژوورە. کارەکتەرەکان لە هەمانکاتیشدا زیندوون چوونکە، گفتوگۆ دەکەن و پرسیار لە گوناهباری یەکتری دەکەن. بەو ڕێگەیەش تا ئەو پەڕی سنوور یەکتری هاراسان دەکەن و دەبنە مایەی ئازاری دەروونی بۆ یەکتری.
هەر یەکێک لەو کارەکتەرانە بەهۆیەک مردوون و هێنراون بۆ ئەم ژوورە و کارەکتەرەکانیش ئەمانەن.

- گارین، پیشەکەی ڕۆژنامەنووسی بووە. بە تاوانی ترسنۆکی خراوەتە دەخەخەوە و گوللە باران کراوە…
- ئینەس، لەبەر ئەوەی ژیانی هاوڕێکەی تێکداوە و مێردەکەی جێهێشتووە، بەگاز خنکاوە…
- ئیستێل، بە پارە شوو بە پیاوێکی پیر دەکات، دواتر لەگەڵ پیاوێکی لەخۆی بچووکتر، پەیوەندی خۆشویستی دروست دەکات، بەڵام گەنجەکە پێیەوە پەیوەست دەبێت و منداڵێکیان دەبێت، بەلام ئیستیل ئەو منداڵە فڕێدەداتە نێو زەریاوە و پیاوەکەش لەداخا خۆی دەکوژێت…
- خزمەتکار، تەنها لەگەڵ گارسین گفتوگۆ دەکات و هەر ئەویش گارسین دەهێنێتە ژوورەوە.

شانۆکە بە یاوەری سێ کارەکتەری سەرەکی دەچێت بۆ پێشەوە و سەرەتا گارسین ئەم شوێنەی قبووڵ نییە تاوەکو خزمەتکار پێی دەڵێت دانیشە و ئەمە شوێنی ئێوەیە. گارسین و کارەکتەرەکانی دیکەش هەروەکو کەسانی ئاسایی کە لەسەرەوە باسمانکرد وێنای دۆزەخ لایان بریتییە لە ئەشکەنجە و ئاگر…

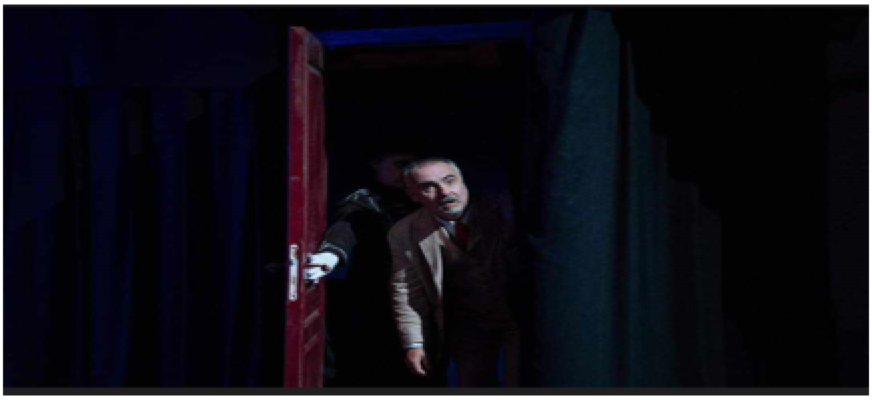

هـەر بۆيە گارسـين بە خزمەتكـارەكە دەڵێـت: ئامێرەكـانى فەلاقە لە كوێن؟*١

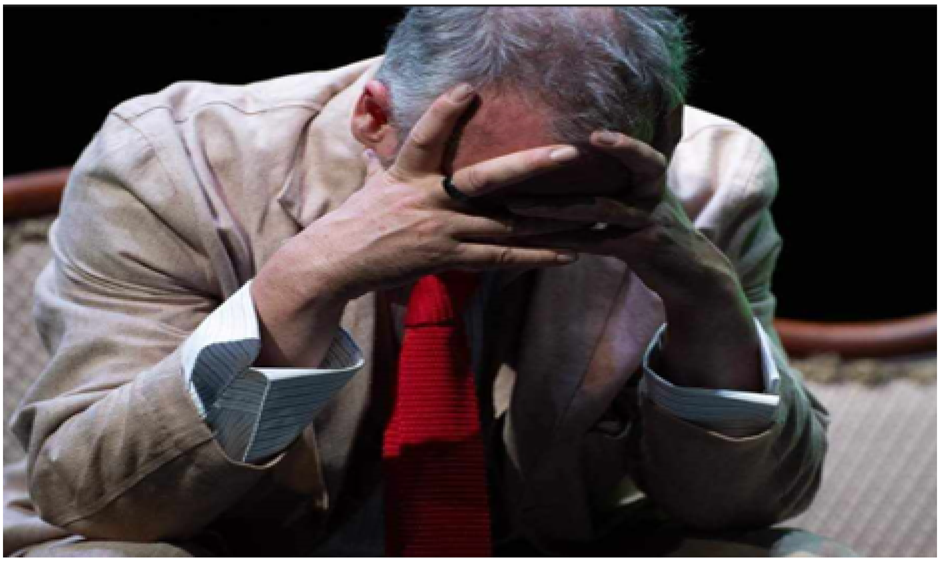

- خزمەتكار: چى؟
- گارسين: ئامێرەكانى فەلاقە، شيشى سووركراوە.

گارسـين وەك هەر كەسـێك كە چـاوەڕوانى سـزاى دۆزەخ بكـات، چاوڕێى سزا دۆزەخيـيەكانە.

بەڵام خزمەتكار بە هێواشى گارسين تێ دەگەيەنێت ئێرە نە قامچى لێيە نە ئاگر و نە شيشى سووركراوە. بەڵكوو لێرە و لەم ژوورەدا و لەگەڵ ئێوە دوو كارەكتەرى ديكە بوونيان هەيە و ئەوانيش وەك تۆ هێنراون بۆ ئەم ژوورە و هەريەكەيان باس لەو تاوانە دەكات كە كردوويـەتى.

هەر یەک لەم سێ کارەکتەرە، لە پشت دەگێ داخراوەکەوە، چیرۆکی خۆیان دەگێڕنەوە. قسەدەکەن و قسەدەکەن. هەرچی سنووری ئازادی تاکەکەسییە دەیبەزێنن و دواتر بۆیان دەردەکەوێت کە گیریان خواردووە و ناتوانن بچنە دەرەوە. لە شانۆنامەکەدا کارەکتەرەکان درک بەوە دەکەن کە دۆزەخ شوێنی ئەشکەنجەدانی جەستەیی نییە، بەڵکو شوێنی ئەشکەنجەی دەروونییە.

ئەم شانۆگەرییە،کارێکی فەلسەفییە کە بەدواداچوون بۆ بابەتەکانی بوونگەرایی دەکات. سارتەر دەیەوێت لە ڕێگەی ئەم شانۆیەوە پێمان بڵێت دۆزەخ ئەو شوێنە نییە کە تیادا دەسووتێنرێین و ئەشکەنجە دەدرێین

بەڵکوو دۆزەخ ئەو شوێنەیە، کە لەدەرەوەی زەنی ئاسوودەیی ئێمەیە. ئەو شوێنەیە کە دەروونییەن ئاسوودەنین.

دۆزەخ ئەو شوێنەیە کە ناچاری لەگەڵ هەندێک کەس بژی و هەڵسوکەوت بکەی. بە مانایەکی دیکە دۆزەخ ئەو شوێنەیە لەگەڵ کۆمەڵێک ناکەس بژی. بۆیە دەکرێت ئەمە کاتێک لە شوێنێکین و ئەو شوێنە پڕیەتی لە کەسانێکی سازشیست ئەوا ئەو شوێنە بۆ ئێمە دۆزەخ بێت هەر وەک گارسین لە کۆتایی شانۆکەدا تێدەگات و دەڵێت: "دۆزەخ ئەوانی دیکەن." *٢

هەرچەندە تێڕوانینی جیاواز لەبارەی ئەم دەستە فەلسەفییەوە گوتراوە و ئێمە نامانەوێت دووپاتیان بکەینەوە، بەڵام بە تێڕوانین لە دەقە شانۆییەکە مەبەست لەم دەستەیە ئەوەیە کاتێک ئێمە لەژێر نیگا و چاودێری ئەوانی دیکەداین، ئەوا ئەو شوێنە بۆ ئێمە دەبێتە دۆزەخ.

کاتێک ئێمە لە چاودێری کەسێکی دیکەداین بە ناچاری دەبینە ئۆبژێکتی کەسانی دیکە و ئەمە وادەکات بکەوینە ململانەی سوبژێکت بوون و ئۆبژێکت بوون. ئەم ململانێیەش سەرەنجامەکەی دەدانە باجی دەدانیش قورسە. لە کۆتاییشدا ئازادیمان لە زەوت دەکرێت لە لایەن دەورووبەرەکەمانەوە و ئەو کاتە نە ئازادی هەڵبژاردنمان دەبێت نە ئازاد خودی. بە دەربڕینێکی دیکە، هۆشیاری لە ڕێی هەڵبژاردنەوە یاخود ئازادییەوە خۆی دروست دەکات.
دەتوانین بڵێین تەواوی فەلسەفەکەی سارتەر پشت بە ئازادی تاکەکەس

لە هەڵبژاردندا دەبەستێت. ئەم ویستەش تەنانەت بەسەر کەسەکدا دەسەپێت، کە لە هەڵوەستەکی مێژوویشدا خۆی بە دیل دەبینێت.
ئەم فەلسەفەیە لە مرۆڤەکدا بەرجەستە دەبێت، کە باوەڕی قووڵی بە ژیانی ئازاد و ئازادیی تاکەکەس هەیە.
هەر لەم ڕووەوە دەتوانین فەلسەفەکەی ناو بنێین فەلسەفەی ئازا لە بەرانگاربوونەوە و سەرپێچی کردندا.
ماوەتەوە بڵێین دیالۆگەکانی ئەم شانۆ نامەیە بریتین لە دیالۆگ و کۆمەڵە گوتەیەک کە کارلێکی بەرگە نەگیراو دروست دەکەن و ئازادی تاکەکەسی بە تەواوی پێشێل دەکەن.
لە تەواوی دیالۆگەکەشدا ڕووبەڕووی چەمکەکانی ئازادی، بەرپرسیاریرتی، مەرگ و بوون دەکەوین کە لە فەلسەفەی بوونگەرایی و سارتەردا سەرەی زۆریان لەسەرە.
بۆیە دەڵێین هەر کاتێک لە لایەن کەسانێکی دیکەوە سنووری ئازادیمان بەزێندرا ئەوا ئەوانی دیکە بەمان دەبنە دۆزەخ.

کەناڵە ئاسمانییە کوردییەکان لەقەڵەمڕەوی ڕەهەندە فەرهەنگییەکاندا.. نەژاد عزیز سورمێ

لە جوامێریمان کەم نابێتەوە ئەگەر دان بەو ڕاستیەدا بنێین ، بەتایبەتیش ئەوانەی پێ بە هەناسەیان زوڵمی ئەوان ڕۆژگارەیان دیوە کە تەنیا بیرکردنەوە لەوەی ئێمەش وەکو خەڵکی تر وێنەمان بەرەو ئاسمانی بێپایان دەنێرین و ئیستگەی تەلەفزیۆنی جۆراوجۆر دادەمەزرێنین لە زیندە خەونێك دەچوو…
ئەمەش لەخۆڕا نەهاتبوو، ساڵانی دوور و درێژی ئەو غەدرە کەڵەکە بووانە لە نەستی (مرۆڤی کورد)ی جێگیرکردبوو ، کە هەمیشە ببوو بەپرۆژەیەکی ئامادەی گەمارۆدان و لە ناوبردن وماڵوێرانیی زۆرخایەن ..
بابایەك هەر ئەوەندەی پێ بکرێ خۆی لە قڕکردن و سڕینەوە بپارێزێ و

بەرەنگاری چەندین دژمنی سەرسەختی دیار و نادیار بووبێتەوە ئێستا لەپاڵ ڕۆژنامە و ڕادیۆ و تەلەفزیۆنی هەمەچەشن و هەمە لایەن بێت کەناڵی تەلەفزیۆنی ئاسمانی دابمەزرێنێت شتێکە لەچاوخۆی لەموعجیزە دەچێت ، ئەمەش جارێکی دیکە دەیسەلمێنێت میللەتان هەمیشە ئەگەر هەلومەرجی لەباریان هەبێ و مێژووی خۆیان بە چاوی پەند لێوەرگرتنەوە بخوێننەوە سەرڕاست و دڵسۆز بن لەگەڵی دەتوانن نەك هەر هەستنەوە بەڵکو پێشیش بکەون…،

بەڵام ئەوە نابێتە پاساو بۆ کورت هێنان لە تێگەیشتنی هاوکێشەکان و کارامەیی لە بەڕێوەبردنی ململانێ و کێبەرکێکانی سەردەم و بەرهەمهێنانی فاکتەرەکانی پێشکەوتن… لەو ڕوانگەیەوە بوونی کەناڵی ئاسمانی بەس نییە ، ئەگەر وتارێکی ئاشکراو ڕوون بە ئاراستەی کارتێکردن و هەڵگرتنەوەی ئاکامە پێشقەبڵەکانی تێدا نەیەتەدی…

دیارە ئێمە ئەگەر لە دونیای ڕۆژنامەنووسیی نووسراو تەنانەت بیستراویشدا مێژوویەکمان هەبێ ، لەوەی دەچێتەوە ناو میدیای بینراو ئەو مێژووەمان نییە…، بەڵام ئەگەر ئەو پەرۆشییە بۆ کەناڵە ناوخۆییەکانیش پێویست نەبێ… لەکەناڵی ئاسمانیدا کە ڕەنگە مەترسی لاسەنگ بوونی وتاری کوردی لای بینەرانی لێ بکرێ، بەوەی بۆ ڕوخسەت و پەساپۆرت جوگرافیای جیاجیا دەبەزێنێ و لەدەرگای جیاواز دەدا و ئاوێزانی چاندی دیکە دەبێ…

لێرەدا بەراوردکردنی ئەمڕۆ و ڕۆژە تاڵەکان لە هەڵسوڕاندنی کەناڵێکی ئاسمانی تەلەفزیۆن لە ڕۆژگارێکی تیژڕۆ و لێکلێکانەی تاکجەمسەری (کە خوا دەزانێ لێرە بەدوا چی لێ دەکەوێتەوە) ، بەتایبەتیش بۆ ئێمەمانان کە تا ئێستا نەحەڵاڵین و نەمردار ، بەدەرد ناخوا و بینەر تا ئەو حسابانە دەکا (کەهەرگیز نایکا) بەجوولەیەکی پەنجە بەجێت دەهێڵێ و دەچێتە سەرکەناڵێکی تر… بینەر شاشە دەبینێ ، پشت شاشە و قەیران و ئیمکانیاتی تەکنیکی و مرۆیی لە جوغزی بایەخەکانی ئەودا نییە…

ئەم ڕووکارانەیش کە دێنە گۆڕێ بۆ بێ ئومێد کردن نییە بەقەد ئەوەی بۆ لێڕامان و لێکدانەوەی ئەو ڕەهەندانەیە کاریگەریی سنووربڕی تەلەفزیۆن بەسەر باری فەرهەنگی و کۆمەڵایەتیمانەوەی هەیە.

مەسەلەکە ترسی ناوێ ، ڕووبەڕووبوونەوەی دەوێ…

ئایا چۆن دەتوانین ئەو وتارە بخەینە ڕوو ڕەنگڕێژی واقیعی ڕاستەقینەی خۆمانە…

لەکام ڕێگەوە دەتوانین ببین بەکانگەی فەرهەنگێکی ڕەسەن و هاوچەرخ ، کە مرۆڤی کورد بە وەچە جیاجیاکانییەوە خۆی تێدا ببینێتەوە.

بەتایبەتیش لەڕووی هەموو ئەو لایەنانەی بەویست بێ یا بە نەویستی

هاتوونەتە بازاڕی کەناڵە ئاسمانییەکان کە ئەمڕۆ بێ هیچ بەرگرێك ڕووبەڕوومان دەبنەوە…

ڕاستی شەڕی دووەمی کەنداو ، کە بەشەڕی ئازاد کردنی کوێت دەناسرێ تاقیکردنەوەیەکی بەپیتی بۆ پەرەسەندنی کەناڵە ئاسمانیەکان ، بەتایبەتیش کەناڵە عەرەبیەکان مەیسەر کرد ، کاتێ کەناڵی CNN شەڕەکەی بە زیندوویی گواستەوە…
ئەوە سەرەڕای پەرەسەندنی تیژڕۆی ئەم چەند ساڵەی دوایی لە هۆیەکانی گەیاندن کە بوو بەهۆی گەشەکردنی کەناڵەکانی زەوی و برەوسەندنی کەناڵە ئاسمانییەکان.
بیرکردنەوەی کورد لە دامەزراندنی کەناڵی ئاسمانی ئەگەرچی پێشتر لە دەرەوەی کوردستانیش بوو (دامەزراندنی مەدتیڤی M-TV) پێشڕەوییەك بوو لە ڕاگەیاندنی کوردی؛ هەر چەندە لە زۆر کەم وکوڕیش خاڵی نەبوو و بەهەناسەیەکی ئاراستەکراوی تاکلایەنەی تاڕادەیەکی بەرچاو و دوور لە واقیع و خوێندنەوەی واقیعی کوردستان بوو… بەڵام وەك وتمان لەگەڵ ئەوەشدا پێشڕەوی دامەزراندنی (تەلەفزیۆنی کوردستان Kurdistan TV) ئەوێ ڕۆژێ لەناوجەرگەی بەشێکی ئازادی کوردستان هەنگاوێکی بوێرانە و جیهانبینیەکی ئامانجدار و عەقلێکی فەرهەنگی و هەستێکی پیرۆزی نەتەوەیی بوو کە بۆ یەکەمین جار لە مێژووی کۆن و نوێماندا کەناڵێکی تەلەفزیۆنی بەزمانی کوردی و بەپێشهات و ڕووداوی کوردی و بە بەرنامە و پڕۆگرامی کوردی لەناوجەرگەی کوردستان سنوورە دەسکردەکان ببڕێ و بەسەر غەدر و زوڵمەکانی مێژوو جوگرافیاوە باز بدا و پەیامی خۆی بگەیێنێ ئەم هەنگاوە بە هەموو پێوەرێك وەرچەرخانێك بوو لە میدیای کوردی… دیارە پاش ماوەیەك کەناڵێکی دیکەش هەر لە کوردستان هاتە دامەزراندن (کەناڵی کوردسات- Kurdsat) بەهەمان تین و تاوی (Kurdistan TV) بەرنامەکانی لەکوردستانەوە بڵاو کردەوە و بەردەوامە .. ئێستا چەندانی دیکە لە ناوە و دەرەوەی کوردستان بەرنامەکانیان بەزمانی کوردی بڵاودەکەنەوە .
بێگومان ئەمەش کارێکی مژدەبەخشە بۆ ئایندەی میدیای بینراوی کوردی و لەهەمان کاتدا بۆ لێك نزیککردنەوەی ڕەوەندی کورد لە دەرەوە و پێکەوەنانی گرووپی کاریگەر لەو وڵاتانە بۆ دواڕۆژ لە قازانجی بزاڤی ئازادیخوازمان و گەشەکردنی ئەزموونی کوردستانی ئازاد… بەو مەرجەی کەناڵەکان کە ڕاستە ئاسمانین، بەڵام لە ئەساسدا بەتوانا وئەزموون و ئیمکانیەتی کەناڵەکانی زەویەوە دامەزراون هەوڵ بدەن کراوەتر بن لەنێوان ناوەرۆکی ئامانجدار و چەشەی پیشاندان هاوکێشەکەیان لێ ون نەبێت… بەتایبەتی لەڕووی زمان و کولتوور و

گۆرانی و مۆسیقا و درامای جیددی کە بەداخەوە لەهەموو کەناڵەکان لە ئاستی پێویستدا نین… ئیتر وەختی هاتووە لەو ڕەوتەوە ، لەڕەوتێك خوێندەوار و نەخوێندەواری پێدا دەڕوا و حساب بۆ سنوور و بەربەستەکان ناکا بێ ئاوڕدانەوە ڕێ هەڵگرین و لە لایەك حسابێك بۆ چەندان نەوەی تازە بکەین کە ئەرکی ئایندەیان دەکەوێتە ئەستۆ ، لە ڕووی پرۆگرامسازی و بەهەندگرتنی لایەنی پەروەردە و فەرهەنگ و ڕێڕوونی بۆ جیهانی نوێ .. کە جێی داخە تا ئێستا نەمان کردووە .
لە سەرێکی دیيەوە ئەوەش لەبەرچاو بگیرێ تۆڕەکانی ئەنتەرنێت ، کە گڵۆڵەیان بە میدیای نووسراو لێژکردووە ، بەهەمان تاویش لە ئایندەیەکی نزیك تەنگ بە میدیای بینراویش هەڵدەچنن .

نەژاد عزیز سورمێ

چەمکەکانی (گومان و پرسیار و پارادۆکس) لە شیعرەکانی (ئیمان یادەوەر)دا-2-.. ناڵە حەسەن

_ بەشی دووەم

_ شیعری (پڕم لە هیچ)

ئەم ناونیشانە گەر ڕووکەشانە سەیری بکەین ، ڕەنگە وای ببینین کە ئەم هیچە مانایەک بێت بۆ ڕەشبینی یان پووچگەرایی (نەهیلیزم) ، ئەو نەهیلیزمەی داداییەکان لەوپەڕی نائومێدیەوە وەک هاوارێک دژ بە شەڕ و هاوارێک دژ بە کوشتنی مرۆڤ و ژیان ئیشیان لەسەر دەکرد ، یان ئەو ڕەشبینیەی لای شوبنهاوەر ، یان ئەو پووچییەی لای ئەلبێرت کامۆ کە لە پشتییەوە و لە ڕوانگەیەکی فەلسەفییەوە مانایەک بە خۆکوشتن دەبەخشێت ، یان خۆکوشتن لە ڕوانگەی فەلسەفییەوە تیۆریزە دەکات ! بەڵام ، لای من شیعری (پڕم لە هیچ) ئەو پووچییە و نەهیلیزمە ناگەیەنێت ، شاعیر دەڵێ : پڕم لە هیچ ! دەکرێت ئەم دەستەواژەیە وەک پارادۆکسێک ، یان ئاواهی ببینین کە وەک

پەرداخێک بێت کاتێک خالییە لە ئاو بەڵام ، لە ڕووی زانستییەوە بەتاڵ نییە پڕە لە هەوا ! ئەم پەم لە هیچەش ئاوایە ، ئیمان یادەوەری شاعیر کاتێک دەڵێت پەم لە هیچ ، یانی پەم لە نیگەرانی و گومان و خەم و حەسرەتەکانی ژیان ، ئەو هیچە ئەو مەبەستە دەگەیەنێت ، یانی بە تاڵە لە خۆشبەختی و ئارامی و بەختەوەری ، لە پشتی ئەو هیچە پارادۆکسێک دەبینین ، چەندین چەمکی دژبەیەک ، وەک خۆشی و ناخۆشی یان ژیان و مردن .. بە دیوێکیتر ئەگەر پووچگەرایی مورادفەکەی ڕەشبینی بێت ، بەو مانایەی شاعیر هیچ ئومێدێکی بە ژیان نەمابێت و بوون و نەبوونی خۆی لەنێو ژیاندا وەکو یەک ببینێت ، لەوەش زێتر لای کەسە

ڕەشبینییەکان یان لەنێو بیرکردنەوەی ڕەشبینی دا " خودی ژیان دەبێت بە کێشە " بە مانایەک واتە کێشەی تە دەبێتە ئەوەی مانەوەت لەنێو ئەو کێشەیە کە ئەویش ژیانە !

ئەمە وای نابینین ، ئەو شاعیرەمان لەنێو شیعرەکانی ئیشی لەسەر ڕەشبینی و (پووچی) کردبێت ، پووچی بە مانا نەهیلیزمەکەی ، ئەمە گوتمان لە زۆرێک لە شیعرەکانی بە گومان و نیگەران و نائومێدە بەڵام ، نائومێدی بەمانای ڕەشبینی نایەت ! ئەمە لە وتارێک بە ناوی لە نێوان (نائومێدی و ڕەشبینی) دا جیاوازییەکانی نێوان ئەم دوو چەمکەمان باسکردووە و گوتومانە ، نائومێدی بیرکردنەوەیەکی نەگەتیف نییە ، لە جۆرە ژیانێکی ئاواهی کە بەهای مرۆڤ و مرۆڤبوون کەوتەتە ژێر پرسیارەوە یان ژیان بەو پەڕەی ڕووبەڕەکانی ناشیرینی گەیشتووە ، ئاساییە مرۆڤ یان شاعیر نائومێد بێت ، بە دیوێکیتر ئەم شاعیرە بەیە نائومێدە چونکە ئومێد و خەونی گەورەی هەیە و لە ئیستادا پێی نەگەیشتوون ، ئیمان یادەوەری شاعیر ڕاستە نائومێدە بەڵام کەسێکی ڕەشبین نییە ، واتە دەستی لە خەون و ئومێد و ژیان بەرنەداوە ، ئەوەتا هەر لە شیعری (شانەی مەرگ) لە کۆتاییەکەی ئومێدێکی گەورە وێنا دەکات و دەخوازێت ڕۆژێک لەجیاتی خەر ژیان هەڵبێت ..! یان لە پشتی نائومێدییەکانی هەست بە خەونی گەورە و ژیان دەکەیت . ئەوجا دوای ئەم خوێندنەوەیە بە تایتلی شیعرەکە ، شاعیر بەوە شیعرەکەی دەست پێدەکات و دەڵێت :

شەو نییە یەک دونیا مەراق لەگەڵ خەمدا نەخەوێنم
پێمدەڵێن : بیرمەکەرەوە
کەچی بیر لە بیرنەکردنەوەش دەکەمەوە
هێندە پڕ بوومە لە هیچ
ئیتر پووچیش جێی منی تیا نابێتەوە
دەمەوێت لە بارەی بێکەسییەوە بدوێم
ڕوخسارێک نابینمەوە بەدەنگیم بشڵەوێنێت

هەموویان یەک پارچە
تابلۆی نیگەرانی و بێتاقەتیم پێشان دەدەن
پێنووسەکان لەڕێ بە مەرگ نووسینەوە دەژین
ئەمەش بۆ ژان

بە نیگەرانییەکی گەورەوە دەستپێدەکات ، شەونییە یەک دونیا مەراق لەگەڵ خۆیدا نەخەوەنێت ، ڕۆژەکان دەتدەبن و ئەو بۆ خەونەکانی ناگات ! یان خەونەکانی لێی دوور دەکەونەوە ، ژیانیش بە بێدەنگی تەدەپەڕێ کەچی پێی دەڵێن بیرمەکەرەوە ! ئەو کەسێکی هەندە هەستیار و مرۆڤدۆست و ژیاندۆستە تەنانەت بیر لە بیرنەکردنەوەش دەکاتەوە ! ئەو ناتوانێ بیرنەکاتەوە ، چونکە لەوە بەئاگایە ، کە بیرکردنەوە سەرچاوەی شیعر و فەلسەفە و ژیان و هەموو شتێکە ، هەروەک سوقرات دەڵێت ، بۆ ئەوەی خۆت بدۆزیتەوە پێویستە بیربکەیتەوە ! ئەو بە خەون و ئومێدە گەورەکانی دەژیت ، لای ئەو شاعیرەشمان : ژیان ئەوە نەبوو کە بۆی هاتین ! ، ئیتر هەندە نائومێدە لەگەڵ ئەو مەراق و خۆزگانەی کە پووچیش ناتوانن لە خۆی بگرن ، ئیتر هەست بە تەنیاییەکی کوشندە دەکات چونکە ، دەوروبەر لە موعانات و ئازارەکانی تێناگەن ، هەموویان کاتێک قسەی بۆ دەکەن بێتاقەتتر و نیگەرانتر و تەنیاتری دەکەن ، کەس لەم شاعیرەمان تێناگات و جگە لە مەراق ئومێدێکی ناخەنە بەردەم تەنانەت ڕۆشنبیر و نووسەر و قەڵەم بەدەستەکانیش بۆیە ، بە بیرکردنەوەیەکی ڕەخنەیی دەنووسێت و ڕەخنەیەکی جدی لە قەڵەمەکان دەگرێت و دەڵێت : پێنووسەکان لەڕێ بە مەرگ نووسینەوە دەژین ! ، ئەمەش بۆ ژان ، چ هەستێکی ناخۆش و مەرگ ئامێز و تراژیدیایە قەڵەمەکان لەجیاتی ژیان مەرگ بنووسنەوە ، لە جیاتی جوانیش مەراق و نائومێدیەکان یان ببن بە بەشێک لە ناشیرینیەکان ! ، ئەمەش لەجیاتی ئارامی و خۆشییەکان تەنها خەم و ژان و حەسرەت بەنەشین . لە پشت ئەم خەم و مەراق و نائومێدییەی شاعیر وشیاری و مەعریفەیەکی قووڵ هەست پێدەکەین .

ئەمە بەڵێنمان داوە بە کاڵکردنەوەی جوانییەکان ڕابگەین
ڕۆژ نییە گوڵێک بە دەستی پاسەوانەکانەوە سەرنەبەدرێن
....

پێم بڵێ ئەرێ چی دەزانین جگە لە
خوێکردن بە برینەکانی یەکتریدا
جگە لە کوژاندنەوەی چراکانی
سەر ڕێگەی یەکتر
نا تۆ پێم بڵێ : کەی بوو کە تاجار پێکەنین
پێم وانییە بیرت بێت
ئیتر وای لەهاتووە هەموومان

شەڕ بە تەنهایی بفرۆشین و
دەوار لەناو باخچەکانی غروردا هەڵدەین
لە گومان و نیگەرانیەکانی بەردەوام دەبێ بە دیدێکی ڕەخنەیی قسان دەکات و دەڵێت ، ئێمە بەڵێنمان داوە بە کاڵکردنەوەی جوانییەکان ڕابگەین ، ڕۆژێکیش نییە گوڵێک بە دەستی پاسەوانەکان سەرن□ بڕدرێن ،، بڕۆننێ چ تراژیدیایەکە ! هەمیشە لە هەوڵی کاڵکردنەوەی جوانی و سەربڕینی گوڵەکانین ! ئیدی شاعیر چۆن نائومێد و شەوانان بە مەراقەوە سەرنەنێتەوە ؟ چۆن گومان لە پاسەوانەکان و لە دەوروبەر و لە هەموو کەسێک نەکات ؟ ئیدی لەناو ئەم گومان و نائومێدییە پرسیار دەکات و دەڵێت ، پێمبڵێ ، ئێمە چێ دەزانین جگە لە خوێکردن بە برینەکانی یەکتریدا و کوژاندنەوەی چرای سەر ڕێگاکان ؟ لە پشتی ئەم پرسیارانە گەورەترین ئازار و خەمە قوڕسەکان هەست پێدەکەین ، کوشتنی ئەویتر و نا تەندروستی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و هەموو پەیوەندییەکانیتر ، یان دەڵێ ، پێم بڵێ کەی بوو دواجار کە پێکەنین ؟ لە پشتی ئەم پرسیارە شاعیر گەورەترین گومان بەرجەستە دەکات ، کە نازانێت کەی بوو دواجار کە پێکەنین ! لە کۆتایی ئەم کۆپلەش ڕەخنەیەکی جدی دەگرێت دەڵێت ، لەگەڵ ئەم ژیانە پڕ لە شەڕ و مەرگ و ئازاراوی□ کەچی دەوار لە ناو باخچەکانی غروردا هەڵدەدەین ! چەند شوورەیی و بێ شکۆییە مر□ق□هایەک لە نزمترین ئاستەکاندا ژیان بەسەر ببەن و لەولاوەش لەژێر دەوار و ساباتی غروری لێی ڕاکشابن و هەوڵی گۆڕین و باشترکردنی ئەم ژیانە مەرگئامێزە نەدەن ! یان دەڵێت :

لێم مەپرسە دەردت چییە ؟
تەنیایی و هەزار عەیب
دەردێک و هەزار دەرمانی ساختە
گۆرانییەک و کوڵانەوەی هەزار برین
خۆزگەیەک و هەزار چاوەڕوانی
هاوڕێیەک و هەزار دڵشکان
خەندەیەک و هەزار گریان
ژیانێک و سەدەیەک مردن ..!

لێرەدا هەوڵدەدات وێنەی ژیانێکی نائاسییمان بۆ بکێشیت ، بە هۆی پێشاندانی چەند چەمک و دوالیزمی هاودژ ، تەنیاییەکی بەردەوام ، دەردێک و هەزار دەرمانی ساختە ، لە پشتی ئەم دێرە شیعرییە ، وێنەی مر□ق و ب□های مر□قایەتیمان بۆ ڕەسم دەکات ، یان خۆزگەیەک و هەزار چاوەڕوانی ، ئەوەش نیگەرانی و نائومێدییەکی تۆخە ، کە لە کۆتاییش لە ڕێگەی پارادۆکسەوە ، چەمکە دژەکان بەیەکەوە دەلکێنێ و وێنەیەکی شیعری نایابمان بۆ دەکێشێ ، خەندەیەک و هەزارگریان ، (

خەندەو گریان) دوالیزمەکی دژ و ناتەبان ئەو بەیەکەوە ڕستەیەکی شیعری نایابی لێدروست کردوون ، هەروەها ، ژیانێک و سەدەیەک مردن ! ئەمەش هەم پارادۆکسێک و هەم ڕستەیەکی شیعری پڕ ئیستاتیکا و پڕ لە شیعرییەتە . ئەوەی لەم دەقە زۆر سەرنج ڕاکێشە لەگەڵ پێکهاتە شیعرییەکانی وەک ، گومان و پرسیار و پارادۆکس ، چەند جارێک وشەی مەرگ یان مردن دووبارە و سێبارە دەکاتەوە ، تا ئەو ئەندازەیەی ژیان یەکسان دەکات بە مردن ، ئەوەتا لە دیمەنێکی شیعری و ناوازە دەڵێت :

تەمەک لەسەر شانی باوکتە
لەناو ئەم هەموو ئازارە
بێنی مردنی لێدێت ..!

یان دەڵێت :

دەنگی مردن
هەڵەکی ڕەشی ناحەزی لاوێنە
وەک جادەیەکی ڕەشی تازە دروستکراوی قیڕی گەرم
دڵ و ڕەحمان دەسووتێنێت

لەم دەقە شیعرییە ژیان تابلۆیەکە بە ڕەنگەکانی مردن ڕەنگکراوە ، یان جەستەیەکە کراسی مردنی کردۆتە بەر ، مردن لە هەموو زەمەنێک و لە هەموو شوێنێک ئامادەیە ، ژیانێک لەنێو ئامێز و باوەشی مەرگ ڕاکشاوە یان سەما لەگەڵ مردندا دەکات ، دەیەوێت بڵێت : ئەمە لەنێو ژیانێک دا دەژین کە بە شوناسی ، مردن هەمیشە مردن .. دەناسرێینەوە . ئیدی لەم ژیانە بێزار بووە و پەتی ئارامی دەپچڕێ و بە هەستێکی یاخیانەوە دەڵێت :

خۆزگە زەوی ڕۆژێک بە توندی دەپژمێ و
منی لە دەم و لوتیەوە هەڵدەدایە هەسارەیەکیتر
بۆچی نا ؟
خەریکە بۆنی کراسەکەی دایکیشمان بیر بچێتەوە
ڕەنگەکان ناناسینەوە
تەنانەت وەرزەکانیش بە ناڕێکی خول دەخۆنەوە
زەوی پیر بووە
خەریکە ژیان بە گۆچان دەڕوات
من دەمەوێت دوور بکەومەوە
هیچ کەس دەستی پێم نەگات

لێرەدا مەراق و نیگەرانی و نائومێدیەکانی دەگاتە ئاستێکی بەندی بێزاربوون ، ئیدی ناتوانێت چیتر بەرگە بگرێت ، چونکە زەوی پیربووە و ژیانیش بە گۆچان دەڕوات ، بۆ ئومێد دەبێت لە گەڕان و گەیشتن بە ژیانێکی باشتر بەیە ، لەم ژیانە یاخی دەبێت و دەخوازێت

جێی بههڵێت و لێی دوور کەوێتەوە یان بەهۆی پژمینی زەوییەوە بکەوێتە سەر هەسارەیەکی ترەوە ، هێندە دوور بکەوێتەوە هیچ کەس دەستی پێی ڕانەگات ، ئاخر چۆن یاخی نەبێ و دوور نەکەوێتەوە ؟ لە ژیانێک کە هەموو کایە و گۆشەکانی ناڕێکە ، مرۆڤەکان تەنانەت بۆنی کراسی دایکیان بیر دەچێتەوە و ڕەنگەکان ناناسنەوە یان وەرزەکان بە ناڕێکی دەسووڕێنەوە ، ئیتر هۆکارێک نەماوە بۆ مانەوە لەنێو ژیانێکی لەم جۆرە ، ژیان تەواو بەتاڵبووە و لە هەموو شتێک داماڵراوە ، بە هەمان هەناسەی بێزاری و یاخیبوونەوە لە کۆتایی ئەم دەقەیدا دەڵێت :

تاکە راستییەک ئەوەیە من هێشتا لێرەم
وەکو گرێیەکی ترسناک بە هەناوی ژیانەوە نووساوم
کێ دێت بە شمشێرەکەی دەستی بمرێت ؟
ئەفسوس .. ژیان زۆر درێژەی کێشا
هێشتا لە مەترسیدام
من
هەر لێرەم
هەر لێرەم
دوور لە چاوەکانی تۆ ..!

ئەو لەناو بێزاری پەنگ دەخواتەوە و خوازیاری ڕۆشتن و دوور کەوتنەوەیە ، بەڵام زەمەن دەڕوا و ئەو هەر لێرەیە ، وەک گرێیەکی ترسناک بە هەناوی ژیانەوە نووسا بێت ، هەرگیز لێی جیانا بێتەوە ، ئیتر نائومێدانە دەڵێت : ئەفسووس ژیان زۆر درێژەی کێشا ، ئەم دێرە شیعرە جوانکارییەکی بێئەندازی تیا بەرجەستەکراوە ، وەک گەڵای لاولاوەیەک بە شەونمی شیعرییەت داپۆشراوە ، نائومێدییەک کە شیعرییەت ڕۆح و هەستی خوێنەر بە سەما دەهێنێ ، بە پێچەوانەی هەموو کەس کە ئامادەن سەر و ماڵیان ببەخشن بۆ بەدەستهێنانی شوناسێک و زێتر مانەوە لەنێو ژیان ! بەڵام ئەم شاعیرەمان لەگەڵ ئەوەی لە هەڕەتی تەمەنی لاویدایە و دەڵێ ، ئەفسووس ژیان زۆر درێژەی کێشا ..! زۆر شاعیرانە و بە وشیارییەوە دەیەوێت پووچی ژیان پێشان بدات نەک بیرکردنەوەی پووچی ! مانەوەی لەنێو ژیان بە مەترسی دادەنێ ، لە کۆتاییش مەسیجێکی خەمناک بۆ دڵدارەکەی دەنێرێت و دەڵێت ،

من هەر لێرەم بەڵام ئەفسووس دوور لە چاوەکانی تۆ ..!

_ شیعری (جەستەی ژیان بە دەمی مەرگەوە)

بەر لەوەی باسی ناوەڕۆک و فۆرم و زمانی ئەم دەقە شیعرییە بکەین دەبینین ، تایتلی شیعرەکە پارادۆکسێکە و هەمدیسان دوالیزمێکی

دژبەیەک ، ململانێیەک لەنێوان ژیان و مەرگ ، وەک ئەوەی هەموو دەقە شیعرییەکانی ئیمان بە قەڵەمی ئەم پارادۆکس و ئەم ململانێیەی نێوان ژیان و مەرگ نووسرابن . یان بە ئاگری ئەم پارادۆکسە گەش ببنەوە و جوانتر دەربکەون ، هەروەک و بینیمان لە زۆربەی شیعرەکانی (گومان و پرسیار و پارادۆکس و هاوکات یاخیبوون)یش ، هاوتەریبن و بەشێکی سەرەکین لە پێکهاتەی شیعری ئەو شاعیرەمان . یادەوەر لە سەرەتای ئەم شیعرەی دا دەڵێت :

من دەزانم
ئەوان نازانن مرۆق بە سەرێکی سووکەوە
بارێکی قوڕسە بەسەر ژیانەوە
من کێشێکی کەم و کێشەیەکی زۆرم هەیە
کێشم هەرگیز کێشەی گەورەی من نەبووە
کێشەی من ئەوەیە بۆچی
ئارەزووی مرۆق لە گەدەی گەورەترە ؟!

لێرەدا گەمەیەکی زمانەوانی ناوازە دەبینین ، ئیشکردن لەسەر فۆنیم و دەنگی وشەکان ، (کێش و کێشە) ، یان دوالیزمی (سووک و قوڕس) ، بە پێکانی ئامانج و مەبەستێکی گەورە بەم پارادۆکسە دەست پێدەکات و دەڵێت ، من دەزانم ، مرۆق بە سەرێکی سووکەوە بارێکی قورسە بەسەر ژیانەوە ، لەم بەیەکەوە گرێدانی ئەم دوو چەمکە هاودژە دەیەوێت مەبەستێک و نائومێدییەکی گەورە بپێکێت ، دەیەوێت پێشان بدات ، لە دونیای مۆدێرن و شارستانییەتەکەی سەرمایەداری و گەشەی تەکنەلۆژیا مرۆق بۆتە بارێکی قوڕس بەسەر ژیانەوە..! دواتر گەمەیەکی جوان لەگەڵ فۆنیمی (کێش و کێشە) دەکات و دەڵێت : من کێشێکی کەم و کێشەیەکی زۆرم هەیە ، یان دەڵێت : کێشم هەرگیز کێشەی گەورەی من نەبووە ..! شاعیر لە پاشخانێکی مەعریفییەوە ئەمەی نووسیوە ، ئەو (کچە مۆدێلێک) یان لەو کەسانە نییە تەنها خەریکی کێش و جوانکاری جەستە بن ، یان هەموو کێشە و خەیاڵیان لای گۆڕینی دیکۆری جەستەیان بێت ..! ئەو شاعیرە کێشی خۆی هیچ کاتێک کێشە نەبووە بۆی ، ئەو کێشەی گەورەی لەگەڵ ژیاندا هەیە ، وەک شاعیرێک چۆن بتوانی ژیان جوانتر بکات ، بۆیە ڕووبەڕووی هەموو ئەو فاکتەر و هۆکارانە دەبێتەوە کە ژیان ناشیرین دەکەن ، لەنێو شیعرەکانیدا و لە ململانێی نیوان ژیان و مەرگ ئەوە دەخوێنینەوە کە (شیعر فۆرمێکی بێدەنگ نییە !) ، بۆیە دەیەوێت باس لە کێشە و دیوە نەگەتیفەکانی ژیان بکات ، تا کەسەکان بیربکەنەوە و چونکە بە گومانە لە خەڵکانی دەوروبەری و دەڵێت : من دەزانم .. وەڵێ ئەوان نازانن ! مرۆق بە سەرێکی سووکەوە بارێکی قورسە بەسەر ژیانەوە ! لێرەدا بە ڕوونی ئەو گومانەی خۆی دەخاتە ڕوو ، هەروەک سارتەریش

دەڵێت : شیعر و ئەدەب ، ئازادی و خۆشبەختی بە مرۆڤەکان بەدەست ناهێنن بەڵکو وا لە مرۆڤەکان دەکەن بیر لە ئازادی و خۆشبەختی بکەنەوە ..! ئەم شاعیرەشمان هەروای کردووە . دواتر دەڵێت :

باوکم دەبینم بە دەمێکی ساف و نێودەستێکی زبرەوە
حەزدەکەم پێستم بدوورم بە دەستکێشی دەستەکانی
بۆ ئەوەی ژیان لەنیو قەڵشی دەستەکانی دا نەنێژرێت !
گەر دڕندەیی مرۆڤ نەبایە ژیان کوا هێندە ترسناک بوو ؟
دەبێت دڵت لە شوینێکی تردا بشاریتەوە
شوێنی دڵ ئاشکرایە
بۆیە ڕۆژ نییە نەیبەن و شەو نییە بە زووخاوەوە نەینێرنەوە ..!

ئەم کۆپلە شیعرە پڕە لە هەستێکی گەورەی مرۆیی هاوکات جوانکاریەکی شیعریش ، هەستی پاک و بێگەردی منداڵێک بە باوکی ، دەیەوێت پێستی خۆی بدوورێت و بیکات بە دەستکێشی دەستەکانی باوکی ، نەوەک ژیان لەنیو قەڵشی دەستەکانی بنێژرێت ، ناشتنی ژیان مانای مردنی ژیانە ، ئەوەش پارادۆکسێکی ترە لەنێوان مردن و ژیان ، لێتان ناشارمەوە ، ئەم هەستە جوان و مرۆڤدۆستییەی شاعیر لەم دیمەنە شیعرییەدا ، چەند دڵۆپە فرمێسکێکی پێ ڕشتم و منی گەڕاندەوە نێو ژیانی منداڵیی و گەنجێتیم و ژیانی هەژاری خێزانیمان و بینینەوەی ماندووێتی باوکم و خەمە سپییەکانی دایکم ! بە بڕوای من یەکێک لەو هۆکارانەی کە وایکردووە قووڵاییەک و جوانکاری بە شیعرەکانی ئیمان یادەوەر ببەخشێ ئیشکردنیەتی لەسەر ژیان ، یان بەرز ڕاگرتنی بەها مرۆڤایەتییەکانە ، هەروەک دەڵێت ، کێشەی مرۆڤ ئەوەیە ئارەزوویەکی گەورەی هەیە بە ژیان ، ئارەزووەکانی مرۆڤ بێ سنوورن ، ژیانیش بەم خواروخێچی و پووچییەوە ناتوانێ تەریب بێتەوە لەگەڵ خەون خولیاکان و خەزگەکانی مرۆڤ ! بەهۆی زبری و قەڵشەکانی ناو لەپی دەستەکانی باوکی وێنەی مرۆڤێکی زەحمەتکێش و ماندووی ئەم ڕۆژگارەمان بە ڕەسم دەکات ، کە زەمەن بە بێڕەحمانە بەسەر پشتی خەون و ئارەزووەکانییان دەدەکات ، ئەم خۆشەویستییەی بە باوک و مرۆڤەکان ، لەنێو قووڵایی تووڕەبوونێکی شاعیرانەوە دەڵێت : گەر دڕندەیی مرۆڤ نەبایە ژیان کوا هێندە ترسناک بوو ! لێرەدا شاعیر لەبەر هەڵچوونی باری دەروونی بیری چووە ، شیعر وەڵام ناداتەوە بەڵکو پرسیار دەوروژێنێ ، وەڵام دانەوە ئایین و ئایدیۆلۆژیاکانن ، ئەوە کاری شیعر نییە ، وەڵامی حازر بەدەست و ئامادەیان پێیە بە هەموو پرسیارێک ، گەورەترین هێزی زمانی شیعری لە وروژاندنی پرسیار دایە نەک وەڵامدانەوە ، دەبوا پرسیار بکات و بڵێت : ئەم ژیانە بە هێندە ترسناکە ئەی زەمەن ؟ دەبوا ئەو وەڵامە بە خوێنەر جێبهێڵێت کە ترسناکی ژیان هۆکارەکەی نا وشیاری و دڕندەیی و بێڕەحمی مرۆڤە ..!

دوای ئەم هاوارەی تووشی بەباوەڕی و گومانەکی گەورە دەبێت بەرامبەر مرۆڤەکانی دەوروبەری ، پێی وایە شوێنی دە ئاشکرایە ، دەبێت دە لە شوێنێک بشاردرێتەوە ، شوێنێکی نهێنی و نادیار بێت چونکە ، ڕۆژ نییە نەیبێن و شەو بە زووخاوەوە نەیگێڕێننەوە ؟ گومان و خەمەکی گەورە و دەربڕینەکی شیعری جوان . بەو هەستە ئینسانییە لە شیعرەکەی بەردەوام دەبێت تا لە کۆتاییەکەی دەڵێت :

دایکە کراسە سەوزەکەت لەبەرکە ، با بەهاری ئێمە چوار وەرز بێت
با باوکم لە خەندەیەکتدا ماندووی ڕۆژگار بشارێتەوە
با من لەنێو دوو ڕووی مرۆڤەکان ، ڕووە و ڕووی تۆ
تا قیامەت دابنیشم ..!

بە هەمان خۆشەویستی و هەستی مرۆڤ دەستییەوە داوا لە دایکی دەکات کراسە سەوزەکە لەبەرکات ، با بەهاری ئێمە جوار وەرز بێت ، کراسە سەوزەکە لەلایەک مایەی دڵخۆشی باوکییەتی لەلایەکیش هێمایە بە سەوزاییەکی هەمیشەیی و چوار وەرزی ، مرۆڤەکان هەندە هیلاک و ماندوون بەدەست ئەم ڕۆژگارە سەخت و کەمەرشکێنە دەخوازە هەموو وەرزەکانی ژیانییان بەهار بێت ، بەهۆی ئەو کراسە سەوزەی دایکیشی باوکی لە خەندەیەکدا ماندووی ڕۆژگار بشارێتەوە ، چەند دەرە شیعرەکی پڕ ئیستاتیکا و پڕ لە جوانییەکانی بەهای مرۆڤبوونە ؟! ئەو خۆشەویستییە بە باوک جوانکارییەکی بەوێنەی بە شیعرەکە بەخشیوە ، ئەو گومانە گەورەیەی لە بەرامبەر مرۆڤەکان لێرەدا ڕوون و ڕۆشنتر دەری دەبڕێت کە دەڵێت ، با من لەنێو دوو ڕووی مرۆڤەکان ، ڕووە رووی تۆ .. هەم گومانەکی گەورەی بەرجەستە کردووە هەم بە شێوە دەربڕینەکی شیعری نایاب ، دوو ڕوویی ، ڕووە و ڕووی تۆ ..! لێرەش ئیشی لەسەر فۆنیمی وشەکان کردووە ، واتە دەنگی وشەکان دواتر دەڵێت .. ڕووە و ڕووی تۆ تا قیامەت دابنیشم ! قیامەت وشەیەکە مانا و مەبەستەکی ئایینی لە پشتە بەڵام ، لێرەدا لەو مانا و مەبەستە داماڵراوە ، بە مانای بە تاهەتا ، گرینگە شاعیر لەنێو ڕووبەری نووسین ئازاد بێت و لەژێر کاریگەری هیچ ئایین و ئایدیۆلۆژییەک دا نەبێت ، واتە لەژێر کاریگەری هیچ هێزەکی دەرەکیدا نەبێت ، هەروەک د. محەمەد کەمال لە کتێبی (بوون و داهێنان)دا باس لە ئازادی نووسەر دەکات لەنێو ڕووبەری نووسین ، بەمانای گەر نووسەر ئازاد نەبێت واتە هێزەکی دەرەکی لەجیاتی ئەو بڕیار لەسەر پڕۆژەکانی بوونی دەدات و ئاراستەی جووڵەکانی دیاری دەکات . ئەوەش مانای کۆیلەبوون و نامۆبوون دەگەیەنێت ، دەمەوێت ئەوەش بڵێم ، شاعیر لە ڕێگەی زمانەوە دەتوانێ دەست بە هەموو وشەیەک ببات و بەکاری بهێنێت ، بە مەرجێک لە شوێنی گونجاو و بەرگێکی شیعری بەبەردا بکات . بەڵام گرینگە خۆی لەنێو ڕووبەری

شیعر و نووسینەکانی کەسەکی ئازاد بێت و لە ژێر کاریگەری ڕووبەری ناخودئاگایی و خەون و ئارەزووەکانی خۆیدا بێت و وەک دەڵێن ، تەنها خۆی بێت و بەس !

ماویەتی ٢٠ی ئابی ٢٠٢٣

شۆڕشی ژن ژیان ئازادی لە ساڵەڕۆژی لەدایک بوونیدا.. گفتوگۆ لەگەڵ حەمید تەقوایی

ئینتەرناسیۆناڵ: بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە ساڵێک بەسەر دەستپێکردنی شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا تێپەڕیوە، کۆمەڵگا و بزووتنەوەی ڕووخاندن و دۆخی شۆڕش چۆن هەڵدەسەنگێنن؟

حەمید تەقوایی: گرینگترین دەرئەنجامی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی، گۆڕینی ڕووخانی حکوومەتی کۆماری ئیسلامی بوو بە مەسەلەی سەرەکی و فراوانی هەموو کۆمەڵگە و جەماوەری خەڵک و خودی حکوومەت . هەموو وتار و هەڵوێست و سیاسەتی دەسەڵاتدارەکان، تەنانەت لە بواری سیاسەتی دەرەوەشدا، بەشوێن ئامانجی پاشەکشەپێکردنی ناڕەزایەتی و ڕاپەڕینی شۆڕشگێڕانەی خەڵکەوە بوون لە بوارە جیاجیاکاندا. هەر لە پێشنیار و پەسەندکردنی پرۆژە یاسای حیجاب و پاکیزەیی و گفتوگۆ و ململانەی درێژخایەنی دەسەڵات لەسەر ئەم بابەتە، کە تەنانەت دوای پەسەندکردنی ئەم پرۆژە یاسایەش بەردەوامە، تا دەگاتە دادگاییکردن و گرتن و لەسێدارەدان، تا دەگاتە هێرشکردنە سەر زیندانەکانی ئێوین و شاچێراغ و هێرشی کیاوی بۆ سەر قوتابخانەکان و تەچووی چەند هەزار ملیارێک بۆ مەراسیمی ئەربەعینی، و تا نوێبوونەوەی پەیوەندییەکان لەگەڵ سعودیە و پاشەکشەی ناوچەیی و پەیوەندییەکان لەگەڵ وڵاتانی ڕۆژئاوا و هتد و هتد. لە هەموو ئەو حاڵەتانەدا بنەما و میحوەرو هەڵوێست و ئەدای حکومەت، پاراستنی مانەوەی خۆی و گەڕاندنەوەی پێگە لەدەستچووەکەی بە هۆی شۆڕش لە خودی کۆمەڵگای ئێران، لە ناوچەکە و لە ئاستی جیهانیدایە. لە ڕاستیدا بزوێنەری پێشهاتەکانی ئێران لە یەک ساڵی ڕابردوودا شۆڕشی ژن ژیان ئازادی

بــووە و ئەم پرۆســەیەش بەردەوامە. نائومێــدی و بێدەســەڵاتی و سەرلێشێواوی نیشاندەری سیاسەتەکانی حکومەتن لەم قۆناغەدا.
به پێچه وانه وه له به ره ی خه ڵکدا شاهیدی هێرش و پ□ش□وی و ده ســتپێشخه ڕی بــووین لــه ئاســتێکی بــه رفــراوان و بێ وێنەدا .
بزووتنەوەی جەماوەریی بوونەوەی بزووتنەوەی بێ حیجابی و داگیکردنی کردەیی و خاکڕێژی حیجاب لەلایەن خەڵکەوە و گۆڕینی ڕێوڕەسمی پرسە و ڕۆژی حەوتەم و چلە و تەنــانەت ئــاهەنگی لەدایــک بــوونی ئــازیزانی گیانبەختکردوو بۆ کۆبوونەوەی ناڕەزایەتی دژ بە حکومەت، درێژەدان بەدروشم نوسین دژی خامنەیی و تەواوی حکومەت، شکاندنی پیرۆز و تابۆ ئیسلامیەکان تەنانەت لە مانگی موحەڕەمیشدا بەشێوەیەک کە تەنانەت دروشمی تەقلیدی و لێدانی سنگیش گۆڕا بۆ گردبوونەوەی ناڕەزایەتی سیاسی دژ بە حکومەت، درێژەدان بە ناڕەزایەتی کرێکاری و مــانگرتن بەتــایبەتی لەکەرتــی ســەرەکی نەوت و پترۆکیمیــایی، کۆبــوونەوەی بەردەوامــی خانەنشینــان، ســەماکردن، هەڵپەڕکێ و خۆشی.خەڵک و دامەزراندنی کەرنەڤاڵی سەر شەقامەکان بە بیانووی جۆراوجۆر، و دواجار هێرشی بەرفراوان بۆ سەر حکومەت و ئیسلامەکەی لە سۆشیال میدیا، کە تەنانەت ناچاری کردووە بەرپرسانی حکومەت دان بە شکستی خۆیاندا بنێن لەم بوارەدا،ئەمانە هەموویان ئاماژەن بۆ هێرشێکی بێ وێنە لەلایەن کۆمەڵگەیەکی ڕاوەستاوەوە دژی حکومەتێکی بێدەسەڵات و خەریکە دەکەوێت و دەڕوخێت شۆڕشی ژن ژیان ئازادی بە شێوەی جۆراوجۆر بەردەوامە و ئاسۆیەکی گەشاوە و ئومێدبەخش پێشکەش بە خەڵک دەکات.
ئەم بارودۆخە لەسەر شانی ناڕەزایەتی و خەباتی بەردەوامی کرێکاران و ژنــان و لاوان لە ســەرەتای هــاتنە ســەرکاری ڕژێمەوە تــا ئەمڕۆ پێکهاتووە. دیارە بزووتنەوەی ڕووخاندن کە بە ڕاپەڕینی ۱۸ی تیری ۱۳۷۸ دەستی پێکردووە و خاڵە بەرزەکانی وەک ڕاپەڕینی جەماوەری ۱۳۸۸ و ۱۳۹٦ و ۱۳۹۸ تێپەڕاندووە، ئێستا گۆڕاوە بۆ شۆڕشێکی گەورە کە دەڕوات تا مەلەفی حکومەت بپێچێتەوە. ئەم شۆڕشە بەراورد ناکرێ بە ڕاپەڕینەکانی ڕابردوو. ئەمە خاڵی لوتکەی بزووتنەوەی ڕووخانە کە بۆ یەکەمین جار لە لایەن خــودی خەڵک و ئەوانەی بەشدارن لەم بزووتنەوە جەماوەرییەدا بە شۆڕش ناوی دەبەن، دروشمە سەرەکییەکەی ژن ژیان ئازادیە ، کە بە شێوەیەکی گشتگیر لە لایەن جەماوەرێکی بەرفراوان لە خەڵکی ئێران لە تاران، زاهیدان، سنە و ئیسفەهان و تەبرێز و سەدان شار و گوندی دیکە یەکدەگرن و نوێنەرایەتی ئێران دەکەن، جەماوەری کۆچبەرانی ئێرانی لە هەموو وڵاتاندا ڕاکێشاوەتە سەر شەقامەکان و پشتیــوانی کەسایەتی ئازادیخوازی ڕاکێشاوە-و ڕێکخراوە چەپ و ئینسانیەکان و تەنانەت حکومەت و سیاسەتمەدارانیش

و داواکارییەکان و ئامانجەکانی بەڵگەی وەک جاڕنامەی ١٢ خاڵییە کە لە لایەن بیست ڕێکخراوی بەناوبانگ و ناسراوی ناڕازی و پیشەیی و مەدەنیی بڵاوکرایەوە و ناڕەزایەتی مامۆستایان، قوتابیان و ژنان، هەروەها جاڕنامەی داواکاری پێشکەوتنخوازانەی ژنان کە واژۆ کراوە لەلایەن چالاکوانانی دیاری بزووتنەوەی ئازادی ژنانەوە ، نوێنەرایەتی دەکات. شۆڕشێک کە لە هەموو ڕاپەڕینە هێرش ، ڕادیکاڵترو شێلگیرتر، بەردەوامتر و سەراسەریتر لە هەموو ڕاپەڕینە سەرنگون خوازەکانی پێشوو،لە دژی هەموو سیستمی کۆماری ئیسلامی ها تۆتە مەیدان.
ئەم شۆڕشە تا ئێستا گۆڕانکاری بنەڕەتی لە هەلومەرجی سیاسی ئێراندا کردووە. گۆڕانکارییەکان بەتەواوی لە بەرژەوەندی جەماوەری خەڵک و بە زیانی حکومەتە. ئەم هەلومەرجە ناتوانرێت بگەڕێنرێتەوە بۆ قۆناغی پێش شۆڕش. حکوومه ت نه ک ته نها له ناو جه ماوریی خه ڵکدا به ڵکو ته نانه ت له لایه ن به شێکی زۆری نگرانی پێشووی، که مترین متمانه و قبوڵکردنی نه ماوه . وە لەسەر ئاستی جیهانیشقاڵی زڕاوەو ڕسوا بووە و لە ڕیزەکانی حکومەتە بێزراوەکانی وەک ڕژێمی ئاپارتایدی ڕەگەزی ئەفریقای باشووردا دانراوە.
ئەمڕۆ بە دڵنیاییەوە دەتوانین بڵێین کە ڕەوەندی ئاڵوگۆڕەکان کە بەگیانبەختکردنی مەهسا ئەمینی دەستی پێکرد تا ڕووخانی تەواوەتی حکومەت بەردەوام دەبێت. شۆڕشی ئێستا وەک هەر شۆڕشێکی تر هەوراز و نشێوی دەبێت، بەڵام لە هیچ بارودۆخێکدا ناوەستێت. لەگەڵ هەر هەوراز و نشێویەکدا گۆڕانکاری لە مانۆڕەکانی حکومەتدا بەدی دێت،بەتایبەتی مامەڵەی حکومەتەکانی ناوچەکەو ڕۆژئاوا لەگەڵ بکوژەکانی حوکمڕانی ئێران گۆڕانکاری تێداکراوە، بەڵام دوا قسەی شۆڕش خەڵک دەیکات. هیچ ڕێگایەکی دەربازبوون بۆ حکومەت و سیستەمی کۆماری ئیسلامی لە ئارادا نییە. تەنانەت باڵەجیاوازەکانی حکومەت ئاگاداری ئەم ڕاستییەن و لە ململانێ ناوخۆییەکانیاندا بەردەوام لەسەر”هەڵەکانیان” یەکتری تاوانبار دەکەن.
لەگەڵ نزیکبوونەوەی ساڵیادی شۆڕش، هێرشی ڕیزەکانی شۆڕش و لێکترازانی ڕیزەکانی حکومەت توندتر دەبێتەوە. هەموو شتێک ئەوەمان بۆ دەردەخات کە ٢٥ شەهریوار، ساڵڕۆژی گیانبەختکردنی مەهسا (ژینا) ئەمینی و سەرەتای شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا، دەتوانێت خاڵێکی دیکەی بەرزی پڕۆسەی کۆبوونەوە و خۆپیشاندانی جەماوەری لە سەرانسەری وڵاتدا بێت. ڕۆژێک کە هەروەک حیزبەکەمان زۆر جار جەختی لەسەر کردۆتەوە، وەک پشووی گشتی و فەرمی تۆمار بکرێت بۆ یادی مەهساکان، نیکاکان، ساریناکان، خودانورەکان و ئازیزانی تر کە لە شۆڕشی ئێستا و لە خەباتەکانی چوار دەیەی ڕابردوودا گیانیان لەدەستداوە

، دژی بکوژانی دەسەڵاتدار لە ساڵنامەی ئێراندا تۆمار بکرێت
وهەموو ساڵێک یادی بکرێتەوە.
ئەو ڕۆژە دوور نییە کە شۆڕشی ژن ژیان ئازادی بە سەرکەوتنێکی
تەواو بەسەر کۆماری ئیسلامی و تەواوی سیستمی هەنووکەدا کۆتایی
پێبێت. دووهەمین ساڵوەگەڕی شۆڕش لەسەر گۆڕی کۆماری ئیسلامیدا بەرز
ڕادەگرین.

وەرگێڕانی: کاوە عومەر

٢٤ی مورداددی ١٤٠٢، ١٥ی ئابی ٢٠٢٣

بنەمای فەرھەنگی باو لە کۆمەڵگای سەرمایەداریدا لەسەر دژایەتی کۆمۆنیزم و چینی کرێکار دامەزراوە!.. سابیر .م

تەواوی کارگەران و جەماوەری هەژار و کەم دەرامەتی چەوساوەی
کۆمەڵگا بە شێوەیەک لە شێوەکان وەبە جیا لە هەر ئایین
و بیروباوەڕێک کە هەیانبووە یان بەدەستی خاوەنکارەکاریەکانیان
یان بەدەستی بەرپرسانیان ، یان بەدەستی حوکومەتەکەیان
چەوسێنراو□ن□تەوە.
چەوساندنەوە ، تەوەرەی سەرەکی پێکهاتەی کۆمەڵگای چینایەتیە ،
چەوساندنەوە کارو فەرمانی “خوداکان “نیە لەسەر زەوی
هەروەک قەشەکان و مەلاکان ، و داموودەزگا ئاینیەکان ، وە فەرھەنگی
پەروەردەو فێرکردنی سەر بەم داموودەزگایانە،
ڕەواجی پێئەدەن.
واتە هەم “جەه□ن□م “ وە هەم “بەهەشت“ دوو تێزی خەیاڵی نین وە لە
ئاسمانەکاندا حەشاردراب□ن، بەڵکە هەردوکیان دوو
واقیعیەتی چینایەتی بەرجەستەو حاشاھەڵنەگرن لەسەر ئەم زەویەی کە
مر□ق تیایدا ئەژی.
بەرلەوەی کە سەرۆکی ئەمریکا ھاڕری ترۆمان لە ٢٢/ ٥/ ١٩٤٥

ڕایبگەیەنێت کە پەیوەستە سیاسەت و ستراتیجیەتی
دەرەوەی وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا لەسەر (دژایەتی کۆمۆنیزم)
بنیات بنرێت.
خودی خەباتی چینایەتی و کۆمۆنیزم بەدرێژایی نزیکەی لە سەدەیەک
ئەوکاتە قورسایی و هەژموونی خۆی لەسەر
کۆمەڵگای چینایەتی و سەرمایەداران و دەوڵەتەکانیان دانابوو.
خودی سەرهەڵدانی ڕێبازی شۆڕشگێڕانەی مارکس و ئەنجلس بۆ ڕزگاری
چینی کرێکار و سۆسیالیزم هەمیشە وەک
شەبەحێک بەسەر سەری بۆرژواکان ودەسەڵاتدارانی دنیادا بە
ئێستاشەوە دەهات و دەچوو و لە ئێستاشدا هەر لە ئارادایە.
دواتر شۆڕشی ئۆکتۆبەر و خەباتی لێنین و بەڵشەفیکەکان جارێکی تر
خودی ئەم ڕێبازە شۆڕشگێڕانەیە مارکس و ئەنجلسیان
لە تەحریفاتی سۆسیال دیمۆکراتیکانە ڕزگارکردو وسەر لەنوێ
مارکسیزم و کۆمۆنیزمیان بەشێویەکی واقیعی و عەمەلی
هێنایە سەر شانەی سیاسی و سەکوتی دەسەڵاتداریەتی کۆنەپەرسترین و
سەرکوتگەرترین دەسەڵاتی جیهانی وەک قەیسەری
ڕوسیایان تێکشکاند.
لەم نێوەدا و وابەست بەم ستراتیجیەتەی (دژایەتی کۆمۆنیزم) ئاین
ڕۆڵێکی سەرەکی ئەبینێت بە گەمژاندن و کاڵفامکردنی
خەڵکی چەوساوە لە هەرکوێەکی جیهان بێت.
لەوابەست بە “ڕۆژهەڵاتی ناوین “ کوردستانەوە ، هەر وەک تەواوی
دەسەڵاتەکانی تری جیهانی بۆرژوازی لە عێراق و
ناوچەکەو تەنانەت هەرێمی کوردستان دەستور لەسەر بنەمای قورئان و
شەریعەتی ئیسلام دانراوە.
وە تەواوی هێزو توانا مادی و مەعنەویەکانی دەسەڵاتداران و
دەوڵەتەکانیان بۆ ئەوە بووە کە تابتوانن تۆڕە کۆمەڵایەتیە
سیاسی و فەرهەنگیەکانی کۆمەڵگا بە خودی ئاینی ئیسلام گۆش بکەن
وەلەم پێناوەدا ملیارەها دۆلار ساڵانە خەرج ئەکرێت وە
تەنانەت بە شەرعیەتدانی یاسایی بەم کارە) وەزارەتی ئەوقاف(یان
بۆ دروستکردووە.
کارگەران و چەوساوەکان و خەڵکی کەم دەرامەت بە وشیاریەکی
چینایەتی بۆرژوازیانەوە گیرەدەی هەژاری و نەداری و
بێ موچە و چەوساندنەوەو ، دەیەها مەینەتی ڕۆژانەی تر بوونەتەوە.
لە پاڵ ئەم گێژاوەی فەرهەنگی کۆمەڵگای سەرمایەداری و فەرهەنگ و
ستراتیجیەتی“ دژە کۆمۆنیست بوون“ دا خودی (
چاوچنۆکی ، تەماع ، خۆپەرستی) بوونەتە تەوەرەی سەرەکی فەرهەنگی
تاکەکەسەکان لە کۆمەڵگادا.

لەبەردا ئەوە گرنگە وتەکەی مارکس دووبارە و چەندبارە بکەینەوە (!
کە) ئاین ئەفیونی گەلانە!
وە ئەوەش ڕۆشنە کە کارگەرەک یان هەر چەوساوەیەکی تر بێت وە بە
حوکمی کارکردی مێژووی ئاین لەسەریان و
تەوەگالنیان لە خورافاتی ئاینی ، خۆیان لە ماڵەوە نوێژو ڕۆژوو ،
ئیتاعەتی "خودای" خۆیان ئەکەن ، بەڵام خودی
دەسەڵاتداران و حیزبە ئیسلامی و دامودەزگا جیهادیەکان لەناو
ئیسالمدا بەوە ناوەستنەوە وە هەوڵ ئەدەن کە ئەم جەماوەرە بە
کارەکی فراوانتر سازمان بدەن ، ئیتر لە ڕێگەی بەخشینەوەی
کۆلوپەلی ناو ماڵەوە بێت ، یان پارەو پولەوە بێت، یان
هەرجۆرە ئیمتیازاتەکی ترەوە بێت، وە لە دوئامانجدا ئەم جەماوەرە
بکەن بە ئامرازەکی ڕاگەیاندنی سیاسی و ئایدیۆلۆجی
کۆنەپەرستانەی خۆیان.
هەر بۆیە خەڵکانەکی زۆریان بە ئەم ستراتیجیەتەو بەئەم سیاسەتە
کۆنەپەرستانەو جەهالەتەی ئاین بەم شێوەیە سازماندراوە ،
وەلەتەواوی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانی خۆیاندا ئەو فەرمانەیان
پێسپێردراوە کە دژ بە کۆمۆنیستەکان و الیەنگرانیان
بوەستنەوە.
هەروەها لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکاندا ئەیانکەن بە ئامرازەکی سیاسی
بە بانگەشەی ئیسلام و خورافاتی ئاینی و دەست و
پێوەندی مەلا دواکەوتوەکانیان.
ئەوانیان لە بوونەوەرەکی ئاسایی کە تەنها لە ماڵی خۆیان ئاین وەک
(مەسەلەیەکی تاکە کەسی) ئەبیننەوە ، دەریان ئەهێنن و
جیایان ئەکەنەوە لەو نەرمە سادەیەی کۆمەڵگای ، وە ئەیانکەن بە
مینبەر و مەدیایەکی تەواوکەر وەک بەکرێگیراوێکی
سیاسەتە کۆنەپەرستانەکانی خۆیان.
کۆمۆنیستەکان و تەکۆشەرانی مارکسیست و لایەنگرانیان پێویستە بە
وشیاری و وردبینیەکی تەواوە سەرنجی دەوروپشتی
خۆیان بدەن و تەواوی ئەو نەخشەو هەوڵە کۆنەپەرستانەی ئەم جۆرە
کەسە سەرلێشاوانە پوچەڵ بکەنەوە ، یان بەشێوەیەک
لە شێوەکان پەنا نەبەنە بەر تەنها خودی (ئاتەئیزم) لە دژایەتی
ئاینەکاندا ، گەرچی خودی ئاتەئیزم وەک لەنین ئەڵێت
سەرەتایەکی باشە بە تێگەیشتن لە خەباتی چینایەتی، وەسەرچاوەی
نەهامەتیەکان.
نابێت ڕێگەبدەین وە بەخەباتی سیاسی و فیکری چینایەتی خۆمان کە
کەسانی چەوساوەو هەژارو کەم دەرامەت بکرێن بە
داردەست و ئامرازی بانگەشەو دیعایە بەئیسلام لە هیچ شوێنەکی ناو

ک□م□گادا وە پەردە لەسەر هاندەرە سیاسیەکانیان و ئەو
کەسان□ ه□ماڵین کەلە پشتی ئەم نەخشە تێکدەرەوە وەستاون وە بەهەر
شێوەیەک کە بۆیان بکرێت ئەو خەڵکە بگەوجێنن.
ئەوانەی کە ل□ تۆڕەکۆمەاڵیەتیەکاندا بانگەشە بۆ ئیسلام و جیهادیزم
ئەکەن پێویستە هێمایەکی پرسیاری گەورەیان لەسەر
دابنرێت ، چونکە ئاین لەالی ئەم کەسانە لەمەسەلەیەکی شەخسی چۆتە
دەرەوە، وە بەرژەوەندی مادی و مەعنەوی و سیاسی
تری لە پشتەوەیە.
بژی کۆمۆنیزم!
سەرکەوتوبێت خەباتی چینایەتی کارگەران و چەوساوەکان!
بەرەو بنیاتنانی بزووتنەوەیەکی مارکسیستی کرێکاران!

سابیر .م

تکایە من مەکە بە کۆیلە تکایە بمکە بە بینەرێکی تینووی شانۆ.. شوان عەباس بەدری

گومانی تیا نییە شانۆ بناغەی سەرەکی هەموو هونەرە بینراوەکانە و سەنگینییەکی تایبەتی لە لای ئەکتەران هەیە و هەر لە دێر زەمانەوە نووسەران و فەیلەسووفان و زۆر جاریش سیاسییەکان لە ڕێی شانۆوە پەیامی سەرەکی خۆیان و دنیابینییان بە خەڵکی گەیاندووە و لە ڕێی کۆمەڵە دەقێکی نوێ و داهێنانەر و شۆکئاساوە هەوڵی بزواندنی خەڵك و هۆشیارکردنەوەی بینەر و لە ڕێی بینەریشەوە خەڵکیان داوە.
ئێستا با لەم کۆمەڵە ڕستە دەلاقە ئاساییەی کە لە سەرەوە نووسیومە بچمە ناو بابەتە سەرەکییەکەی ئەم نووسینە و بزانین مەبەستم لەو سەرەتا نووسینەی سەرەوە چی بووە؟!
ماوەیەك لەمەوبەر لە پەیمانگەی هونەرە جوانەکانی سلێمانی دوو کورتە دەقی شانۆیی بە ناوی ((زیانی تووتن)) و ((تکایە بمکە بە کۆیلە)) نمایش کران و وەك هەمیشە بە کۆڵێ ئومێدەوە کە بەشکوو ئێ ئەم دەق و کاری دەرهێنان و نواندنە جیاواز بێت و تەزوویەك بە

مێشکمانا بێنێت ڕووم کردە پەیمانگە و سەیری شانۆکە ، بەڵام وەك هەمیشە نائومێدانە لە هۆڵەکە هاتمە دەرەوە!
بۆم دەرکەوت کامەران رەئوف ی دەرهێنەر تەنها و تەنها لە ناو بازنەیەکی بەتاڵی خۆ دووبارەکردنەوەدا دەسووڕێتەوە و گەورەترین زیانیش بۆ دەرهێنەر یا دەقێکی شانۆیی ئەوەیە کە بینەر خود بە خود هەست بە پێشهاتەکان و دیالۆکەکانی دواتر و کۆتایی بەندی دەقەکە بکات و نەکەوێتە ژێر کاریگەری ڕستە و خاڵ بە خاڵی دەقە شانۆییەکەوە !
کە ئەمەش بە ئاشکرا لە ((تکایە بمکە بە کۆیلە)) و دەقەکەی پێش ئەویش بە دی دەکرا !
بە کورتییەکەی دەقەکە لە قسەی بەردەوام و ڕۆژانەی خەڵکی سەبارەت بە بەرپرسەکان وەرگیرابوو و دەقاودەق نووسرا بووەوە و دەرهێنەریش کردبووی بە هی خۆی ، واتە مۆرکە گشتییەکەی کردبووە زادەی هزر و خەیاڵی خۆی لە کاتێکدا دەمێکە خەڵکی بە زار و بە نواندن و بە ڕێپێوان و بە گلەیی هەموو ئەو دەقانەیان بە زیادەوە وتووە و باسکردووە کە ئەمەش خۆی لە خۆیدا کووشتنی دەق و خۆکوژییەکی بەردەوامی نووسەر و دەرهێنەرە !
لە لایەکی دیکەوە نواندنی هەردوو ئەکتەر ((زاهیر غەریب)) و ((سەرگوڵ حسێن)) لە ئاستێکی وادا نەبوو کە هەست بکەیت دوو ئەکتەری شانۆ و هونەری کوردی کە چەندین ساڵە کاری هونەری دەکەن لەسەر ستەیج خەریکی بەرجەستەکردنی کارئەکتەرەکانیان و زیاتر لە دوو ئەکتەری تازەکار دەچوون کە هێشتا وەك پێویست لە لقە دارەکەی شانۆ و نواندن پێنەگەییون !
دەستپێکی دەقی شانۆیی ((زیانەکانی تووتن)) بە حساب دەستپێکێکی کۆمیدییە و ئامادەکردنی چاو و مێشکی بینەرە بۆ بینینی دەق و نواندنێکی تایبەت ، بەڵام ئەو بینەرەی ئەلف و بێیەکی سادە لە کۆمیدیا و هونەری کۆمیك بزانیت زۆر بە ئاسانی تێئەگات کە ئەو سەرەتایە لە بەتا□ییەکی بێتام هیچی تر نییە و ئەمەش دەکەوێتە سەر توانای ئاراستە کردنی دەرهێنەر و خودی ئەکتەر !
لە لایەکی دیکەشەوە توانای دەربرینی هەردوو ئەکتەر لە کاتی ئاخافتندا لەگەڵ هەستی ئانی و جووڵەکانیان یەکناگرێتەوە و بۆ نموونە ((سەرگوڵ حسێن)) ی ئەکتەر کە ڕۆڵی کەسێکی تێکشکاوی نائومێدی مال□و□رانی دەروون ڕووشاوی و پەشیمان ی سەردەمی شۆڕش و شاخ و دوای ڕاپەرین و بە فیرعەون بوونی بەرپرسەکانی کورد بەرجەستەدەکات ، لە جیاتی ئەوەی ژێی دەنگی ژێیەکی ڕووشاوی پڕ لە قورگێکی گریانی تێکەڵ بە هاواری خەفە بێت ئەوا زۆر بە نەرمی و بە قورگێکی پاکەوە دیالۆکەکانی بە گوێمانا دەدات و تۆنی دەنگی لە

بێژەرێکی تازەکاری پشت مایك دەچێت تا کەسێکی دارووخاوی دەستی شەلەش و درەندەییەکانی کۆمەڵگەی دوای ڕاپەرین !
ئەمە جگە لە فرمێسکەکانی کە هیچ هەستێکی تیا نییە و دەستکردن و بەڕای من لەرزینەکانی دەستیشی پاش و پێش خراون ، واتە لەو کاتەی کە دەبێت دەستی بلەرزێت نالەرزێت و لەو جوڵە و ساتانەش کە دەبێ دەستی نەلەرزێت دەلەرزێت !
ئەو ساتەش کە کامەران رەئوفی دەرهێنەر بە سینییەکەوە دێت و لەبەر دەمی ((سەرگوڵ)) پەرداخێك ئاو دادەنێت ، هاتنێکی ڕەق و سەلامێکی بێ هەست و چەمانەوە و ڕۆیشتنێکی ڕەق ئەنجام دەدات ، وەك بڵێیت تەنها بۆ چەپڵەیەك هاتبێتە سەر ستەیجەکە و ئەڕوات ، ئەگینا کەسێکی تر هەر بە هاوڵاتیش بوایە دەیتوانی ئەو کارە ئەنجام بدات !
وەك لە نووسینەکانی دیکەم ئاماژەم پێداوە ئەکتەری کورد لەبەر باری ئابووری یان زیاد بوونی ژمارەی بەرهەمە شانۆیی و سینەمایی و درامییەکانی یان خود لەبەر هاوڵاتی ، بە بێ ئەوەی بیر لە مێژووی خۆی و کە ئاخۆ ئەم دەق و سیناریۆیەی لەبەر دەستمدایە تا چەنێك من پێئەگەیەنێت و دەبێت بە ئەزموونێکی نوێ و تازە لە بواری هونەر و کارەکەمدا دەستی داوەتە خۆکووژییەکی سامناك بە ناوی گرنگ نییە با ئیش بکرێت و باس بکرێم و بەڵام ئەوەندە بەشداری بەرهەمی هونەریم کردووە!
ئەمەو چەندین تێبینی دیکەی جۆراوجۆر کە لەبەر کاتی خوێنەر باسیان ناکەین و ڕەنگە لە نووسینێکی دیکە و کاتێکی دی بیخەمە بەر چاوی خوێنەران و هونەردۆستان .
هەڵبەت بەرجەستە کردنی کارئەکتەری ((زیانەکانی تووتن)) یش هیچی کەمتر لەو ڕەخنانەی سەرەوە نییە کە لە نواندنی ((تکایە بمکە بە کۆیلە)) باسمان کردووە و سەرەڕای ڕەخنە و تێبینی و گلەییە دۆستانەکەم لە دەرهێنەر و هەردوو ئەکتەر پێم خۆشە بەم جۆرە کۆتایی بە نووسینەکەم بێنم و بڵێم : من خۆمم لەبەردەم دەقێکی شانۆییا بینی کە هێشتا وەك پێویست ئامادەی نمایش نەکرابوو و زیاتر لە پرۆڤەیەکی سەرەتای کار دەچوو تا بەرهەم و دەقێکی شانۆیی پوختە و ساز و تەیار بۆ نمایش !

تا تەمەنم هەڵکشێ.. گۆرانی ئاڵن جاکسن

تا تەمەنم هەڵکشێ
زیاتر بڕوا دێنم
تەنها خولەکێکت هەیە، باشترە لەو کاتەی تێیدای بژێی
چونکە لە چاوتروکانێکدا دەڕوات
وە تا تەمەنم هەڵکشێ
ئەوە راستترە
کەسەکانە خۆشیانم دەوێت، نەک ماڵ و پارە
ئەوە دەوڵەمەندت دەکات
ئەگەر کانیاوی گەنج بونەوە بدۆزنەوە
یەک دڵۆپی لێناخۆمەوە، ئەوە راستییە
پێکەنیناوییە کاتێک هەست دەکەم لە باشترین ساڵەکانی تەمەندام

تا تەمەنم هەڵکشێ
ژمارەی هاوڕێکانم کەمتردەبن
بەڵام پێویستت بە زۆر نییە، کاتێک ئەوەیانت بەدەست هێناوە کە پشت و پەناتە

تا تەمەنم هەڵکشێ
من باشتردەبم
دەزانم کەی بەخشندە دەبم
یان کەنگێ وەلای بنێم

تا تەمەنم هەڵکشێ
گوێ بەو دێڕانەی ژیان نادەم
تێیاندا پێکەنیوم یان گریاوم
یان هەموو ئەو دیاری و نیشانانەی لەگەڵیاندا ژیاوم

تا تەمەنم هەڵکشێ
نوێژەکانم درێژتر دەبن
نازانم بۆ، پێم وایە
زۆرم بەدەستهێناوە بۆوتن
تا تەمەنم هەڵکشێ
زیاتر سوپاسگوزارم

بە ئەو ژیانەی هەمبووە و ئەوەی کە تێیدا دەژیم.

و: نەوزاد مدحەت

https://youtu.be/zLBTBHQEtSw?si=n0yGcCxP8W08WJZp

شیعر/ ژن.. شوان عەباس بەدری

ڕووبار خوێ ئەگریا
شەرمەزار بوو کە نەیتوانی
ئاگری جەستەی ژنێکی
گوندنشینی
قوربانی زەبری پیاو بکوژێنێتەوە
پەلکە زێرینەی دوای باران
ڕووی خۆی وەرگێرا لە ئاسمان
شەرمەزار بوو
کە لە دوای
ئەسری چەندین ساڵەی
ژنانی کورد
هێشتا نەیتوانیوە
لە ناو چاوە
فرمێسکاویەکانیان
ڕەنگی ژیان و ئاسوودەیی بنەخشێنێت
هاوار لە شەرما بێدەنگ بووە
شەرمەزارە
هێشتا لە گەرووی پڕ ئازاری ژنان
گرمە ئەکات و
جگە لە خۆی
کەس گوێ لە ناخە داڕماوەکەی ژنان ناگرێت و
ژیان و ئاسمانیش وەك هەمیشە
بێ هەستانە
چێژی لە دەستدرێژی و ئازار و ناڵەی
مێینەکانی سەر زەوی دەبینی !
تاوان…تاوان

بەو هەموو زەبروزەنگی و سادییەتەی خۆی
تاوان
ڕووی خۆی ڕەش کرد بوو کاتێ
گوێی لە قریشکەی ژنێکی چەرمەسەر بوو
کە بە قامچی شەرەف
ژیانیان کردبوو بە جەهەنەم
پێکەنینیش
ڕووی خۆی لە شەرما داپۆشیبوو
کاتێ بینی
کچۆڵەیەکی هەرزەکار
بە تاوانی خۆشەویستی
باوەشی بە مێشکە پژاوەکەیدا کردبوو!!!

پرسی تەکنەلۆژیا، لە میتەلۆژیای یۆنانیدا.. ئاراس سەعید

پرۆمیتیۆس لە ئەفسانەی یۆنانیدا [جگە لە دەقێک وەک داهێنانی تەکنیکی ئاگر] بە هیچ مانایەکی دیکە نایات. پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە داهێنانی ئاگر، دەگەڕێتەوە بۆکۆنترین پنتی مرۆڤ. بەهۆی مێژووی دێرینییەکەیەوە، تاڕادەیەک شوێنەواری کەمی لە میتەلۆژیای یۆنانیدا بەجێهێشتووە، لە کاتێکدا تەکنیکە نوێیەکان، وەک کشتوکاڵ، ئاژەڵداری، بڕینی دار، بیناسازی، چاندنی ڕوەکی ترێ و دارە میوەکان، بونیادنان و هتد، پانتاییەکی فراوان لە ئەفسانەی خوداوەند و پاڵەوانەکاندا داگیردەکات.
ژان پێیەر ڤێرنانت
Prométhée et la fonction technique
Jean-Pierre Vernant
Dans Mythe et pensée chez les Grecs (1996), pages 261 à 273
..……
فەیلەسووفی فەڕەنسی “بێرنارد ستێگلەر” کە تیۆرەکانی لە

سەربنەمایی پرسیارە بەناوبانگەکەی “هایدگەر” سەبارەت بە تەکنەلۆژیا دادەڕژیت و وەڵامی[پرسی تەکنەلۆژیا و پەیوەندییەکانی لەگەڵ مرۆڤایەتیدا] دەداتەوە و پرسی تەکنەلۆژیا و بوون و کات پێکەوە گرێی دەدات.
بەبۆچوونی ستێگلەر لە یۆنانی tekhnē، دروستکردن یان بنیاتنانەوە، هەم ئاماژەیە بە تەکنەلۆژیا و هەم بە پرۆسەکانی بەرهەمهێنان.
ستێگلەر ئاماژە بەوە دەدات، کە تەکنیکەکان دەرمانەکە – لە بنەڕەتدا، وشەیەکی یۆنانیە بە واتای ‘ژەهر’ و ‘چارەسەر’ دێت.
تەکنەلۆژیا هەم ئەو ژەهرە بوو کە کاریگەری لەسەر کۆمەڵگەی هاوچەرخ هەبوو، هەم ئەو چارەسەرە بوو کە لە ڕێگەیەوە دەتوانرا کۆمەڵگەی مرۆیی ڕزگاری بێت. هەم فۆرمێکی دەرەکی بوو کە ئێمە زانستەکانمانی بە دەگوازینەوە، هەم بارودۆخێکی ناوەکی بوو کە ★لەوانی دیکە[بوونەوەرانی دیکە] جیامان دەکاتەوە.
https://www.artforum.com/…/bernard-stiegler-1952-2020…
…..
ئاگر هات!
ئێمە بەتاسەین، ڕوناکی ڕۆژ بینین.
هۆڵدەرلین
…
میتۆلۆژیای پڕۆمیتێس
بێرنارد ستێگلەر
ڕۆژێک زیوس، بە پڕۆمیتێتی گووت: کاتی هاتووە ئێمەی خودایان، ڕۆژێک بە بوونەوەرە فانییەکان بکەینە دیاری. بوونەوەرە فانییەکانی ئێرەش ئاژەڵەکان و مرۆڤەکانن.
پڕۆمیتێ کە ڕاسپێدرابوو بەم کارە، دووانە بوو لەگەڵ برایەکی بەناوی[ئێپیمتێس- ئێپیمیتێ].
ئێپیمیتێ هاوشێوەی پڕۆمیتێ بوو، وەلێ هەموو شتێکی پێچەوانەی براکەی بوو. ئێپیمیتێ، خودایەکی کزۆڵەو گوناه و فەرامۆشکراو بوو.
پڕۆمیتێ فیگەری “زانین”ە، فیگەری زانا بە هەموو زانینێک. فیگەری یادەوەریی گشتییە. ئەو هیچ شتێک فەرامۆش ناکات. بە پێچەوانەوە، ئێپیمیتێ هەمووشتێک فەرامۆش دەکات.
ئێپیمیتێ، بە براکەی گووت: زیوس تۆی بە ئەم کارە ڕاسپاردووە، وەلێ من دەمەوێت ئەنجامی بدەم.[“من”، “من”، “من”]ئەم کارە ئەنجام دەدەم. لە ڕاستیدا ئێپیمیتێ خودایەکی خۆشباوەڕ بوو، وەلێ پڕۆمیتێ زۆر خۆشی دەویست. بۆیە نەیدەویست نائومێدی بکات، پێی گووتی: باشە، تۆ ئەم کارە ئەنجام بدە.
بەم شێوەیە بوو کە؛ ئێپیمیتێ دەستیکرد بە پێخشکردنی

تایبەتمەندییەکانی خودایان. بۆ نموونە؛ تایبەتمەندی "خێرابوونی" بە ئاسکەکان بەخشی، ئیدی ئاسکەکان بەخێرایی غاریان دەدا. هێز و بەرگەگرتنی بەخشی بە شێرەکان، بە تیمساح و کەسەڵ و …تاد

ئەو تایبەتمەندییەکانی و کوالێتییە جیاوازەکانی لە ڕووی هاوسەنگییەوە دابەشکرد. دابەشکردنی ئەو تایبەتمەندییانە لەلایەن ئەوەوە، پەناسەیەکە [بە ڕاگرتنی هاوسەنگی لە سرووشتدا] شێرەکان بەدوای ئاسکەکاندا ڕادەکەن تا ڕاویان بکەن و بیانخۆن، وەلێ ئاسکەکان خێراتر غاردەدەن و هەندێکیان دەتوانن خۆیان لە شێرەکان ڕزگاربکەن و لە شوێنێکی دیکەدا بگیرسێنەوە و درێژە بە وەچەخستنەوە بدەن.

لەوساتەدا؛ کە ئەمیپیتە سەرقاڵی دابەشکردنی تایبەتمەندییەکانی بوو، شتیک سەرەنجی ڕاکێشا. بەخێرایی تەماشایی سەبەتەکەی دەکات و شەک دەبەت. ئەهە، هەموو تایبەتمەندییەکانم بەخشیوە بە ئاژەڵەکان. [ئیدی سەبەتەکە خالی بوو]. بەڵام من دەمەوێت بە مرۆڤەکان ڕۆشنایی بەدیاری بهێنم. دەبێت ئەم بوونەوەرانە پێیان بێننە ناو ڕوناکی، بەڵام تایبەتمەندییەک بوونی نەماوە؛ تا بتوانم "فێرم" یان پێبدەم. ئەوکات "پڕۆمیتەتی" بەمەبەستی دزینی هەندێک ئاگر، ڕوودەکاتە کارگەی ئاسنگەری هیپایستۆس. پڕۆمیتەتی، بەدزینی ئاگر ڕووناکی بە ژیان بەدی دەهێنێت، ئاڵێرەوە مرۆڤ دەبێتە بوونەوەرێکی تەکنەلۆژی. ئاگر لەنیگای یەکەمدا، سمیبوولی تەکنەلۆژیاییە و لە نیگای دووهەمدا، سیمبولی هێزی خوداوەندی ڕۆهایە[…].

[بنوانە]
https://youtu.be/u5iITQBqYOo

زەمینەکانی سەرهەڵدانی ڕەوتی ئیسلامی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

و ئاسۆكانی داهاتوو.. حەمید تەقوایی

چاوپێكەوتنی كازم نیكخواە لەگەڵ حەمید تەقواییدا
١٣ی ئابی ٢٠١٥
وەرگیرانی كاوە عومەر

كازم نیكخواە: لە یەك دوو ساڵی ڕابردووەوە شەپۆلێكی تیرۆر و كوشتنی بەكۆمەڵ لەلایەن گرووپە تیرۆریستی و ئیسلامییەكان لە وڵاتانی جۆربەجۆری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باكووری ئەفریقا دروست بووە. پێدەچوو لەگەڵ پاشەكشەی قاعیدە و تاڵیبان و قەیرانی كۆماری ئیسلامی، ئەم جۆرە بزووتن□و□انە وردە وردە بارگرانی خۆیان لەسەر خەڵكی جیهان كەم بكەنەوە. بەڵام ئێمە شاهیدی سەرهەڵدانی بزووتنەوەكانی وەك داعش و گرووپە ئیسلامییە نوێیەكان لە سووریا و عێراقین كە دڕندەیی و تاوانكارییان گەیاندووەتە بەرزترین ئاستی خۆیان. بۆچی دۆخەكە بەم شێوەیە هاتووە؟ ڕیشە و هۆكاری سەربەرزكردنەوەی ئەم ڕەوتانە و ئەم كەشوهەوای شەڕ و تیرۆر و كوشتن و پاشەكشە چییە؟

حەمید تەقوایی: بە بۆچوونی من بزووتنەوە ئیسلامییە نوێیەكانی وەك داعش، دەرئەنجامی ئەو هەلومەرجە سیاسییانەن كە دوای شكستی هەژموونی میلیتاریستی حكومەتی ئەمریكا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست سەریان هەڵداوە. ڕەوتە كۆنەكانی ئیسلامی سیاسی وەك تاڵیبان و قاعیدە و كۆماری ئیسلامی ڕەگ و ڕیشەی لە ڕووبەڕووبوونەوەی ڕۆژئاوا و ئۆردوگای س□قی□ت لە ساڵانی كۆتایی شەڕی ساردا هەیە. بەدیاریكراوی خومەینی لە بەردەم شۆڕشی ١٣٥٧ و لە ترسی ئەوەی كەچەپ دوای ڕووخانی شا دەسەڵات بەدەستەوە بگرێت، لە لایەن وڵاتانی ڕۆژئاوا هێنرایە پێشەوە. تاڵیبان كاری دەستی پنتاگۆن و سی ئای ئەی بوو بۆ بەرپەرچدانەوەی كاریگەریی س□قی□ت بوو لە ئەفغانستان. لەو سەردەمەدا سیاسەتی ئەمریكا و هاوپەیمانە ڕۆژئاواییەكانی بریتی بوو لە دروستكردنی جۆرێك لە ” پشتێنەی سەوز” لە دەوری یەكێتی س□قی□ت و كۆماری ئیسلامی ئێران و حكومەتی تاڵیبان لە ئەفغانستان بە دوو ئەڵقەی گرنگی ئەم پشتێنە سەوزە دادەنران. لەگەڵ داڕمانی یەكێتی س□قی□ت، هەموو ئەم هاوكێشەیە تێكچوو. حكومەتی ئەمریكا بۆ دووپاتكردنەوەی دەسەڵاتی خۆی لە جیهانی دوای جەنگی سارد ڕووی لە سیاسەتی هەژموونی میلیتاریستی كرد و

لەشکرکێشی بۆ سەر عێراق لە سەردەمی بوشی گەورەدا کە بە شەڕی کەنداو ناسەندرا، سەرەتای ئەم قۆناغە بوو. شەڕی کەنداو لە بنەڕەتدا دژی ئیسلامی سیاسی نەبوو، بەڵکو دژی ڕژێمی سەدام بوو (بۆ تاوانی هێرشکردنە سەر کوەیت)، بەڵام تەنها حکومەتێکی لەجۆری جیهانی سێیەمی نەیتوانی ڕۆڵی جەمسەرێک لە دژی حکومەتی ئەمریکا و ئۆردوگای ڕۆژئاوا ببینێت. بزووتنەوەی ئیسلامی ئەم ڕۆڵەی گرتە ئەستۆ. بە شکاندنی کۆت و بەندەکانی تاڵیبان لە ئەفغانستان، دژە ئەمریکایی ئیسلامی کە بە داگیرکردنی باڵوێزخانەی ئەمریکا و لێدانی تەپڵی "شەیتانی گەورە" لە لایەن کۆماری ئیسلامییەوە دەستی پێکرد، لە سنووری ئێران تێپەڕی کردووە و بووەتە بزووتنەوەیەکی سیاسی "هاوسۆزی هەزاران" و دژە ئەمریکی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.وە لە ئاستی جیهانیدا تا ڕادەیەکی سنووردار چالاک بوو. ئەم بزووتنەوە ئیسلامییە دژە ڕۆژئاوایە، کیسەیەکی مشتەکۆڵەلێدانی گونجاوی بۆ حکومەتی ئەمریکا و ئۆردوگای ڕۆژئاوا دابین کرد، کە دوای یەکێتی سۆڤیەت بەدوای دوژمنێکی جیهانیدا دەگەڕا تا مانای سیاسی بە ئۆردوگای ڕۆژئاوا و ئۆردوگای دیموکراسی ڕۆژئاوا ببەخشێت. ئێستا ئۆردوگای ڕۆژئاوا دەتوانێت ئەرکی خۆی بۆ ڕزگارکردنی جیهان لە تیرۆری ئیسلامی پێناسە بکات و ئەم ڕووبەڕووبوونەوەیە بە هێرشی ئیسلامییەکان بۆ سەر تاوەرە دووانەکانی نیویۆرک لە ١١ی ئەیلوولی ٢٠٠١ گەیشتە لوتکە. "میحوەری شەڕ" لە سەردەمی جەنگی سارددا جێگەی "ئیمپراتۆریەتی شەڕ"ی گرتەوە و بوشی کوڕ ڕایگەیاند "ئەوە یان لەگەڵ تیرۆریستانن یان لەگەڵ ئێمەن"! حزبی ئێمە ئەم ڕووبەڕووبوونەوەیەی بە شەڕی دوو جەمسەری تیرۆریستی – تیرۆری دەوڵەتی ڕۆژئاوا لە دژی تیرۆریزمی ئیسلامی ناولێناو و هێرش بۆ سەر ئەفغانستان و عێراق – بە بیانووی وە لە وەڵامی یانزەی سەپتەمبەردا – دوو نموونەی ڕوونی ئەم تیرۆریزمی دەوڵەتیەی ڕۆژئاوا بوون کە بە ڕوونی ئامانجیان داسەپاندنی دەسەڵاتی حکومەتی ئەمریکا بوو لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جیهانیدا کە بە شوینیەوە بوون.

لەسەر ئاستێکی بنەڕەتیتر و لە ڕووی چینایەتییەوە، بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی ڕەنگدانەوەی بەشداریی بۆرژوازی عەرەب لە ئابووری و سیاسەتی جیهانیدا. (ئەم تیۆرە بە یەکەمجار لەلایەن مەنسور حیکمەتەوە لە ناساندنی ئیسلامی سیاسیدا خراوەتە ڕوو و وەک دەبینین بارودۆخی ئەمڕۆی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بەتایبەت سەرهەڵدانی داعش ڕەوایەتی ئەو تیۆرییە لە هەموو کاتێک زیاتر پشتڕاست دەکاتەوە.)دوای داڕمانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لە جەنگی جیهانی یەکەم و بەتایبەتی پێکهاتنی ئیسرائیل لە دوای جەنگی جیهانی

دووەم، بۆرژوازی عەرەبی ڕۆڵێکی پەراوێز و نەگونجاو لەگەڵ، و زۆر کەمتری لەچاو، سەرچاوەکانی سەروەت و سامان (بەتایبەت نەوت) و دانیشتوانی وڵاتانی عەرەبی لە بازاڕی جیهانیدا وەگرتبوو و لە سیاسەتی نێودەوڵەتیدا لە سەردەمی شەڕی ساردا، ناسیۆنالیزم بەرامبەر بە یەکێتی سۆڤیەت (ناسریزم و بەعسیزم) نوێنەرایەتی حزبایەتی بۆرژوازی عەرەبیان دەکرد و لە قۆناغی دوای جەنگی ساردیشدا، بە پشتبەستن بەو مەرجە تایبەتانەی کە من ڕوونم کردەوە، ڕەوتە ئیسلامییەکان ئەم ڕۆڵەیان گرتە ئەستۆ. وە هەرچۆنێک بێت پرسی فەلەستین و تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل گرنگترین بەستێنی سیاسی و کۆمەڵایەتی بۆ دروستبوون و بەدەستهێنانی کاریگەریی ئەم ڕەوتە دژە ڕۆژئاوایانە پێکهێنا – چ لە شێوەی ناسیۆنالیزمی عەرەبی و چ لە شێوەی سیاسیدا ئیسلام. بە گوتەی مەنسور حیکمەت، “ئیسلامی سیاسی لە برینی خەڵکی فەلەستین خۆراک وەردەگرێت” و تا ئەمڕۆش ڕووبەڕووبوونەوەی ئیسرائیل و هێرشکردنە سەر “خەڵکی ستەملێکراوی فەلەستین” تایبەتمەندییەکی ناسنامەیی کۆماری ئیسلامی و هێزە ئیسلامییەکانی بلۆکەکەیەتی.

لە ئێران و بەتایبەت دوای کودەتاکەی ئەمریکا لە ۲۸ی مورداددا، ڕەوتی نەتەوەیی-ئیسلامی دژە ئەمریکی دروست بوو، کە ڕاستڕەوترین و کۆنەپەرستانەترین بەشیان – دژایەتی ئەمریکا و ڕۆژئاوا لە پێگەیەکی تەواو فیۆداڵی و سەدەی ناوەڕاستیەوە- بە نوێنەرایەتی خومەینی. لەگەڵ هاتنی کۆماری ئیسلامی، بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی قەڵایەکی حکوومی پەیدا کرد و بەشێک لە هێزە ئیسلامییەکانی وڵاتانی عەرەبی- حیزبوڵڵا و حەماس و هێزە شیعەکانی لەعێراق دوای سەدام- لە دەوری خۆی کۆکردەوە.
دوای هەرەسهێنانی ئۆردوگای سۆڤیەت و بە هۆی لەبەریەک هەڵوەشانی دونیای دوو جەمسەری جەنگی سارد، پرسی دەسەڵاتی سیاسی لە وڵاتانی فەلەکی یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو- کە یوگۆسلاڤیا نموونەیەکی ڕوونی بوو- و لە بەناو وڵاتانی “جیهانی سێهه م”دا بە تە واوی کرایە وە ، ئە م بەش ویستن و دە سە ڵات خوازییەی بۆرژوازی ناوخۆیی لە وڵاتانی ئیسلامیدا زە مینە یە کی نوێی دۆزیە وە بۆ دەرکەوتن و بردنە پێشەوەی مەیدانەکەی بۆ دروست ببێت. هێزە ئیسلامییەکان بوونە هێز و مەیدانی سەرەکی ئەم شەڕی دەسەڵاتە، بەتایبەتی بەهۆی سەرکەوتنی کۆماری ئیسلامی لە ئێران و فاکتەری دیکە کە لە سەرەوە ڕوونم کردەتەوە.
بۆیە چ لەسەر ئاستی بنەڕەتی و چ لە ڕوانگەی چینایەتی و بە تایبەتی و لە ڕوانگەی سیاسییەوە، هەلومەرجی جیهانی دوای جەنگی

سارد زەمینەی پێکهێنان و پێشخستنی هێزەکانی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی ڕەخساند وەک بزووتنەوەیەکی دانەدڕاو و دژە ئەمریکی-دژە ئیسرائیل. بەڵام ئەم دۆخە ئەمڕۆ بە تەواوی گۆڕاوە. سیاسەتی هەژموونی میلیتاریستی ئەمریکا شکستی هێنا — گۆڕینی بوش بۆ ئۆباما و گۆڕینی سیاسەتی "ئێوە لەگەڵ ئێمەن یان لەگەڵ تیرۆریستان" بۆ سیاسەتی "مشتەکانتان بکەنەوە تا بتوانین دەست لەناودەست کەین" ڕەنگدانەوە و نیشانەی ئەم شکستەیە — وحکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی نەک هەر نەیانتوانی پێگەیەکی بەهێزتر بدۆزنەوە لەگەڵ داگیرکاری سەربازی ئەفغانستان و عێراق، بەڵکو تەنانەت پێگەی پێشوویان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لەدەستدا. ئەمڕۆ بارودۆخی ئەفغانستان، عێراق، سوریا و یەمەن بە ڕوونی نیشان دەدات کە حکومەتەکانی ڕۆژئاوا کۆنترۆڵی پێشهاتەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیان نەماوە. ته نانه ت ئه و وڵاتانه ی كه له ئه مریكا نزیكن وه ك سعوودیه و توركیا، ئیتر به ته واوی پاشكۆی سیاسه ته كانی ئه مریكا نین، هەر یه كێكیان ئامێری خۆی ده ژەنێت و به دوای داخوازی و ئامانجه ناوچه ییه كانی خۆیدا ده گه ڕێت .

داعش دەرئەنجامی ئەم هەلومەرجە نوێیەیە. ئەگەر قاعیدە و حیزبوڵڵا و کۆماری ئیسلامی ڕۆڵی جەمسەرێکی پێچەوانەی تیرۆری میلیتاریستی وڵاتانی ڕۆژئاوایان بینیبێت، داعش دەرئەنجامی شکستی ئەم میلیتاریزمە و شکستی سیاسەتی هەژموونی ئەمریکایە. بۆیە بەڕای من داعش نوێنەرایەتی جۆرێکی تری هێزی ئیسلامی دەکات. ئەو هێزە ئیسلامییەی کە سیفەت و ناسنامەکەی چیتر نەک هەر هاوسۆزی ستەملێکراو و دژە ئەمریکیبوون و تەنانەت بەرگریکردنە لە خەڵکی ستەملێکراوی فەلەستین لە دژی ئیسرائیل، بەڵکو دژە دژە کافر- و بەتایبەتی ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ لادەرەکان، واتە کەسان و هێزگەلێک کە باوەڕیان بە ئیسلامێکی جیاوازە لەوەی داعش باسی دەکات — و دامەزراندنی خەلافەتی ئیسلامی — لەسەر بنەمای مۆدێلی حوکمڕانی ئیسلامی — فۆرمەکان. هاوبەشی و دەسەڵاتخوازی تا ئێستاش نیشانەی داعشیشە، بەڵام جلوبەرگی دژە ڕۆژئاوای —اهاوسۆزی هەژاران وازی لێ هێنراوە، چونکە ململانێی دەسەڵات لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست فۆرمێکی ناوچەیی وەرگرتووە. داعش بە گەیشتن بە دەسەڵاتی خۆی، لایەنگری حکوومەتی عێراق و حکوومەتی سووریا و کۆماری ئیسلامییە، کە بە پێچەوانەی حکوومەتی شا یان موبارەک یان حافز ئەسەدەوە نەک تەنیا پاڵپشتی و پەیوەست بوون بە بلۆکی ڕۆژئاوا یان ڕۆژهەڵاتەوە ، بەڵام بەشێکن لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیش دژە ڕۆژئاوا پێکدەهێنن. داعش لە ڕاستیدا دەرکەوتەی جۆرێکە لە شەڕی ناوخۆی نێوان حکومەت و هێزە ئیسلامییەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، لەو

بەشایەی دەسەڵات کە بەهۆی ڕووخانی یەکێتی سۆقیەت و شکستی ئۆردوگای ڕۆژئاوا دروست بوو، هەریەکەیان ئیدیعای خۆیان هەیە بە دەسەڵات. تەنانەت تورکیا کە ئەندامی ناتۆیە، خەونی زیندووکردنەوەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و سعودیە و ئیماراتی یەکگرتووی عەرەبی چیتر بە تەواوی ڕەخنە لە ئەمریکا ناگرن و ناسیۆنالیزمی گەورەیخوازی ڕووسیاش سەریهەڵداوەتەوە و باڵی ڕژێمی ئەسەدی و کۆماری ئیسلامی گرتووە. (ئەم بارودۆخە خۆی هۆکاری قەیرانی حوکمڕانی سەرمایەداری جیهانییە، کە لە خوارەوە ڕوونی دەکەمەوە).

ئەم "دۆخە کراوە سیاسیە" – بارودۆخی کراوەیە بە حکومەت و هێزە بۆرژوازییەکان لە ناوچەکەدا – چیتر ئەو جۆرە هەلومەرجانە نییە کە بەهۆی ڕووخانی یەکێتی سۆقیەت لە دەیەی کۆتایی سەدەی ڕابردوو و دەیەی یەکەمی سەدەی ئێستادا دروست بوو ، بەڵام دەرئەنجامی شکستی هەژموونی ڕۆژئاوایە لە قۆناغی دوای جەنگی سارددا. لە بازاڕێکی سیاسیی وەها ئاژاوەگێڕدایە کە هێزێکی دڕندەی وەک داعش دەتوانێت بە ئاڵای دەوڵەتی ئیسلامیەوە تەحەدای نەک شەیتانی گەورە، بەڵکو دژی "کافرەکان" دژی شەیتانی گەورە – کۆماری ئیسلامی و ڕژێمی ئەسەد و حزبوڵا بێتە مەیدان و هێز بگرێت.

کازم نکخواە: لەگەڵ دەستپێکی شۆڕشەکانی ناوبراو بە بەهاری عەرەبی، گەشبینییەکی زۆر بە ئایندەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بوژاندەوە. دیکتاتۆرەکان یەک لە دوای یەک ڕووخێنران. بن عەلی، قەزافی، موبارەک. لیبرالیزم بڵاوبووەوە و کەشێکی گشتی یەکگرتوویی و ئینسان دۆستی و مۆدێرنیزم و عەلمانیزم گەشەی کرد. پێشبینیت کرد کە شتەکان بەو خێراییە وەک ئێستا دەربچن؟

حەمید تەقوایی: کەس پێشبینی دروستبوون و گەشەکردنی هێزێکی وەک داعشی نەکرد، بەڵکو بەرخۆدانی سەرکەوتووانەی کۆبانی و جوڵەی پارکی قزی و گۆڕەپانی تەقسیم لە ئەستەنبوڵ و شکستی هەڵبژاردنی ئەردۆغان لە حزبەکەوە کە نەهێشتنی جیاکارییە لەنێوان(ئێڵ جی بی تی)ەکان بەشێک لە پلاتفۆرمەکەی بێت و جاڕنامەی مافەکانی ژنان دژی حوکم و یاسا دژە ژنە ئیسلامیەکان لە کانتۆنی جەزیرە کەس نەیدەتوانی پێشبینی بکات و لە کۆتاییدا ناڕەزایەتی ملیۆنان خەڵکی عێراق بە دروشمی "نە شیعە، نە سوننە، کۆمەڵگەی مەدەنی" . ! مەبەستم ئەوەیە کە داعش تاکە دیاردەی نوێ نییە لەم ساڵانەی دواییدا. هەروەها ئەو پێشهاتانەی باسم کرد چاوەڕواننەکراو و پێشبینینەکراو بوون. ئەم پێشهاتانە هەمووی لە شۆڕشەکانی بەهاری عەرەبی وەرگیراون و لە هەمان ئەو حەز و ئارەزووە حەقخوازانە و ئازادیخوازانە سەرچاوە دەگرن کە شۆڕشەکانی میسر و تونس و

لیبیایان لە قاڵب داوە. هەرچەند ئەو شۆڕشانە نەگەیشتنە ئەنجامی کۆتایی، بەڵام بە هەموو خەڵکی ناوچەکە و جیهانیان نیشان دا کە بە هێزی ناڕەزایەتی و شۆڕش، بە ڕواڵەت دیکتاتۆریەتی بەهێزی وەک ڕژێمی موبارەک و بن عەلی دەڕوخێنرێت.

لەلایەکی دیکەوە پێویستە ئەوە لەبەرچاو بگیرێت کە یەکێک لە دەرەنجامەکانی سەرهەڵدانی داعش بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە بە هەموو سروشتی قێزەون و دڕندەیی و کۆنەپەرستانە و دژە ئینسانیەکەیە وە بەبێ هیچ لەمپەرێکی هاوسۆزی هەژارانە ودژە ستەمکاریەک بەبەر چاوی خەڵکی ناوچەکە و هەموو خەڵکی جیهانەوە بوو. بەڕای من یەکێک لە فاکتەرە کاریگەرەکانی پێکهێنانی ئەو ناڕەزایەتییە جەماوەرییانەی کە ئەمڕۆ لە عێراق شاهیدی دەبین، هەر ئەو لەقاودان و ئاشکراکردنەی دڕندەیی هێزە ئیسلامییەکانە لەبەردەم جەماوەری خەڵکدا.

کازم نکخواە: بە بۆچوونی ئێوە قەیرانی ئابووری لە جیهاندا چۆن کاریگەری لەسەر ئەم دۆخە هەبووە؟

حەمید تەقوایی: قەیرانی ئابووری بووە هۆی ئەوەی بورژوازی لە هەموو وڵاتان لە ڕۆژئاواوە تا ڕۆژهەڵات و لە وڵاتانی جیهانی سێهەمەوە تا ئەو وڵاتانەی تازە لە دوای ڕووخانی بلۆکی ڕۆژهەڵات پەیوەست بوون بە بازاڕی ئازادەوە بە سیاسەتی خۆپارێزی ئابووری و بڕینی خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتییەکان و سەپاندنی بارودۆخی ژیانی سەخت بەسەر کرێکاران.و جەماوەری خەڵکی کرێکار دەگەڕێتەوە. لە وڵاتانی پیشەسازیی ڕۆژئاوا، کە لە ئەنجامی خەباتی کرێکاران و هێزە چەپەکان، بەشێک لە داخوازییەکانی کرێکاران بە شایستەیی و پلەیەک لە خۆشگوزەرانی گشتی- بیمەی بێکاری و تەندروستی و خوێندنی بەبەرامبەر و خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتی و گشتییەکان و هیتری لەو بابەتە هەبوون – سیاسەتی خۆپارێزی هەبوو کە بە واتای هێرشکردنە سەر ئەم دەستکەوتانە و لەدان بوون لە خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتی و خۆشگوزەرانییەکان، بەڵام لە وڵاتانی جیهانی سێیەم و لە دیکتاتۆریەتەکانی وەک کۆماری ئیسلامیدا، کە تەنانەت کەمترین خۆشگوزەرانی گشتی نەبووە پێش ئەوەی قەیرانی سەرمایەداری ببێت خۆپارێزی توند و ئابووری تەنیا دەتوانێت بە مانای سەپاندنی هەژاری و نەهامەتی هەرچی زیاتر بێت بە جەماوەری کرێکاران و خەڵکی زەحمەتکێش – لەسەدا نەوەد و نۆی کۆمەڵگە. بە ئەو گۆدانەی کە بە پشتەوە نوساون توندکردنەوەی پشتوێنەکان هیچ مانایەکی نیە. لە بنەڕەتترین ئاستدا هۆکار و پاشخانی شۆڕشەکانی ناوبراو بە بەهاری عەرەبی، هەمان بێکاری و هەژاری و نەهامەتییەکی بە وێنە کە بەهۆی قەیرانی سەرمایەداری جیهانییەوە دروست بوو. خۆسووتاندنی محەمەد

بوعەزیزی دەستفرشی تونسی کە بویە بڵێسەی ئەم شۆڕشانە ،خۆی بە شێوەیەکی ڕەمزی ناوەرۆکی چینایەتی ئەم شۆڕشانە نیشان ئەدات. لەم ڕوانگەیەوە شۆڕش و ناڕەزایەتییەکانی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست – لە شۆڕشەکانی بەهاری عەرەبیەوە تا خەباتی کرێکاران لە ئێران تا خەباتی خەڵکی تورکیا و ئەمڕۆش ناڕەزایەتییەکانی خەڵکی عێراق – هاوتەریبە لەگەڵ ناڕەزایەتییەکان لە خەڵکی جیهانە دژی حوکمڕانی یەک لەسەدەکان و سیاسەتی خۆپارێزی ئابووری لە بزووتنەوەی داگیرکاریدا(occupy) و دانراوە لە خەباتەکانی خەڵکی یۆنان و ئیسپانیا و هتد.

بەڵام قەیرانی سەرمایەی جیهانی و کاریگەرییەکانی لەسەر شۆڕش و بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان تەنیا لە ئاستی ئابووریدا سنووردار نییە. قەیرانی سەرمایەداری، وەک تەنانەت هەندێک کەسایەتی و دامەزراوەکانی سەرمایەداری جیهانی خۆیان دان بەوەدا دەنێن، ڕەهەندێکی ئایدیۆلۆژی و سیاسی هەیە. سەرمایەداری ئەمڕۆ ل□ بەردەم قەیرانێکی سیاسی ستراتیژیدایە، کە لە وڵاتانی جۆری جیهانی سێیەم و بەتایبەتی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا خۆی ە شێوەی قەیرانی دەسەڵاتدا دەردەخات. نیشانەکانی ئەم قەیرانە تەنانەت لە وڵاتانی پیشەسازیشدا دەبینرێن. ڕۆژنامەی ئیکۆنۆمیست لە یەکەم ژمارەی ئەمساڵدا بە مانشێتی “دیموکراسی نەخۆشە” و بە ئامار و ژمێرەو ژمارە نیشانی دا کە لە ئەمریکا و وڵاتانی ئەوروپا زۆرینەیەکی زۆری خەڵک متمانەیان بە سیستەمی حکومەت نیە و ڕەوتی پشتکردنی جەماوەری خەڵک لە حزبە حکومییەکانەوە.خەریکە فراوانتر دەبێت. پێشهاتەکانی یۆنان و ئیسپانیا و ئێستا جەماوەریی کاندیدی دژە خۆپارێزی بۆ سەرکردایەتی پارتی کرێکارانی بەریتانیا، دەرئەنجامی ئەم جۆرە قەیرانە حوکمڕانییەیە لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوادا. ئەم قەیرانە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، وەک ئاماژەم پێدا، خۆی لە ئابڵوقە و ململانێی دەسەڵات لە نێوان حکومەتەکان و هێزە ئیسلامییەکاندا دەردەخات. دەوڵەتی ئیسلامی داعش – جۆری فاشیستی – و حکومەتی کۆنفیدرالی دیموکراتی ئۆجالان – جۆری بۆرژوازی-لیبراڵ – بەدیلەکانی حکومەتی خۆجێیین کە لە ناخی ئەم نەبوونی ستراتیجییەی ئاسۆکانی سەرمایەداری و قەیرانی حکومەتی بۆرژوازی جیهانیی□دا ئەگەری سەرهەڵدان و خۆنمایش کردنیان هەیە.

لە ڕوانگەی ئایدیۆلۆژی-فەلسەفیشەوە قەیرانی ئابووری ئێستا پەیوەستە بە جۆرێک لە چەقبەستن و سەرلێشێواویی دونیابینی بۆرژوازی، کە جێگای بۆ هێزەکانی وەک داعش کردۆتەوە.

لەگەڵ داڕمانی وۆڵ ستریت لە زستانی ٢٠٠٨دا نەک هەر فریدمانیزم و مۆدێلی ئابووری سەرمایەداری بازاڕی ئازاد، بەڵکو ڕێبازن□ سیاسی□

هاوچەشنەکانی لەگەڵیدا – تاچەریزم، ڕیگانیزم و بوشیزمیش – داڕما.

لەگەڵ سەرهەڵدانی سەرمایەداری دەوڵەتی ڕکابەری بلۆکی ڕۆژهەڵات، جیهان نەک هەر وەک ئەوەی تاچەر و ڕیگان بەڵێنی دابوو نەبوو بە گوڵستان، بەڵکو تەنانەت کۆمەڵگەی مەدەنی و سەرەتاییترین مافەکانی هاووڵاتیش کەوتە ژێر پرسیارەوە. ئەو کۆمەڵگایەی کە لەسەر مافی هاووڵاتی بوونی یەکسان پێکهاتبوو جێگەی خۆی بە کۆمەڵگە مۆزایکییەکان بەخشی کە لە ئایین و میللەت و نەتەوەکان پێکهاتبوون، بەها مرۆییە جیهانییەکان وازیان لێهێنرا و فرە کولتوری و بەفەرمی ناسینی دواکەوتووترین و کۆنەپەرستانەترین پەیوەندی و یاساکان لە ژێر ناوی ڕێزگرتن لە کولتوری ئەوانی تر.

ئایین و دەسەڵات و دامەزراوە ئایینییەکان و قوتابخانەکان تەنانەت لە خودی کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاواشدا دووبارە بوویەوە جێی باس و هێنرانە پێشەوە و عەلمانیەت و مەدەنیەت و پێشکەوتنخوازی و یەکسانیخوازی و ئازادی وەک بە بەسەرچوو و شتی ڕابردوو باسی لێوەکرا. وە بە یەک وشە گەڕانەوە بە سەدەکانی ناوەڕاست لە ژێر ناوی “پۆستمۆدێرنیزم” تیۆریزە کرا و بوو بە فەلسەفەی سیاسی-کۆمەڵایەتی بۆرژوازی جیهانی. لە ڕوانگەی دونیابینی و فەلسەفەی سیاسی-کۆمەڵایەتی داعشەوە، دەرئەنجامی ئەم پاشەکشە ئایدیۆلۆژییەی بۆرژوازی جیهانییە بە سەردەمی پێش شارستانی و کاردانەوەی پۆست مۆدێرنیستی کۆمەڵگاکانی پێش شارستانی. دەکرێ بڵێین قەیرانی ئابوری سیاسی حکومەتی بۆرژوازی لەلایەنی سەلبییەوە پۆستمۆدێرنیزم و ڕێژەگەرایی کولتووری لە ڕوانگەی ئەرێنییەوە زەمینەی فیکری-ئایدۆلۆژیکییەوە دەوڵەتی ئیسلامی داعشیان فەراهەم کردووە.

بەڵام ئەم قۆناغی داڕمان و بە دواوەگەڕانەوەی ئێستا کۆتایی هاتووە. بزووتنەوەی داگیرکەری و شۆڕشەکانی بەهاری عەرەبی کۆتایی ئەم قۆناغەیان ڕاگەیاند. لە گۆڕەپانی تەحریری قاهیرەوە تا پارکی زاکۆتی نیویۆرک، خەڵک هاتنە سەر شەقامەکان و ڕایانگەیاند کە نان، ئازادی، کەرامەتی ئینسانیان داواکرد و ئایدیاڵێکی جیهانیە.

دەرکەوت تەنانەت لە وڵاتانی ئیسلامی لە ژێر دەسەڵاتی دیکتاتۆریەتی دەیان ساڵەدا، مرۆڤەکان خەبات بۆ ئەو پیرۆزی و بەها قەومی-ئاینی و کولتوورییەکانی خۆیان ناکەن کە دەیگەڕێنەوە بۆ خۆیان، بەڵکو بۆ بەدیهێنانی خواستە جیهانیە ئینسانیەکان خەبات دەکەن. لەم ڕوانگەیەوە کاتێک سەیری پێشهاتەکانی چەند دەیەی ڕابردوو دەکەیت، بۆت دەردەکەوێت کە تیۆری دەوڵەتی ڕۆژئاوا و تیۆری ئیسلامی، تاچەریزم، بوشیزم، فریدمانیزم، فرە کولتوریی، و ڕێژەگەرایی کولتووری شانبەشانی حکومەت و هێزە ئیسلامییەکانی وەک کۆماری ئیسلامی ، داعش، پاپا، کەنیسە، و ئایەتوڵڵا و موفتی و سەرکردەی

هێز و قەبیلە و خێڵ دادەنرێت. هەموویان بە هەموو ناکۆکی و ململانێ ناوخۆییەکانیانەوە، سەر بە ئەردوگای سەرمایەن، سەر بە ئەردوگای یەک لەسەدەکانی جیهانن و لە بەردەمیاندا ئەردوگای کارە، بەرەی سەدا نەوەد و نەی جیهان، و بە گوتەی مەنسوور حیکمەت، ئەردوگای “جیهانی شارستانی”. لە شەپۆلەکانی بەهاری عەرەبیەوە بە بزووتنەوەی داگیرکەر(occupy) ، تا بزووتنەوەی چارلی ئیبدۆ و بزووتنەوەی دژە خۆپارێزی خەڵکی یۆنان و ئیسپانیا، بە بەرەنگاری کۆبانی و تا ئەمڕۆش نـــاڕەزایەتییە جەماوەرییەکـــان لە عێـــراق دژی هـــێزە ڕەنگاوڕەنگە ئیسلامییەکان ، هەموویان سەر بە کەمپی لەسەدا نەوەدوو نۆیەکانی جیهانن. وە تەواوی ئەم ململانێ چینایەتییە لە چوارچێوەی قەیرانی ئابووری و بێ ئاسۆیی و سەرلێشێواوی ئایدیۆلۆژی-سیاسی-حکومەتی سەرمایەداری جیهانیدا دروست بووە و فراوانتر دەبێت.
کازم نکخواە: ئەمڕۆ لەگەڵ سەرهەڵدانی داعش، بارودۆخی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە هەموو کاتێکی پێشوتر بەسەریەکدا شێواوە و سەبەری ڕەشی شەڕ و کوشتار لە هەموو شوێنێکدا بڵاوبووەتەوە. ئەم دۆخە تا چ ڕادەیەک هەڕەشە لە کۆمەڵگای ئێران و چارەنووس و داهاتووی خەڵکی ئێران دەکات؟
حەمید تەقوایی: لە ئێران حکومەتێکی ئیسلامی دەسەڵاتدارە و ئەم ڕاستییە خەسڵەتیکی تایبەتی بە دۆخی سیاسی ئێران دەبەخشێت. سەرەتا ڕەوتێکی قووڵ و بەرفراوانی دژە ئایینی لە کۆمەڵگادا بە تایبەت لە نێو نەوەی نوێدا دژ بە کۆماری ئیسلامی دروست بووە. نەک هەر لە ئێراندا هیچ هێزێکی ئایینی لە ئۆپۆزسیۆندا چانسی بەدەستهێنانی نفوزی کۆمەڵایەتی و بەدەستهێنانی دەسەڵاتی نییە، بەڵکو هەر جۆرە ئیمتیازێک بە ئـایین و دانپێـدانان بە یاسـا و پەیوەنـدییەکان و تەنانەت ئەخلاقی ئایینی — تەنانەت تا هەمان ڕادەی حوکمڕانی شا بەســە بە ئەوەی هەر هێزێکـــی سیاســـی گۆشەگیـــر بکـــات و بخـــاتە پەراوێزەوە. پێویستە لە ئێراندا عەلمانیەت و تەنانەت دژە ئایینیش گریمــانە بکرێــت. ئەمڕۆش دەبێتە فــاکتەری گرنــگ و چارەنووسساز بە پێشهــاتە سیاســییەکانی داهــاتووی ئێــران. تایبەتمەنــدییەکی دیکە ئەوەیە کە کۆمــاری ئیسلامــی حکـــوومەتێکی ســەرمایەداریی تەقلیـــدی و یەکگرتوو نییە، جیاوازە لە دیکتاتۆرییە تەقلیدییەکانی وڵاتانی جیهانی سێهەم- وەک حوکمی شا یان موبارەک یان بن عەلی- و لە بەرامبەر گێژاو و شۆڕشگێڕانەدا گروپە چەکدارە جیاوازەکان دابەش دەبــن و جۆرێــک لە شەڕ و ململانێـی ئـایینی- نەتەوەیی بگەشێنێتەوە. بەشێک لە هێز و شرۆڤەکارانی سیاسی ئەم هەلومەرجانە بە زەمینەیەکی لەبار بە پێکهێنانی سیناریۆیەکی ڕەش لە ئێران دەبینن. بەڵام بەڕای من ئەگەرێکی لەو شێوەیە زۆر لاوازە. ناتەقلیدی بوونی کۆماری

ئیسلامی پێش هەموو شتێک بەو مانایەیە کە دەتوانێت بە خێرایی لە
بەرامبەر هێرشێکی شۆڕشگێڕانە و جەماوەریدا بڕووخێت و پارچەکانیشی
بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە هیچ بەشێک لە حکومەت لەهیچ بنکەیەکی
کۆمەڵایەتی بەهرەمەند نییە، بەخێرایی لە ڕێگەی جەماوەری
شۆڕشگێڕەوە ڕابماڵرێن. بە بڕوای من، بوونی بزووتنەوە
کۆمەڵایەتییە چەپ و عەلمانی و پێشکەوتنخوازەکان لە ئێراندا-
بزووتنەوەی کرێکاری دژ بە هەژاری و خۆپارێزی، بزووتنەوەی ژنان،
بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کولتووری لاوان، بزووتنەوەی سکۆلاریستی و
دژە ئایینی و هتد- و لە لایەکی دیکەشەوە، هەبوونی حزب و هێزە چەپ و
شۆڕشگێڕەکانی وەک حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ئەگەری هەڵخلیسکانی
کۆمەڵگە بە ناو سیناریۆیەکی ڕەش زۆر لاواز دەکات. ناوەڕۆک و
پێکهاتەی حکومەتی ئیسلامی و بوونی هێزی ناسیۆنالیستی-فاشیست لە
ئۆپۆزسیۆندا سیناریۆیەکی تاریکە، بەڵام بە تایبەتی لە دۆخی
ئاوگۆڕی شۆڕشگێڕانەدا، دەسەڵاتی بزووتنەوە و حزبە چەپە
شۆڕشگێڕەکانی دەتوانێ ڕۆڵی یەکلاکەرەوە بگێڕێت. لە شیکاری
کۆتاییدا، پێشگرتن لە پێکهاتنی سیناریۆی ڕەش لە پێشهاتەکانی
داهاتووی ئێراندا، بە تەواوی پەیوەستە بە پراکتیک و خەباتی حیزبە
چەپە شۆڕشگێڕەکانی وەک حیزبی ئێمە هەر لە ئەمڕۆوە پەیوەندی
دەبێت. وە ئێمە هەموو هێز و ئیمکاناتەکانمان بە پشت بەستن بە
بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان و هێزی چەپی کۆمەڵایەتی – کە
خۆشبەختانە ئەمڕۆ لە ئێران تێپەڕیوە و ئێمە شاهیدی فراوانی ئەم
هێزەین لە تورکیا و سوریا و عێراق – بە ڕێگریکردن لە ئەگەری بە
عێراقیکردنی دۆخی ئێران.گەیاندنی ئەم ئەگەرە بە سفر
کازم نکخواە: دۆخی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست چۆن و تا چەند کاریگەری
لەسەر وڵاتانی دیکەی جیهان هەیە؟ هەندێک باس لە مەترسی شەڕی
فراوانتر یان تەنانەت شەڕی جیهانیش دەکەن.ای ئێوە لەم بارەیەوە
چییە؟
حەمید تەقوایی: ڕەوتی بارودۆخی سیاسیی جیهان، بەڕۆژهەڵاتی
ناوەڕاست کردنی باقی وڵاتان و یان پێکهێنانی شەڕێکی جیهانی دیکە
لە پێش چاوی خۆی دانانێت. ڕەوتەکە پێچەوانەکەیە.
با لە ئەگەری جەنگی جیهانی سێیەمەوە دەست پێ بکەم. دوو جەنگی
جیهانی پێشوو بە هۆی قەیرانی سەرمایەداری و بە دووبارە
دابەشکردنەوەی کایەی نفوز لە نێوان زلهێزە ئیمپریالیستەکاندا
دروست بوون، بەڵام قەیرانی ئەمڕۆی سەرمایەداری کە
تایبەتمەندییەکانی لە سەرەوە ڕوونم کردەوە، بەسەر کایەی
کاریگەریدا نییە، و بە دابەشکردنەوەی جیهان لە نێوان جەمسەرە
سەرمایەدارەکاندا چارەسەر نابێت. زاڵبوونی سەرمایەی دارایی بەسەر

بازاڕەکانی کار و کاڵاکان لە جیهاندا، کە لەلایەن دامەزراوەکانی وەک بانکی نێودەوڵەتی و سندوقی دراوی نێودەوڵەتییەوە نوێنەرایەتی دەکرێت، بابەتێکی فرەنەتەوەییە و هەزار و یەک بەندی سەرمایەداری چینی،هیندستان، و ڕووسیا تا ئەمریکای باکوور و یەکێتی ئەوروپای پێکەوە گرێداوە. کێشەی سەرمایەداری ئەمڕۆ ئەوەیە کە هەموو ئەم سیستەمە ڕووبەڕووی قەیرانێکی هەمەلایەنەی ئابووری، سیاسی- ئایدیۆلۆژی بووەتەوە و هیچ جۆرە دابەشکردنەوەیەکی سەرلەنوێی ناوچەی نفوز – ئەگەر ئەمڕۆ شتێکی لەو جۆرە مانایەکی هەبێت- ناتوانێت سەرمایە لەم قەیرانە ڕزگار بکات. ڕەنگە بگوترێ شەڕی جیهانی یەکەم و دووەم ئەم سوودەی بە سەرمایەداری جیهانی هەبوو، کە بە تێکشکاندنی هێزی بەرهەمهێنەر و ژێرخانی کارکردنی سەرمایە لە بەشێکی گەورەی جیهان، ئەگەرێکی نوێی بە کەڵەکەبوونی سەرمایە و قازانجی خێرا دەخساند و ئەمەش هەروەها سوودێکی شەڕە لە ڕوانگەی حکومەتە سەرمایەدارەکانەوە دەتوانێت هەمان شت بێت. بەڕای من ئەم شیکارییەش واقیعی نییە. یەکەم: ئەم لە ناوچوونەی هێزە بەرهەمهێنەرەکان بەهۆی شەڕەوە سیما و کاریگەرییەکی لاوەکی شەڕەکانی پێشوو بوو و هۆکار و پاڵنەری دەستپێکردنیان نەبوو، دووەمیش لەگەڵ ئەو جبەخانەی ئەتۆمییەی کە لەلایەن دەوڵەتە پیشەسازییەکانەوە دابینکرابوو- بەس بە کاولکردنی چەندین جاری تەواوی گۆی زەوی – جەنگی جیهانی داهاتوو نەک تەنها هێزە بەرهەمهێنەرەکان بەڵکو تەواوی کۆمەڵگە مرۆییەکان و ژیانی سەر هەسارەکە لەناو دەبات و کۆمەڵگایەک نامێنێتەوە بە ئەوەی دووبارە کەڵەکە بێتەوە. بۆیە لە هەر ڕوانگەیەکەوە ئەگەری شەڕی جیهانی ڕەتدەکرێتەوە.

سەبارەت بە شەڕەکانی ناوچەکە و فراوانبوونیان بە باقی جیهان، هەرچەندە ئەم ئەگەرە هەمیشە لە ئارادایە، بەڵام لە هەلومەرجی ئێستادا ئەگەرێکی لاوازە. وەک لە سەرەوە ڕوونم کردەوە، بارودۆخی ئێستای ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و شەڕ و ململانەی نێوان حکومەتەکان و هێزە ئایینی-تایفەگەرییەکانی ئەم ناوچەیە، بەرهەمی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی داگیرکردنی ئەفغانستان و عێراق بوو لەلایەن حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانییەوە. وە پێویستی سیاسی ئەم لەشکرکێشییە سەربازییە دەستبەرکردنی هەژموون و دەسەڵاتی ئەمریکا بوو لە جیهانی دوای جەنگی سارددا. ئەم ستراتیژە ئەمڕۆ شکستی هێنا و لە ئەنجامدا سیاسەتی هەژموونی میلیتاریستی لە ئێستادا لە دەرەوەی ڕێبازی بەرژوازی ئەمریکایە. بەرژوازی ئه مریکا ناچار کراوه بە پێشخستنی هه ژموونی خۆی ڕێگه ی دی – مانۆڕەی دیپلۆماسی و گه مارۆ و گوشاری ئابووری و هتد – به کاربهێنێت و ئه م بابه ته په یوه

ندی به ئیداره ی ئۆباما و پارتی دیموکراته وه نییه ب□کو شتێکە کە هەموو چینی دەسەڵاتداری ئەمریکا دوای شکستیان لە عێراق و ئەفغانستان بە ناچاری ملیان پێداوە وەک لە دۆسیەی سوریا و قەیرانی ئۆکرانیا بینیمان، لەشکرکێشی سەربازی لە کارنامەی حکومەتی ئەمریکادا نەبوو. بۆیە ئەم سیناریۆیە کە مەودای شەڕە ناوچەییەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا درێژدب□تەوە بۆ باقی جیهان، لانیکەم لە هەلومەرجی سیاسی ئێستا و ڕەوتی ئێستای دۆخەکەدا، ئەگەرێکی زۆر نییە.

بەڕای من ئەوەی لە ئاسۆدایە، بەهێزکردنی پرۆسەی تەحەدای دەسەڵاتی سەرمایە لە ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات. دانپێدانانی دامەزراوە و میدیاکانی سەرمایەداری بە مەحال□بوونی درێژەدان بە دۆخی ئێستا، هۆشدارییەکانیان سەبارەت بەو جیاوازییە گەورەی نێوان هەژارە نەوەدونۆ لەسەدەکان وسامانی یەک لەسەدەکان لە هەموو جیهان و قەیرانی درێژخایەنی حکومەت تەنانەت ل□ و□تانی پیشەسازی پێشکەوتوودا و لە لایەکی تریشەوە پێکهه□نانی شۆڕشەکان لە ناوچەکەدا.وە بڵاوبوونەوەی ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکان دژی خۆپارێزی ئابووری لە ڕۆژئاوا و دژی حکومەتە قەمی-ئاینییەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، هەموو ئەم هۆكارانە نیشانەی قووڵبوونەوە و فراوانبوونن لە ململانێی چینایەتی، ململانێی نێوان ٩٩%□کان و ل□ ١%□ی دەسەڵاتدار لە هەموو جیهاندا. بەڕای من ئایندەی دونیا بەم پرۆسەیە یەکلایی دەبێتەوە نەک بە شەڕ و ململانێی نێوان حکومەتەکان و هێزەکانی ئۆردوگای بۆرژوازی.

کازم نکخواە: هێزە کۆمۆنیست و چەپەکان لە کوێن و چی دەکەن؟ چەند چانسی ئەوەیان هەیە لە شوێنێکدا هەستنەوە؟

حەمید تەقوای: ئەمڕۆ کە باس لە هێزە کۆمۆنیستەکان دەکەین، دەبێت جیاوازی بکەین لە نێوان بزووتنەوە و هێزی کۆمەڵایەتی چەپ و دژە سەرمایەداری و هێزی کۆمۆنیستی حزبی و ڕێکخراو. دەبێت بگوترێ بەداخەوە بەم شێوەیە. چونکە چەپی کۆمەڵایەتی لەلایەن حیزبەکانەوە نوێنەرایەتی ناکرێ. ئەوەندەی پەیوەندی بە حیزبەکان و چەپی ڕێکخراوەوە هەیە، هەندێکیان کە دەکرێت ناویان بنێین چەپی تەقلیدی، دەیان ساڵ لە دواوەی هەلومەرجی ئەمڕۆن و ئێستاش لە هەلومەرجی سەردەمی جەنگی ساردا دەژین. یان گروپی ئایدیۆلۆژی و پاکژیخوازن کە خۆیان لە لێکدانەوەی دونیادا سنووردار کردووە- واتە بە مەقولاتی و چەمکی سکۆلاستی کە دەبێ بە مۆزەخانە بسپردرێن- و دان بە شۆڕشەکانی ئێستا و بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان لەبەر ئەوەی کە لەگەڵ فۆرمو□ی بیرکردنەوەکانی ئەواندا یەک ناگرێتەوە بە هەڵەی دەزانن و فەرمی ناناسن ئەوان هێزگەلێکن وەک ئێس دەبلیو

پی لە ئینگلتەرا کە کاتێک دەیانەوێت چالاک بن، لە ژێر ئاڵای
“خەبات دژی ئیمپریالیزم”دا لە هاوڕێی سیاسی و پراکتیکیدان لەگەڵ
هەر هێزێکی دژە ئەمریکی کۆنەپەرستی وەک کۆماری ئیسلامی و حیزبوڵڵا
و هتد. ئێمە ئەم هێزانە بە چەپ یان کۆمۆنیست نازانین، گرنگ نییە
ئیدیعای چی دەکەن. یەکێک لە هۆکار و زەمینەکانی دروستبوونی
کۆمۆنیزمی کرێکاری بە ڕوونکردنەوە و تیشک خستنە سەر جیاوازیی
کۆمۆنیزمی ڕاستەقینە لەم جۆرە ئیدیعاکارانە و بە حزبیکردنی
کۆمۆنیزمی کرێکاریە لە جیاوازی لەم جۆرە کۆمۆنیزمە غەیرە
کرێکارانە.
لە لایەکی ترەوە لە دەیەی ڕابردوودا شاهیدی سەرهەڵدانی هێزێکی
مەزنی کۆمەڵایەتی بووین کە حزبی و ڕێکخراو نییە و زۆربەی
چالاکوانەکانی تەنانەت خۆیان بە کۆمۆنیست نازانن، بەڵکو لە
ڕاستیدا بە تەحەدای ئەو دۆخەی کە هەیە، دژی دەسەڵاتی لەسەڵدا
یەکەکان و بە ئاڵای نان و ئازادی و کەرامەتی ئینسانیەوە هاتونەتە
گۆڕەپانەکە. ئێمە ئەم هێزە بە چەپی کۆمەڵایەتی ناو دەبەین. بە
بۆچوونی من کۆمۆنیزمی ڕێکخراو و حزبی تەنیا لەو کاتەدا دەتوانێت
هێزێکی کاریگەر و دەخالەتگەر بێت لە پێشهاتەکانی ئەمڕۆدا کە
پەیوەندی لەگەڵ ئەم هێزە چەپە کۆمەڵایەتییە بکات و ببێتە دەنگ و
وتەبێژ و نوێنەری ئەم هێزە لە مەیدانی خەباتدا بە دەسەڵاتی
سیاسی. ئەمە شتێکە کە حزبی ئێمە بە جددی خستوویەتیە دەستوری کاری
خۆیەوە و ڕاسپاردەی ئێمە بە هەموو حزبە کۆمۆنیست و شۆڕشگێڕەکانی
چوار گۆشەی جیهانیش هەر ئەوەیە.
کازم نکخواە: بە بۆچوونی ئێوە ئاسۆی داهاتوو چییە؟ ئایا ئاسۆ و
ئومێدێک هەیە بە ئایندەیەکی نزیک کە خەڵک لە ئاستێکی فراوانتر و
ڕێکخراوتر و سیاسیدا بەرامبەر ڕەوتە ئیسلامی و دژە ئینسانییەکان
بوەستنەوە و ئەم قەناعەی تیرۆر و کوشتن و نائەمنی کۆتایی پێبێت؟
حەمید تەقوایی: ڕوانگەی ئایندە بە چالاکی حیزبەکان و بزووتنەوە
کۆمەڵایەتییەکانی ئەمڕۆ لە قاڵب دەدرێت. ئەوەندەی پەیوەندی بە
ناڕەزایەتی و مەیلی سیاسی جەماوەری خەڵکەوە هەیە، ئەمڕۆ شاهیدی
ئەوە دەبین کە تەنانەت لە کۆمەڵگایەکی بەسەریەکدا پژاوی وەک
عێراقیشدا جەماوەری خەڵک بە ئاڵای نەخێر بە حکومەتی نەتەوەیی-
ئاینی هاتوونەتە مەیدانەکەو بە داواکاری مەدەنیەت و کۆمەڵگەی
مەدەنی. لە ئێران و تورکیا و سوریاش ئەم جۆرە ناڕەزایەتییە دروست
بووە و لە ئێستادا کاریگەری لەسەر هەیکەلی حکومەت و سیاسەت و
هەڵوێستی حزبە دەسەڵاتدارەکان هەبووە. ئایا ئەم پرۆسەیە فراوان
دەبێت یان تێکدەشکێت بە تەواوی پەیوەستە بە ئەدای هێزە کۆمۆنیست
و شۆڕشگێڕەکانی وەک حزبی ئێمەوە. وەک لە وەڵامی پرسیاری پێشوودا

ڕوونم كردەوە، مەسەلەی سەرەكی ئەوەیە كە پێویست بیت بە بزووتنەوە ناڕەزایەتییەكان و چالاكانی كۆمەڵایەتی چەپ و عەلمانی لەو بزووتنەوە و نوێنەرایەتی چەپی كۆمەڵایەتی لە خەباتیدا لەسەر دەسەڵاتی سیاسی. نەبوونی هێزێكی لەو شێوەیە لە بزووتنەوەی داگیركەری لە ڕۆژئاوا و لە شۆڕشە ناوچەییەكان لاوازی بنەڕەتی ئەو بزووتنەوەیانە بوو. دەبێت دەستبەجێ ئەم لاوازییە لاببرێت. ئەوەندەی پەیوەندی بە بارودۆخی ئێستای ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستەوە هەیە، بە بۆچوونی من پێویستە هەوڵ بدرێت بۆ پێكهێنانی بزووتنەوەیەكی یەكگرتوو و بەرەیەكی هاوبەش دژ بە داعش و هەموو هێز و دەوڵەتە ئیسلامییە تائیفییەكان لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. دوا كۆنگرەی ئەو حیزبە- كۆنگرەی نۆیەم كە لە مانگی ئۆكتۆبەری ساڵی ڕابردوو بەڕێوەچوو- بڕیارنامەیەكی سەبارەت بە پێگەی نوێی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست پەسەند كرد و فەرمانی بەو حیزبە كرد كە ئەم بەرە هاوبەشە لە سێ ئاستی كۆمەڵگای ئێراندا، لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و لە ئاستی جیهانیدا. پێكهێنانی ئەم بەرەیەش لە بەرامبەردا ڕێگە بە چەپی حزبی دەدات لە ئاستێكی فراوانتر و چالاكتردا پەیوەندی لەگەڵ بزووتنەوەكان و چەپی كۆمەڵایەتیدا بكات و ببێتە هێزێكی كاریگەر لە داڕشتنی پێشهاتەكانی داهاتوودا.

هەوڵدان بۆ چارەسەر.. عوسمانی حاجی مارف

مەسعود بارزانی، دەڵێت، هەمو هەوڵێك دەخەمەگەڕ بۆ ئەوەی دۆخی ناوخۆ چارەسەر بكرێت و ” هەمو لایەك لەسەر ستراتیژییەكی نەتەوەیی و نیشتیمانی ڕێكبكەون.”

سیودوساڵە بارزانییەكان بەشێكی كوردستانیان داگیركردووە كە بە شێوازێک لە حوكمرانی بە هێزی میلیشیا، باڵادەستیان بە سەر ناوچەی زۆنی زەردا سەپاندووە، كە بەقازانجی چەنییەتی دەسەڵاتی رەهای پاوانخوازی بنەماڵە و باڵادەستی پارتی، ناوچەی ژیردەسەلاتی خۆیان بەرێوەدەبەن، واتە كێشەیەک گەر بە مانای دۆخی ناوخۆ لە ئارادا بێت، ئەوە جگە لەرەنگدانەوەی ئەزمونی دەسەڵاتێک كە زیاتر لە سی ساڵە وەک خاوەنی ناوچەیەک بە ناوی زۆنی زردەوە حوكمرانی

دەكات، كە ئەوپەری باڵادەستیە لە تاڵانی و گەندەڵی و قاجاخچێتی و چەوسانەوە..، ناكرێ شتێكی تر لە كێشەی ناوخۆدا مانای هەبێت، تا هەوڵی چارەسەری بۆ بخرێتەگەر.
كێشەو گرفتی ناوخۆیی لە رەخساندنی گێژاو ناجێگیری سیاسی، گەر سەرچاوەو هۆكارەكەی لە سەرەتادا داگیركاری ئەمریكا بوبێت بەسەر عێراقدا، بارزانی و تا□□بانی ناویان نا پرۆسەی ئازادی، ئازادیەك بو بۆ دزی و جەردەیی و تالانچێتی و دەسەڵاتی بنەما□□□، ب□مانایەك دوای س□ودوساڵ لە ئەزمونی دەسەڵات و خۆ سەپاندن بەسەر دانیشتواندا، ئیتر نالەباری “دۆخی ناوخۆ” مانایەكی تری پەیداكردوە، كە دەسەڵاتی هێزی میلیشیاو بنەماڵەیە، ئەودەسەڵاتەش لە ناوچەی زۆنی زەردا جگە لە بارزانی، هیچ هێزو لایەنێكی تر مافی دەسەڵاتیان نەبوەو نیە، هەر ئەو ئەزمونەیە كە بارزانی بەهەر بەهایەكی ئەوپەری كارەسات و نائینسانیش بێت، بۆخۆی داناوە هەتا هەتایە ناوچەی زۆنی زەرد دەبێت تەنها وەك مانەوەی ژێردەستەی بنەما□□□ی بارزانی پاریزراوبێت و زۆرینەی دانیشتوانەكەشی دەبێت زەلیل و كۆیلەو رەنجدەری بەرژەوەندیەكانی ئەم دەسەڵات□ بن.
بارزانی لە دنیا باڵادەستی و پێكەی هێزەكەیەوە دەروانێتە كێشەكان و چارەسەرەكەی، واتە بەدوای چارەسەرێكەوەیە لەسەر بنەمای ئەگەری ئاڵوگۆرێك كە لە ناوچەكەدا پێشبینی دەكرێت، ئەو ئاڵوگۆرەی كە ئەگەری ئەوە دەخاتەروو، دەسەڵاتەكەی بارزانیش لە ژێر مەترسی و هەرەشەی بچوكبونەوەی زیاتر، یا لە كۆتایی بوندا خۆی ببینێتەوە، هەربۆیە پەنا دەباتە بەر ئەوەی كە “هەمو لایەك لەسەر ستراتیژیەكی نەتەوەیی و نیشتیمانی ڕێكبكەون.” ئەم جۆرەش لە دەربرینی “نیشتمانپەروەی”، بۆ بانگەوازی هێزو لایەنە سیاسیەكانی ترە، كە لە چوارچێوەی پێكهاتەی شێوازی دەورانی حكومەتەكانی هەرێمدابون، بارزانی داوادەكات بێنە پێشەوە، بۆ پاراستنی ئەو قەوارەیەی بارزانی دەیخوازێت، تاشەریك و هاوپەیمان و هاوكاری بن، ، یان ئەو هەرەشەیەی لەسەر قەوارەی هەرێم لە ئارادیە، بە هەمولایەنەكان بە مانەوەی پێكەی پارتیەوە مامە ڵەی بكەن و قەبوڵی كەنەوە.
بارزانی وەها دێتە پێشەوە كە بە “شەراكەت و تەوازون و تەوافوق” سەوداو مامەڵە بۆ چارەسەرەكەی پێشنیار دەكات، بەڵام تەواوی دەورانی پەیوەندی لەگەڵ بەغداو پەیوەندی لەگەڵ یەكێتیدا ئەوەی سەلاماندوە، خودی شەراكەت و تەوازن و تەوافق نەك چارەسەری كێشەكانی نێوان خ□شیان نەبون، بەڵكو هەمیشە سەرچاوەیەك بووە لە گەورەكردنەوەی كێشە ناوخۆییەكان، كەئەم دۆخە نالەبارو سەرگەرندایەی فروانتر كردۆتەوە.
لەم نێوەدا ئەوەی بە هێچ جۆرێك ناچێتە حسابی بەرزانیەوە،

وەڵامدانەوەو چارەسەری خواست و کێشەکانی خەڵکە، چونکە ڕێکەوتن لەسەر ستراتیژی نەتەوەیی و نیشتمانی بە سەر سفرەی خاڵی خەڵک، نەک هیچ مانایەکی نیە، بەڵکو پێچەوانەی هەستی ئیساندەستیە لە بەرامبەر دابینکردنی خۆشگوزەرانی و ئاسودەیی و ئاسایش بۆ ژیانی خەڵک، سیودوساڵە ستراتیژی نەتەوەیی و نیشتمانی وەک مەڕانە، ناخ و هەستی زۆرینەی دانیشتوانی لە ئەشکەنجەیەکی دەرونی و نائەمنی بێ هیوایی بەردەوامدا راگرتووە، بۆیە پێویستمان بەوە نیە بارزانی هەوڵی ئەو چارەسەرە بدات کە پاراستنی خۆیەتی و بە جۆرێکی ترو مەترسیدارتر لە هەوڵی ئەشکەنجەدانی دانیشتواندا بمێنێتەوە، چارەسەر لەم دۆخەدا، دەبێت مانای کۆتایی دەسەڵاتی بارزانیەکان و پارتی بێت، چونکە خودی ئەو کێشە ناوخۆییەی کە ئێستا پێویستی بە چارەسەرە، کۆتایی دەسەڵاتی هێزی میلیشیای بنەماڵەی بارزانیە لە زۆنی زەردا.

هەرسێ نامیلکەی ئازادکردنی ژیان؛ شۆڕشی ژنان، کۆنفیدراڵیزمی دیموکراتیی و نەتەوەی دیموکرات کەوتە بەردیدی خوێنەران

دامەزراوەی دەستپێشخەری نێونەتەوەیی بۆ ئازادیی عەبدوڵڵا ئۆجالان ئامادەی کردوون؛ ئەم نووسراوانە لە کتێبە جیاوازەکانی ئۆجالانەوە هەڵهێنجراون بە مەبەستی ئەوەی ئاشناییەکت پێبدات لە بارەی دیدی ئەوەوە سەبارەت بە چەند بابەتێکی دیاریکراو. کۆمیتەی ئازادیی ئۆجالان لە باشووری کوردستان ئەرکی چاپ و بڵاوکردنەوەی لە ئەستۆ گرتووە.

نامیلکەی ئازادکردنی ژیان؛ شۆڕشی ژنان، دارا سوبحان لە ئینگلیزییەوە کردوویەتی بەکوردی

لە ماوەی ساڵانی ڕابردوودا ئۆجالان چەندین جار ئاماژەی بە ئەوە

کردووە کە ئاستی ئازادی ژن لە هەر کۆمەڵگەیەکدا ئاستی ئازادی خودی ئەو کۆمەڵگەیە دەستنیشان دەکات. ئەو لە چاوپێکەوتنەکانیدا جەختی لەسەر ئەم بابەتە کردۆتەوە و دەڵێت:"ئازادیی ژن بۆ من لە ئازادیی وڵات بەنرخترە". بیرۆکەی نووسراوێکی تایبەت لەبارەی ئازادیی ژنانەوە ئاوها گەڵاڵە بوو.

نامیلکەی کۆنفیدراڵیزمی دیموکراتیی، ئاوات ئەحمەد سوڵتان لە ئینگلیزییەوە کردوویەتی بە کوردی

بە ماوەی زیاتر لە (٣٠) ساڵ، پارتی کرێکارانی کوردستان (پەکەکە) لە تێکۆشاندا بووە لە پێناو مافە ڕەواکانی گەلی کورد. بە دروشمی"خەباتی ئێمە، جەنگی ئێمە بۆ ڕزگارییە" پرسی کوردی کردە مەسەلەیەکی نێودەوڵەتی، کە کاریگەریی لەسەر تەواوی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست هەیە و چارەسەرێکی شیاوی بۆ پرسی کورد خستۆتە بەردەست.

نامیلکەی نەتەوەی دیموکراتی، دیار سیروان بیلال لە تورکییەوە کردوویەتی بە کوردی

. "نەتەوەی دیموکراتی" ناوی ئەم پڕۆژە ئەلتەرناتیڤەیە. ئەجالان بانگەوازی هەموو لایەک دەکات کە لەم چوارچێوەیەدا ژیانی ئازاد و مرۆڤایەتی بونیاد بنێن و بەرگریی لێبکەن. دەنگی ئەجالان وەک دەنگی ئاشتی و لۆژیک زۆر گرنگە، بەڵام زۆربەی کات، دەیانەوێت ئەم دەنگە لە ژووری تاکەکەسی زیندانی دوورگەی ئیمراڵیدا بخنکێنرێت و لەوە لە گۆشەگیرییەکی رەهادا رابگیرێت. ئازادییەکەی لە بەرژەوەندی هەموو گەلانی خۆرهەڵاتی ناوینە؛ نەک تەنها کورد.

ئێستا لەسەرجەم کتێبخانەکان بەردەستە

شیعر/ مەترسیی.. نەوزاد بەندی

من
مەترسییەکی گەورەم لەسەر خۆم ..
نازانم چۆن خۆم لە خۆم ڕزگارکەم ..
یان پۆلیس لە خۆم ئاگادارکەم ..

* * *

لە هەموو لایەکەوە ،
مەترسی□کان ه□□ش□مان لێ دەکەن ..
لە مناڵی ناو سکی دایک
لە فەرمانبەران ..
لە دەستگێڕەکان ..
لە پێشمەرگەی کەمئەندام ،،
بەڵام ملیاری دزەکان ،
هەر لە زاوزێدان ..

* * *

حەزکردن لە مردن ..
دوای دزینی سەرجەم
دڵۆپە نەوت و کاغەزە دینار و دەنکە گەنمەکانی نیشتمان ، دێ ..
ڕاکردن بە ناو دەریادا ،
دوای دزینی سەرجەم
بڕوانامە و داهاتوو ، خەون و خەیاڵی گەنجان دێ ..

* * *

شاریان پڕ کرد لە تاوەر ،
تا خۆیانی تیا بشارنەوە ..
گەل نەزانێ پەلاماری کوێ با ..

شیعر: نزار قبانی.. بە کوردی کردنی: پشکۆ ناکام

خەڵکینە..
من سولطانی ئێوەم
دوای رێ وون کردن
بتەکانتان بشکێنن
و

بمپەرستن....

من زوو زوو دەرناکەوم

لە سەر شۆستەی چاوەروانی

دانیشن

تا خەو ئەتانباتەوە

و

دوا تر یەمە بەر چاوتان

مناڵەکانتان بێ شیرجێهێڵن .

ژنەکانتان بێ پیاو جێهێڵن..

و

دوامکەوون....

شوکری نیعمەتی خوا بکەن. ...

کە منی ناردوە

مێژوو بنووسمەوە

بێ(من) مێژوو نانووسرێتەوە

من لە " چاکەیا" ئەسحابەیەکم

بۆ خۆم...،،

جگە لە من

پەروەردگار قژێکی ماش و برنجی

وەک ئەوەی منی نەخشانوە ..

و

ناوچەوانێکی پێغەمەرانەی

وەک ناوچەوانی

منی نوورانی نەکردوە ...

چاوەکانم دارستانی گوێز و میوەن

بەردەوام نوێژ بکەن

تا خوا چاوەکانم بپارێزێ...

خەڵکینە

من فەرهادی شیرینم

ژنەکانتان بنێرن

تا سکیان لە من پڕ بێ

مێردەکانیشتان بێرن

تا سوپاسم بکەن

مایەی شەرەفە

گەنمی لەشم بخۆن

مایەی شەرەفە

میوەم لێ بکەنەوە

مایەی شەرەفە
لە من بچن..
چونکە من
ڕوداوێکم هەزاران ساڵە ..
ڕووی نەیاوە…
....
خەڵکینە؛
من دادپەروەرتین
و
جوانترینی هەموو دەستەڵاتدارەکانم..
من شەوقی مانگ
و
سپێتی بەفری کوێستانم..
من باشترین پەیامبەر ..و ..
داهێنەری یەکەم سێ دارەم
هەر کە بیر لە جێهێشتنی کورسییەکەم
ئەکەمەوە
بە دەم ئازاری ویژدانمەوە ..
ئەتلێمەوە
دوای من کێ حوکمی ئەم
خەڵکە باشە بکا !!
کێ شەل و کوێر و گەوج
چارەسەر بکا؟
ئەی کێ ئێسقانی
مردوەکان بژێنێتەوە
کێ شەوقی مانگ..
لە گیرفانی پاڵتۆکەی دەرهێنێ..؟
کێ باران ببارێنێ….
ئەی کێ ئەم خەڵکە دارکاری بکا
و
بە دارا هەڵیانواسێ
کێ ناچاریان بکا
وەک مەڕ و ماڵات بژین
وەک مەڕ و ماڵات بمرن
هەر کە بیر لە جێهێشتنی ….
ئەو خەڵکە ئەکەمەوە
غەرقی فرمێسک ئەبم

بۆیە..:
بڕايارم دا
پشت بە خوا
تا رۆژی قيامەت
سواری ملی" گەل" بم.
....

خەڵکينە
وەک ئەسپ و کۆيلەکانم
من خاوەنتانم......
وەک فەرشەکانی کۆشکەکەم
بە سەرتانا ئەڕۆم..
لە هەستان و دانيشتنم..
سوجدەم بۆ بەرن
،،، ... گەر رۆژێک لە نێوان
پەڕەکانی بەردەستما نەمدۆزينەوە
ووريا بن
هيچ کتێبێکم بۆ نە خوێننەوە ....
ئەوە منم
دەربارەی ئێوە ...ئەخوێنمەوە
ووريا بن
هيچ ووتارێک نەنووسن
ئەوە منم
دەربارەی ئێوە ئەنووسم
بە دزي□وە
گوێ لە گۆرانی نەگرن
چونکە ئاگاداری نيەتەکانتانم...
ووريا بن
تاوانێکی گەورەيە
بێ مۆڵەتی من
بچنە گۆڕەوە
کە قسەم کرد بۆتان
بێ دەنگ بن
چونکە قسەی من
پيرۆزە وەک قورئان
....
خەڵکينە

چاوەڕێم کەن،من حەزرەتی مهدی ئێوەم
هەموو ئەو سروودانە بوەستێنن. ......
کە مناڵان
بەسەر نیشتیمانا ئەیڵێنەوە
چونکە ئێستا :
منم نیشتیمان
من تاک و نەمری..
هەموو زیندەوەرەکانم
من ناوەرۆکی میوە و
مۆسیقا و هەموو بەستەکانم
لە هەموو کون و قوژبنێکا
وێنەکانم هەڵواسن
بە ستایش و پیا هەڵدان،
دامپۆشن..
گەنجترین ژنم بۆ بێنن
چونکە من پیر نابم
لەشم پیرنابێ
زیندانەکانم پیر نابن..
دەزگاکانی داپڵۆسین
... لە ووڵاتەکەم پیر نابن
خەڵکینە:
گەر دەمامکی دەم و چاوم
لابەم
......ئەمناسنەوە...
چونکە جەنگیزخانی لاشەتانم
... . بە قەمە وسەگ و زیندانەکانم
بە توند و تیژیم
بێ تاقەت مەبن
بۆ ئەوەی نەکوژرێم
من ئەکوژم
بۆ ئەوەی هەڵنەواسرێم
خەڵک هەڵئەواسم
بە کۆمەڵ ئەتان نێژم
تا ئێوە
.... .نەمنێژن
....

خەڵکینـە..
ئەو رۆژنامانەم بۆ بکڕن
کە باسم ئەکەن…..!
پەڕەی سەوز و زەرد………
لاستیکی خەت کوژاننەوە
چاپخانەم بۆ بکڕن
کەناڵی راگەیاندنم
بۆ بکڕن
لەم روژگارەیا هەموو شتێک
ئەکڕێت
تەنانەت(پەنجە)ش ئەکردرێت
لە بەر دەما
میوەی بیر و باوەڕ دابنێن
شاعیرێکم بۆ لێ بنێن
بۆم بخەنە
، لیستی خواردنەکانم
من نەخوێنەوارم
گرێ کوێرەی ووتەی شاعیرەکانم
هەیە…..
ئەو شاعیرانەم بۆ بکڕن
کە ستایشم .. ئەکەن
بمکەن بە ئەستێرەی
بەرگی هەموو چاپکراوەکان..
ئەستێرەکانی دانس و شانۆ..
هەرگیز لەمن جوانتر….. نین
من چیم بوێت :
بە" دراوی قورس " ئەیکڕم
دیوان و سرودی هەموو
شاعیرەکان ، ئەکڕم
چونکە قاسەکانی"ماڵی موسڵمانان "
میراتیەکی!کۆنی باوکمە……..
بە ئاڵتون و نەوت
لە سەر هەموو کتێبەکان بنووسن
کە سەردەمی من
سەردەمی باشترین خەلیفەیە
..………………
گەلە دڵسۆزەکەم..

من ئەو ڕۆحە پاکەم.
کە هاتووم لە تۆپ و تەزی
نەزانین، پاکتان کەمەوە..
دەنگم لەسەر هەموو کاسێتەکان
.. تۆمار بکەن
تەنی دەنگم
وەک (سەوە) و (کوردستانی) یە
بە زەردەخەنەوە،
ڕەسمم بگرن
کە بە دان شیعر ئەکرۆژم
رەسمم بگرن
کە خوێنی پیتەکانی"ئەلف و بێ"
هەڵئەمژم ،رە سمم بگرن
رەسمی باڵاو قامەتم بگرن
بە جلە خاکیەکانمەوە
رەسمم بگرن...
کە بزنە کەویەک
یان ئاسکێک راو ئەکەم
رەسمم بگرن...
کاتێک بەرەو دوا مەنزڵگا تان
ئەتانخمە سەر شانم..
رەسمم بگرن
..…………………………

خ خەڵکینە
کە خەو ئەبینن
من بەر پرسی خەوەکانتانم
..بەر پرسی هەر نانێکم ئەیخۆن
بەرپرسی ئەو شیعرانەشم
کە لە پشتمەوە ئەخوێنرێتەوە
لە ڕێی پیاوانی کۆشک
لە هەموو هەواڵێک ئاگادارم

هەواڵی چەلەکەکان
و
دار و درەختەکان
تەنانەت چی ئەگوزەرێ

لە سکی ژنە سک پڕەکان
من پاسەوانی زیندانەکانتانم
لێم ببورن.......
خۆشم زیندانی ئێوەم
لە ناو کۆشکەکەما
نەفی کراوم..!!
نە ڕۆژ، نە ئەستێرە
گوڵاڵەیەک ئەبینم
هەر کە بە مناڵی کرام بە سولطان”
دەس و دایەرەی دیوەخان
بە چواردەورما ئەخولێنەوە
یەکێکیان دەهۆڵ لێ ئەیا
یەکێکی تر شمشاڵ
یەکێکیان جوزەلە پاک ئەکاتەوە
ئەوی تر نەعل
هەر کە بە مناڵی کرام
بە سوڵطان
هیچ راوێژ کارێک نەیوتوە: نەخێر
گوێم لە وەزیرێک نەبوە
بڵێ: نەخێر
سەفیرەکانم قەت بەرەو ڕوو
نەیان ووتوە: نەخێر
لە ناو ج□نگ□ی خۆشەویستیا
هیچ کام لە ئافرەتەکانم
نەیان ووتوە :نەخێر
فێریان کردم خۆم بە “خوا” ببینم.
بمبورن کە بومەتە
هۆلاکۆی سەردەم
بە مەبەستی کوشتن
بۆ یەک ڕۆژیش کوشتارم
نەکردوە..
چونکە تەنها
بۆ ” خۆشی” خۆم
ئەتانکوژم…
....
”””””””””””””””””””””””””””””””””““
(لە کتێبی “سەد نزار”ەوە وەرگیراوە)

"""""""“

ڕابردوو بەجێبهێڵە، داهاتووی کتێب پێشبخە.. نووسینی: یووسف ئیسماعیل

سنووردارکردنی کتێبە نەریتییەکان:

گۆڕانکارییەکی حەتمی بەرەو ئایندەیەکی دیجیتاڵی لەم ساڵانەی دواییدا سەرهەڵدانی تەکنەلۆژیای دیجیتاڵی شۆڕشی لە لایەنە جۆراوجۆرەکانی ژیانماندا کردووە و جیهانی کتێبیش لەوە بەبەری نییە. کتێبە نەریتییەکان لە مێژە وەک بەردی بناغەی پەروەردە و بڵاوکردنەوەی زانیاری ستایشی دەکرێن. بەڵام ئەوان سنووردارکردنی سروشتییان هەیە کە ڕێگری لە پێشکەوتنی بڵاوکردنەوەی زانیاری لە سەردەمی دیجیتاڵیدا دەکەن. یەکەم: سروشتی فیزیکی کتێبە نەریتییەکان دەبێتە هۆی سنوورداربوونی دەستڕاگەیشتن و گواستنەوە. لە کاتێکدا مرۆڤ لە یەک کاتدا تەنها دەتوانێت چەند کتێبێک هەڵبگرێت، ئامێرێکی دیجیتاڵی دەتوانێت تەواوی کتێبخانەیەک لە سەرووی پەنجەکانیدا هەڵبگرێت. جگە لەوەش کتێبە نەریتییەکان کەوتوونەتە ژێر سنوورەکانی چاپ و بڵاوکردنەوە، لەگەڵ بەردەستبوون و دابەشکردنی سنووردار. لە بەرامبەردا دەتوانرێت دەستبەجێ کتێبی دیجیتاڵی لە هەر شوێنێکی جیهانەوە دەستت بگات و دابەزێنرێت. دووەم: کتێبە نەریتییەکان بوونێکی ئیستاتیکن، ئەمەش کارلێک و بەشداریکردن سنووردار دەکات. نەبوونی توخمەکانی مالتیمیدیا و تایبەتمەندی کارلێککەر دەتوانێت ڕێگری لە تێگەیشتن و ڕاگرتنی زانیارییەکان بکات. بە پێچەوانەوە، کتێبە دیجیتاڵییەکان ئەزموونی داینامیکی پێشکەش دەکەن لە ڕێگەی یارمەتیدەرە بینراوەکان، کلیپی دەنگی و هایپەرلینکەکانەوە، کە ژینگەیەکی فێرکاری زیاتر غوڵامکەر و سەرنجڕاکێشتر دابین دەکەن. لە کۆتاییدا ناتوانرێت چاوپۆشی لە تێچووی دارایی و کاریگەریی ژینگەیی چاپکردنی کتێبی فیزیکی بکرێت. بەرهەمهێنانی کتێبی کاغەزی سەرچاوەی بەنرخ بەکاردەهێنێت و بەشدارە لە دارستانبڕین، لە کاتێکدا کتێبی دیجیتاڵی پێویستی بەو

بەکارهێنانی سەرچاوە بەرفراوانە نامێنێت. بە لە بەرچاوگرتنی ئەم سنووردارکردنە سروشتیانەی کتێبە نەریتییەکان، دیارە کە گۆڕانکاری بەرەو داهاتوویەکی دیجیتاڵی نەک هەر پێویستە بەڵکو حەتمییە بۆ پێشخستنی بڵاوکردنەوەی زانیاری و دەستبەرکردنی دەستڕاگەیشتنێکی دەستڕاگەیشتن و بەردەوامتر بە سەرچاوە پەروەردەییەکان.

وەرگرتنی پێشکەوتنە تەکنەلۆژییەکان:
گۆڕینی دیجیتاڵی پیشەسازی، بڵاوکردنەوە گۆڕانکاری دیجیتاڵی پیشەسازی بڵاوکردنەوە بریتییە لە بەکارهێنانی تەکنەلۆژیا بۆ دروستکردن و دابەشکردن و بەکارهێنانی کتێب و بەرهەمە نووسراوەکانی تر. لەگەڵ سەرهەڵدانی ئامێرە ئەلیکترۆنییەکانی وەک خوێنەری ئەلیکترۆنی و تابلێت و مۆبایلە زیرەکەکان، ئێستا خوێنەران دەستیان بە کتێبخانەیەکی فراوانی کتێب لە سەرووی پەنجەکانیانەوە دەگات. ئەمەش شێوەشێکی گەورەی لە شێوازی بەرهەمهێنان و بەکارهێنانی کتێبەکاندا کردووە، چونکە بڵاوکراوە چاپکراوەکانی تەقلیدی تادێت بە فۆرماتە دیجیتاڵییەکان جێگەیان دەگرنەوە. ئەم گۆڕانکارییە بەرەو بڵاوکردنەوەی دیجیتاڵی ئەگەری نوێی بۆ نووسەران و بڵاوکەرەوەکان و خوێنەران بە هەمان شێوە کردۆتەوە. نووسەران دەتوانن بەرهەمەکانیان بە شێوەی ئۆنلاین خۆیان بڵاوبکەنەوە، ئەمەش بەدەر لە پێویستیی دەزگاکانی چاپ و بڵاوکردنەوەی تەقلیدی، لە کاتێکدا بڵاوکەرەوەکان دەتوانن بە پێشکەشکردنی کتێبی ئەلیکترۆنی بگەنە ئامادەبووانێکی فراوانتر و تێچووی بەرهەمهێنان کەم بکەنەوە. سەرەڕای ئەوەش، ئێستا خوێنەران دەتوانن ئەزموونی خوێندنەوەیان کەسایەتی بکەن بە ڕێکخستنی قەبارەی دەق، تیشک خستنە سەر بڕگەکان و بەکارهێنانی تایبەتمەندی کارلێککەری وەکو هایپەرلینک و ناوەڕۆکی مالتیمیدیا. بە گشتی، وەرگرتنی پێشکەوتنە تەکنەلۆژییەکان لە پیشەسازی چاپکردندا نەک هەر گۆڕانکاری لە شێوازی دروستکردن و چێژوەرگرتن لە کتێبەکاندا کردووە بەڵکو دەستڕاگەیشتن بە ئەدەبیاتی دیموکراتیزە کردووە و دەرفەتی نوێی بۆ هەردوو نووسەری دامەزراو و ئاواتخوازی ڕەخساندووە.

داهێنانەوەی ئەزموونی خوێندنەوە:
چۆن کتێبە ئەلیکترۆنییەکان شۆڕشێک لە شێوازی بەکارهێنانی ئەدەبیاتدا دەکەن یەکێک لە سوودە سەرەکییەکانی کتێبی ئەلیکترۆنی توانای کەسایەتیکردنی ئەزموونی خوێندنەوەیە بۆ ئەوەی لەگەڵ ئارەزووەکانی تاکەکەسیدا بگونجێت. لەگەڵ کتێبە تەقلیدییەکان،

خوێنەران سنووردار دەبن بە خوێندنەوەی ئەو شتانەی کە لە کتێبفرۆشە فیزیکییەکان یان کتێبخانەکاندا بەردەستن. بەڵام بە کتێبی ئەلیکترۆنی، خوێنەران دەتوانن تەنها بە چەند کلیکێک دەستیان بە کۆمەڵێک کتێبی بەرفراوان لە ژانر و نووسەرانی جیاوازەوە بگات. ئەمەش ڕێگە بە ئەزموونێکی خوێندنەوەی هەمەچەشنتر و دەوڵەمەندتر دەدات. جگە لەوەش، کتێبە ئەلیکترۆنییەکان تایبەتمەندی جۆراوجۆری خۆکارانە وەک قەبارە و شێوازی فۆنت، ڕەنگی پاشبنەما و بژاردەی تیشک خستنەڕوو پێشکەش دەکەن، ئەمەش خوێنەران دەتوانن ئەزموونی خوێندنەوەکە بەپێی ئارەزووی خۆیان بگونجێنن. بۆ ئەو کەسانەی کە کێشەی بینین یان کێشەی خوێندنەوەیان هەیە، کتێبی ئەلیکترۆنی دەتوانێت بژاردەی دەستڕاگەیشتن وەک دەق بۆ قسەکردن و قەبارەی فۆنتەکانی ڕێکخراو دابین بکات، ئەمەش ڕێگەیان پێدەدات چێژێکی تەواو لە جیهانی ئەدەبی وەربگرن. ئەم تایبەتمەندییە کەسیانە نەک هەر ئەزموونی خوێندنەوە بەرز دەکەنەوە بەڵکو ئەدەبیات زیاتر دەستڕاگەیشتن و گشتگیرتر بۆ خوێنەرانی بەرفراوانتر دەکەن. بەم شێوەیە کتێبە ئەلیکترۆنییەکان شۆڕشێک لە شێوازی بەکارهێنانی ئەدەبدا دەکەن، بە پێشکەشکردنی ئەزموونێکی خوێندنەوەی نەرمتر و خۆکارانەتر.

لە چاپەوە بۆ پێکسڵ:

سوودە ژینگەییەکانی وەرگرتنی کتێبی دیجیتاڵی(pdf) یەکێکە لە لایەنە سەرەکییەکانی گواستنەوە لە چاپەوە بۆ کتێبی دیجیتاڵی ئەو سوودە ژینگەییەیە کە دەیهێنێت. پرۆسەی بەرهەمهێنانی کتێبی تەقلیدی پێویستی بە بڕینی دارەکان و بەکارهێنانی سووتەمەنی بەردینی بۆ گواستنەوە و ئازادکردنی دەردانی زیانبەخش لە چاپخانەکانەوە هەیە. لە بەرامبەردا کتێبی دیجیتاڵی پێویستی بە سەرچاوەی فیزیکی نامەنێت، چونکە بە ئاسانی دەتوانرێت لەسەر ئامێرە ئەلیکترۆنییەکانی وەک تابلێت، مۆبایلە زیرەکەکان، یان خوێنەری ئەلیکترۆنی دەستیان پێ بگات و بخوێنرێتەوە. ئەم گۆڕانکارییە بۆ کتێبی دیجیتاڵی یارمەتیدەرە بۆ کەمکردنەوەی ڕێژەی دارستانبڕین و کەمکردنەوەی دەردانی کاربۆن، ئەمەش وایکردووە ببێتە بژاردەیەکی بەردەوامتر. جگە لەوەش کتێبی دیجیتاڵی ئەو پاشماوەیەش لەناو دەبات کە لە کتێبە چاپکراوەکانەوە دروست دەبێت، وەکو ئینفێنتەری زیادە، نوسخەی نەفرۆشراو و چاپە فڕێدراوەکان یان بەسەرچووەکان. بە وەرگرتنی کتێبی دیجیتاڵی دەتوانین بەشداری بکەین لە پاراستنی سەرچاوە سروشتییەکان و کەمکردنەوەی کاریگەرییە نەرێنییەکانی سەر ژینگە کە بەهۆی پیشەسازیی بڵاوکردنەوەی کتێبی تەقلیدییەوە دروست

ئەو نووسەرانەی بە کتێبێک دەناسرێنەوە.. دیار لەتیف

وتەیەکی خێرا، لەبارەی کتێبی(زەویی پلاستیک وەک دەرخەری کێشەکانی تازەگەریی شیعری کوردی) پێشەوا کاکەیی، سەبارەت بە کتێبەشیعری(زەویی پلاستیک)ــی

کەمن ئەو نووسەرانەی تەنیا یەک کتێب دەبێتە نازناوی ناسینەوەی هەتاییان، کتێبی تاقانە، وەک نەفرەتێک بە تەواوی قۆناغی ئەزموون و زەمەنەی نووسینی ئەو نووسەرانەی کە هەر بە یەک بەرهەم دەناسرێنەوە، بەڵام نەفرەتێکی شیرین.
لە (دۆنکیشۆتی) سەرڤانتسەوە بۆ (نانی ڕووت)ــی محەمەد شوکری، لە (گەڕان بۆ کاتی لەدەستچوو)ــی مارسێل پرۆستەوە بۆ (سەرکێشییەکانی پینۆکیۆ)ــی کارلۆ کۆلۆدییەوە. تەواوی هەوڵە شیعرییەکانی ئارسەر ڕامبۆ، دوو دەفتەرە شیعری بچووک(وەرزێک لە دۆزەخ ـــــ درەوشانەوەکان)، شۆڕشێکی شیعریی نوێ بوو، کە دەسەڵاتی بنەماڵەیی شیعری فەرەنسی و جیهانیی گۆڕی، لەکاتێکدا ئارسەر ڕامبۆ بە(وەرزێک لە دۆزەخ) چووە تۆماری یادگەی شیعری جیهانییەوە.
جۆرج ئۆرویل چەند ڕۆمانێکی نووسی، بەڵام (مەزرای ئاژەڵانی) بووە ناسنامەی ناسینەوەی نووسەرەکەی.
بۆدلێر خاوەن بەرهەمگەلێکی ناوازە، لەکۆتاییدا بە کتێبە شیعری (گوڵی خراپە) ناوی ئەدەبی بەربڵاوبوویەوە.
ئەو دەنگدانەوەی ماغووت لە کتێبی(من ناپاکی لە نیشتمانەکەم دەکەم) کە ڕەگەزەکەی پەخشانی ئەدەبی بوو بە دەستی هێنا، لەو دەیان بەرهەمەی شیعرییە چالاککەرەوەی قۆناغی سستی ڕەوتی شیعری نوێی عەرەبی وەچنگی نەخست، بە نموونە دەفتەرە شیعری (خۆشی پیشەی من نییەــ ژوورێک بە ملیۆنان دیوارەوە). بۆ شاعیرێکی عەرەبی دژواربوو ئەو ناونیشانە ڕیسککارە بکاتە سەردێڕ، بەڵام ماغووت کردی و ئەوەش سەرسامی خوێنەرانی شەقامی عەرەبی بەدواهێنا.
لەناو ئەدەبیاتی کوردیدا دوو نموونەی بەردەستمان هەن، ئەحمەد

هەردی بە تاقانە کتێبە شیعری(ڕازی تەنهایی) و محمد عومەر عوسمان بە (لەغوربەتا)، توانییان ناوی شیعرییان تا سنوورە دوورەکان ببەن، هاوکات بردیان.

هیچ نووسەرێک نادۆزیتەوە لەکۆی بەرهەمگەلێکی، دەستی ئاماژە بە کتێبێکی دەخوازی خۆی نەبات.

بە من (زەویی پلاستیک)، بۆیە ئەو کتێبە شیعرییە ویستراوەیە، چونکە خواستوومە بە ئاگاییەوە دەست بدەمە چەمکگەلێکی وەک تازەگەرییەکانی سەردەم:

ژینگە – دەروونناسی – کۆمەڵگە – مرۆڤی ڕۆژهەڵاتی و کێشەی مرۆڤ بەگشتی – وێرانەکانی جەنگ – ئاوارەیی – برسێتی – نامۆبوون و زۆرێک لە ئارێشەکانی ئەم چاخە تازەی کە مرۆڤایەتی چووەتە ناویەوە.

ئەم کتێبەی لێکۆڵینەوەی نووسەر(پەشێوا کاکەیی) بەناونیشانی(زەویی پلاستیک وەک دەرخەری کێشەکانی تازەگەری شیعری کوردی) بنکۆڵکارییەکە بە شیتەڵکردنی ناوەڕۆکی بەشێکی زۆری ئەو فیکرەی کتێبەشیعرییەکە کاری تێدا کردووە. خستنەڕووی گوتاری شیعریی “زەویی پلاستیک”ـە لە ڕوانگەی میتۆدی شیکارییەوە. ئەم لێکۆڵینەوە دەبێتە هاوپێچەکی یاریدەری ئەو ئەزموونە شیعرییەی “زەویی پلاستیک” بوونیادی ناوە. لەم کتێبە لێکۆڵینەوەی نووسەردا، بەشێکی فراوان لەو پەڕڵە شیعرییانە دەخوێنێتەوە و ئاسانکاری دەکات بە گەیشتن بە ماناکانی ئەو تێگەیشتنەی دەقەشیعرییەکان خاوەنداریی لێ دەکەن. بەهیوام ئەم توێژینەوە دەروازەیەکی باش بێت بۆ خوێنەرانێک کە دەخوازن پەنهانییەکانی کتێبەشیعرییەکە بناسن.

پێشنیارێکی سیاسی بۆ ڕۆژاڤا.. ئیدریس مستەفا ساڵح

کەم گۆشەی سیاسی هەیە لە دنیادا ئەوەندەی ڕۆژاڤا قەتیس مابێت لە چەند هاوکێشەیەکی سیاسی ناوچەکە و جیهانیش. هاوکێشە سیاسییەکان چون یەک و دژ بە یەکیشن. هەموویان لە دەرەوەی وڵاتەکن کەچی لە خاکی ئەو وڵاتەدا بوونی سیاسی و سەربازیان هەیە. هەموویان دراوسێ و هاوپەیمانن لەهەمان کاتدا دژە دراوسێ و دژە هاوپەیمانی یەکترن.

تورکیا و ئەمریکا، دوو دەستی ناتۆ و دوو دژ بە یەک لە رۆژاڤا؛ ئێران و تورکیا دوو وڵاتی دراوسێ بەڵام دوو هیزی دژ و لایەنگر لە بەشار ئەسەد؛ رۆژاڤا بەشی خاکەکە لە سوریا و سوریا دانی پیدا نانێ و ئەمریکا داکۆکی لیدەکات لە کاتێکداهیچ شەرعەیتێک نیە بە بوونی ئەو لەوێ. زیندوو بوونەوەی دنیای دوو قوتبی روسی و ئەمریکی لەوەدا. رۆژاڤا لە پای کێشەیەکی مێژوویی و دەرفەتێکی سیاسیدا هاتە دەر کەچی بە گرفتێکەوە گلا، داعش، کە نە هی ئەو بوو نە خۆیشی بە ئامادە کردبوو، نە بوونیشی هەبوو لە خاک و مێژووی ئەو وڵاتەدا. ئەو گرفتە بەرهەمی هەموو ئەو هاوکیشە سیاسی و هێزەکانی بەشدار بوو لە هەمان کاتدا ململانێکەر بوو لەو ولاتەدا کەچی ئاڵا لە ملی رۆژاڤا بە ئەوەی دوورونزیک ئاگای لێ بێ یاخود پەیوەندی بێ هەبوونیەوە هەبێ کەچی نەمانیەکەیان یاخود فەوتاندنەکەیان خستە سەر شانی ئەم. ئەو هێزانە و هاوکێشەکانیان دۆخێکی هێندە ئاڵۆزیان خستەتە بەردەم رۆژاڤا کە لە گرێکوێرەکەی هاملێت ئاڵۆزتر بێت؛ ئەنجامگیریەکەی ئەوەیە: ئەوە بەهۆی ئێمەوە لە خاک زیندوو بوونەوە، گەر ئێمە نەبین ئیوە نامێنن، گەر ئێمە هەشبین ئێوە هەرنامێنن.

جوگرافیای سیاسی رۆژاڤا پێچەوانەی رەوتە مێژووییە بەرهەقەکەیەتی. خەڵکێک لە بەرەبەیانی دنیای دوای جەنگی جیهانی دووەمەوە تاکو ئێستا هیچ گزنگێکی سیاسی و نەتەوەیی و فەرهەنگی نەدیبوو بەڵام و لە رووداوێکی کتوپڕی سیاسیدا بەسەر نیمچە سەربەخۆییەکی تەواودا کەوتن. ئەم رووداوە کتوپڕە جگە لەوەی بەرەو روی ئاسودەییەکی رەهای بردن لەهەمان کاتدا بەرەو مەترسیەکی گەورەشی کردنەوە. بە قەد ئەوەی رۆژاڤا مەترسی گەورەی دروست کردووە بۆ سەر وڵاتانی تەنیشتی خۆی بە قەد ئەوەش مەترسی گەورەی لەسەر خۆیەتی کە بەرەو رووی چارەنوسێکی نادیار کردۆتەوە. ئەوەی ئەم مەترسیە دوو دەمەی دروست کردووە جیۆ پۆلەتیکی خودی رۆژاڤا یە. ئەو نزیکایەتیە مێژوویی و جوگرافی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگیەی کوردانی رۆژاڤا لەگەڵ کوردانی باکوردا هەیانە ترسێکی گەورەی لای وڵاتێکی وەک تورکیا دروست کردووە کە رۆژاڤا پریشک بهاوێ بۆ ئەودیو سنورەکەی؛ ئەمە جگە لە سوریا کە قەدحەن باوەڕی بەوە نەبووە کورد بوون هەبێ لە سوریادا و بگرە زۆریانیشی بێ بەش کردبوو لەوەی هاوڵاتی ئەو وڵاتەش بن کە لە بەرەبەیانی مێژووەوە لە خاکەکەیدا دەژین. ئەو روح و تەوژمە کوردیە نەتەوەییە بەهێزی لە رۆژاڤا و باکور هەیە لە باشور و رۆژهەڵات نیە. ئێرانی بوون گەر لە پەلەیەکی کەمیشدا بێت دەوری خۆی دەگێڕی لە نێو کوردانی رۆژهەڵاتدا؛ لە باشور لە

سایەی سەری دەسەڵاتی کوردیەوە شتێکی ئەوتۆ نەماوە کە پێی بوترێ نەتەوە و نیشتمان و پرسێکی بەرهەقەی سیاسی و مێژوویی. مێژووی چەند ساڵەی رۆژاڤا لە بەڕێوەبردن و دۆخی سیاسیدا پیشانیدا کە کوردانی ئەو دوو بەشە شتێکی زۆر جیوازترن لە کوردانی باشور کە لە ساڵی ئەوەڵی حوکمڕانیەوە نیشانیاندا ئەوەی دوورونزیک بەلای نەچوون مەسەلەی نەتەوە و نیشتمان و دۆخی سیاسی وڵات و مەراڵی مرۆڤ بوو.

باشور یاخود عێراق وەک رۆژاڤا یا سوریا نەبوونە جێگەی تەراتێنی ئاشکرای هەموو هیزە دەوڵەتی و نادەولەتییەکانی ناوچەکە و جیهان کە هەر یەک لە گۆشەی ئەو وڵاتەدا بنکەی سەربازی بۆ پانتاییەکی جوگرافی گەورە لێدا و کەوتنە ململانێ لەگەڵ یەکدی. ئەوەی لەو نێوەدا ماندوێتی سیاسی و سەربازی پێ بەدرا دانیشتوانە رەسەنەکەی بوون بەتایبەت کورد لە رۆژاڤا. ئەو قەوارەیە بەدەر لە هەر ویستێکی خۆی کەوتە نێو هەندێ هاوکێشەی سیاسی ناوچەیی و جیهانی ئاڵۆزەوە کە دەرچوون لێی مەحاڵە. هیچ یەکێک لەو هاوکێشانە نەک هەر لە قازانجی رۆژاڤادانین نیە بەڵکو ناوچەییەکان بۆ ئەوە دروست بوون ئەو ئەزمونە نابێ پا بگرێ؛ جیهانیەکانیش بۆ ئەوە دروست بوون تاکو بیکەنە گەمەی سیاسی دەستی خۆیان و هەر کات ئەو گەمەیە تەواو بوو بەجێی بهێڵن.

هیچ دۆخێکی سیاسی هێندەی رۆژاڤا قەتیس نیە لە چوارچێوە جوگرافیایەکەی خۆیدا؛ تورکیا و ئێران و سوریا وەک سێ دەوڵەتی گەورەی ناوچەکە، هەردوو زلهیزی روسیا ئەمریکا لەگەڵیدا هێزێکی وەک داعش لەسەروو ئەمانەشەوە دژایەتی کردنی باشور لەگەڵیدا. ئەمانە هەمووی لە ناو جەرگەی خاکی رۆژاڤا بوونیان هەیە و نە دەتوانێ شەڕی هەموویان بکات تا سەر، و نە هیچیان ئاشتی لەلەگەڵدا مۆر دەکەن. کۆنفرانسی ئاستانەی پایتەختی کازاخستان لە نیوان چووار وڵاتی ئامادە بوو لە سوریادا، تورکیا و ئێران و روسیا و خودی سوریا، کە لە ساڵی ٢٠١٧ ەوە تاکو ئیستا هەر ساڵەی لە جارێک زیاتر کۆدەبنەوە، مەرامی یەکەمین لە کۆبوونەوەی کۆنفرانسی ئەستانە و ئەوانەی تریش لە ئایندەدا جگە لە بابەتی رۆژاڤا هیچ شتێکی هەستیارتریان باسی لێوە بکەن؛ چونکە رۆژاڤا تەنها بەشی سوریایە کە ترس لەسەر خودی سوریا و وڵاتانی ناوچەکەش دادەنێ گەر بەتوو ببێتە خاوەن قەوارەیەکی نیمچە سەربەخۆی نەک هەر سیاسی بەڵکو ئیداریش. دەبینین وڵاتانی ناوچەکە و روسیاش وەک جەمسەرێکی زلهیزی جیهان هەردەم بە دوای نەخشەرێگایەکەوەن بۆ کێشە و ململانێکانی سوریا کە لەسەر یەک پنت راوەستاوە ئەویش یەکێتی خاکی

سوریایە و ڕۆژاڤاش ئەو پنتە سەرەکییەیە کە ترسیان لێی هەیە ئەو یەکێتییە تێک بدات.

لەگەڵ ئەوەی ئیستا ڕۆژاڤا لە ساتی لە دایکبوونی مێژوویی خۆیدایەتی لە هەمان کاتدا لە بەردەم ساتی گیان لەدەستدانیشیایەتی. بە خودی ڕۆژاڤاییەکان و ئەوانەشی لە خەمی ئەو قەوارەیەدان و خواستیانە ڕۆژاڤا بە ئەوەی بە تەواوی نەمرێ دەبی بە عەقڵێکی سیاسی دۆخئامێزیەوە سەیری دۆخەکەی بکرێت. لە سیاسەتدا ڕووداوەکان و هاوکێشەکان سەنگی مەحەکی هەر تێگەیشتن و جوڵە و هەڵوەستەکی سیاسین نەک دروشم و گوتاری سۆزداری نەتەوەیی. وەک ئاشکرایە پشتیوانی سەرەکی ڕۆژاڤا لە ئیستادا ئەمریکایە و بەو هۆیەوە ئەمریکا پێشتر لە عێراقدا هەبوو، و بوونی داعشیش لە هەردوو وڵات و بەکارهێنانی داعش وەک هێزێک لەم دوو وڵاتە و، ئێستاش بەرەو ئەفریقیایان دەگوازێتەوە، ئەو میکانیزمی هاتنە ناوەوەی ئەمریکا پیشان دەدات لە ڕۆژاڤا. لەوە بارودۆخێک دروست بوو کە ڕۆژاڤا دەبێ متمانە بکاتە سەر ئەمریکا بۆ پاراستنی لە پەلاماردەرەکانی دەوروپشتی؛ ئەو پەلاماردەرانەی هەر خودی ئەمریکا چەکیان پێ دەفرۆشێ یان تەنانەت دروستیشیان دەکات وەک داعش.

یەکێک لە سیاسەتە ستراتیجییەکانی ئەمریکا چارەسەر نەکردنی هەر کێشەیەکی سیاسییە لە جیهاندا و بەتایبەت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. لە دوای جەنگی جیهانی دووهەمەوە ئەمریکا نەک هیچ کێشەیەکی سیاسی چارەسەر کردووە بەڵکو ڕێگر بووە چ ڕاستەوخۆ یا ناڕاستەوخۆ لە هەر ڕێگەچارەیەک بۆ هەر کێشەیەکی سیاسی یاخود وێرانی کردووە و بەجێی هێشتووە. واتە تەنها ستراتیج لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا درێژکردنەوە و ئیدارەکردنی ئەزمەکانە نەک چارەسەرکردنیان، بگرە لە هەندێ حاڵەتدا کوشتنی قەیرانێکە بۆ لە دایکبوونی قەیرانێکی تر. ئەوەی ئەو سروشتە دەدات بەم جۆرە سیاسەتەی ئەمریکا دوو ڕەگەزی سەرەکین: یەکەمیان، ئەو جوگرافیا دوورە دەستەیەتی لە ناوچە دەوڵەمەند و پڕ ململانێکانی تری جیهانی بۆیە گەر کێشەکان بەرەو چآرەسەربوون بڕۆن ئەوا ئەمریکاش دەبێ بڕوات. دووهەمیان، ئابوری ئەمریکا بە شێوەیەکی سەرەکی لەسەر دوو جۆر پیشەسازی ڕاوەستاوە کە هەردووکیان پیویستیان بە بازاڕی گەرم و گوڕی دەرەوە هەیە ئەوانیش پیشەسازی دروستکردنی چەک و دروستکردنی پارەی کاغەز، دۆلار.

گەر ئەو وڵات و ناوچانەی کە ئەمریکا بە هەڵواسرای هێشتویەتیەوە یاخود دەستبەرداربووە لێیان بە پێوەر بگرین بۆ ڕۆژاڤا ئەوا

رۆژاقا لە هاوکێشە ستراتیجیەکانی دەرەوەی ئەمریکادا بوونی نیە؛ دەکرێ لە سیاسەتە تاکتیکیە جیهانیەکانیدا بیبینین ئەویش دەتوانین بڵێین لە پەراوێزیدایە. ئەمریکا تاکو ئێستا هیچ رێگەچارەیەکی پێ نیە بۆ رۆژاقا نە لە سەر کاغەز و نە لە سیاسەتی ناوچەییاندا و نە لە گفتوگۆ و پەیوەندیەکانیان لەگەڵ رۆژاقادا. بگرە ناشتوانێ بیپارێزێت لە پەلامارەکانی دەوروبەر. تا هەنووکە دیار نیە بوونی ئەمریکا لە رۆژاقا چیە و بۆچی لەوێیە و بە تەما هەیە چی بکات یان چی لە رۆژاقا بکات. ئەوەی تا ئەمێستاکە لەسەر ئەرزی واقع بوونی هەیە و ئایندەکەش دەتوانین ببینین ئەوەیە کە رۆژاقا بەشێکە لە سوریا و سەرجەم وڵاتانی دراوسێ و بگرە هەموو وڵاتانی ناوچەکەش لەگەڵ یەکێتی خاکی سوریادان و خودی ئەمریکا ئەمە رەت ناکاتەوە وەک چۆن ئیستاشی لەگەڵدابێ تایوان بە چین و لە چووارچێوەی یەکێتی خاکی چین لە قەڵەم دەدات. پرسیار ئەمەیە ئایا رۆژاقا بەراورد دەکرێت بە تایوان. ئایا تاکو ئیستاکە ئەمریکا جگە لە بەکارهێنانی رۆژاقا بۆ مەرامە سیاسیەکانی خۆی هیچ رێگەچارەیەک تەنانەت وەعدێکیشی پێداون کە شتێکیان بۆ بکات؟ بێگومان نەخێر! بگرە هیچ قانون و سیاسەتێکی نێودەوڵەتی بوونی نیە سەبارەت بە رۆژاقا جگە لەوەی پێیان دەڵێن شەڕکەری باشن دژ بە داعش. هیچ بەڵگە و پەیمانێکی رەسمی ئەمریکی و نێودەولەتی بەردەست نیە کە پیشان بدات رۆژاقا شتێکە و ئەمە داکۆکی لێ دەکەین. ئەوەی بۆ رۆژاقایان کرد خۆیان هەرگیز نەیاندەتوانی بیکەن بە تەنها ئەویش رووخانی دەولەتی ئیسلامی بوو لە عێراق و شام.

بەکارهێنان و دەستبەرداربوون دوو سیاسەتی دیاری ئەمریکان کە پێشتر چەندان ناوچە و قەوارەی سیاسی بوونەتە قوربانی و رۆژقاش یەکیک دەبێ لەوانە. تازەترینیان جیهێشتنی وڵاتی ئەفغانستانە بە بزووتنەوەی تاڵیبان. ساڵی ٢٠٠١ ئەمریکا بەهیزێکی چەند دەوڵەتیەوە پەلاماری ئەفغانستانیدا کە لە ژێر دەسەڵاتی بزووتنەوەی تاڵیباندا بوو ئەو دەم. دوای کوشتنی دەیان هەزار مرۆق و خەرج کردنی زیاتر لە چەند تریلیۆن دۆلار و مانەوەی بیست ساڵی رەبەق تێیدا، ئەفغانستانی رادەستی تاڵیبان کردەوە و هەرجی دارودەستەی سیاسی و ئیدارەی حکومی و مەدەنی هەبوو رادەستی تاڵیبانی کردەوە لە کاتێکدا تاڵیبان ئەوسا و ئیستاش لە لیستی تیرۆری ئەمریکادایە. وڵاتانی غەربی و ئەمریکا بەتایبەتی لە یەک سەدەی رابردووەوە تا هەنوکە کوردیان وەک یەکێک لە کاغەزە فشارەکانی دەستی خۆیان بەکارهێناوە. ئەمە لە کاتێکدایە هزری سیاسی کورد بە گشتی بە ئومێدێکی زۆرەوە سەیری سیاسەتی نێودەوڵەتی غەربیان دەکرد، و

ئێستەش دەیکەن، لە کاتێکدا کورد و کێشەکەی لە ئاستە نێودەوڵەتییەکەی بە پلەی سەرەکی کوشتەی دەستی ئەوانە ئینجا کورد خۆی و وڵاتەکانی دراوسێی. ڕۆژاڤا گەر لە باشترین حاڵەتیدا لەسەر دەستی ئەمریکا ببێ بە قەوارەیەک ئەوا لە قەوارەیەکی نەتەوەییەوە کە مافی چارەنوسی خەڵکەکی مێژوویی دیاری بکات لەو وڵاتەدا دەیگۆڕێت بە قەوارەیەکی وەزیفی کە تەنها بەکاری دەهێنێ بۆ مەرامە سیاسییەکانی خۆی وەک چۆن لەگەڵ تایوان دەیکات بۆ نموونە. ئەم گۆڕینە وەزیفەییە وادەکات هیچ شتێک نەمێنێتەوە لەو وڵاتەدا کە بەهای هەبێت جا ئەو بەهایە سیاسی یا کۆمەڵایەتی یا مەرایی و فەرهەنگی بێت.

ڕۆژاڤا چی زووترە دەست بەرداری ئەمریکا ببن و روو لە دیمەشق بکەن و هاتنەوە بە کەمترین دەستکەوت لە بوونی ئەمریکا باشترە. ڕۆژاڤا ئیستا شتێکە و لەم شتەوە دانوستان لەگەڵ دیمەشقدا بکات باشترە وەک لەوەی دوو سبەی ئەمریکا لەوپەڕی خراپیدا بەجێیان بهێڵێت. ئەوە دروستە کە سورییەکان لە لیدوانەکانیاندا خراپ لەسەر ڕۆژاڤا قسەدەکەن بەڵام لەدوان هەڵوەستی سیاسی حکومی ڕەسمی و دانیشتنی سەر مێزی گفتوگۆ نین بۆیە دانوستان لەگەڵ سوریادا بە جاودێری روسیا و هەندێ وڵاتی تر زۆر باشترە بۆ ڕۆژاڤا وەک ئەوەی لەو بارودۆخە هەڵواسراو و چارەنوس نادیارەی ئیستایدا بێت لەگەڵ ئەمریکادا. گەر بێتوو بەرەو رووی ئەو پێشنیارەی روسیا بڕۆن کە تاکو ئیستا چەندان جار داوای کردووە لە ڕۆژاڤا کە دەست لە بەرۆکی ئەمریکا بەربدەن و بێن لە ژیر چاودێری ئەواندا گفتوگۆ لەگەڵ دیمەشقدا بکەن. سەرباری ئەو هەموو کێشە و گرفتە ناوچەیی وجیهانیانەی بەرۆکی سوریای گرت ئەو وڵاتە لەسەر پای خۆی مایەوە و لە ئیستاشدا لە گەڕانەوەدایە بۆ ناو ماڵی عەرەبی لە رێگەی کۆمکاری عەرەبی و سەردانی کردنی چەندان سەرۆک و وەزیران و وەزیرانی دەرەوەی ولاتانی عەرەبی تەنانەت بەشێکی زۆر لە جوگرافیای جیهانی کە پێی دەوترێت گلۆباڵ ساوث ئامادەیی ئاسایی کردنەوەی پەیوەندییەکانیان دەربڕیوە لەگەڵیدا. گلۆباڵ ساوث زیاتر لە نیوەی دانیشتوان و جوگرافیای گۆی زەوی پێکدەهێنێ کە بریتییە لە ئاسیای ناوەڕاست و ڕۆژهەڵاتی ناوەراست و بەشێکی زۆر وڵاتانی ئەفریقیا و ئەمریکای لاتینیش. دیارە هەر سێ جەمسەرە زەبەلاحەکەی ئاسیای تێدایە، چین و هند و روسیا.

لەگەڵ هەموو ئەو هۆکارانەی دەربارەی ئەمریکا و سیاسەتەکانی دەرەوەی ئەمریکا ئاماژەی پێدرا کە بوچی ڕۆژاڤا دەبێ دەستبەرداری

ئەمریکا ببێت، حوکمی جوگرافیا خاڵێکی گرنگی دۆخئامێزترە کە وادەکات رۆژاڤا روو لە دیمەشق بکات باشترە لەم دۆخە ئاڵۆزە ناوچەیی و جیهانییەدا. جگە لە ئەمریکا هەموو هێزەکانی تر شتێک دیانبەستێتەوە بەو جوگرافیایە و مەدارەکەیەوە. تورکیا و ئێران و سوریا یەک دراوسێ و هاوسنوری جوگرافیایین، روسیا لەگەڵ ئەوەی هیچ پابەندیەکی جوگرافیایی نیە لە سوریادا بەڵام دراوسێیەکی دوورە وەک جوگرفیا و هاوڕێیەکی سیاسی نێودەوڵەتی سوریا و خودی ناوچەکەشە و مێژوویەکی هەیە لە ئامدەیی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا کە رێگەکەی دەگەڕێتەوە بۆ دەمانی یەکیتی سۆڤیەت؛ ئەمە جگە لەوەی روسیا بە داواکاری رەسمی دەوڵەتی سوریا لەوەیە، واتە گەر بۆ ئاستە نێوودەوڵەتیەکەی بیگریت ئەوا شەرعیەتێک هەیە بۆ ئامادەیی روسیا لەو وڵاتە لە کاتێکدا ئەمریکا خاڵیە لەهەر خاڵێک لەو خاڵانەی باسمان کردن.

دیارە سەربەخۆیی باشترین رێگەچارە و هەڵبژاردنەکی ئاڵتونیانەیە بەڵام رۆژاڤا لە دۆخێکدایە کە هیچ شتێکی دەوروپشت لە قازانجیدا نیە. دوو سێ ساڵی پێش ئیستا کێشەی ناوچەی مەنبەج هەبوو کە تورکیا بە کردەیی هێرشێکی سەراسەری بۆ ئەو ناوچەیە ئامادەکردبوو لە هەمان کاتدا ئەمریکا بێدەنگی هەڵبژارد و هاوسەنگی هیزی سەربازی تورکیا و رۆژاڤاش بەراورد ناکرێ بەیە ئەو دەم “مەزلوم عەبدی”، فەرماندەی گشتیی هێزەکانی سوریای دیموکرات، گوتی لە نێوان نەمانی خەڵکەکەم و لە دەستدانی هەندە خاکدا ئەوا خەڵکەکەم هەڵدەبژێرم. لەسەر هەمان هزری سیاسی رۆژاڤا دەبێ بە شتێک هەڵسێت کە مەترسی سەر خەڵکەکەی لە پەلاماری دەرەکی بڕەوێنێتەوە یاخود کەمتر بکاتەوە ئەویش دوو هەڵبژاردەیە: یان لە ناوچوونەکی تەواوی بەهۆی سیاسەتگەلێکی دەرەوەی خۆی کە ئایندەکەی مەترسیدارە؛ یاخود مانەوەیەک لەگەڵ هەندە دەسکەوتی فەرهەنگی و ئیداری و هاوڵاتی بوون.

گەشەی سەرمایەداری و

پەیماننامەی لۆزان و خۆشباوەڕی بۆرژوا- کۆمبرادۆری کورد بە یەکێتی نەتەوایەتی و هەڵوێستی چەپی ناسیۆنالیست! .. سابیر م

گەشەی سەرمایەداری و پەیماننامەی لۆزان و خۆشباوەڕی بۆرژوا- کۆمبرادۆری کورد بە یەکێتی نەتەوایەتی و هەڵوێستی
چەپی ناسیۆنالیست!

ژێرخانی ئابووری) هۆیەکانی بەرهەمهێنان(هەمیشە بە بنەمای سەرەکی بۆ ڕادەی پێشکەوتنی میللەتان و کۆمەڵگاکان هەروەها
ڕەنگدانەوەیان وە کارکردیان لەسەر) پەیوەندیەکانی بەرهەمهێنان(
واتە چۆنیەتی پەیوەندیە کۆمەاڵیەتیەکان لەناو سیستەمی
بەرهەمهێنان و ئاڵوگۆڕی بازرگانی و کڕین و فرۆشتنی بازاڕدا بە
گوێرەی بەرژەوەندی تاکەکەسەکان و دواتر چینەکان خۆیان
ئەسازێنن.
مێژووی گەشەی سەرمایەداری لە سەرەتای سەدەی نۆزدەوە پێی نایە
قۆناغی ئیمپریالیستی واتە ناردنە دەرەوەی سەرمایە لە
واڵتێکەوە بۆ واڵتێکی تر ، واڵتانی ئەوروپای ئەو سەردەمەی کە
پەیماننامەی سیق□ر و لۆزانیان تیادا بەستراوە هەنگاوی
گەورەیان دەستپێکردبوو بۆ داگیرکاری و ناردنەدەرەوەی سەرمایەی)
لۆکاڵی(و نەتەوەیی خۆیان بۆ شوێنەکان و واڵتانی تری
جیهان.
وە ئەو قۆناغە لێبڕالیزم لە واڵتانی وەک ڕوسیا و هەندێک واڵتی
تری جیهان لە قۆناغی سەرەتایی خۆیدا بوو.
شەڕی جیهانی یەکەم و دووەم وەک قەیرانی ئابووری و سیاسی ناردنە
دەرەوەی سەرمایەی لۆکاڵی ، داگیرکاری واڵتانی ترو
دابەشکردنەوەی جیهانبوو لە نێوان واڵتانی ئیمپریالیستی ئەو
سەردەمە بوو، وەک بەریتانیا، ف□□نسا ، ئیتاڵیا ، .... هتد ..
وە بەم هۆیەوە شەڕی جیهانی وەک درێژکراوەی سیاسەت و بەرژەوەندی
ئابووری بە شێوەی سەربازی و شەڕ خۆی
بەرجەستەکردەوەو جیهانی خستە مەترسیەکی کاولکارانەو کوشندەی

گەورەوە .
ڕۆژهەاڵتناسە ئەوروپاییەکان کاتێک توێژینەو□ و لێکۆڵینەوەیان لەسەر نەتەوەو واڵتانی ڕۆژهەاڵت کردوە، کوردو کوردستانیان وەک چەند هۆزو خێڵێک ناساند
وە مێژووی کوردو ڕەچەڵەکی بە گوێرەی سەرچاوە جیاوازکان بریتی بوون لە ؛ سۆئی یان سۆباری ، لۆلۆییەکان، گۆتیەکان، کاشیەکان، خوریەکان، میتانیەکان، کاردۆخیەکان، ..)١(
خەڵکی کورد لە هەر پارچەیەکدا بووبێتن هەر لە دێر زەمانەوە وە تەنانەی بەر لە پەیماننامەی لۆزانیش ، وەک نەتەوەیەکی یەکگرتوو خاوەن دەسەاڵتێکی سەرتاسەریان نەبووە ، بەڵکە بە شێوەی حوکمڕانی عەشیرەتی و خێڵ و ئیماراتی و ناوچەیی لێرەو لەوێ ژیاون، وەک میرنشینی حەسنەوی، میرنشینی ڕەوادی، میرنشێنی دۆسکی و مەڕوانی، میرنشینی ئەردەاڵن، میرنشینی سۆران، میرنشینی بادینان، میرنشینی بابان.
ل□ بەر ئەم هۆیەش ژێرخانی ئابووری و هۆیەکانی بەرهه□منان لەم ناوچەیە پێشنەکەوتون وە بەدواکەوتوویی لە قۆناغی بەر لەدەر□ بەگایەتی و دەر□ بەگایەتیدا ماونەتەوە .
هەر بەم هۆی ئەم پەرژوباڵوی و پێکهاتە کۆمەاڵیەتیەوە بووە کە هیچ بزووتنەوەیەکی ناسیۆنالیستی دروست نەبووە تا ئەم ساتەوەختەی ئێستاش.
بزوتنەوە ناسیۆنالیستیەکان وە پێکهه□نانی دەوڵەتی نەتەوەیی بەرئەنجامی گەشەی سەرمایەو سەرمایەداری بوو لە ناوچەیەکی دیاریکراودا کە میللەتێکی یەکگرتوی تیادا ژیاوە.
پڕۆسەی گەشەی سەرمایەو سەرمایەداری لە جیهاندا بەیەک پێودانگێک و وەتیرەیەک ناچێتە پێشەوە ، ئەمە ڕەنگدانەوەی یاسا دیالێکتیکیانەی سروشتە کە هیچ شتێک بە هێڵێکی ڕاست و بەبێ پێچ وپەنا ناچێتە پێشەوە.
بنەماکانی یەکێتی نەتەوایەتی و میللی زادەی خودی قۆناغی سەرمایەداری نین ، بەڵکە مێژوویەکی دوور و درێژتری بەر لە سەرمایەداری هەیە ، ئەم مێژوە الی کوردەکان بنەمایەکی نەتەوایەتی وە میللی نەبووە تەنانەت بەر لە لۆزان و پەیماننامە جیهانیەکانی دوای شەڕی جیهانی یەکەمیش .
تانوپۆی سیستەمی ئابووری لەم ناوچانەدا بەهۆی سەختی سروشت و نەبوونی هۆیەکانی گەیاندن و هاتوچۆوە وایکردوە کە پشت بە سیستەمی ئیدارەو بەڕێوە بەری گوندەکان وە زەوی□وزارە ناوچەییەکان ببەستێت وە لەسەر بەخێوکردنی مەڕومااڵت و کشتوکاڵ و جوتیاری زۆر سادە وە دواکەوتو ببەستێت ، وە ئاغاکان و

دەرەبەگەکان وە شێخەکان ئیدارەی ئەم ناوچەو گوندانەیان داوە و
بەڕێوە بردوە.
فراوانی و مەودای سیستەمی بەرھەمھێنانی چ بەر لە دەرەبەگایەتی
وەدواتر دەرەبەگایەتی وە تا ئێستاش کە جیھان لە قۆناغی
سەرمایەداریدا ئەژی ، لە ناوچە کوردیەکاندا لە چوارچێوەی گوندو
شاردا ماوەتەوە وە لە مەودای شار دەرنەچووە.
بڕبڕەپشتی کارو ژیانی شارەکان بە دابڕاوی لەیەکتر پشتیان بە
بازرگانی ناوچەیی بەرتەسک و لەسەر داھات و بەروبوومی
الدێکان ژیانیان بەسەر بردووە.
حوکمڕانی ئیمارەیی واتە دەسەاڵتی بنەماڵەیی شێخ و ئاغاو دەربەگ و
مەالکان گونجاوترین شێوەو فۆڕمی سیاسی حوکمڕانی خێڵ
و عەشیرەت بوون و ە تائێستاش بوونیان ھەیە.
لە ھەلومەرجێکی وەک ئێستادا ، کە پڕۆژەی حاکمیەتی ئیماراتی و
تائیفی و خێڵەکی و مەزھەبی لە عێراق و کوردستان پشتیوانی
لێکراو وە ئاکامەکەی داگیرکردنی عێراق و ناوچەکوردیەکان و
بەکارھێنانی کوردستان وەک ناوچەیەکی ستراتیجی بەڕێو□ بردنی
سیاسەتە ئابوری و ئەمنی و جیھانیەکانی کۆمپانیا مۆنۆپۆڵییە
جیھانیەکان ، ئەوە ئەخوازێت کە سەرانی حاکمانی ئیمارەتی زۆنی
سەوزو زەرد ملکەچی تەوای سیاسەتەکانی ئەمریکاو وواڵتانی
ئیمپریالیستی زلھێزی جیھانیبن ، وە ببن بە نمایەندەیەکی بۆرژوا-
کۆمبرادۆری خێڵەکی تا بتوانن بەرژەوەند□ی□کانی ئیمپریالیزمی
جیھانی لەم ناوچەیە بپارێزن وە سەرکوتی بزوتنەوەی مارکسیستی
و کرێکاری وە ھەر جۆرە ناڕەزایەتیەکی چینایەتی لەم ناوچەیەدا
بکەن.
سەرانی درشت و بچوکی بە ناو) ھەرێمی کوردستان(وە حیزبە
چەکداریە – خێڵەکیەکانیان ڕۆژ بە دوای رۆژ پەرچەمی
درۆزنانەی) کوردایەتیان (بۆ خەڵکی کوردستان ئاشکراتر کردووە .
لە ئێستادا بەھۆی ئەم ھەموو قەیرانە جۆربەجۆرە ئابوری و سیاسی و
فەرھەنگی و ئاشکرابوونی پەرچەمە درۆزنەکانیان وەک
پسوڵەیەکی سیاسی فریودەرانە ھاتوون کۆڕوکۆمەڵ و کۆبونەوە و ھاتو
ھاوارو سێمینار لە سەر) پەیماننامەی لۆزان(ئەبەستن وە
الفی بنیاتنانی)ستراتیجیەتی یەکگرتوویی گەلی کورد (وەک)
بزووتنەوەیەکی ناسیۆنالیستی کورد(لێئەدەن ، لە کاتێکدا خودی
ئەم حاکمانەو ئەم سەرانی حیزبە چەکدارە -خێڵەکیانە تا دوێنی
خۆیان ئامرازو داردەستێکی گرنگی دەستی وواڵتانی داگیرکەرو و
ئەمریکاو جاشی حوکومەتە دراوسێکان و تەنانەت جاش و موخابەراتی
حیزبی بەعسی عێراقی بوون ، تەنھا مەبەستێک لە

سازکردنی ئەم سیناریۆیەدا تەنها ئەوەیە کە دەسەڵاتی بۆرژوا-
کۆمبرادۆریە خێڵەکیەی دەسەڵاتی کوردی لە داڕمانی کۆتایی
بپارێزن وە هزرو بیررو سەرنجی جەماوەری کارگەر و چەوساوەکان
بەرەو پەیماننامە دەوڵەتیەکان بەرن وە خێڵ بکەنە چاوی
ڕەنجدەرانی ئەم دەڤەرەو کوردستان کە کێشەی کوردستان نەبوونی
)بزووتنەوەیەکی ناسیۆنالیستی و وشیاری نیشتمانی و
کوردایەتیە ….(وەلەکۆتاییدا مەبەستی ناوەڕۆکی چینایەتی
باسەکانیان هیچی تر نییە بەجگە لە دژایەتی کردنی خەباتی چینایەتی
و مارکسیزم و هاوتاکردنی لێنین و ستالین و زڕاندنی ناوی
کۆمۆنیزمە.
بەڵام با بزانین ئایا کێشەی ئێستای خەڵکی چەوساوەی کورد لە
ئێستادا) بنیاتنانی بزوتنەوەی ناسیۆنالیستی کوردە(؟ یان
بنیاتنانی
بزووتنەوەیەکی چینایەتی و مارکسیستی کرێکارانە دژ
بەدەسەڵاتدارانی کوردو عەرەب و تورک و فارس و بۆرژوازی جیهانی؟
وەڵای ئەوەی کە کۆمەڵگای کوردی بە چ قۆناغێکی مێژوویدا تێپەڕیوە
وە چ جۆرە قۆناغێکی دەرەبەگایەتی بە خۆیەوە بینیوە یان
نا ، یان گەشەی سەرمایەداری لە کوردستان لە چ ئاستێکدایە ، لە
ئێستادا جیهان و خودی عێراق و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و دواتر
خودی) کوردستان(لە ژێر هەژموونی پەیوەندیەکانی بەرهەمهێنانی
سەرمایەداریدایە ، وە جوتیاری هەژاری کورد کار بە
سەرمایەداران ئەکات نەک بە دەرەبەگەکان…
لێرەدا مەبەست لەوە نیە کە چاوپۆشی و حاشاکردن لە بوونی نەتەوەی
کورد ومەسەلەی ئایدیتێنتی کورد بوون بکرێت وەڵای هەر
مێژوویەک و هەر ڕابوردویەکی ئابووری و سیاسی کە تیایدا ژیاوە ،
وە الی هەموان ڕۆشنە کە تەواوی بزووتنەوە چەکداریە –
خێڵەکیەکانی کورد بە درێژایی زیاتر لە سەد ساڵی ڕابووردو تەنها
بریتی بوون لە بزوتنەوەی چینە باڵادەستەکانی کورد وەک شێخ
و دەرەبەگ و مەالو سەرۆک عەشیرەت و ئاغا خاوەن موڵک و زەوی
زارەکان .
ئایا لە ئێستادا بەهۆی بنبەستبوونی دەسەڵاتی خێڵەکیانەی کورد بە
درێژایی زیاتر لە)٣٠(ساڵ سەرانی مورتەزقەو پەنادیواری
ئەم دەسەڵاتە وە چەپی ناسیۆنالیست و ڕۆشنبیرە ئەپەرتەنیستە قەڵەم
بەدەستەکان کە بوونەتە پاشکۆی ئەم ڕەوەندە کۆنەپەرستە و
سیمنار و کۆبوونەوە ساز ئەکەن لەسەر ئەم بزوتنەوە ناسیۆنالیستیەو
وە باسەکانیان باڵوئەکەنەوە بە وەڕێخستنی یاخود بنیاتنانی
بزووتنەوەیەکی ناسیۆنالیستی ڕەسەنی کوردی کە بەشوێن) دەوڵەت ،

نیشتمانەوە(هەنگاو بنێن ، چۆن ئەتوانن پاساو بە هەموو
ئەو سەرکوت و چەوساندنەوەیە چینایەتیە بهێننەوە کە بەدرێژایی ئەم
ماوە زۆرە جەماوەری چەوساوەی کوردستانیان لە ژێر
دەسەڵاتەکی چینایەتی بۆرژوا- کۆمپرادۆریانەی بەکرێگراوانەی
کوردیدا کە بە زەبری دەسەڵاتی خۆیان و میدیاو دامودەزگاکانیان
کۆمەڵگایان لەم دۆخە قەتیسماوەدا ڕاگرتووە؟
چۆن وە بە چ ئایدیاو بەچوون و ڕێبازێکی سیاسی ئەتوانن ڕابەرایەتی
ئەو) بزووتنەوە ناسیۆنالیستیە ڕەسەنەی کورد(بکەن لە
داهاتودا؟
لە کۆمەڵگای چینایەتیدا ڕێگە چارەی سێیەم لە ئارادا نیە بەجگە لە
ڕێگە چارەی بۆرژوازیانەی ئەم دەسەڵاتە خێڵەکیەی ئێستا یان
ڕێگە چارەی مارکسیستی پرۆلیتاریا؟ وە ئەگەر ڕێگە چارەی سێیەم
هەبێت ئەوە ئەو ڕێگە چارەی توێژە مامناوەنجیەکانی کۆمەڵگایە کە
بەگوێرەی بەرژەوەندی چینایەتیان ناچارن ببن بە پاشکۆی ڕێگەچارەی
بۆرژوازیانە بەڵام بەشێوەیەکی شەرمەونانەو
ئەپۆرتۆنیستانە .
ئاشکرایە کە لەم قۆناغەی ئێستای گەشەی سەرمایەداری لە جیهانداو
هاتنە ئاراوەی نیۆلیبەڕالیزم مەودای ئەوە نەماوە وەک قۆناغی
سەرەتاکانی لیبەڕالیزم بۆرژوازی نیشتمانی سەرمایەی لەکاڵی خۆی تاو
بدات و بەشوێن سەربەخۆیی نیشتمانی خۆیەوە بێت ،
هەروەک لە سەردەمی بەڵشەفیکەکاندا میللەتانی ڕوسیای قەیسەری
خوازیاری سەربەخۆیی نیشتمانی بۆرژوازیانەی خۆیان بوون .
هەروەها گەشەی سەرمایەداری و بالادەستبوونی سیستەمی
ئیمپریالیستیانەی سەرمایە هیچ بوارێک و تاقە دەروازەیەکی بۆ
پێشکەوتوخوازی بۆرژوازی نیشتمانی نەهێشتەوە تەواوی سەرانی
حاکمان و دەسەڵاتدارانی حکومەت و ئیدارە بۆرژوازیەکانی
جیهان وەک یەک خێزانی جیهانی خاوەنی یەک بەرژەوەندی سەرتاسەری و
یەکگرتوانەن لە بەرامبەر سەرکوتی چینی کارگەران
و چەوساوەکان و ژنان و الوان لە جیهاندا .
وە ڕۆژ بەڕۆژ سەرمایەداری هەم پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانی خێزان و
کۆمەڵگا هەڵئەوشێنێتەوە هەم کێشەی سەرەکی کۆمەڵگا
ئەگۆڕێت بە کێشەی ملمالنەی کارو سەرمایە .
وە هەروەها بازاڕێکی کوردستانیان کردۆتە بازاڕێکی جیهانی
نەونەتەوەیی بۆ فرۆشتن و کڕینی هێزی کاری هەرزان و هێزی
کاری هاوردە لە تەواوی والتانی تری هەژاری جیهانەوە بە خزمەتکاری
و بەڕێوەبردنی ژیان و گوزەرانی چینێکی دیاریکراو لە
خێڵەکی خاوەن پارەو دەسەڵاتداران،

هەر بۆیە خودی) مەسەلەی کورد(چیتر لە ئەستۆی) بزوتنەوەیەکی
ناسیۆنالیستی کوردیدا(نەماو□ و قۆناغی خۆی جێهێشتوە .
چارەسەری)مەسەلەی کورد (و گەڕاندنەوەی ئایدیتیتێنتی شێواو
تێکشکاوی تاکی کارگەری کورد و تەواوی کۆمەڵگا ی کوردی
وەک کۆمەڵگایەکی پلەدوو لە ئەستۆی ئەحزابی چەکداری- خێڵەکی و
تەنانەت لە ئاینده□شدا لەئەستۆی بزوتنەوەیکەی خەیاڵی
ناسیۆنالیستی کوردیدا نیەو نەماوە، بەڵکە خودی خەڵکی کوردستانیش
دابەشبوون بە سەر چینەکان ، وە چینێکی بەرینی
کۆمەاڵیەتی بەرفراوان لە کارگەران و چەوساوەکان لە کوردستان ژیان
بەمەمرەو مەژی بەسەر ئەبەن، وە شیلەی گیانیان ل□ا□لیەن
بۆرژوا- کۆمبرادۆرە کۆردەکان و کۆمپانیە نێونەتەوەیەکانەوە
ئەمژرێت و بەتا□ن ئەبرێت.
خۆشخەیاڵی چەپ و ڕۆشەنبیرانی وورد□ بۆرژوازی
-١ خۆشخەیاڵی چەپی ناسیۆنالیستی یەکەم:
سەرەتا با لەو دیدگاو میتۆدە فیکریەوە دەستپێبکەین کە سەبارەت بە
تێزی) نەتەوە و دەوڵەت بۆ کورد(لە ئارادا هەیە.
وەک هەموومان ئەزانین توێژێک لە ڕۆشەنبیرانی ووردەبۆرژوازی کورد
هە کە هەمیشە پێ لەسەر ئەوە دائەگرن کە)ئایدیتێنتی
کەسایەتی کورد (تێکشکێنراوە وە تێزی بە بەرزڕاگرتنی)مێژوو و خاک
و خەڵکی کوردستان(بەکەم گیراوەو ژ□ر□پ□خراوە .
ئەم دیدگایە پێیوایە کە)وشیاریی نەتەوەیی(خۆی لە خۆیدا بریتی
نیە لە وشیاری ناسیۆنالیستی وە بگرە ڕێگە خۆشکەرە بۆ
وشیاریی نێونەتەوەیی و ئەنتەرناسیۆنالیستی ….
سەدەهاو هەزارەها نووسەرو ڕۆشەنبیرانی ناو بازنەی میللی کوردا
هەن کە باس لەم تێزانەو دەیەها تێزیتری لەم با□ت□ ئەکەن کە
) کورد وشیاریی نەتەوەیی نیە(…هتد ! بۆیە بەم ئاکامە گەیشتووە.
وە) کوردبوون(و نیشتمان پەروەری بۆ) کوردستان (بۆتە تەورەو
میحوەری ناوەرۆکی میتۆدی بیرکردنەو پڕاکتیکی ئەم توێژە
کۆمەاڵیەتیەو تاقم و دارودەستە سیاسیانە .
میتۆدی لێنین سەبارەت بە مەسەلەی مافی چارەی خۆنووسینی میللەتان
:
تەوەرەو ناو□□کی باسەکانی لێنین سەبارەت بە مەسەلەی مافی چارەی
خۆنووسینی میللەتان تەنها بۆ ئەوە نەبوو کە پشتیوانی
بۆرژوازی نیشتمانی بکات بۆدروستکردنی دەوڵەتی قەومی بەڵکە هەمیشە
پێداگری لەسەر ڕۆڵی پڕۆلیتاریاو ڕابەرایەتی سیاسی
کرێکاران و جوتیارانی هەژار کردووە لەمەسەلەی جیابوونەوەو
سەربەخۆیی میللەتاندا .

پۆپۆلیستەکانی ڕوسیاو سەردەمی خەباتی بەلشەفیکەکان لە مەڕ) مافی
چارەی خۆنووسینی میللەتان(دا لێنین باس لەم جۆرە
پۆپۆلیزمە ئەکات کە لە ناو) سۆسیالیستەکاندا(هەبوو وەک)
مەیلیلەکی ڕیفۆرمیستی شەعبەوی (، وە ناوەڕەکی ئەم پۆپۆلیزمە و
ئەم ڕیفۆرمیزمەی چەپی ناسیۆنالیست لە بۆچوونەکانی) یەرکفیچ (
سۆسیالیستی پۆپۆلیستی ئۆکرانیدا ڕوون ئەکاتەوە ، کە
پێداگریان لەسەر قۆناغبەندی خەباتی چینایەتی ئەکرد ، کە پێیان
وابوو سەرەتا پێویستە) خەباتی ڕزگاری نیشتمانی (بکەن دواتر
کە ڕزگاریان بوو ئەوکات دەست بە پڕاکتیک و خەباتی چینایەتی بەرن
.
لینین زۆر بەتوندی لە کتێبی) مافی میللەتان بۆ چارەی
خۆنووسیندا(دا بەرامبەر ئەم میتۆدەو و بیرکردنەوە پۆپۆلیستیەی
چەپی
ناسیۆنالیست وەستاوەتەوە و وە خەباتی چینایەتی بە بەبەرپشتی
یەکالکردنەوەی کێشەی نەتەوایەتی دەستنیشان ئەکات و ڕوونی
ئەکاتەوە.
هەروەها دواتریش ستالین لە ڕێگەی دروستکردنی کوتلەیەک لەگەڵ
گریگۆری زینۆفیف و کامینێف لە بەرامبەر ترۆتسکی و
ڕەخنەکانی لە NEP کە دواتر توانی سەرەکایەتی ئەم ڕەوتە بکات .
سەرەتای بە جیهانی بوونی جیهانبینی) بزووتنەوەی ڕزگاری نیشتمانی
(بۆرژوازیانە :
کۆنگرەی یەکەمی گەلانی ڕۆژهەڵات لە باکۆ پایتەختی ئەرمینیا کە لە
سەرەتای ئەیلولی ساڵی ١٩٢٠ بەسترا بە سەرەکایەتی
Russian Communist Party (RCP(,
Grigory Zinoviev, Karl Radek, Mikhail, و Anatoly Skachko) ٢(
: Pavlovich
بەسترا وە بۆ یەکەمین جار ئەم جیهانبینیە پۆپۆلیستیەی
ناسیۆنالیزمی چەپ واتە) مەیلی ڕیفۆرمیستی شەعبەوی – میللی (
ڕەواجی
پەیداکرد لەژێر کاریگەری هەژموونی شۆڕشی ئۆکتۆبەر کە دواتر لە
کۆنگرەکانی دواتری دوای مردنی لێنین و سەردەمی ستالین
حیزبە بە ناو شیوعیەکان لەسەر ئەم بنەما و جیهانبینیە فیکریە
دامەزرێندران ، بەڵام بە پێچەوانەی میتۆدی مارکسیستانەی لێنین کە
ڕابەرایەتی کۆمۆنیستانەی پڕۆلیتاریا لەبەر چاوبگیرێت ئەم
کۆنگرەیە بۆ یەکەمین جار شیعاری) کرێکارانی جیهان و گەلانی
ژێردەست یەکبگرن(! بەرزکرایەوە.
وە لە ڕاستای ئەم باسەدا ستالین لە کتێبی) بنەما سەرکیەکانی

لەنینزم(دا ئەوە ئەڵێت کە:) کوڕە پاشایەکی ئەفغانی ئەتوانێت
سەرەکایەتی)بزووتنەوەی ڕزگاری نیشتمانی (بکات …
هەروەک چۆن دواتر بزوتنەوە بە ناو ڕزگاری نیشتمانیەکانی کوردو
ماندێلالو ڕۆژهەڵاتی ئاسیاو ئەمریکای التین …هتد بینران ،
بینیمان چۆن کوڕە مەلاو شێخ و ئاغاکانی کوردو بوون بە سەرۆکی ئەم
بزووتنەوانەو بەدرێژایی سەد ساڵ زیاترە بازرگانی بە
کێشەی نەتەوایەتی و مەسەلەی کوردەوە ئەکەن بە هەمان شێوەی
فەلەستینیەکان .
کەنگرەی باکۆ پشتیوانیەکی بێوێنەی بە ڕێکخراوی) تورکیای الو (
وە کەمال ئەتاتورک کرد لە ژێر ناوی)پشتیوانی لە [illegible]
پێشکەوتوخوازیانەی بۆرژوازی نیشتمانی و بزووتنەوە ڕزگاری
نیشتمانیەکان (!
وە بەتایبەت دژ بە ئیستیعماری ئینگلیز – فەڕەنسی لە تورکیا ، وە
ژمارەی بەشداربوانی تورک لە کەنگرەکەدا) 235 (کەس
بوون، لەم کەنگرەیەشدا ژمارەی نمایەندە کوردەکان)٨(
کەس بوون بەڵام بەڵگەی زیاترمان لەبەر دەستدا نیە لەسەر چۆنیەتی
کەسایەتی و بیرکردنەوەی سیاسی ئەندامانی بەشداربوو.)٣(
پۆپۆلیستەکانی ڕوسیاو سەردەمی خەباتی بەلشەفیکەکان لە مەڕ) مافی
چارەی خۆنووسینی میللەتان(دا لەنین باس لەم جۆرە
پۆپۆلیزمە ئەکات کە لە ناو) سۆسیالیستەکاندا(هەبوو وەک)
مەیلیلەکی ڕیفۆرمیستی شەعبەوی واتە میللی (، وە ناوەرۆکی ئەم
پۆپۆلیزمە و ئەم ڕیفۆرمیزمەی چەپی ناسیۆنالیست لە بۆچوونەکانی)
یەرکفیچ (سۆسیالیستی پۆپۆلیستی ئۆکرانیدا ڕوون ئەکاتەوە
، کە پێداگریان لەسەر قۆناغبەندی خەباتی چینایەتی ئەکرد ، کە
پێیان وابوو سەرەتا پێویستە) خەباتی ڕزگاری نیشتمانی (بکەن
دواتر کە ڕزگاریان بوو، ئەوکات دەست بە پڕاکتیک و خەباتی
چینایەتی بەرن.
لەنین زۆر بەتوندی لە کتێبی) مافی میللەتان بە چارەی
خۆنووسیندا(دا بەرامبەر ئەم میتۆدەو بیرکردنەوە پۆپۆلیستیەی
چەپی
ناسیۆنالیست ئەوەستێتەوە وە خەباتی چینایەتی بە بە[illegible] پشتی
یەکالکردنەوەی کێشەی نەتەوایەتی دەستنیشان ئەکات و ڕوونی
ئەکاتەوە.
لە هەلومەرجەکی ئابووری و سیاسی وە فەرهەنگی سەرمایەدارانەی
لیبڕالیزمی نوێی ئێستادا بە سەرۆکایەتی دەستەڵاتی کوردی
لەژێر سایەی ئیمپریالیزمی جیهانیدا زۆرێک لە جەماوەری کورد لە
سەختترین هەل و مەرجی کارکردندان ژیان بەسەرئەبەن و

تەنانەت دروستكردنى هەلومەرجێكى بێكارى كە خەڵك ناچار بێت ببێت
بە سەربازو چەكدارو دەيەها قوتابخانەى سەربازى
ناوازەو دامەزرێنراون تا لەم ڕێگەيەوە هانى الوانى بێكار بدەن و
بە ناچارى بچنە ناو ئەم دامودەزگا سەربازى و پۆليسى و
ئاسايشيە سەركوتگەرە و پێدانى) موچەيەك (وەك) بێكاريەكى
ماسككراو – بطالە مقنعە (و بنديوار …هتد تا بژێوى ژيانى
خۆيان پەيدا بكەن .
ئايا لە هەلومەرجێكى لەم چەشنەدا چەندە شەرمئاوەرو قێزەونى
چينايەتيانەيە كە گوێ بۆ خۆشخەياڵى ورد□ بۆرژوازيانەى
ڕۆشەنبيرانێكى ئۆپۆرتۆنيست بگرين سەبارەت بە) كەسايەتى
كوردبوون(وە) مێژوو خاكى خەڵكى كوردستان (و) وشيارىى
نەتەوەيى(،) شانازى بە كورد بوونەوە (…هتد ؟
ئايديتێنتى كەسايەتى كارگەرى كورد وە خودى گەيشتن بە مافى
ديمۆكراتيكەكانى خەڵكى كورد لە ئەمڕۆى قۆناغى سەرمايەداريدا
بە توندى و بەبێ هيچ گومانێك بە سەركەوتنى شۆڕشى س□سياليستيانەى
پڕۆليتاياوە بەستراونەتەوە وە ناتوانرێت لێكيان
جيابكەينەوە.
ئەم ش□□ش سەرتاسەريە نەك لۆكاڵى وە لە چوارچێوەى قەوارەى
هەرێمێيكى كۆن□ پەرستانەدا نييە.
٢- خۆشخەياڵى چەپى ناسيۆناليستى دووەم :
ئەم ميتۆدە لە خ□شخ□ياڵى و يوتۆپيايى وورد□ بۆژوازيانەى ڕەوتى)
سۆسياليزمە خەياڵيەكان(كە پشت بە تيئۆرى و بۆچوونەكانى
فۆريە ، ئۆين ، سان سيمۆن … هتد ئەبەستێت .
هەروەها ئەم بۆچوونە سۆسياليزمى خەياڵيە لە جەمسەرێكى ترەوە
لەگەڵ بۆچوونێكى ئانارشيستانە يەك ئەگرنەوە كە ناتواێت
شەڕێكى چينايەتى دژ بەلەناو بردنى) خاوەندارىەتى تايبەتى (
بەرپا بكات بەڵكە لە ڕێفۆرمێكى لۆكاڵيدا جۆرێك لە گۆڕانكارى
سياسى وەك مۆدێلێكى ترى بەرهەمهێنانى سەرمايەدارى ئەخاتە ڕوو كە
پشت بە سياسەتى ڕيفۆرميستانەى هەرەوەزى و
خۆبەێوەبەرى و كۆميتە شۆڕشگێڕى ناقوچەكى بەدەر لە خەباتى
ماركسيستى و ڕێكخراوبوونى سياسى چينى كارگەران و
ستەملێكراوان وە دژايەتى كردنى بەڵشەفيزم و لێنين و وەك جۆرێك لە
خواستى جيهانى لێبڕاليزمى نوێ وە تەنانەت هاوتاكردن و
يەكسان كردنى بۆچوونەكانى لێنين و ستالين بەيەكترو ناشيرينكردنى
كۆمۆنيزم بە بيانوى شكستى شۆڕشى ئۆكتۆبەر وە داماڵينى
لێنين لە ميتۆدو و بۆچونەكانى ماركس و ئەنگلس وە ناوزڕاندنى
كۆمۆنيزم و بەڵشەفيزم لە ژێر ناوو تێزى شێوێنراوانەى ناساندنى

دەسەڵاتی یەکێتی سۆڤێت بە دەسەڵاتێکی سەرمایەدارانە و بۆرژوازیانە لە کاتێکدا ئەو دەسەڵاتە بۆرژوازیانە نەبوو بەڵکە
زیاتر
بەرەو دەسەڵاتێکی بیرۆکراتیانەی کرێکاری ڕۆیشت لەدوای مردنی لێنین و قەڵاچۆکردنی بەلشەفیکە کۆنەکان و شورا
کرێکارییەکان و دانانی بەڕێوەبەرانی بیرۆکرات بەسەر کارگاو کارخانەکاندا لە سەرەتای ساڵەکانی سییەکاندا، وە سەرلەنوێ
بووژاندنەوەی سەرمایەداری لە یەکێتی سۆڤیەتدا .
شکستی شۆڕشی ئۆکتۆبەر بە واتای شکستی کۆمۆنیزم و مارکسیزم تەنانەت بەلشەفیزم نیە وەک ئامرازی سیاسی ڕێکخراوبوونی
پڕۆلیتاریا ، بەڵکە ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە هەڵنەگیرسانی شۆڕشەوە بوو لە وڵاتانی تری ئەوروپاو بەتایبەت لە ئەڵمانیا کە هەموو
ئەمانەش هۆی تایبەتی خۆیان هەبوون ، وە سەرباری ئەوەش هێرشێکی ئیمپریالیستیانەی گەورەی زیاتر لە (١٥) وڵاتی
زلهێزی جیهان بۆ گەمارۆدان و تێکشکاندنی ئەم شۆڕشە لە ئارادا بوون .
٣ـ خۆشخەیاڵی باڵێکی تری ڕیفۆرمیزمی چەپ:
کە خۆی لە (کۆمۆنیزمی کرێکاری- دنیای باشتردا) دا نمایشکردووە پشت بە ڕیفۆرمیزمی کرێکاری وە دروسکردنی دەسەڵاتێکی
سێکۆلار و مەدەنی یان لە ژێر ناوی ئەنجومەنە کرێکاری و شوراکانیان لە ناو خودی قەوارەیەکی کۆنەپەرستانەی هەرێمدا خۆی
وە لە ژێر چاودێری نەتەوە یەکگرتووەکاندا خۆدا جۆرێکی ترە لە چاندنی خۆشباوەڕی لەناو جەماوەردا کە سەربەخۆیی کوردستان
لە ژێر چاودێری وڵاتە زلهێزەکاندا لە ڕێگەی دانپیانانی ئەم وڵاتانە بە دەسەڵاتێکی "شوورایی" وە بردنە پێشەوەی ئەم سیاستەتە
لە ڕێگەی خەباتی ڕێکخراوەی جەماوەرییەوە ، واتە سیاسەتی ڕێکخستنی سەندیکالیستی و دروستکردنی ڕێکخراوەی عەلەنی
پیشەیی لە ژێر سایەی ئەم دەسەڵاتە کۆنەپەرست و سەرکوتگەرەدا کە لە دوائاکامدا هیچی تر نیە بەجگە لە سیاسەتێکی
تریدیۆنیانەی (ئیقتصادیانەی) کە (ڕیفۆرم) بەبێ پێشمەرجی شۆڕش ئەناسێنێت، کە خۆی لە خۆیدا دوورە لە سیاسەتی ڕێکخستنی
مارکسیستانە بە سازماندانی شۆڕشگێڕانەی سیاسی چینی کرێکار وە ئامادەسازی چینایەتیان بۆ سازماندانی شۆڕشی سۆسیالیستی.
لە کۆتاییدا گەشەی سەرمایەداری و گۆڕانکارییە ئابووری و کۆمەڵایەتی و ژینگەییەکان کە خودی ناوچەکەو کوردستانیش بە
خۆیەوە ئەبینێت ، واتە لە باری زاتی و مەوزوعییەوە ، وە توندبوونەوەی کێشەی سەرەکی نێوان کارو سەرمایە و بەرژەوەندیی

چینایەتیەکان کۆمەڵگا بەرەو سازماندانی بزووتنەوەیەکی مارکسیستی کرێکاری و وەلانانی تەواوی ئەو میتۆدە ڕیفۆرمیستی و سۆسیال دیمۆکراسی و تەنانەت ناسیۆنالیستیە قەومیە کوێرانەی کوردو نەتەوەکانی تریش ئەخاتە دەستوری کاری چالکەوانان و تێکۆشەرانی خەباتی چینایەتی لەو ناوچەیەو لە کوردستانیش وە ڕۆژ بەڕۆژ دوو ڕوویی و درۆزنی حیزبە قەومیە کوردیەکان وە تەنانەت جوڵانەوەکانی تریش کە یان پشت بە ئیسلام و مەزهەب ئەبەستن ، یان بە ڕیفۆرمیزمێکی یوتۆپیانەی جەماوەری) گەل (ئەبەستێت کە دوور بێت لە سازماندانی سیاسی چینی کارگەران و سۆسیالیزمی مارکس لەو ناوچەیە دێنە سەر شانۆی سیاسی و ئەبن بە سیمای سەرەکی ئەم کۆمەڵگایانە وە لەوانە کۆمەڵگای کوردیش .

______

) ١ (
https://zaniary.com/blog/60084b9a55d01/%DA%95%DB%95%DA%86%DB%95%DA%B5%DB%95%DA%A9-%D9%88-%D9%85%DB%8E%DA%98%D9%88%D9%88%DB%8C-%DA%A9%D9%88%D8%B1%D8%AF

https://en.wikipedia.org/wiki/Congress_of_the_Peoples_of_the_East) ٢ (

)٣(
http://ciml.250x.com/archive/comintern/arabic/1920_first_meeting_of_the_peoples_of_the_east.pdf

سابیر . م
١٥ / ٨ / ٢٠٢٣

چەمکەکانی (گومان و پرسیار و

پارادۆکس) لە شیعرەکانی (ئیمان یادەوەر)دا-1-.. ناڵە حەسەن

_ بەشی یەکەم

بە قسەکردن لەو چەمکانەی واتە (گومان و پرسیار و پارادۆکس) ، پێویست دەکات بگەڕێینەوە بۆ ئەفسانە و فەلسەفەی یۆنانی کۆن ، چونکە لەنێو شارستانییەتی ئەوسای گریک ئەفسانە ڕۆڵێکی سەرەکی و گرینگی هەبوو تەنانەت سەرچاوەو بنەمایەکیش بوو بۆ فەلسەفەی گریک ، لەنێو ئەفسانەکانیش دا (ئیلیادە و ئۆدیسە)ی هۆمیرۆس . کە بە چڕی ئیشی لەسەر گومان و وروژاندنی پرسیار و دوالیزمی هاودژ دەکرد . چونکە قارەمانەکان تێکەڵاویەک بوون لە مرۆڤ و خوداوەند یان دونیای میتافیزیکی ڕۆحانی و دونیای مادی ، هەروەک لە کۆڕەکەی د. شاهۆ سەعید بە ناوی (جوانناسی گریکی لە ئەفسانەوە بۆ فەلسەفە) ، کە لەوێدا باس لەوە دەکات کە (پرسیار و وتووێژ یەکێکن لە ڕەگەزە سەرەکییەکانی ئەفسانە .. یان دەڵێ قارەمانەکانی نێو ئەفسانەی گریک هەمیشە کەسێکی نیگەران و پڕ گومان بوون ، نەک هەر لە حیوار دابوون لەگەڵ کاراکتەرەکانیتر بەڵکو ، لەگەڵ خوداش لە وتووێژ دابوون تەنانەت هەندێجار ڕەخنەیان لە بڕیارەکانی خودا دەگرت ..!) ، بە مانایەک ئەوەش هێمایە بۆ حەقیقەتی(ڕێژەیی نەک حەقیقەتی ڕەها) ، ئەفسانەی گریک هەندە کاریگەری هەبوو بەسەر بیرکردنەوە و بونیادی فەلسەفەی ئەوکات بە ئەندازەیەک گەورەترین پرسیاری لای فەیلەسوفەکان دروست کردووە ، بەشێک لە فەلسەفەی(سوقرات و ئەفلاتوون) وەڵامدانەوە بووە بەو پرسیارانە . یان ئیشکردن لەسەر ئەو پارادۆکس و دوالیزمە هاودژانەی وەک خێر و شەڕ ، نێر و مێ ، ڕووناکی و تاریکی ، ڕۆح و جەستە و زۆریتر ، ئەو چەمکانە لە دەورانی پێش مۆدێرنە بە تایبەت لە شیعر و ئەدەبیاتی قوتابخانەکانی (ڕۆمانسیزم و ڕیالیزم) وەک پێویست کاریان لەسەر نەدەکرا ، هۆکارەکەش لەو دەورانە لەژێر کاریگەری ئایین و ئایدیۆلۆژیاکانەوە باوەڕیان بە تاکڕەوی و حەقیقەتی ڕەها هەبوو ، ئەمەش مانایەک بە گومان و پرسیار ناهێڵێتەوە ، لەلایەکیتر لە دەورانی ڕۆمانسیزم و ڕیالیزم زیاتر پەیوەندی نووسەرەکان بە دونیای دەرەوە بوو ، ئیشکردن لەسەر دونیای واقیع و سروشت و جیهانی دەرەوە ، کەمتر پەیوەندییەکان ڕووە و ناوەوە بوون . بۆیە

داهێنان و ڕووبەری جوانی لەم قوتابخانانە دەگەنە ئاستێکی وەستان و چەقبەستوو ، بەمانایەک لە پەیوەندی نێوان ژیرخان و سەرخانی کۆمەڵگە ،، ئەدەب و هونەر وەک ڕەگەزێکی سەرەکی سەرخانی کۆمەڵگە دەگاتە ئاستێک بەتایبەت دوای شۆڕشی فەرەنسا و پێشکەوتنی شارستانییەت و دروستبوونی شار و گەشەی مانیفاکتۆرەکان و ئامرازەکانی بەرهەمهێنان ، ئەدەب و شیعری ئەوکات لەچاو پێشکەوتنەکان لەدواوە دەبێت ، بۆیە ئەدەب و هونەری ئەوکات وەک بەشێک لەسەرخانی کۆمەڵگە لەبەرامبەر ئەم هەڵومەرجە و ئەم ئالوگۆڕانە نەیتوانی وەڵامدەرەوە بێت هاوکات بەهۆی داهێنانەکانی(سیگمۆند فرۆید)یش بە تایبەت شیکردنەوەی خەونەکان ،، کاریگەری زۆی دانا لەسەر ئەوەی ئاراستە و پەیوەندییەکان ڕووە و ناوەوە بەرەو خەون و ڕووبەری ناخودئاگایی و گەشەدان بە زمانی شیعر و نووسین لە رێگای بەکارهێنانی هێما و وێنە و میتافۆرەوە . بە ئەوەی ئەدەب و هونەریش لەگەڵ ڕەوتی ئاڵوگۆڕەکان هاوتەریب بڕوات و دوانەکەوێت ، بە دیدگا و میتۆد و بیرکردنەوەی نوێ بە زمان و بەرجەستەکردنی جوانی لەئاستێکی بەرز .. لە سەدەی نۆزدەیەم لەژێر کاریگەری بیرکردنەکانی ڤیکتۆر هۆگۆ ڕێبازی (هونەر بۆ هونەر) دامەزرا ، پاشان قوتابخانەی پارناس ، دوای ئەوە بۆدلێر و هاورێکانی وەک ، مالارمی و ڤارلین قوتابخانەی (سیمبولیزم) یان دامەزراند ، دوای ئەوە هەر لە فەڕەنسا داداییەکان و سوریالیستەکان پەیدا بوون ، ئایندەییەکان لە ئیتالیا و فۆرمالیستەکانیش لە ڕووس . خاڵێکی هاوبەش لەنێو ئەو قوتابخانانەی دەورانی مۆدێرنە ئەوەبوو بەشێوەیەکی جێتر ئیشیان لەسەر زمان دەکرد بە شێوەیەکی گەوهەری گرینگیان بە زانست و بونیادی زمان و جوانناسی دەدا ، هاوکات لە قوتابخانە ئەدەبییەکانی دەورانی مۆدێرنە بەجۆرێک لە جۆرەکان گێڕانەوەیەک بوو بە شارستانییەت و ئەفسانە و فەلسەفەی گریک ، بەتایبەت لە پەیوەند بە چەمکەکانی گومان و پرسیار و دوالیزمە دژەکان (پارادۆکس) و گونجاندنی ئەم دوالیزمانە بەیەکەوە ، دواتریش لە دەورانی پۆستمۆدێرن ئەم چەمکانە لەنێو شیعر و ئەدەبیات دا تۆختر ئیشیان لەسەر کرا و بە تایبەت (گومان) و بیرکردنەوەی (ڕێژەیی) گرینگی زۆتری پێدرا ، بەتایبەت دوای ئەوەی بیردۆزی ڕێژەیی لای(ئانیشتایین) داهێنرا ، چەمکەکانی گومان و پرسیار وەوژاندن چوونە ئاستێکی باڵاتر لەنێو ڕووبەری زمان و بیرکردنەوەکان چوونە ئاستێکی سەرووتر ، بەچیش لە پۆستمۆدێرنە ئەو چەمکانە گرینگی زۆتریان پێدرا چونکە لە دەورانی مۆدێرنە چەمکەکانی گومان و پرسیار و بیرکردنەوەی ڕێژەیی پاشەکشەیان پێکرابوو ، واتە کەمتر پەیڕەو دەکران ، گوتاری

تاکڕەوی شوێنی گوتاری فرە ڕەهەندی گرتبوویەوە ، لەژێر کاریگەری ئایین و ئایدیۆلۆژییەکان ، (یەک قسەکەر و یەک چیرۆک و یەک ئەفسانە) باوی هەبوو ، بەمانایەک گەڕانەوە بۆ حەقیقەتی ڕەها ، هەربۆیە لەم دەورانە دووا جەنگی جیهانی هاتنە ئارا و چەندین دیکتاتۆر سەریان هەڵدا وەک (هیتلەر و ناپلیۆن و مۆسۆلۆنی …) ، ئەمانە لەژیر کاریگەری و بیرکردنەوەی تاکڕەوی و تۆتالیتاریستانە ئیشیان دەکرد ، بۆیە لە سەردەمی پۆستمۆدێرنە دووبارە گرینگی بە بیرکردنەوەی ڕێژەیی درایەوە و گومان لە ئاستێکی بەرین و بە چڕی ئیشی لەسەر کرا ، بەو مەبەستەی حەقیقەت لە یەککاتدا لای هیچ کەسێک و لای هیچ ئایین و ئایدیۆلۆژیایەک نییە ، ئیش لەسەر گوتار و ئارگومێنتی فرە ڕەهەندی کراو (پێکەوە ژیان) جێگەی سەرکوت و ڕەشکردنەوەی ئەویتری گرتەوە ، تا ئاستی ئەوەی چەمکەکانی (گومان و پرسیار و پارادۆکس) هاوکات لەگەڵ گەمە زمانەوانییەکان بوون بە پێکهاتە و سیمای شیعری پۆستمۆدێرنی . هەر لەوەی سوقرات دەڵێ (مرۆڤ هیچ نازانێت پێویستە خۆی فێربکات) ، یان ئەلبێرت کامۆ لە (ئەفسانەی سیزیف) لەشوێنێک دەڵێت (ژیان خالییە لە مانا ..!) ، ئەم ڕوانگە و تێڕوانینانە گەورەترین گومانن بە مرۆڤ و ژیان و دونیای دەرەوە . ئەم چەمکانەش پەیوەندی توندوتۆڵیان لەگەڵ یەکدا هەیە ، چونکە هەموو پرسیارێک گومانێکی گەورەی لە پشتە هەموو گومانێکیش مەعریفە و وشیارییەکی گەورەی لە پشتە هاوکات ، پارادۆکسیش واتە گونجاندنی چەمکە دژەکان بەیەکەوە و دروستکردنی پەیوەندی و هارمۆنیایەک لە نیوانیان بە مەبەست و ئامانجی دیاریکراو ، ئەمەش لە مەعریفەیەک و گومانێکی قووڵ سەرچاوە دەگرێت ، چونکە لە ئەنجامی هەڵنەکردن و نەگونجانی هاودژەکان ژیان و پەیوەندییەکان دەچنە بارێکی نا تەندروست و توندوتیژی برەوی پێدەدرێت ، هەروەک فرۆید لە داهێنانی چەمکەکانی (ئیرۆس و ساناتۆس) واتە (ژیاندۆستی و مەرگدۆستی) کە پێیوایە لە بیرکردنەوە و مێشکی مرۆڤ ئەم دوو چەمکە بە شێوەیەکی تەریب ئامادەییان هەیە و لە غیابی هەر یەکێکیان مرۆڤ تووشی ناڕێکی دەروونی دەبێت ، ئەم چەمکانەش لەنێو زمانی شیعریدا جوانیەکی بێوێنە بەرجەستە دەکەن ، لەپاڵ ئەم چەمکانە (یاخیبوون)یش ڕۆڵێکی گرینگ دەبینێت لەنێو داهێنان و نوێگەریدا ، چونکە هیچ نووسەر و شاعیرێک ناتوانن نوێگەر بن ئەگەر کەسێکی یاخی و بە گومانەوە لە ئەدەبی خۆیان و دەوروبەریان نەڕوانن ، وەکچۆن(یاخیبوون و نوێگەری) دوو چەمکن هاوتەریب و ئاوێزانی یەکترین و چەمکەکانی (گومان و یاخیبوون)یش بەهەمانشێوە ، وەکچۆن کامۆ لە کتێبی (مرۆڤی یاخی)دا دەڵێت (مرۆڤی پووچگەرا ، دواتر یاخی ،

باوەڕی بە هیچ بڕوایەکی ڕەها یان بوونەوەر و یان مرۆڤێکی ڕەها نییە ، بەلای ئەوەوە حەقیقەتەکان ڕێژەیین نەک ڕەها..!) هەروەک لە پێشتر باسمان لەوە کرد کە ڕوانین بە دیدی حەقیقەتی ڕێژەیی یانی ڕوانین بە دیدێکی گوماناوی ، بۆیە دەبینین چەمکی یاخیبوون و گومانیش هاوتەریب و ڕێکن بەیەکەوە ، ئینجا بەدوای ئەم دەستپێک و سەرەتایەمان لە بارەی چەمکەکانی باسمان کردن ، دەین خوێندنەوەیەک بە چەند شیعرێکی (ئیمان یادەوەری) شاعیر دەکەین ، هەوڵدەدەین لەنێو شیعرەکانی دیوە شاراوەکان و کاریگەری ئەم چەمکانە لەنێو زمانی شیعری ئەم شاعیرەمان بەدەربخەین . ئیمان یادەوەر شاعیرێکە ئەزموونێک و تەمەنێکی کورتی هەیە لەنێو دونیای شیعر ، نزیکەی(پێنج) ساڵێکە دەنووسێت و شیعرەکانی لە سۆشیال میدیا و لە هەندێک لە ڕۆژنامە و سایتەکان بڵاودەکاتەوە ، شاعیرێکی لاوە و بەم تەمەنە کورتەی توانیویەتی چەندین دەقی شیعری ناوازە و جوانمان پێشکەش بکات (لەوانە دەرد لەبەرد کەوتووە تەش لەمن ، جەستەی ژیان بە دەمی مەرگەوە ، پڕم لە هیچ ، شانەی مەرگ ، خەم لەتە دادەکەنم ، بەم دواییەش زەوی شاعیرەکان و چەند دەقێکی تر) ، ئیمان یادەوەر تا ئیستا دوو خەڵاتی وەرگرتووە ، لە ڤیستیڤالی (شەن) بە شیعری (خەم لەتە دادەکەنم) خەڵاتی دووەمی وەرگرتووە ، لە ڤیستیڤالی (مەلای جەباری) بە شیعری (زەوی شاعیرەکان) بە هاوبەشی لەگەڵ دەقێکی تر خەڵاتی یەکەمیان وەرگرتووە . ئیمان یادەوەر بە شێوەیەکی بەرچاو ئیشی لەسەر چەمکەکانی (گومان و پرسیار و پارادۆکس) کردووە ، تا ئاستی ئەوەی سیمایەکی جوانییان بە شیعرەکانی بەخشیوە ، هاوکات وەک شاعیرێک و بوونێکی یاخیش دەردەکەوێت لەنێو دەقە شیعرییەکانی ، ئەمەش تا ئاستێکی باش جیای دەکاتەوە لە شاعیرانی هاوتەمەن و سەردەمی خۆی ، دەتوانم بڵێم بە دیدێک و فۆرمێکی جیاوازتر دەنووسێت ، شاعیرانەتر مامەڵە لەگەڵ زمان دەکات ، قووڵتر مەبەستەکانی دەردەبڕێت ، مەبەستمە ئەوە بڵێم ئەو شاعیرەمان بە سەرەتایەکی جوان دەستی پێکردووە توانایەکی شاراوەی شیعری نایابی تیا دەبیندرێت . هەوڵدەدەین لەم لێکۆڵینەوەمان خوێندنەوە بە چەند شیعرێکی بکەین .

_ شیعری (دەرد لەبەرد کەوتووە تەش لە من)

گەر لەم تایتڵە بڕوانین ، دەستەواژە و دەربڕینێکی شیعری نایاب و جوان دەبینین ، شاعیر زیرەکانە دوو وێنەی نەخشاندووە ، وێنەیەک (کەوتنی ئەو لەخۆی) ، وێنەیەکیتر (کەوتنی دەرد لەبەرد) ، بە مەبەستیش جێگۆڕکێی بە شوێنی وێنەکان کردووە ، بەمانایەک وێنەی دووەمی بە ئەوە نەخشاندووە تا ناوەڕۆک و قووڵایی هێماکانی وێنەی یەکەم پێشان بدات ، مەبەستییەتی بڵێت / کەوتن و جیابوونەوەی تە

لەمن وەک دەرد و ئازارەکانی بەرد وایە یان وەک کەوتنی دەرد لەبەرد وایە ، واتە کەوتنی تۆ لەمن هێندە ئازارێکی بەسۆیە بەردیش دێنێتە قسە و ئەسەف و غەمگینە بەم ، لەتاو ئەم کەوتنەی تۆ دەرد و ئازاری لێدەکەوێت ، دیمەنێکی شیعری جوان دەربڕینێکی شیعری و ماناو مەبەستێکی قووڵ . ئیدی ئەم ئازار و وێنە شیعرییە پڕ لە ئیستاتیکایە دەروازەیەکە بۆ چوونە نێو دەقە شیعرییەکە ، لە سەرەتای دەقەکە دەڵێت :

گریانێک بە گەروومەوە لکاوە
نازانم لە دەمەوە سەردەکەوێت بۆ سەرم
یاخود لە سەرمەوە دەیەوێت بگاتە دەم
قوڕگی گرتووم دەمەوێت بڵێم من کێم .. ناتوانم
دەنگم لە ئەشکەوتی سەرمدا دەنگ دەداتەوە
لەسەر ئەم دیواری ونبوونە دەنووسم بمدۆزەرەوە
بەڵام ئەوەی ونی کردم نایخوێنێتەوە ...!

کەوتنی ئەو لە خۆی ، ئازارێکی هێندە قووڵ بوو پڕی کردووە لە نیگەرانی و گومان ، هەموو شتێکی بیر بردۆتەوە تەنانەت ناوی خۆیی و شوناسی خۆیشی ، (دەمەوێت بڵێم من کێم ، بەڵام ناتوانم !) ، چونکە هێندە نیگەران و نائومێدە هەموو شتێکی بیرچۆتەوە تەنانەت ، ئەو گومانەی بە گەرووی لکاوە نازانێ لە دەمییەوە سەردەکەوێت بۆ سەری یان لە سەریەوە دەگاتە دەمی ؟ ، هاوکات قوڕگی گرتووە و ناتوانێت هیچ بڵێت ، لەلایەکیترەوە دەنگی لە ئەشکەوتی سەری دەنگدەداتەوە ، سەدای دەنگ دانەوەکە وەک ئەوە وایە سەری لەنێو گێژاوی دەنگدانەوە وەک گێژەن لوول دەخوات ، لەناو نائومێدی و ئەم ونبوونە دەنووسێت / بمدۆزەرەوە ! بەڵام حەیف .. ئەوکەسەی لەو بەربەتەوە ، ئەوەی ئەمی ونکردووە نایخوێنێتەوە ! شاعیر وردە وردە و قووڵتر ئەم نیگەرانی و ئازارەکانی کەوتنی ئەو لە خۆی پیشان دەدات و لە دیمەنی دوای ئەوە دەڵێت :

وشەکان لەسەر زارم بوونە بەرد
ئەم دیواری وشانە تا عەرش بەرز بوونەتەوە
نە ئەجەل دەیڕوخێنێت و نە هاودەمێک دەیکات بە کۆشک
دەنگێک بە پەردەی گوێیەکانمەوە نووساوە
با دونیا بیبیستێت من نایبیستم
ئەوەی بانگم دەکات با دەمی بنێرێت نەک دەنگی !

لە پشتی ئەم دیمەنە شیعرییەش گومانێکی گەورە هەست پێدەکرێت ، گومان لەوە دەکات ئەو کەسەی خۆشیویستووە ئاگاداری چیڕۆکی شەونخونی و بێداری و خەم و ئازاری ئەو بێت ، گومان دەکات چیڕۆکی ئەم عەشقەی ئەو بووبێتن بە بەشێک لە خەیاڵ و خەمەکانی ئەو ،

وشەکانی ئەم عەشقەی ئەم باوەشیان بۆ ناکاتەوە و لە دەفتەری یادەوەری خۆی نایان نووسێتەوە ، بۆیە وشەکانی بستیک لێی دوورناکەونەوە هەر لەسەر زاری خۆی دەمێننەوە و دەبن بە بەرد ، دەبن بە بەرد و دیوارێک دروست دەکەن ، دیوارەکەش تا عەرش بەرز دەبێتەوە ، ئیتر ئەمیش نائومێدانە هەر دەبێ سەیری دیوارەکە و بوون بە بەردی وشەکانی بکات و ئەو خەمەش سەراپا جەستە و مێشکی داگیرکردووە ، کە نە ئەجەل دەیکوژێت و نە کەسیش دیوار و بەردی وشەکانی دەکا بە کۆشک ! دەنگێکیش بە پەردەی گوێیەکانی نووساوە ، ئەو بە گومانە لەوەی ئەو دەنگە هی ئەو بێت بۆیە گومانەکەی بەوە دەردەخات و دەڵێت : دونیا دەیبیستێت بەڵام من نایبیستم ، بە ئەسەفەوە دەڵێت : ئەوەی بانگم دەکات با دڵی بنێرێت نەک دەنگی ! ، ڕەنگە ئەو دەنگە تەنها گومانێک بێت و هیچیتر ، شاعیر لەنێو قووڵاییەکاندا زێتر بەنێو ململانێو کەوتنی ئەو لەخۆی دەچیتە خوارەوە و دەڵێت :

سێبەرێک هات و جێی هێشتم
ڕەنگی خوێنم تاریک بووە
بەو چەکوشەی دووری پیای کێشام
لە سەرمدا جگە لە دەنگدانەوەی دەنگی برینەکانم
هیچیتر نابیستم !

دیمەنێکی شیعری جوان و گومانێکی قووڵ .. لە دیمەنی پێشوو نیگەران و بە گومانە لەوەی وشەکانی بگەن بە ئەو و ببن بە بەشێک لە بیرەوەرییەکانی ئەو ، یان گومان لەو دەنگە دوورانە کە دەگاتە گوێی ئەو نایبیستێت ،، لێرە گومانەکانی تۆختر دەردەخات نیگەرانیەکانی قووڵتر دەبنەوە بەوەی (ڕەنگە ئەوکەسە هەربوونی نەبێت ! یان کەسێکی خەیاڵی و وەهمی بێت ،، بە سێبەر وێنەی دەکات ، سێبەریش وێنەی خەیاڵی کەسەکانە دەکرێت وەهمێکی گەورە بێت ، دەڵێت : سێبەرێک هات و جێێ هێشتم ،، ئەم جێهێشتنە هێندە کاری□□کردووە ڕەنگی خوێنی تاریک کردووە ، لە سوورەوە گۆڕاوە بۆ ڕەش ، ئەوەش هێمایە بۆ ئازار و خەمێکی قووڵ ، کە وەک چەکوشێک بەر سەری کەوتووە ئێستا لەتاو ئەم خەم و ئازارە لەنێو سەر و مێشک و خەیاڵیا جگە لە دەنگدانەوەی دەنگی برینەکانی هیچیتر نابیستێت ..! ئیتر لەنێو ئەم گومان و نائومێدی و خەم و نیگەرانیانە دێت شاعیرانە پرسیارێک د□و□ژ□نێت ، دەیەوێت لە پشتی ئەو پرسیارەوە خەمە گەورەکانی کەوتنی ئەو لە خۆی وێنا بکات و دەڵێت :

دەزانی خەمی چیمە ئەی دۆست ؟
بمرم و مردووشۆریش نەیبینێت
ئەو خۆشەویستییەی وەک خۆرێکی زەرد

لە ڕوخساری ماتما هەڵهات
بۆ دواجار لەگەڵ خۆما ئاوا بێت !
کاتێک پرسیارەکە دەکات و دەڵیت ئەی دۆست ، دەکرێت ئەو دۆستە هەرکەسێک بێت ، ئەوی وەهمی بێت ، ئەوی خوێنەر ، هەرکەسێک ، کەسەکە شوناس و بوونی نادیارە ، شاعیر دەیەوێ لە پشتی پرسیارەکەی ئەو خەمە قووڵە پێشان بدات کەوا ،، ئەو خۆشەویستییەی وەک خۆرێکی زەرد لە نێو ڕوخسار و چاوەکانی هەڵهات ، ئاوابێت و نەک هەموو خەڵک بەڵکو مردووشۆریش نەیبینێت ! دوای ئەوە بە هەمان هەناسەوە بەردەوام دەبێت و دەڵێت :

شیعرێک لە سکمایە لەخۆم باڵاتر
دەڵێی من منداڵی ئەوم و ئەویش منداڵی جیهان
دەزانم لە دایک ببێت من لە هەناویدا دەدۆزنەوە
دەبی ئەم هەموو برینە بەچی دابخەم ؟
پەنا بۆ کراسی کام گۆرانی ببەم ؟
بیکەم بە بەر ئازارەکانمەوە
خەمەکان منیان لەخۆ هەڵکێشاوە …!

خۆی ئەگەر لە ڕووی تەکنیکی و زمانەوانی سەیری بکەین ، وا دەزانین ناڕێکییەک یان هەڵەیەکی تەکنیکی و زمانەوانی هەیە ، چونکە شوێنی لە دایکبوونی شیعر مێشک و ڕووبەری خەیاڵە نەک سک .. بەڵام شاعیر وەک کچێک یان ئافرەتێک ، هەستی مێیینەی خۆی و کردەی مناڵبوون وێنا دەکات ، شیعر هێندە لێیەوە نزیکە وەک کۆرپە و جگەرگۆشەی خۆی خۆشی دەوێت و ل□□ی دەڕوانێت ،، دەربڕینی ئەم هەستە مێینەیەش دواتر قسەی زێتری لەبارەوە دەکەین ، ئیدی کۆرپەیەکی شیعری لە سک و منداڵدانییەتی ، دەڵێی من منداڵی ئەوم و ئەویش منداڵی جیهان ،، لێرە دەیەوێت لە پشتی ئەم دەربڕینەوە باسی گەورەیی و بەرینی رووبەری شیعرمان بۆ بکات ، وەک ئەوەی ئێمە لە نووسینەکانمان هەمیشە تاکیدیمان لەوە کردۆتەوە کە شیعر بوونێکی گەردوونی هەیە ، ئەویش دەیەوێت مەبەستێکی لەو شێوە بە تەعبیر و دەستەواژەکانی خۆی دەرب□□ت ، دەیەوێت پێمان بڵێت ،، لەگەڵ ئەوەی ئەو شیعرە لەنێو سکی مندایە ، بەڵام هێندە دڵ میهرەبان و گەورەیە ڕێگە دەدات من لەنێو ئەودا قسەکانم و خەم و ئازار و نیگەرانیی□کانم دەربڕم و وەک ئەوەی من منداڵی ئەو بم و ئەویش منداڵی هەموو جیهان ، کە مەبەستی ئەو ڕووبەرە گەردوونییەی شیعرە . دوایش دەوێت ئەم بوونە گەردوونیە وەکو شاعیرێک بکات بە شوناسی خۆی و دەڵێت ، دەزانم گەر لەدایک بێت و من لە هەناویدا دەدۆزنەوە ! ، خۆی منداڵ بە دایک و باوکی دەناسرێتەوە ، کاتێک پێچەوانەکەی ڕاست دەبێت ئەوکاتە منداڵەکە داهێنانێکی گەورە بکات یان لەشوێنێکی بەرز و بڵند و

دیار بێت ، ئە ئەویش دەڵێت ، ئەو منداڵەی لە سکمایە و لە خەم باڵاتر ، وەک ئەوەی من منداڵی ئەو بم و ئەویش منداڵی جیهان ، مادەم وەک منداڵی جیهان وایە کەواتە شوناسی ئەو منداڵە کە شیعرە لە ئاستێکی بەرز و وەک بوونێکی گەردوونی وایە . ئیتر دەیەوێت ئەو بوونە گەردوونە بکات بە شوناسی خۆی بەوەی کە دەڵێت ، من لە هەناویدا دەدۆزنەوە ،، ئە بێگومان نیشتیمانی شاعیر هەناو و ماڵی شیعرە . دوای ئەوە دوو پرسیاری یەکبەدوای یەک دەکات و دەڵێت : دەمی ئەو هەموو برینە بە چی دابخەم ؟ پەنا بە کراسی کام گۆرانی ببەم ؟ ئەمە گوتمان هەموو پرسیارێکی گەورە گومانێکی گەورەی لە پشتە ، ئەوەتا لە پشتی ئەو پرسیارانە گەورەترین گومان و خەم و نائومێدی دەبینین .. ئاخر دەشداماوە ! نازانێت دەمی ئەم هەموو برینانەی بەچی دابخات و بێدەنگیان کات ، یان پەنا بە کراسی کام گۆرانی بەرێت ؟ لێرە مۆسیقا و گۆرانی وەک هێما و هۆکارێک بە ئارامکردنەوەی ناخ و دەروون بەڵام ئەو خەمەکانی هەندە گەورەن نازانێت کام میلۆدی و گۆرانی ئارامی دەکاتەوە ، چونکە خەمەکانی هەندە گەورە و بەسەن ، ئەو هیچی بە ناکرێت چونکە خەمەکان ئەویان لەخۆ هەڵکێشاوە ، واتە هیچ کراسێک ئەو ئارام ناکاتەوە چونکە خۆی بووە بە کراسی خەمەکانی ! شاعیر لە دیماهی شیعرەکەی لەناو هەمان گومان دەمێنیتەوە بەڵکو قووڵتر تەعبیری لێدەکات و دەڵێت :

دەزانم پێش پیر بوون
لەچی هەزار و یەک خەیاڵت
وەک مشار پێستی ناوەوەم دەبڕێت
بەرلەوەی بمرم .. نا من نامرم
بیرکردنەوە لە تۆ دەمکوژێت
بەڵام ڕوون نییە من دەدۆڕێم
کە ناڵێت ڕۆژێک ، ئێوارانێک
گۆرانی فیشەکێک
شین بە شایی هەموو خەیاڵەکانت ناگۆڕێت ؟!

لە سەرەتای ئەم کۆپلەیە کە کۆتایی شیعرەکەیەتی ، بە دەربڕین و جوانیەکی شاعیرانە باس لە ئازارەکانی کەوتنی ئەو دەکات لە خۆیدا و دەڵێت : دەزانم پێش پیربوون ، لەچی هەزار و یەک خەیاڵت ، وەک مشار پێستی ناوەوەم دەبڕێت ، دیمەنێک و دەربڕینێکی شیعری جوان ، هەندە بەنێو خەمەکانی ڕۆچووە وەک ئەوەی بەدەم ئازارەکانی وەڵێنە بکات و دەیەوێت شتێک لە جۆشنی نهێنییەک یان وەسیەتێک بکات و دەڵێت : ئەگەر مردم بەڵام لەم چرکە ساتە بە ئاگا دێتەوە و نهێنیەکە یان قسەکە تەواو ناکات و وەک هاوارێک دەڵێت : نا من نامرم .. بیرکردنەوە لەتۆ دەمکوژێت ،، واتە ئەو یەقینە لەوەی بە

مردنی خۆیی و مردنێکی ئاسایی نامریت بەڵکو بیرکردنەوە لەو یان جیابوونەوە و کەوتنی ئەو لە خۆیدا دەیکوژێت ! دواتر ئەم شەوە مردنە لە وێنەیەکی گوماناوی پێشان دەدات و دەڵێت ؟ کێ ناڵێت ؟! ڕۆژێک ئێوارانێک ، گۆرانی فیشەکێک ، شین بۆ شایی هەموو خەیاڵەکانت ناگۆڕێت ؟! ئیتر ئەم دیمەنەی دوایی کە هەم هەڵگری پرسیارێکی گەورە و گومانێکی گەورەیە لە هەمانکات ، لە پشتی ئەم پرسیار و گومانەش دیمەنێکی تراژیدی وێنا کردووە ، کە ئەگەری ئەوە هەیە ڕۆژێک ئێوارەیەک بە فیشەکێک کۆتایی بە ژیانی خۆی بهێنێت و گۆرانی لەبرێ مەبەستی لە دەنگی فیشەکەکەیە بگات بەگوێی ئەو ، ئیدی شایی و هەستە خۆشییەکانی لێبکات بە شین .. لە هەمانکات لەنێو هەناوی ئەم دیمەنە تراژیدییە پارادۆکسێکی ناوازەی لەنێوان دوالیزمی هاودژی (شین و شایی) داهێناوە ، گونجان و ئاوێتەبوونیان لە یەک ڕستە و دەستەواژەی شیعری بە داهێنان و بەرجەستەکردنی ڕووبەرێکی گەورە لە جوانی .

_ شیعری (شانەی مەرگ)

هەروەک ئیمان یادەوەر خۆی دەڵێت ، لە ساڵی ٢٠١٩ ەوە شیعر بڵاودەکاتەوە ، واتە نزیکەی پێنج ساڵێک دەبێت هەوڵەکانی لەم ڕووبەرە چڕبوونەتەوە ، وە یەکەمین شیعریش ئەم شیعرەی سەرەوە بووە بە ناوی (شانەی مەرگ) کە بە ئازار و موعانەتەکانی خۆیی و تەواوی کچان و ژنان نووسیویەتی ، وە لەم دواییەش لە گەڤارێکی ئەلیکترۆنی بە ناوی (ئایندەسازی) بڵاویکردۆتەوە هاوکات لە ئەکاونتەکەی خۆیشی لە (فەیسبووک) ، سەرەتا شیعرەکە بەوە دەست پێدەکات و دەڵێت :

من ماڵی خاتوونێک دەزانم
لەوبەر کۆڵانەکەوە ئازارەکانیت پێدەگات
ڕۆژانە لای بەقاڵەکە
بە کیلۆ خەم دەکڕێ و دەیخوات
ئەو بە فرمێسک ، فەرش و قاپەکان دەشوات
بە پەڕۆی خەزگە خەونەکانی
گەردوو تۆزی شووشەی پەنجەرەکە لا دەبات
بە کڵپەی ئاگری ناخی خواردن لێدەنێت
کەلوپەلی نێو کەوەنتەرەکەشی ماتن
کە ڕۆژانە .. گوێیان لە ئاهوو داخی دەبێت
دیوارەکان نەفرەت لە خۆیان دەکەن
کە دەبینن
وەستاون لە جێی خۆیان هیچیان بۆ ناکرێت ..!

بەر لەوەی باس لە ناوەڕۆک و مەبەست و زمان و دەستەواژە شیعریەکانی ئەم دەقە بکەین ، بە پێویستی دەزانم بە وە بیرهێنانەوەی خوێنەر باسی بابەتێکی گرینگ بکەم ئەویش ، بابەتی (شیعر و گێندەر .. ڕەگەز) واتە پەیوەندی شیعر و ڕەگەز یان (ئەدەبی ژنانە و ئەدەبی پیاوانە) ، ئەمە لە زۆر شوێن لە نیو کتێب و وتار و دیمانەکانمان ، ئەم پۆلینکردنەی شیعرمان بە ناوی شیعری ژنانە و شیعری پیاوانە ، یان پۆلینکردنی شیعر لەژێر هەر کاریگەریەکیتر بێت بۆ نموونە (ئەدەبی کرێکاری) یان (ئەدەبی نەتەوەیی) یان (ئەدەبی ئیسلامی) هەتادوایی ، هەموو ئەم پۆلین کردنانەمان ڕەت کردۆتەوە ، بە هۆکاری کە ئەدەب و شیعر بوونێکی گەردوونییان هەیە و هاوتەریبن لەگەڵ ژیان و بەها مرۆیی و مرۆڤایەتیدا ، ناتوانین بەهیچ هۆکارێکی رەگەزی یان ئایینی یان ئایدیۆلۆژی ، ڕووبەرە گەردوونیەکەی بچووک بکەینەوە و چوارچێوەو بازنەیەکی بۆ دەوردا بکێشین . بۆ نموونە شاعیرێکی ئافرەت وەک دەنگێکی مێ دەتوانێت هەست و خەون و خەمەکان و خۆزگەکانی خۆی بە زمانی شیعری بەرجەستە بکات بەبێ ئەوەی بڵێین ژنە شاعیر یان ئەدەبی ژنانە بۆ شاعیرێکی پیاویش بە هەمانشێوە ، ئەوەتا ئەم شیعرەی خاتوو ئیمان نموونەیەکی زیندووە بۆ ئەو قسەو بیرکردنەوانەی ئەمە ، کە بە زمانێکی شیعری نایاب و پڕ چێژ و ئیستاتیکا ، خەمە کچانەیەکان و مێینەیی خۆی دەربڕیوە ، مامەڵەی لەگەڵ خەم و خەون و خۆزگە سەربڕاوەکانی خاتوونێک کردووە ، کە لە چوار چێوەی چواردیواردا ڕۆژانە ئازار و خەمەکانی خۆی دەنووسێتەوە ، مامەڵە لەگەڵ کەلوپەلەکانی چێشتخانە و کارەکانی چێشت لێنان و پاککردنەوە و حاجات شۆردن و ئەوکارە ڕۆژانەییانەی کە لە کۆمەڵگە دواکەوتووەکان تەنها بەکاری ئافرەت داندراون و ناوبراون ، بە زمانێکی چەند شاعیرانە و بە ئیستاتیکایەکی چەند نایاب دەڵێت : بە پەڕەی خۆزگە و خەونەکانی گەردوو تەزی شووشەی پەنجەرەکە لادەبات ، یان بە کڵپەی ئاگری ناخی خواردن لێدەنێت ..! بەڕاستی جوانکاری و داهێنانی گەورە لە پشتی ئەم دەستەواژە و ڕستە شیعرییانە دەبیندرێن ، خەم و هەستێکی ژنانە ، بەکارهێنانی وشەکان لەشوێنی گونجاو و واتادار ، ئیدی گەر بەم شیعرە بڵێین شیعری ژنانە ،، ئایا بچووک کردنەوەی ڕووبەری شیعر نییە ؟ ئایا دابڕانی شیعر نییە لە ڕووبەرە گەردوونیەکەی ؟ ئیدی لە کۆتایی ئەم کۆپلەیە خەمەکان و نائومێدیەکان قووڵتر پێشان دەدات بەوەی : دیوارەکان نەفرەت لە خۆیان دەکەن کە تەنها سەیرکەرن و هیچیتر ، واتە بەهۆی ئەم ستەم و چەوسانەوەیەی سەر ژنان و ئەم ناهەقی و نابەرابەریە دیوارەکانیش خەمبار و نائومێدن ..! هەر لە درێژەی گێڕانەوەی ئەم

چیرۆکەکە تراژیدییە لە شوێنێکی تر دەڵێت :
تەنیایی بە تاڵەکانی پرچیا هەڵواسیوە و
بەتاقەتی دەهێنێتەوە
گوڵستانێک لە چاوەکانیەتی و بە سەدەیەک بەهار

دیارە ئەم خاتوونە هەر پارچەیەک لە جەستەی یان هەر ئەندامێک لە لەشی هێما و دەربڕی خەمێکی گەورەن ، خودی ئەم خاتوونەش هێمایە بۆ ژن یان جنسی مێینە ، ئەوەتا تەنیایی بە تاڵەکانی قژی هەڵواسیوە و چاوکانیشی گوڵستانێکن بە سەدەیەک بەهارەوە ، لێرەدا پارادۆکسێکی ناوازەی لەنێوان دوو چەمکی هاودژ و داهێناوە ، دوو چەمکی ناتەبای پێکەوە لکاندووە لە وێنەیەکی شیعری جوان بە مەبەستێکی تایبەت ،، گوڵستان و بەهار ، نائومێدی و ئومێد ، مردن و لەدایکبوونەوە ! .. گوڵستانێک لە چاوەکانیەتی و بە سەدەیەک بەهار ! دەربڕینێک و ڕستە و دەستەواژەیەکی شیعری جوان پڕ هارمانیا و پڕ مانا و مەبەستی گەورە . شاعیر بە هەستێکی مرۆییانە خەمەکان بە ڕەهەندی جیاواز لە ئاستێکی بەرین باس دەکات لە دەرگای زۆرێک لە خەمەکان دەدات بە هەوراز و نشێوەکان دەڕوات تا لە کۆتایی دەقەکە دەڵێت :

هەرخەی شانۆکار و سیناریست و دەرهێنەر
ڕێی بوون و نەبوون دەگۆڕێت
ئومێدێک لە پشتی ڕەشی چاوەکانیەوە پرشنگ دەدات
بەو هیوایەی ڕۆژێک لە جێی خۆر
ژیان هەڵبێت ..!

لە دیماهی ئەو شیعرە ، ڕێی ئافرەت و جنسی مێینەمان لەنێو ژیان و گەردوون بۆ ڕەسم دەکات ، کە ئافرەت سەرچاوەی ژیان و بوونە ! هەر خۆی خوڵقێنەر و بکەر و بزوێنەری ژیانە ،، نەک هەر ژیان بەڵکو مردنیـــش ، واتە (بــــوون و نەبــــوون) هەرخەی هەمــــوو شتێکە بە مردنیشەوە ، لێرەش پارادۆکسێکی نایاب لە نێوان بوون نەبوون یان مردن و ژیان وێنا کراوە ، کۆتاییەکەش بە ئومێدێکی گەورە کۆتایی پێدەهێنێت ، بەو هیوایەی ڕۆژێک لە جیاتی خۆت ژیان هەڵبێت ..! ئەم ئومێد و هیوایەش هێمایە بۆ بەردەوامبوونی ژیان . جوانی ئەم دەقە لەوەدایە بە هەستێکی مێینە داڕشراو و بە هەستێکی گەورەی مرۆیی نووسراوە ، بە زمانێکی شیعری و ئیشکردنێکی تەخ لەسەر پارادۆکس و چەمکە دژەکان ، خودی جەستەی دەقەکە پارادۆکسێکی گەورەی تیایە ئەویش ئەوەیە ، هەموو دەقەکە لەسەر نائومێدی ئیش دەکات بەڵام لە کۆتایی ئومێدێک و خۆزگەیەکی گەشمان دەخاتە بەردەم هیوا دەخوازی ڕۆژێک لە جیاتی خۆر ژیان هەڵبێت …!

٢٠ی ئـــابی

ماویەتی

گفتوگۆ لەگەڵ شانۆکار سلێمان گەڵاڵەی.. سازدانی- کامەران حاجی ئەلیاس

سلێمان گەڵاڵەی: شانۆی کوردی بەگشتی لە هەولێر بەتایبەتی گەلێ ئاستەنگی لەبەردەم دروست بووە
سلێمان گەڵاڵەی: شانۆی شەقام تاکەڕێگایە بۆ بەردەوام بوون و گوزارشت کردن لە ناسۆریەکانی ژیانی جەماوەر

هونەرمەندی شانۆکار و نووسەر "سلێمان گەڵاڵەی" ماوەیەکی زۆر لە بواری شانۆ و نووسین دا کار دەکات هەرچەندە سەرەتا بە شیعر هاتە نێو جیهانی ئەدەب و هونەر بەڵام لە کۆتاییدا خۆی لە نێو هونەری شانۆدا خۆی دییەوە وەکو نواندن و دەرهێنان خاوەنی چەندین کاری شانۆییە، لە هەمان کاتدا خاوەنی چەندین کتێبی چاپکراوە، بۆ زیاتر ئاگاردار بوون لە کارو چالاکییەکان لە نزیکەوە ئەم هەڤپەیڤینەمان لەگەڵی سازدا:
هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

*سەرەتا بە خوێنەرمان باس لە ژیانی هونەری خۆت بکەیت
شانۆڤان (سلێمان ئیبراهیم قادر) زیاتر بە (سلێمان گەڵاڵەی) ناسراوم،لەساڵی 1965 لەگەڕەکی سەیداوەی شاری هەولێر لەدایکبووم، خوێندنی سەرەتایی لەقوتابخانەی (بەتوش و بەرەسە) و ناوەندی لەچیمەنی کۆڵان لەسەیداوە تەواوکردووە هەر لەناوەندی دەستم کردووە بەشیعر نووسین لەچەند ڤیستیڤاڵی شیعریم بەشداری کردووەو خەڵات کراوەم بەداخەوە نووسینەکانی ئەو سەردەمیم لە وون بووە لەپەیمانگای هونەرەجوانەکانی موسڵ وەرگیرام، تا قۆناغی چوارەم لە لەموسڵ خوێند، دواترگوراسترامەوە، بۆ پەیمانگەی هونەرەجوانەکانی سلێمانی" ساڵی 1988 پەیمانگام تەواو کرد" بەشداری چەندین

شانۆگەری کردوە وەک ئەکتەرو دەرهێنان و کاری هونەری لەوانە (ئیمپراتۆر جۆنز/ دەرگا/ برایانی هۆریاس/ قەرەج/ کەرەشین/ ڕۆمیۆ جولێت/ شێتەکانی ئەم ڕۆژگارە/ بەسەر شۆستەی نەویستەوە/ بارانی ژێر خۆر)” ساڵی 1983 بۆ 1985 بوومە ئەندامی تیپی شانۆی شەماڵ لەبنکەی لاوان بەشداریم کرد لەشانۆگەری (خزم و ناسیار/ خەڵکی گوندەکەمان/ میرات/ سمایل و مامز) لەنووسین و دەرهێنانی مامۆستا (سەمیر عەبدولستار)” لەوماوەیەدا چەندین پارچە شیعرو چیڕۆکی لەگۆڤارو ڕۆژنامەکانی (هاوکاری/ بەیان/ عێراق/ کاروان/ ڕەنگین) بڵاوکردەوە، بەشداری کۆڕی شیعری کردووە لەهەولێر و سلێمانی” ساڵی 1987 بەشداری فیستیڤاڵی دهۆکی کرد بەشانۆگەری (دەنکە شقارتە) لەبەرهەمی تیپی کاروان پلەی دووەمان بەدەستهێناوە” ساڵی 1988 بوومە ئەندامی تیپی شانۆی هەڵگورد لەسلێمانی شانۆی (خۆناسەکان) ی پێشکەش کردووە” ساڵی 1993 لەڕادیۆی قوتابیان و لاوان دەرهێنەرو ب□□ژ□رو ئامادەکارو پێشکەشکاری بەرنامە بووم تاساڵی 2001 لەڕاگەیاندن بەردەوام بووە لەڕادیۆ و تەلەفزیۆنی گوڵان – هەرێم – نەورۆز – لقی دوو” دواتر گواسترامەوە بۆبەشی ڕاگەیاندن لەوەزارەتی ئەوقاف” ساڵی 1999 بەشداری لەخولی سینەما کرد کەلەلایەن سەلمان کاکەیی بەرێوە دەچوو،هەر لە خوولەکە کورتە فیلمی (لەخۆبایی) دەرهێنا. ساڵی 2007 بۆخوێندنی بەکالۆریۆس چووەتە کۆلیژی هونەرەجوانەکان” لەوێش ئەو بەرهەمە شانۆییانەی بەرهەم هێناوە (گیانی ئیلیانۆرا) (ڕۆڵەی خاک – دەرهێنان) (سواڵکەر – نواندن) (کۆتایی گەمە – نواندن)” هەر لەساڵی 2007 بەهاوبەشی ژیلوان تاهیرو سەڵاح حەسەن “گروپی شانۆڤانی کوردی”مان دامەزراند و چەند بەرهەمێکمان پێشکەشکرد وەک ئەکتەرو کاری هونەری تر بەشداری لە چەند بەرهەمێک دا کرد وەکو (وەرزی بەهار/ هەولێر نا بەزێ/ ئەوینی تەنیایی/ گۆڕەپانی دیموکراسی/ نەورۆزو بەهار/ فەرهادو ئەوینێکی تر) لە ساڵی 2010 خوێندنم تەواو کرد و بەشداری (5) ۆرگشۆپی شانۆیی لەگەڵ ڕێکخراوی ئەمریکی و (5) شانۆیی لێ بەرهەمهات کە لەهەولێرو سلێمانی و دهۆک نمایش کران (خەمەکانی ئازاد/ مەریەمانە/ پێکەنینی شادی/ چیڕۆکی کۆچبەرێک/ زەمەنی شێواو)” هەر لەساڵی 2010 کاری دەرهێنانی بۆ(دەرچوانی گەنج/ دۆزەخ/ پەرپوت/ خەونی ئەبابیلەکان) کردووە” ماوەی دوو ساڵ سەرۆکی گروپی شانۆڤانی کورد بووم” ماوەی چوار ساڵ سەرۆکی تیپی شانۆی تیشک بووم” ئەندامی سەندیکای هونەرمەندانی کوردستان”-م هەروەها خاوەنی چەندین کتێبی چاپکراوم.

*ئەوهونەرمەندانە کامەن کە کاریگەریان لەسەر تۆ هەبووە یاخود بە

کارەکانیان سەرسام بوویت؟

سلێمان گەڵاڵی

- سەرەتای هەشتاکان بینەری چەندین درامای کوردی و عەرەبی بووم کاریگەریان دروست کرد بۆ ئەوەی دونیای هونەر هەڵبژێرم و بچمە پەیمانگە بۆ ئەوەی بتوانم بەشێوەیەکی ئەکادیمی و زانستی تێکهەڵکێشی هونەر بم و ڕێی خۆم ببینم
- لە ئێستادا،ئاستی شانۆی کوردی چۆن دەبینی؟
- شانۆی کوردی لە هەولێر بەتایبەتی گەلێ ئاستەنگی لەبەردەم دروست بووە کە هونەرمەند نەتوانێ بەسەریدا زاڵ بێت. بۆیە پێویستە پاڵپشتی تەواوی بکرێت و ئاسانکاری بۆ بکرێت تا بتوانێت هەنگاوەکانی گورج بکات. هەر چەندە لە ماوەی ڕابردوودا چەندین کاری خۆبەخشی بەئەنجام گەیشت بەڵام نەبووە هۆی بوژانەوەی هونەری شانۆ. بە هۆی ئەوەی لە کاتی هەبوونی بودجە و پاڵپشتی دارایی هونەرمەندە خۆبەخشەکان پەراوێز دەخرێن کە دەبێتە هۆکاری خاوبوونەوەی هونەرمەند.
*شانۆ چۆن دەتوانێت گوزراشت لە ناسۆرییەکانی جەماوەر بکات؟

- شانۆی شەقام تاکەڕێگایە بۆ بەردەوام بوون و گوزارشت کردن لە ناسۆریەکانی ژیانی جەماوەر، چونکە تێچووی کەمە بە کەرەستەی ساکار ئەنجام دەدرێت لە هەمان کاتد چێژ بەخشە.
- بەڕێزتان لە بواری نووسین خامەتان ڕەنگینە ئەگەر بکرێت ئاماژە بە کتێبە چاپکراوەکانت بکەیت؟
- کتێبی یەکەمم بە ناوی “مەدالیای قەرەجەکی شەرمەزار” بوو کە کتێبێکی شیعرییە لە ساڵی 1997 بڵاوکرایەوە. کتێبی دووەمم

بە ناوی" دەرچوانی گەنج" بوو کە کۆمەڵێک دەقی شانۆیی لە خۆدەگرێت لە ساڵی 2010 بڵاوکرایەوە. لە سەنتەری داهێنان لە هەولێر چاپکراوە. کتێبی " پەڕاوی شانۆڤان"چەند ووتار و لێکۆڵینەوەی شانۆیی پێک هاتووە لە ساڵی 2023 لە چاپکراوەکانی ڤیستیڤاڵی شانۆیی بەڕێوەبەرایەتی شانۆی هەولێر بوو. کتێبی " دۆزەخی ئادەم" کۆمەڵێک دەقی شانۆییە لە ساڵی 2023 لەلایەن دەزگای رۆشنبیری بڵاوکردنەوەی کوردی بەغدا چاپکراوە. دوا کتێبم بەرگی یەکەمی "بیۆگرافیای زانایانی ئایینی" لە ساڵی 2023 لەسەر ئەرکی وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی چاپ و بڵاوکرایەوە.

- بە پرۆژەی داهاتوو چیتان لە هەگبە دایە؟
- لە ئێستادا خەریکی بەرگی دووهەمی "بیۆگرافیای زانایانی ئایینی" م لە هەمان کات دا وەک کاری هونەریش داواکاریمان پێشکەش بە بەڕێوەبەرایەتی شانۆی هەولێر کردووە کە کار لەسەر دەقی شانۆیی ئادەم بکەین. کەی رەزامەندی وەرگیرا. دەست بەکارکردن دەکەین.

ئێوارانە -٤٧.. شیعری سەردار جاف

ئەم ئێوارە
تاوە بارانێ چراتۆڕی شەهلایی هەڵکردووە
فیرقەتی ئەو
گێژاوە سەرابی ونکرد
پەڕەگوڵی ناهومێدی
لە خەزانی غوربەتیما دەرخستووە
سەردەمی تراویلکەیی
ژاوەژاوی ئاوەزمە
چەمەنی سەوز
فەرشی بزە و پێکەنینی راخستووە
شەکرە شەڕێ
دەمودوو بوو
دەرگای داڵانی بێ خەمی
بسکی ئەم گەڵا سورانەی شۆڕەبییە
بە ناو بۆنی رێحانەیا دێن و دەچن
ئەو نیگای شەوەزەنگە رۆی
چیدی نابێتە خەڵات و
تاوە سۆزە بە گەردنی ئیشق دەلکێ و
سەر و قامەت بۆی ملکەچن
ئەم دڕدۆنگە
بێکۆتایە
تاو نا تاوێ شەستەبارانی بەهارە و
زەمەنێ دێ
گەرما پروکێنی هاوین
ئەم سەرمایە لە پاییزا هەڵدەکات و
بە نێو کپی و بێدەنگی شەوی دوورو درێژ
رێ دەبڕێت و
هەر خەزانە و دادەبارێ
شووشە و دڕکە
بە بن پێی غوربەتیما دێ
کەچی لێرە نیگاکانمان شێتانەیە و
دوور لە چاوین

شەو نامۆیی خۆ دەنووسم
حەرف وڕکگرتوو و یاخی
وشەکانیش دەبنە مۆتەکە و لێم دەئاڵێن
دێربەدێری رۆمنەکە
دەبێتە برین و خەرەند
لە گرێکوێرەی پیرێژنێ دەچێ کە عانەکانی خۆشبوێ
کوشتەی یەکین و حەزەکانمان وا دەناڵێن
تۆ دەزانی هەر پێکەوە گۆشکراوین
بە بێ تۆ من زۆر بێکەسم
خۆشم دەوێی خۆشەویسترین کەسم

٢٠٢٣ / ٧ /٣١

---

١٣ کۆپلەکەی ژین و دڵ.. شوان عەباس بەدری

دەستێك لە دەرگای دڵم نادات
دەمێکە تەنیایی لە خۆی مارە کردووە

لە سەر لمی کەنار دەریای ژیانم
هیچ جێ پێیەکی یادگاری بە دی ناکرێت
ڕەشەبایە و ڕەشەبا !

دەمێ ساڵە مانگە شەو
لە ئاسمانی چاوەکانم تۆراوە
ئاخۆ دەبێت ڕەنگی
مانگ ئێستا چۆن بێت ؟

ئێستا مۆمە فرمێسكاويیەكەى تەمەن
گۆچان بەدەست
بەرەو گۆرستانی كوژانەوە بەڕێوەیە و
چاوەڕێى دوو دەستی میهرەبانە
بۆ خامۆشی !

سەگە تەنیا و ناشیرینەكەى شارەكەمان
بە ئومێدی لەتێ سۆز
ئەقروسكێنێ
كەچی وەك هەمیشە
جگە لە بەردێكی دڵڕەقی پڕ لە بێداركردنەوە
كەس دەستێكی پڕ سۆزی بە سەرا ناهێنێ !
**
خەون ئەبینم دیسان ئەژیم و پێئەكەنم
كەچی ژیان خەونەكەم لێ دەكات بە مۆتەكە !
**
كە مناڵ بووین بە گاڵتەوە ئەگریاین
كەچی ئێستا …
ئاخ بۆ گریانێكی سەردەمی مناڵیمان !
**
نامەوێ خودا خاڵى كۆتایی تەمەنم دانێ
مەگەر خۆم دەستم نییە!
**
بە تەنها خوێن سەمبولی كووشتن نییە
من سەدان جار خۆمم دیوە
لەناو ئاوێنە ژەنگاويیەكەم
بە ووشەیەك كوژراوم !
**
كوا كۆتری سپی سەمبولی ئاشتییە
كۆترێكی سپی نازدارم ئەناسی
دواجار بە كێردێكی كول
دەرووني سەر بڕیم و
هەتا ئێستاش بە ئازارەوە ئەتلێمەوە و
پەلەقاژەى مەرگمە!

**
دەنگێك لانکەی ناخم ڕا ئەژەنێ
داریوشە
بە خۆی و ژێ خەمناکەکەیەوە
گوڵاوی پیت
بەسەر دڵم ئەبارێنێت !

ساتژمێری تەمەنم پێش ئەخەم
جگە لە ژیان هیچ شتێکی ترم نییە
تا لە دەستی بەم !
**
فریشتەیەکی درك بەدەست
بە جلی ڕەشەوە بەرەو ڕووم دێت و
داوای هەناسەکانم ئەکات !

پێنج بروسکە شیعر.. نوسینی هێدی گەڵاڵی

ئۆکسجین

من و تۆ
لە ئاو ئەچین
هەر یەکەو دو هایدرۆجین
من بۆ تۆ هەناسە و
تۆ بۆ من ئۆکسجین.

ماچ

ئەڵێن شەڕاب
چەند کۆن ب□ خۆشتر ئەبێ
ماچی لێویش
چەند تازە بێ تەڕتر ئەبێ

مەچەک
ترپەکانی دڵی منە
چرکەژمێری سەعاتەکەی
مەچەکی تۆ…
هەر چەند دور بم
وا هەست دەکەم
دڵم وا لە دەستی تۆ….

بۆیاخچی
بە دەستە بچوکەکانی
فلچەی بۆیاخ
دێنێ و دەبا
کە سەیری ڕوخساری دەکەم
وای دەبینم :
سەختی ژیان
ئەو دێنێ ودەبا !!!

دزی

من دز نیم
تەنیا دو شتم لێت دزیوە
ترپەکانی لێدانی دڵ و
عەتری هەناسەی سینەت!

دێمەوە.. شەماڵ بارەوانی

بەیانی

لەگەڵ دەنگی یەکەم ترپەی هەناسەی خودا،

لەگەڵ دەرکەوتنی گزنگی خۆر،

دێمەوە.

دێمەوە و

وەکوو جاران سروودی پێکەنین بۆ کجە عازەبەکانی دێ دەچڕین و
ئێوارەی شیعرمان پڕ دەکەین لە خەونی ئاشقانە.

دێمەوە و
ئامێزت دەکەم به سەرین و
ئەو تیۆرە پۆچەڵدەکەینەوە کە باس لە ئاوابوون دەکات.

دێمەوە و
لە نزیک دووڕیانی بێ ئومێدی، نەمامێک بۆ پەیمان دەڕوێنین و
لە پێدەشتی دابڕاندا کانی بیرەوەرییەکان دەژییێنینەوە.

دێمەوە و
لە هەواری جێژواندا
زیوانی ئازار لە دەفتەری چاوەڕوانی بژاردەکەین
و
خۆمان لە هەراسان خاڵی دەکەینەوە

دێمەوە و

قافیەی حوزن دەشکێنین
و
ئیتر ڕەها ڕەها دەبین.

گفتوگۆی جەمال پیرە لەگەڵ د. فەرهاد پیرباڵ

لە ئەرشیفی دەنگەکانەوە.. ٢٠٠٥

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێر□ بکەن..

jamalPira_farhadPirbal4Download

جارێکی تر گوتاری کوردبوون..
نووسینی/ عەتا قەرەداخی

[سەرەتا دەبێت بڵێم رۆڵی پارتە کوردیە پان عێراقی و پان تورکی و پان ئێرانی و پان سووریەکان و رۆڵی بەرنامەو کەسە یەکەم و بەدەسەڵاتەکانیان کە کارکردنیان لە سەنگەری کوردو لە کوردستانەوەو بە خوێنی گەنجی کوردو بە بەکارهێنانی سامانی نیشتیمانی کوردستان و بە نان و پێخەفی جوتیاری لادێکانی کوردستان و بە بەکارهێنانی خوێنی شەهیدان و بابەتی ئەنفال و کیمیاباران بە مەرامە حیزبی و کەسیەکانی خۆیان بۆ ئەندازیەی هەژموون و دەسەڵاتی داگیرکەران خزمەتی داگیرکەرانی کوردستانیان کرد بە لاوازکردنی هەستی نەتەوایەتی کوردی و بە ناوەرۆک کردنی چەمکی کوردایەتی و دروستکردنی رایەکی نزیک لە گشتی بەوەی کە کورد ناتوانێت خۆی بەڕێوەببات و شایانی دەوڵەتداری نیەو باشتروایە لە سایەی براگەورەی عەرەب و تورک و فارسدا بمێنێتەوە.
ئەم پارتانەی کورد هاوپەیمانی و ملکەچییان لە عێراق بە عەرەب شیعە بێت یان سوونە، بە فارس یان بە چەمکی ئێرانیبوون بێت واتە بە ئەو هەڵەیەی کە لە سەدەی حەوتەمی پێش زاینەوە بەناوی جەمکی هاوکەلتوری پێکهاتووە بەربەستبووە لەبەردەم جیاکردنەوەی شوناسی کوردی و و ئێرانی یان فارسیداو، لە تورکیا گوتاری تورکیایەکی دیموکرات و کەنفیدراسیۆنی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و لە سوریاش کەپی کردنی هەمان گوتار، لە پێنجا ساڵی رابردوودا گەورەترین لەدان بووە لە گوتاری کوردی و لە کوردبوون، کە ئەوەش دەرئەنجامی کاری پارتە بەناو کوردیەکان بووە. بە تایبەتی ئەوانەیان پێگەی جەماوەریان هەبووەو هەیە زۆرینەی هەرە زۆریان دەکەونە ئەم چوارچێوەیەوە، کە لەراستیدا ئەم شیوە کارکردنەیان هەقە رێگای ئەوەیان پێنەدات ئیدیعای کوردایەتی و کوردستانیبوون بکەن، چونکە بەمشێوە کارکردنەیان نەک پەرەیان بە کوردبوون نەداوە بەلکو جەمکی کوردبوون و گوتاری کوردبوونیان بە ناوەرۆک کردووەو ئینتیمای جەماوەری کوردیان بە نزمترین ئاست دابەزاندووەو تەنانەت ئیرادەی خەڵکی کوردستانیان بە ئاستێکی زۆر ترسناک هێناوەتە خوارەوە].
دەزانم ئەم دەربڕینانە تفت و تاڵک و رەنگە ئازار بە زۆرینەی پارتە کوردیەکان بگەیەنێت، بەڵام ئەو ئازارە هەرگیز لە ئاستی ئەو زیانە گەورەیەدا نیە کە ئەمانە بە دۆزی کوردو بە کوردبوونیان گەیاندووە. دڵنیاشین مێژوو رەوتی خۆی دەکات و کوردبوون دەچێتە

جەمسەری بەرامبەر داگیرکەران و هەموو ئەوانەی گەرانی بە باڵای شەخ و شەنگی داگیرکەراندا دەڕۆن، چ پارت و چ تاکە کەس ئەنجامەکەی دەبینن. هەڵبەت جەماوەری ئاسایی خەڵک بە گوناهەو ئەگەر هەڵوەستی خراپ یان دەربڕینی خراپ بەرامبەر بە کوردبوونیش دەربڕێت، ئەوە تاوانەکە لە ئەستۆی پارتە کوردییەکانە، لە ئەستۆی دەستەبژێری سیاسی و رۆشنبیری کوردە، چونکە لە لایەک ئەوانەی لە باشوور ئیدارەیان بەدەستە نەیانتوانیوە نموونەیەکی باشی ئیدارەی خۆماڵی کوردی بنیادبنێنن، لە لایەکی تریش کۆی پارتە پان داگیرکەرەکانی کوردستان واتە هەموو ئەوانەی لە بری رۆیشتن بە ئاراستەی چەقی کوردستان و رۆحی کوردبوون، جوڵەیان بەرەو بەغداو تاران و ئەنقەرەو دیمەشقەو رۆحیان پەیوەستە بە رۆحی عەرەب و تورک و فارسەوە، کوردایەتییان لە بەرچاوی جەماوەری خەڵک سووک و بێ بەهاکردووە، بۆیە لەهەموو بارێکدا جەماوەری خەڵک بە گوناهەو گوناهباری گەورەی سووککردنی کوردبوون و بێ ناوەرککردنی چەمکی نیشتیمان و نەتەوە دەکەوێتە ئەستۆی پارتە سیاسییە نانەتەوەییەکان و دەستەبژێری سیاسی و رۆشنبیری بێ ئینتیمای نەتەوەیی و نیشتیمانی] .

کەواتە:

مەبەست لە گوتاری کوردبوون چییە؟ بەڵام پێویستە سەرەتا بزانین گوتار چییە؟ مەبەست لە گوتار پێکهاتەیەک یان دەربڕینێکی زمانییە کە دەشێ نووسراو یان گوتراو-زارەکی- بێت و بە بیرو زانیاری و ماناو دەلالات بارگاوی بکرێت. گوتاری نەتەوەیی پێکهاتەیەکی زمانییە بە بیرو زانیاری و ماناو دەلالەتە نەتەوەییەکان بارگاوی دەکرێ. هەر لێرەوە گوتاری کوردی یان کوردبوون ئەو گوتارەیە بە زمانی کوردی بەرهەم دێت چی نووسراو بێت یان زارەکی، هەروەها بە بیرو زانیاری و ماناو دەلالاتی کوردی بارگاوی دەکرێت. بیری کوردیش تەنیا کاتێک شووناسی کوردبوونی بەبەها دەبەرێت کە لە گەوهەردا کوردی بێت و سەرچاوەکەی کوردی بێت و دیدو روانینی کوردانە بێت و خواست و ویست و مافەکانی کوردی لە خۆیدا کۆکردبێتەوەو هەڵگرتبێت.

ئاشکرایە خواست و ویست و مافی هەر نەتەوە یان پێکهاتەیەکی ئیتنیکی لە سادەترین پێناسەدا ئەوەیە کە ئەو پێکهاتەیە خۆی خاوەنی هەموو شتێکی خۆی بێت. واتە خۆی ئەو کەسە بێت کە بڕیاری هەموو شتێکی خۆی بدات. بۆ نەتەوەو پێکهاتە داگیرکراو و دابەشکراو و ژێردەستە و چەوساوەکانی وەکو کوردیش خواست و ویست و سادەترین ماف بڕیاردانی چارەنووسی خۆیانە، کە ئەوەش لەوەوە سەرچاوە دەگرێت ئەو پێکهاتەیە بە ئازادی و بە هیچ رێگرییەک مافی ئەوەی هەبێت کە خۆی بڕیاربدات چی دەوێت.

کاتێ باسی گوتاری کوردبوون دەکرێت، دەبێ بزانین گوتاری کوردبوون بە ئاستێک لە گوتاری کوردی جیادەکرێتەوە ئەویش لە ڕووی زیاتر جەختکردنە سەر گەوهەری گوتارەکەو ڕووانین بە هێزو وزەی ناوەوەی گوتارەکەو شێوازی ڕەنگدانەوەی ئەو گەوهەرو ماهیەتە بە ئاراستەی دەرەوە. واتە گوتاری کوردبوون جەختکردنە لەسەر بوون و ماهیەتی ئەو پێکهاتە کە ناوی کوردە، دووەمیان واتە گوتاری کوردی ئەو قەناعە نیشان دەدات کە ئەم پێکهاتە خاوەن بوون و ماهیەتە گوزارشت لە خۆی بکات بە شوناسی دیارو تایبەتی خۆیەوەو ئەوەش لە دەرەوەی گوتارەکەو کورد خۆیشی وەکو بەرهەمهێن و خاوەنی گوتارەکە دەبینرێت. بەڵام سەرئەنجام هەردوو گوتار پێکەوە کۆدەبنەوەو گوتاری نەتەوەیی کوردی پێکدەهێنن، کە بە چەندوچوون ئەم گوتاری لەوەدا پێناسە دەکرێت کە گوتارێکە بە کۆی ڕەگەزە نەتەوەییەکان و خواست و ویست و تموحە نەتەوەییەکانی کورد بارگاوی کراوە، کە ئەویش لە گەوهەردا بریتیە لەسەر بەخۆیی و درووستکردنی دەوڵەتی نەتەوەیی، چونکە کوردبوون مەبەست بوونی کوردە بە خاوەنی شوناسی خۆی، واتە شتێک نیە ناوی کوردبوون و کوردایەتی بێت بەبێ بوونی شوناسی کوردبوون. شوناسی کوردبوونیش مانای گەیشتنی کورد بە ئاستی ئامادەبوون و بەدەستهێنانی توانای خۆنمایشکردن لە بەرامبەر ئەوانی تری غەیری کورددا. کەی کورد دەتوانێت وەکو کورد خۆی لە بەرامبەر ئەوانی تردا نمایش بکات؟ بێگومان کاتێک شوناسێک هەبێت لەسەر ئاستی جیهانی ناوی شوناسی کوردی یان شوناسی کوردستانی بێت. هەر شوناسێکی لەم جۆرەش تەنیاو بەس تەنیا لە بوونی کورددا بە ئەندامی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بەدەست دێت. کەی کورد لە پێکهاتەی کۆمەڵگەی نێو دەوڵەتیدا دەبێتە خاوەنی شوناس ؟ بێگومان کاتێک ببێتە خاوەنی دەوڵەتی سەربەخۆی خۆی. بۆ نموونە ئەگەر ئێستا کوردێک لەسەر ئاستی جیهان یەکەمین زانای فیزیای ئەتۆمی بێت و خەڵکی شاری سنە بێت، ئەوا لە ناوەندی زانستی و پەیوەندی نێودەوڵەتیدا پێی دەڵێن زانایەکی فیزیکی ئێرانی. بە یەشار کەمال دەگوترێت نووسەری گەورەی تورک، بە بەهمەنی قوبادی دەگوترێت دەرهێنەری سینەمایی ئێرانی، کاتێ مەسعود محەمەد کتێبەکەی “بۆ پایەبەرز گورباشۆف” نووسی، بە بیرمەندو نووسەرێکی گەورەی عێراقی ناویان برد. واتە هەرچەن ئیسماعیل بێشکچی دەڵێت هەموو داگیرکەرانی کوردستان، کوردستانی خۆیان هەیە، بەڵام کورد کوردستانی خۆیی نیە، کورد شوناسی داگیرکەرانی کوردستانی هەیەو شوناسی کوردستانی یان کوردبوونی نیە. ئەمەش گەوهەری کێشەکەیە واتە وڵاتێک نیە کە شوناسی کوردستانی هەبێت و منی کوردیش هەڵگری ئەو شوناسە بم. تەی هاووڵاتی من کە لە فڕۆکەخانەکانی جیهان

پاسپۆرتەکەت سەیردەکەن پێت دەڵێن عێراقیت، ئێرانیت، تورکیایت، سوریایت، کەس بە تۆ نالێت کوردیت جونکە وڵاتنامەی کوردستانیت نیە. هەرگیز ئەمە نابین بە خاوەنی شووناسی کوردی یان کوردستانی تاوەکو کورد نەبێتە ئەندامێکی دانپێدانراوی نەو پێکهاتەی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی. کەواتە ئەستا پرسیار ئەمەیە: ئایا کورد دەیەوێت ببێتە خاوەنی شووناسی کوری و کوردستانی یان دەیەوێت هەڵگری شووناسی داگیرکەرانی کوردستان بێت؟

وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە زۆر بە سادەیی پەیوەندی بە ئاستی هوشیاری نەتەوەیی کوردەوە هەیەو لە دوو ئینتیمای جیاوازەوە سەرچاوە دەگرێت، کە ئەوانیش ئینتیمایە بۆ کوردستان، یان ئینتیمایە بۆ شووناسی دەوڵەتانی داگیرکەری کوردستان. بێگومان کاتێک باسی شووناسی کوردبوون دەکەین بەهیچ شێوەیەک مەبەستمان ئەوە نیە کە کوردبوونمان لە عەرەببوون بە عەرەب و تورکبوون بە تورک و فارسیبوون بە فارس پێ لە پێشتر بێت، یان پیرۆزتر بێت. نەخێر مەبەستمان ئەوەیە کوردبوون بە کورد لە ئاستی عەرەببوون بە عەرەب و تورکبوون بە تورک و فارسبوون بە فارسدا بێت، بەڵام بەبێ شۆڤێنیزمەکەی ئەوان. ئەمەش ئەو ستانداردە مرۆیی و گەردوونیەیە کە هاوشانی لە نێوان نەتەوەو ئیتنیکە جیاوازەکاندا پێکدەهێنێت و برایەتی لە نێوان نەتەوەکانیشدا بەبێ هاوشانبوونیان پێکنایەت. کەواتە کوردبوون بریتیە لەو قەناعەی کە مرۆڤی کورد تیایدا وەکو مرۆڤ و بەدەر لە هەر رق و کینەو هەستێکی تری نەتەوەیی بەرامبەر بە ئەوانی تر گوزراشت لە بوون و شووناسی خۆی دەکات.

لەبەرئەوە ئەستا بە ئاشکرا دەتوانین بڵێین گوتاری کوردبوون بریتیە لەو گوتارەی کە بارگاوی کراوە بە رەگەزو توخمەکانی بوون و ئامادەبوون و خۆسەلماندنی کورد کە ئەوەی یەکەمیان بوونی مادیانەی کوردە، واتە بوونی فیزیکیانە، دووەم و سێیەمیش دوو رەگەزن، کردار یان پراکتیک بەرهەمیان دەهێنێت و پێناسەیان دەکات، یان بە دەربڕینێکی تر بەرهەمهێنانی مادی ئامادەبوون و خۆسەلماندن پاساو دەدات و، بەبێ بوونی بەرهەمی مادی شتێک نیە ناوی ئامادەبوون و خۆسەلماندن بێت. مەبەست لە ئامادەبوون ئەوەیە کە بکەرێکی رووداو درووستکەر یان بەرهەمهێن بوونی هەبێت. بە گوێرەی کوردیش تەنیا کاتێک دەبێتە بکەر کە رووداو لەسەر شوێن کە جوگرافیاکەی خۆیەتی درووست بکات، رووداویش بە گوێرەی کورد گواستنەوەیە لەم قەناعەوە کە هێشتا نەبووەتە خاوەنی شووناسی کوردی بۆ قەناعێک کە ببێتە خاوەنی شووناسی کوردی دانپێدانراو لەلایەن ئەوانی ترەوە. ئەوەش تەنیا کاتێک دەبێت کە کەسێتی کوردی کە مەبەست کەسێتی نەتەوەیی کوردیە لەسەر نەخشەی جیهانی سیاسی و لەسەر نەخشەی پەیوەندی

نێودەوڵەتی بەجۆرێک بوون و ئامادەبوونی هەبێت کە هەم گوێ لە دەنگی بگیرێت هەم قسە بە گوێیەکانی بکرێت. ئەوەش تەنیا کاتێک دێتە دی کە کورد ببێتە خاوەنی دەوڵەتی سەربەخۆی خۆی. خۆسەلماندن و ئامادەبوونیش کە جووتەیەکی لێکجیانەکراوەن بە ئەوەی ببنە خاوەنی مانای راستەقینەی خۆیان، دەبێ کورد وەکو نەتەوە ببێتە بکەرێکی بەرهەمهێن، ئەوسا ئامادەبوون و خۆسەلماندن ماناوەردەگرن. تەنیا کاتێکیش ئامادەبوون و خۆسەلماندنی کورد لەلایەن ئەوانی ترەوە دانی پێدادەنرێت کە ئەم ببێتە ئەو بکەرە رووداو دروستکەرە کە بەشداری هەبێت لە بەرهەمهێنانی شارستانەتی مرۆڤایەتیدا. تاکو کورد نەبێتە دەوڵەت، ئەو بنەمایانەی نابێت کە دەیگەیەنێننە ئاستێک بتوانێت بەشداری کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی، یان مرۆڤایەتی بکات و لەوەشەوە هەم بوونی بپارێزرێت و لە مەترسی لەناوچوون دەربازی بێت، هەم ئەو ئامادەبوونەی بیگەیەنێتە ئاستی بەدەستهێنانی ئەو شووناسەی کە پێی دەگوترێت شووناسی کوردبوون کە ئەوەش تەنیا کاتێک دەبێت کە گوتاری نەتەوەیی کوردی بگاتە بەرزترین ئاستی و لەسەر زەمینەی واقیع جێبەجێ بکرێت، ئەویش وەکو سەرەتا ئاماژەمان بۆ کرد تەنیا کاتێک دەبێت کە کوربوون بگاتە ئاستی عەرەببوون، تورکبوون، فارسبوون ….هەموو ئەوانیتر بوون بەڵام بە دیدێکی مرۆیی رووتکراوە لە هەست و هەڵوەستی شۆڤێنیستانە. تەنیا لەو ئاستەی بووندا کورد دەبێتە خاوەنی راستەقینەی بوونی خۆی، بوونێک کە رۆحی گشتی کۆمەڵگەی کوردی تیایدا بگاتە بەرزترین ئاستی بەندبوون و لەوەوە گوزارشت لە بوونی خۆی بکات، کە ئەوە باری راستەقینەی بوونیەتی، بوون لە ئازادیدا، بوون لە دەرەوەی ترسی لەناوچوون، بوون لە دەرەوەی خۆبەستنەوەو پاشکۆیەتی بە داگیرکەرانی کوردستان، بوون لە یەکێتی و یەکبوونی نەتەوەییدا، بوون لە گوتاری نەتەوەیی کوردیدا، بوون لە دەوڵەتدا، دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان.

کوردە بەرەی باشوور و کۆمێنەتی نامرۆڤانە و گاڵتەجاڕانە..

نوسینی: شەماڵ بارەوانی

-هەواڵەکان: لە ئەمریکا بەهۆی بەرزبوونەوەی پلەکانی گەرما، بیست و ئەوەندە کەسە مردن.
کورد□ بۆرە: الحمدللە.

-لە پاکستان موسوڵمانان کەنیسەکی مەسیحییەکانیان سووتاند.
“ئەک دەستیان خۆش بێت”

-ل□ بەردەم گوندی ئەڵمانی ئۆتۆمبیلێک دوو ئافرەتی شێلا.
“دەستی خۆش بێت، دوو قەحپەی کوشت”

- پیاوەک ژنەکەی خۆی کوشت.
“ولڵاهی دیارە ژنەکە بێ ئەخلاقییەکی کردییە”
-دوو باڵەخانە لە چین ڕووخان.
“بە گوونمەوە. چین هەمووی شیوعی و کافرن”
-لە هیندستان پەرستگایەکی هیندۆسەکان داڕما و حەوت هیندۆس بە هۆیەوە مردن.
“بە جەهننەم و بە دڵنیاییەوە ئەوە غەزەبی ئەلڵایه”
- لە ئیمارات مزگەوتەک داڕما و چوار موسوڵمان بەهۆیەوە مردن.
“بەداخەوە، خوای گەورە بە بەهەشتیان شاد بکات”
-لەقەتەر دوو عارەب بە حوشترێ ڕۆیشتن لۆ عەمرەی.
” ئەی بژین و جەزاکەلڵا”
- سەرۆکی بەحرێن دوو کەری بە دیاری دا بە کچێکی ئەفغانی.
“ئەی قوربانت بم، ئەوەیه سەرکردە”
-ژنەکی ئیخوانی یەمەنی دکتۆرای لە جۆرەکانی تڕدا هێنا.
“هەر بژی خاتوونی پاڵەوان”
-ک□تر□ک ل□ ف□ل□ستین جیقن□کی کرد□ س□ر ئا□ای ئیسرائیل.
“سبحان الل□ ئ□و□ نیشانی ه□زی ئ□ل□ای□ ل□ جولەکەی سەهیۆنی”
-ژن و پیاوەکان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەدەم مۆسیقاوە وەرزشی بەیانی ئەنجام دەدەن.
“هەر ئەو بێ ئەخلاقییەمابوو”
- بۆیەکەمجار کچە کوردێک لەگەڵ دەزگای ناسا کاردەکات.
“جا ئەوەچییە تا باسی بکرێت؟”
- ئەوڕۆ هەشت ساڵ بەسەر کارەساتی کوردانی ئێزدی تێپەڕد□ بێت.

"هاهاها، جا بەمن چی؟ ئینجا ئێزدی کوا کوردن؟! "

....

ئەمە مشتێکە لە خەرواری هەزارانی لەو کۆمێنتە گاڵتەجاڕە و کۆمەدی و نامرۆڤانە و داعشیانەی کە ڕۆژانە موسوڵمانی کوردی خۆبەکەمزان و بێگانەپەرست بۆ پەیجە جۆربەجۆرەکان دەینووسن.

هەر بەڕاستی دەبێ پاڵنەر و هۆکارەکە چیبێت مرۆڤ هەندە قێزەون ببێت و بەو ئەندازەیە لە ویژدان و مرۆڤبوون دابماڵدرێت و لە بری ئەوەی کارەسات و ئازاری ئەوانی تر بیگریێنێت و گڕ لە ویژدانی بەربدات و هەست و شعووری بجووڵێنێت، کەچی دێت و بەدیار ڤیدۆی گریان و فیغانی ژنێکی ئێزدی کە خانەوادەکەی لەسەر دەستی تیرۆرستە چەپەڵەکانی داعش هەمووی کۆکوژکراون، بداتە قاقا و ڕیاکتی پێکەنین دابنێت؟!

ڕێزم بۆ موسوڵمانی باش و بەڕێز و من کەس و کارم هەمووی دیندار و موسوڵمانی تابەعیت کراوە و مرۆڤدۆستن.

حەتمەن مەبەستم ئەو مەگەل و بزنەگەلە دەمشڕە و داعشبیرەی سۆشیال میدیایە.

عەشق لەقەفەسی پەراسوودا..

عارف کوردە

گەردوون...،
نەتەقیبووەوە
زەویش..،
درووست نەبووبوو
ئەوینەکەی من و تۆ
لەقەفەسەی،
پەراسووەکانی عاشقبووندا
چاویی ترووکاندو
بەتوونەیی،
خۆشەویستییەکی ئەبەدیدا

شۆ□ بووەوە..
هەنووکەش تێناگەم؟
بۆ بەهەشت یان دۆزەخ
لێ دەزانم،
نەخشەی ژیان،
لەوێوە کێشراوەو
کۆمۆنەی سەرەتاییش
لێوان□و بووە، ل□ بەرائەت
لەو سەردەمە،
گۆشتی بەراز حەرام نەبوو
چوون ئێستا..،
گۆشتی یەکتریان ناخواردو
کێردەکەی قابیل و هابیلیان
لەهەسان نەدەسوو
چونکە ئەوان،
لەمنداڵدانی هەورو و
قیژەی باوە..،
لەدایک بوون.

عارف کوردە

ئاوده ژیان.. فەرهاد کەریم

چا خواردنەوە و چوونە سەربان بە واتای بەردەوامی نایێت لە گۆڕان و لە بازدان
هەمیشە چا خواردنەوە لە گەل نەوە و ئەژدادت مەلەکردنە لە گۆمی خۆت
لە بێئاگایی ژیری جێتدێڵێ
بەردەوامی دەچێتە ناو پێخەف
ئیش لە سەر گۆمی ناوەوەی خۆتکە
بۆ کۆتر فڕاندن هەموو رۆژێ مەڕۆ سەربان
لە خەوتن وەرە دەرێ
بڕۆ ناو گوتن زمانت پەروەردەکە بۆ سپێدەت

یاریگا و گۆڕستان دوو شوێنی جیان بینین دەگۆڕن،
بۆ گریان دەچمە گۆڕستان بۆ رامان یاریگا، بەیانی جوانکە ژیان
بۆ گریان دەچمە یاریگا بۆ رامان گۆڕستان، بەیانی جوانکە مردن
لە نێوان نەوەو ئەژداد و ژیان و مردن چا دەخۆمەوە و کۆتر دەفڕێنم
دەستت پڕە لە مردن
دەستت بە تاڵ لە ژیان
لە نێوان ژیان و مردن بە تاڵی باشترە لە پڕ بوون
چایەکی سارد بخۆوەو سەیری بە تاڵی خۆتکە ئاوێنە تاریکیت دەبینێت
لە بوونت ونبوونت شاردۆتەوە
لە ونبوونت بوونت شاردۆتەوە
بە درۆ ئاوێنە نابتە ئاو
ئاو ژیانە و مردنی پێ دەشۆن و خوێنی پێ ئاو دەدەن
وێنەگرە بە شکانیش ئازار و دەمامک دەگرێ، بدوێ گوێگرێکی ئارامە ئاوێنە
سەربانت چۆڵە ئاوێنەت یاریگا
خۆت فڕێدە ئاو ژیانت بشۆ
ئاو تژییە لە ووردە میهرەبانی، رابردو و ئەمڕۆت دەشواتەوە
لە ئاوێنەش ئاو مەدە خوێن
لەو دیو شەقام قاوەیەک بخۆوە و دان بدە بە کۆتر
لە گۆمی خۆت وەرە دەرێ ئاودە ژیان

بێگوناهم.. ئەی نیشتمان.. ستار ئەحمەد

بێگوناهم لەو ماچانەی
باران رووی خاکی پڕووشان
زەمەن لەگەڵ شنەی شەماڵی هەنگاوا
پەلکی داری لەتوڵی زامی کەرتە شاخا
لەباڵای زەمین دابڕان
من ئەو کاتە ژوانیکم نەبوو
بۆ حاڵی بوون
لەخوێن و باڵای دارستان

زمانێك میوانداری بولبولێك و
لانەیەكی نەدەكردە ئەدرێسی
تەلبەندی سێوێك
لەپاڵ هەر بەردوو خاشاكێك
ناوێك نەبوو
بۆكیژێكی باڵا شەبەنگ
بۆجوانی خاكی نیشتمان
بۆیە تاوان لەمن نییە
لەگەڵ ونبوونی هەتاوو
داگیرسانی جەستەی مانگا
دەست بۆ بەرۆكی ئاو بەرم
گوناه نییە لەگەل ٙ زەردی بەیانیانا
پرچی تاریكی بتاشم
بچمە سەر شانی ئاسمان و
ئەستێرەیەك بكەمە كڵاوی سەرم
كەعومری رەهام دەوەرێ
لەكوێ بتوانم خەزان و كەسكی گەڵا یەك
لەیەكتری ئاشناكەم
ئەشك و باران
لەسووری خوێن جوێكەمەوە
ماچ و گۆنا لەنێو یەكا بتوێنمەوە
كەدەرفەتێك نەبێت بۆچڵ
خۆی لەئاورنگێ هەڵكێشێ
كەی دەتوانم بەنازی دارێك بسرەوم
نیگای گوڵێك بۆسێبەرێ رامبكێشێ
لەتوانەوەی دانەی بارانێكا
بەرەو دەروونی ئەم خاكە رۆدەچم
گڵ دەبێتە كفن و بوونم
لەوەتەی سروشت بێزارە لەوەیشوومە
تاوێك لەگەڵ بادا دەمرم
ساتێك دەبمە گەردی ژێر خۆڵ
تاوێر نەما هەڵینەگرم
چیا نەما نەیكەمە كۆڵ
نەكەس لەژانم تێدەگاو
نەدەستێك ماندوێتیم دەردەكا
هەر بەدوای گوناهەكانا دەگەڕێم
خۆم ئەو گوناهەم

لەپەراسووی گوناهەوە لەدایکبووم
من ئەو ژانەم
بەنەمانی دونیاو مرۆ کۆتاییم دێ
ئاگرێکم بەئێسك و پروسك داگیرساوم
رۆژیك تەلبەندی زیندانم
تاوێك دەمكەن بەئاگردان
جارێك ناوم دەنێن مێژوو
هەندێ جاریش دەبم بەتابلۆی نیشتمان
بێگوناهم لەوساتانەی پەروانەیەك ماچم دەكا
پەنجەكانی دەستێك
لەگەڵ گڕما دادەگیرسێن
کۆرپەی بایەك لەهەناوما وەنەوز دەدا
بەرامەی گوڵێك دەمدوێنێ
لێزمەی بارانێکی شەوان تەڕم دەكات
دەمباتە كەناری مردن
دەبمە هێڵی رەشی پەڕەو
گوڵدانی شیعری نێو كتێب
دەبم بەلانكی گوناه

ستار ئەحمەد

سیاسەت و پلانی زمان بۆ هەرێمی کوردستان.. نووسینی: سوداد ڕەسووڵ

بۆ خوێندنەوەی ئەم با بەتە كلیكی ئێر□ بكەن..

SudadRasull_ZmanDownload

“نەوەی نوێ” لە قومارێکی پێش وەخت دەڕاودا.. عوسمانی حاجی مارف

“بڕیارە کۆتایی مانگی شوباتی ساڵی داهاتوو هەڵبژاردنی خولی شەشەمی پەرلەمانی کوردستان بەڕێوە بچێت”. ئەم بڕیارە لەدۆخێکی وەها دژوارو ئاڵۆزی دۆخی سیاسی کوردستاندا دراوە، کە ناتوانرێ پێشبینی بکرێت تا چەند ئەم هەڵبژاردنە بە ئاسانی تێدەپەڕێت، هەر بۆیە جێگای پرسیارێکی جدیە!، چونکە بەگشتی پێشبینی ئەوە دەکرێت، بارگرژی زیاتری نێوانی هەردوو بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی، بواری هەلی گونجاو بۆ ئەنجامدانی ئەم هەڵبژاردنە سەخت دەخەنە پێش چاو، چونکە خۆ ئامادەکردنیان بۆ ئەنجامدان و بەڕێوەبردنی هەڵبژاردنێکی ئارام، سەرکەوتو نابینرێت، ئەگەری ئەوە هەیە جارێکی تریش دوا بخرێت.

پەیوەندی نێوان ئەو دوو بنەماڵەیە لە چوارچێوەی ئەو ئاڵوگۆڕانەی لە عێراق و ناوچەکەدا بەڕێوەیە، لە ئەگەری ئاڵوگۆڕێکی تازەو گوڕانی هاوکێشەی سیاسی و هاوسەنگی هێزەکاندا، ئایندەیەکی نارۆشن و سەختی خستۆتە بەردەم بزوتنەوەی کوردایەتی بە گشتی ودەسەڵاتی بارزانی و تاڵەبانی بە تایبەتی، بۆیە دەبینین واقعیەتی نادیاری ئەنجامی ئەو ئاڵوگۆڕانەی کاریگەری ڕاستوخۆیان لەسەر ئایندەی قەوارەی حکومەتی هەرێم و دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی هەیە، دۆخەکە لەوە دژوارتر نیشان ئەدات، تا ئەوەی بتوانن دۆخێکی ئارام بۆ هەڵبژاردن دابین بکەن.

جگە لەمەش ئەزمونی گاڵتەجاری کابینەکانی پەرلەمان و شێوازی هەڵبژاردنەکان، بەجۆرێک لە ئاستی چاوەڕوانیەکانی خەڵکدا ڕیسوا بوە، ئەوەی مسۆگەر کردووە کە ئەم جارە گەر بتوانن هەڵبژاردنێک بە هەر فروفێڵێک ئەنجام بدەن، ئاشکرایە کە کەمترین ڕێژە لە دانیشتوان بەشداری دەکەن.

بەم هەموو گاڵتە جاری و ڕیسوایی و ئابڕو چونەوە کە لە ئەزمونی سی ساڵ زیاتری دەسەڵاتی میلیشیایی هەردوو بنەماڵەدا بەرجەستە بۆتەوە، خواستی کۆتایی ئەم دەسەڵاتەی لە ناواخنی ئومێدو هیوای ڕیزێکی بەرینی دانیشتوانی کوردستاندا چاندووە، بۆ ئەم خواستەش خەڵکی لەوە حاڵی بون کە بەهیچ جۆرێک لەڕێگای هەڵبژاردن و پەرلەمانەوە کۆتایی ئەم دەسەڵاتە بەدی نایەت، بەمانایەک گەر لە

چەند دەورانێکی هەڵبژاردنەکانی پێشودا، چەند لایەنێک لە بارەی گۆڕانی دەسەڵات لە ڕێگەی پەرلەمانەوە چەواشەکاریان کردبێت و خەڵکیان بەرەو سندوقەکانی دەنگدان کێش کردبێت، ئەم دەورەیە بەهەر بانگەوازێک لە هەر لایەنێکەوە، بەهەر شێوەیەک ئەو کارە دوبارە کاتەوە، بە جیا لەوەی گەمەیەکی مناڵانە دەکات، لە هەمان کاتدا ئاشکرایە کە خۆی بەدوور دەگرێت لە خواستی خەڵک بۆ کۆتایی ئەم دەسەڵاتە، واتە بە شێوەیەکی گاڵتەجارانە هەوڵ ئەدات ئومێدێکی بی هودە لە ڕێگەی هەڵبژاردنەوە بەو خەڵکە بفرۆشێتەوە، تەنها بۆ ئومێدی ئەوەی بەڵکو چەند کورسییەکی زیاتر لە پەرلەمانی ئایندەدا بەدەست بهێنێت، ئەم ڕۆڵەش لەم دەورانەدا ئەو بانگەوازەی “جوڵانەوەی نەوەی نوێ”یە، کە داوا لە هاوڵاتیانی کوردستان دەکات کارتی دەنگدان نوێ بکەنەوە تا بتوانن بەشداری هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان بکەن. ئەمە ئەو یاری قومارەیە کە نەوەی نوێ پێش وەخت تیا دۆڕاوە، چونکە یەکەم؛ کۆتایی ئەم دەسەڵاتە گەر لە ڕێگەی ململانێ و کێشە ناوچەیی و ناوخۆییەکانەوە بە خۆی هەرەس نەهێنێ، ئەوە لە ڕێگەی خرۆشان و ڕاپەڕینی جەماوەرییەوە پەرلەمانەکەشی دەکەوێتە ژێر پێی خەڵکیەوە، دووەم؛ نەوەی نوێ بە خۆشی ئەو ئاسەو پایە سیاسی و ئمکاناتەی نیشان نەداوە کە ئەتوانێ ئەهلی دەسەڵاتی سیاسی بێت و ئەو هێزە بێت لەلایەک وەک ئەڵتەرنەتیفی دەسەڵاتی بنەماڵەی پارتی و یەکێتی دەرکەوێت، لەلایەکی ترەوە ئەو هێزەش نیە بۆ دۆڕاندنی هەمیشەی لە قوماردا، بتوانێ جێگای متمانەی پاراستنی دەسەڵاتی سەرمایە و سەرمایەداری بێت، چونکە نەوەی نوێ چۆتە ناو قومارخانەکەوە، خاوەنی قومارخانەکە نیە.

منداڵ و باخچەی ساوایان.. گێڕینی: محەمەد بەرزی

ئاشکرایە یەکەم ڕۆژی چوونی منداڵان بۆ باخچەی ساوایان ، هەمیشە دایکان و باوکان تووشی ماندوو بوون و دڵەڕاوکێ دەکەن . چونکە ئامادەکردنی منداڵی بچووک بۆ ئەو قۆناغە تازەیە کارێکی قورس و گرانە و پێویستی بە ماندوو بوونە . بێگومان هۆکارەکەشی

دگتو ب ئوی مندا لو تمندا ناتوان ل ئامادکردنی خیدا یارمتی دایک و باوکی بدات . بام دکر ئم ئامژگاریانی خوارو ، یارمتیدرکی ب سوود بن ، تا یکم ژی باخچی ساوایان ب مندا و دایک و باوکیان ب خشی و ئاسایی کتایی ب :

١ – پویستییکانی باخچ

هموو پویستیی سرکیی گرنگکان ب منداکت ئاماد بک . باشتر وای ئو پویستییان پش دستپکردنی یکم ژی باخچک ب . دوامکو ل ئامادکردنییان تا ژک پش کردنوی باخچک . چونک ئو کات درنگ و لوانی زوربی پویستییکان ل بازادا نمابن . سرباری ئمش زوربی بازا و بازرگانکان زووتر ل گای سایتکانو ، داشکاندن ب ئو پویستییان دکن ، دتوانی بم گای ب ئاسانی جری باشتر و هرزانتر ب دست بهنیت . ب گشتیش پویستیی سرکییکان بریتین ل : جلوبرگی تاز ، جانتا ، قووتوویک ب خواردن ، پرداخی ئاوخواردنو ، پنووس و تیانووس و … هتد . بگومان ئگر ئو پویستییان نگاونگ بن زر باشتر ، چونک ب پی توژینوکان ، نگی جوان و کراو ب مشک بچووککانی مندان یارمتیدرکی چاکن ، تا باشتر فربن . خ ئگر ل کاتی کینی ئو پویستییاندا ، منداکش لگ ختدا بری و گای بدیت خی هیانبژرت ، ئوا ب یکم ژی باخچ ب پرش تر دب و باشتریش ئو پویستییان دپارز .

٢- خویندنو بر ل باخچ

بر ل کردنوی باخچ ب ماوی نزیکی مانگک ژانی ٢٠ خولکک ب منداکت بخونرو . ئو کتبان بکاربن ، ک وشکان دووبار دکنو و ژماردن و ناسینوی نگکان ل خ دگرن . ئو کتبان بدزرو ، ک باسی ئو شتانی تدای و منداکت حزیان ل دکا . چیرکی ب بخونرو و پاشان پرسیاری ل بک . وای لبک قسبکات ، چونک گفتوگ پر ب تواناکانی زمان و شسازی ددات و تا زیاتری باشتر . پاشان گرانی ب ب ، پنووسی نگاونگ و کاغزی سپی بر با ب ئارزووی خی شیان بکاتو . یارمتی بد شتکانی ب پاکی بخاتو شونکانی خیان . منداکت فری بکارهنانی ئاودست و دست و دمووچاو شتن و لووت سین بک . ئمانش یارمتییان ددا ل باخچدا دانمن و ئاسوودب .

٣ – سەردانی پۆلەکەی بکە
ئەگەر زانیت منداڵەکەت بۆ چوونە باخچە نیگەرانە ، دەتوانیت پێش بەروای دەستپێکردنی دەوام ، لەگەڵ منداڵەکەدا سەردانی باخچەکە بکەن . بیبەرە پۆلەکەی خۆی . بە مامۆستاکانی بناسێنە . یارمەتی بدە بە باخچەکەدا بگەڕێ و شوێنەکانی ئاودەست و دەستشتن بزانێ و … هتد . تا هەست بە دڵنیایی زیاتر بکات . بێگومان ئەم سەردانەش تەنها منداڵەکە ئارام ناکاتەوە ، بەڵکو بینین و بارودۆخی باخچەکەش ، ئاسوودەیی بە خۆشتان دەبەخشێت . پاشان باشترە چاوت بە دادە و مامۆستاکانی بکەوێ و باسی بەرنامەی ساڵەکەیان لەگەڵدا بکەی . خۆ ئەگەر پرسیاریشت هەبوو ، بەرەو□وویان بکەیتەوە .

٤ – بەرنامەیەک دابنێ
کارێکی سەخت و گرانە منداڵ بۆ یەکەمجار ، یان دوای پشوویەکی دوور و درێژی هاوین بگەڕێتەوە بۆ باخچە و خوێندنگا . ڕەنگە منداڵەکە تەمبەڵ بووبێ . بەیانییان درەنگ لە خەو هەستێ و خۆی لە پۆشینی جل و بەرگی نوێ بە دوور بگرێ ، کەواتە پێویستە ئەو هەڵسوکەوتانە بگ□□□یت. هەر بۆیە وا چاکە بە دە دوازدە ڕۆژ پێش دەستپێکردنی باخچە و خوێندنگا ، بەرنامەیەکت بۆ منداڵەکەت دانab□ . ب□ نموونە : بەیانییان زووتر لەخەو هەڵبستێ و خۆی بشوات و نانی بەیانی بە دروستی بخوات. بەمجۆرە ڕێگایە ، لە یەکەم ڕۆژی خوێندندا پەنا بۆ هەڵسوکەوتی نەخوازراو لەگەڵ منداڵەکەتدا نابەی .

٥ – فێری هەندێک کاریی سەرەتایی بکە
هەندێک کار هەیە پێویستە هەموو منداڵێک بیزانێ . بۆ نموونە گرتنی پێنووس ، ژماردن تا دە ، پۆشینی جلوبەرگ ، خۆی خواردنەکانی بخوات. هەر بۆیە پێویستە پیش چوون بۆ باخچە و خوێندنگا و لە کاتی پشووی هاویندا ئەو کارە گرنگانەیان فێربکرێت . ئەمەش هۆکارێکە باشتر لە پۆلەکەیدا ڕابێ . پاشان پێویستە پێش ئەو قۆناغە یارمەتی منداڵ بدرێت پەرە بە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی بدات . بتوانێت هاوڕێی نوێ پەیدابکات ، فێری ئەوە بکرێت شەرم نەکات و ئەوەی دەیەوێت دەریببڕێت . چونکە لە کاتی دەوامدا چەند کاژمیرێک لە ئێوە بە دوور دەبێ . هەر بۆیە وا چاکە لە چاڵاکییەکانی پشووی هاویندا بەشدار بێ ، تا زیاتر تێکەڵ بە کەسانی تر بێ و بتوانێت هاوڕێی تازە بگرێت . پاشان بیبە بۆ شاری یاری و ماڵی خزم و هاوڕێکانت ، تا لەگەڵ منداڵی هاوتەمەنی خۆیدا یاری بکات .

٦ – چالاکی ژماردن
ژماردنی شتەکانی سەر ڕێگای باخچەکە ، چالاکییەکی زۆر چاکی سود

بەخشە . کاتێک بۆ یەکەمجار منداڵەکەت بەرەو باخچە دەبەیت ، داوا لە منداڵەکەت بکە هەموو ئەو درەختانە بژمێرێ ، کە لەسەر ڕێگای نێوان ماڵەوە و باخچەکەدا دەیانبینێ . ئەم یارییە ئاسانە و توانای ژماردن لای منداڵەکەت باشتر دەکات و بە درێژایی ڕێگاکەش سەرقاڵ دەبێ . جگە لە درەختیش ، دەکرێت ڕێژەکی تر شتێکی تر بژمێرێت ، وەک : خانوو ، دوکان ، سەگ ، ئوتومبیل و … هتد . ئەمەش کارێک دەکات بەردەوام حەزی لەو چالاکییە بێ .

٧ – گفتوگۆی لەگەڵدا بکە
هەندێ لە منداڵان بە هۆی هەستیاریانەوە ناتوانن لەگەڵ بارودۆخی تازەی باخچەدا ڕابێن . بۆیە وا باشە بەرلەوەی ببرێن بۆ باخچە قسەیان بۆ بکرێت . پێویستە باسی ئەو شتانەیان بۆ بکرێ ، کە لەناو پۆلدا ڕوودەدا و چۆن هەڵسوکەوت لەگەڵ منداڵانی تردا بکەن . تا بتوانن لە ڕووی دەروونییەوە خۆیان ئامادە بکەن و کاتێک دەچنە ناو پۆلی باخچەوە ترس و نیگەرانی و تووڕەییان کەم بێ . ئەوەی شایانی باسیشە نیشانەکانی ئامادەیی منداڵیش بۆ چوونە باخچەی ساوایان بریتین لە : بەبێ دایک و باوک هەست بە ئاسودەیی دەکات . گۆشەگیر نییە و لەگەڵ منداڵی تردا بە باشی یاری دەکات و ئارەزووی فێربوونی هەیە .

٨ – یەکەم ڕۆژی باخچەی ساوایانی خۆت
بیربکەرەوە و بە وردی بە یادەوەرییەکانتا بچۆرەوە و یەکەم ڕۆژی چوونی باخچەی ساوایانی خۆت بیربکەوێتەوە و بە منداڵەکەتی باسبکە . لە هەمان کاتدا داوا لە هاوسەرەکەت ، یان هاوڕێکانت بکە هەمان چیرۆکی خۆیان بە منداڵەکەت بگێڕنەوە . ئەم شێوازەش یارمەتی دەرێکی باشە بۆ ئارامی و هێوربوونەوەی منداڵەکەت .

٩ – پاداشت و ئامانج
پاداشت و ئامانج یەکێکە لە شێوازە چاکەکانی ڕاهێنانی منداڵان بە بابەتی نوێ . بۆ نموونە بە منداڵەکەت بڵێ : ئەگەر جانتاکەت بە جوانی کۆبکەیتەوە ، بە دڵی خۆت خواردنێکی زۆر خۆشت بۆ دەکەم . توێژینەوەکانیش ئەوەیان ئاشکرا کردووە ، کە منداڵ بە پاداشت ، باشتر ئەو ئامانجانە دەپێکێ کە بۆی دیاری دەکرێ .

١٠ – خۆبەخشی لە باخچە
ئەگەر دەربارەی ڕۆژی یەکەمی باخچەی منداڵەکەت نیگەران بووی ، چونکە یەکەمجارە لێت دووربکەوێتەوە و لەبەر چاوت نەبێ ، کە دیارە ئەمجۆرە هەستانەش دەخێکی ئاساییە . ئەوا باشترین چارەسەر ئەوەیە

خۆبەخشانە لە باخچەکەدا ، بۆ نموونە لە چێشتخانەکەی ، یان لە کتێبخانەکەیاندا بۆ ماوەیەک کاربکەیت . یان لە لیژنەکانی بۆنە و ئاهەنگەکاندا هاوکاری مامۆستاکان بکەی . بە مەش دەتوانی لە دوورەوە چاودێری منداڵەکەت بکەیت و دڵنیابی ، کە بە شێوەیەکی باش لەگەڵ پۆلە نویێ کەیدا تەبا و بێ کیشەیە .

١١- بەرنامە و ڕێنماییەکانی باخچەکە

هەموو باخچەیەکی ساوایان بەرنامە و ڕێنمایی تایبەتییان هەیە ، کە دەبێت هەموو منداڵێک و دایک و باوکێک پەیڕەوی بکەن . دەتوانیت وێنەیەکی وەربگریت و لەگەڵ منداڵەکەتدا بیخوێنیتەوە . بەم شێوەیە دەتوانی بە پێی ڕێنماییەکان ڕەفتاری چاک بکەیت و بەشێوەیەکی باشیش ئامادد□ی بکەی بۆ هەموو بۆنە و ئاهەنگەکانی باخچەکە .

لە کۆتایی ئەم باسەدا و ئەوەی زۆر گرنگیشە ، بەرلەوەی ڕۆژانە بەجێی

بهێڵیت ، بە پەرۆشەوە باوەشێکی گەرموگوڕی پێدا بکە و بە دڵیش ماچیکە .

تێبینی : ئەم بابەتە لە چەند سایتێکی ئینگلیزییەوە وەرگیراوە .

توانەوە لەدەشتی غوربەتا.. ستار ئەحمەد

تاڵ وەکو ئەو شەوانەی
مردن لەسەر گەڵای خەندەیەک
خوێنی پ□ژانە رۆحی ژانەوە
دەستەکان تێکەڵی سەمای موحیبەت و
پەنجەکانمان لەسەر دەفتەری عومر هەڵوەرین
نەوەکو پیاسەیەکی خەمگین
یەخەی سەرابەکانی یادوەریمان بژاکێنێ
چوون مەراق چۆن بەرکی خۆزگەیەک هەڵدەدڕێ
دوای جریوەی جوانی کەوتووین

ل□ نسێی سۆزێکی تروسکەدا هەڵنشتین
لانەی ترس و جادەی گومان رایدو□ژ□نین
لانکی عیتاب و رۆژگاری پڕاوپڕ لەخاڵیبوونەوە
نیگای شەوەزەنگی د□ بەخشیە ساتەکانی میهرو
دڵنەوایی مورێدێکی عیشق چاوەڕێی دەکردین
بۆرامووسانی رووناکی و
نوستن لەسەر لاسکی سۆزدا
دارێک بەری خەونێکی نەگەیاندە مەرام
هەڵوەست□ یەک…
زامەکانی ئەنگوستمانی نەدۆزی□وە
بەدەر ل□ تەنیایی خواو
تاریکی ساتەکانی مانگی ژێر هەورو
توانەوەی من تۆ لەدەشتی غوربە تا
کەسێک نەبو گوللەیەک بە ماچ بگۆڕێتەوە
چڵێـــــــــــــــــــــــــــــــک ل□ قەڵەم
مارە بکاو
چرکەیەک ل□ تەمەنی خۆی داگیرسێنێ
وەلی بەفر برینەکانی خاکی دەسڕی
گەڵا سەمای بەسەمفۆنیای عیشق دەکردو
کەناریەکانیش لەدەستی راوچیەک دەترسان
وەکو ئێمە راپێچی دەترسان
وەکو ئێمە راپێچی بێدەنگی و حوزنی بکا
پیاسەیەک قەدەری ترس و راڕایی
ئەوینێک تەمەنی ل□ پەردەی بووکێنی ناسکتر
چاوەڕێی شەوێکی قەترانی جوتبوون بوون
ساتەکان هەڵوەرین…
روژەکان بەباسکی زەمینا هەڵتووتان
نەمن توانیم…
لەئاوێتەبوونی عەشق و مەرگ جوێبمەوە
نەتۆش دەرگایەکت شکاند
ژوانێک بەرووتا دادەخا
بۆیە ژوانێک دەمگەزێ
مردنێک بەرەو کەناری سڕینەوە کێشمدەکات
لەهەورەزێی ئەندێشەو
نزای خەرەندەکاندا سوێمد□ بێتەوە
ناگەمە هیچ…
ل□ بڕواکان بەرچنەیەک لەسێوی عەدەم دەچنم

لەخوێنی گەڵای بەنەواییدا سەردە نەمەوە
سەرم لەنگەڕ دەترازێ و
لەکێشی وردەگەڵا دەبمە سەهەند
کام عومری پێشوەختە بەدوێنێم دەناسێ
ئەمڕۆم دەکاتە وەردی شەوچەرەی عەشقێکی بێئومێد
لەخەما دەنێژرێم و
لەزاری بێدەنگیا ترپەی دڵەکان دەژمێرم
دڵی گەردوون…
هێندە سزای هاوخەمی ناشتووە
لەهەورە بانی تریفەدا
گەواڵەمەرگی ئاسمانەکان دەپێچێتەوە
لەنوتفەی ئەستێرەیەک هاتمەبوون
لەسکی گەواڵەیەکدا لایلایەی پرشنگم قۆزتەوە
نە بابووە دەسرازەی شەوانی بێلانکم
نە ئاسمان خەمێکی لەدڵما سڕیەوە
بۆیە مەرگ بەعومرم ئاشنایە
بەخاکیش ئەوینم گڕدەگرێ
من خەونێک هێنامی
لەجەستەی بەردەکا بەکانی ناساندم
لەنسێی گردەکا…
داری حورمەتی لەدڵا رواندم
ئەمەستاش بەشێکم بەرزیەو
ئەوی دیم لەگەڵی سەردەی خاک دەچێ
ئەو گەڵەڵەی من و تۆی خستەوە
گەلێکی بەگڕی تاواند سووتاند
دەمێکیش بەدەمی گڵستان
خەونی زەرداری داپاچی
ئەو گەڵەڵەی…
لەخەندەی ئاسمان بێزاربووە
لەخەرقەی خاکیشا…
لەنەوای ئاوازی دەرناچی
چەن کۆیلین بەخۆزگەی رەنگاڵە..؟
چەند مەستین بەسینەی تەفرەو حەز…؟
بە ژانێک راونەکەین…؟
مردنێک بە باڵای عومرمان نەدوورین
ئازارێک سکاڵای ئەزموونمان دەنێشێ
جوودابوون بەهیچمان دەسپێرێ

ستار ئەحمەد

کلیپی گۆرانی "یاسی سپی" بۆ ئاوازدانەری و ژەنیاری تەنبووری فەرنوود ئیلهامی بڵاوکرایەوە

ئامادەکردنی: مەنسوور جیهانی

کلیپی گۆرانی "یاسی سپی" بۆ ئاوازدانەری و ژەنیاری تەنبووریی موزیکزانی کورد "فەرنوود ئیلهامی" و بە دەنگی "حەمیدڕەزا تورکاشوەند" بڵاوکرایەوە.

"یاسی سپی" (یاس سپید) گێڕانەوەیەکی هیوابەخشە لە زمانی "مەولانا" شاعیری ناوداری ئێرانی کە بە پێی مەقامی سەحەری و مۆسیقای خانقاکانی کوردستان بۆ ئاوازدانەری موزیکزانی کرماشانی "فەرنوود ئیلهامی" ساز کراوە.

"سەحەر" یا "سەحەری" لە مەقامە مێژوویەکانی زوڕنا و تەنبوورە. یەکێک لە مەقام بێژان دێرینەکان، سەبارەت بە مەقامی سەحەری بەم شێوەیە دەگێڕێتەوە: ئەم مەقامە لە ساڵانی کۆنەوە؛ پێش خۆرهەڵات و تا سپێدە بە مەبەستی ئاگادارکردنەوە و هیوابەخشین ژەندراوە و مزگێنی خۆرهەڵاتێکی دیکە بە مرۆڤ دەدات. ئەم مەقامە هێواش هێواش، چۆتە ڕیزیی مەقامەکانی تەنبوورەوە و بە پێی خۆشەویستی بۆ ئەم ئامێرە لە نێوان یارسانییەکان و دەروێشەکاندا هەست و پێگە و سۆزیی عیرفانی تایبەت بە خۆی هەیە.

خاڵی سەرنجڕاکێش لە ساز کردنی کلیپی گۆرانی "یاسی سپی" ئەوەیە کە تۆمار کردنی دیمەنەکانی ئەم بەرهەمە مۆسیقاییە بە ئامادەبوونی ژەنیارانی گرووپەکانی تەنبوور و دەفی "ساجنار" و "دوچار" لە کۆمەلەی مێژوویی نارنجستانی قەوام لە شاری شیراز ئامادە کراوە کە

هەر ئەوەش بۆخۆی وەکوو کەشووهەوای شیعر و مۆسیقای "یاسی سپی" تا سپێدە درێژەی کێشا.

ئەو هونەرمەندانەی کە لە ئامادەکردنی کلیپی "یاسی سپی" ئامادەبوون، بریتین لە:
گۆرانیبێژ: حەمیدڕەزا تورکاشوەند، ئاوازدانەر، ژەنیاری تەنبوور و سەرپەرەستی گرووپی "ساجنار": فێرنوود ئیلهامی، دابەشکردنی ئامێرە کوتراوەکان: عەلیڕەزا نەسیری فەرد، شاعیر: مەولانای ڕوومی، وێنەگران و دەرهێنەری هونەری: پووریا شائیبڕاهیمی، موحسین ڕەشیدی، مۆنتاژ: پووریا شاەئیبڕاهیمی، بەڕێوەبەری ڕاگەیاندنی گشتی: مەنسوور جیهانی، فۆتۆگڕافەر: محەمەد فەرەیدوونی، فۆتۆگڕافەر: ڕەزا ڕەجایی، بەڕێوەبەری بەرهەم: حوسێن فرووزان، دیزاینی پۆستێر: سارە فالیزی، تۆمار کردن، میکس و مەستێر: مێسباح قەمسەری، تۆمار کردنی دەف: تەوحید وەحید، بڵاو کردنی نێودەوڵەتی: زەنگ ڕێکۆرد.

ئەندامانی گرووپی موزیکی "ساجنار" بریتین لە:
سەرپەرەستی گرووپ: فێرنوود ئیلهامی و ژەنیاران: حوسێن فرووزان، ئێحسان قوربانی، بێهراد غیاسی، حوجەت دێهقان، فەردین حەیدەریان، سارا فرووغی، دیانا مورادی، حەمیدڕەزا سەیاح، ئیلهام قوربانی، بێهنام زیلووئی، نازەنین نەدیمی، مەحفووزە ئێفتخاری، سەروەناز موزەفەری، ڕەڕزا ئەژدەری، فەرهاد کەشاوەرز، عەلی دێهقانی، موجتەبا مەحموودی، نادر ئەمیری، تەناز سەمەندەر، جەلال موختاری، سەعید عەتایی، سەعید موستەعەلی زادە و بێهنام نیعمەتوڵاهی.

ئەندامانی گرووپی ژەنیارانی دەفی "دوچار" بریتین لە:
سەرپەرەستی گرووپ: عەلیڕەزا نەسیری فەرد و ژەنیاران: محەمەد ئەردشیری، مینا عەسکەری، فاتمە جەهڕومی، زەهرا شەڕەفی، فیرووزە ئاناهید، ئاڕمان عابێدی، موجتەبا دەریانەوەرد، زەینەب عەباسی، مریەم شوکووە، ساناز بەرقی، ماڕاڵ ڕەئیسیان، عەلیڕەزا ئەحمەدی، ئێلمیرا جەماڵی، ڕوکسانا مەیدان شاهی، کیمیا شیرجەنگ، گوڵروخ هونەرمەند، فاتمە زارع، زەهرا هاشمی، زەهرا مەجیدی، محەمەدڕەزا سادقی، ئایدا فزوونی، موژدە حوسێنی پوور، موحسین مەڕحموودی، حەدیس زارع، زەهرا دێهقانیان، عەسەل زارعی، فەڕشاد ئیبڕاهیمی، مەتین خوشخوو، ئێلمیرا پایدار، موعین نوورانی، ئاتنا ئەمیری موقەدەم، فەریماە کارگەریان، مەریەم ڕەحمانی، حووریە تەوانگەر، سومەیە دارسەنج، مێهرنووش فەرجام، مینا ئاشنا و ئایسا غەفاری.

لینکی دانلۆدی کلیپی گۆرانی "یاسی سپی":
https://we.tl/t-HlQQmozt4r

علی قەرەداغی نەیویست بڵێ ئەردۆغان کورد دەچەوسێنێتەوە.. گۆران هەڵەبجەیی

لەمێژە ژمارەتەلەفۆنی دکتۆر[علی قەرەداغی] م لەکنە ،زۆر جار زەنگم لێداوە بۆی ، بەڵام هەرگیز بەرسیقی نەداوەتەوە. ئیمڕۆ{١٤/٨} بە ژمارەی هاوڕێم علی سیاسی دەگەڕام،لەناکاو ناوی علی قەرەداغیم بەرچاوکەوت.
بەفرسەتم زانی هەوڵێک بدەم بەڵکو بەرسیف بداتەوە،هەرواش دەرچوو ،کەزەنگم لێدا خۆی وەڵامی دایەوە.
پاش سڵاو ئەو بەعەرەبی وەڵامی دایەوە،گووتم کوردم فەرموو بەکوردی قسەبکە. وتی فەرموو برا چیت دەوێت؟
منیش خۆم پێناساند و مەبەستی پەیوەندیەکەشم ڕوونکردەوە بۆی.
دەتوانم دەست بە قسە بکەم؟
وتی بەڵێ بەڵێ فەرموو قسەبکە.
داوام کرد کە قسەکانم پێ نەبڕێت تا کۆتایی پێدێنم ،ئەویش بەڵێنی دا.
گووتم بەر لە چەند ڕۆژێک لە سۆشیالمیدیاکاندا هەواڵێک بەرچاوم کەوت کە دەربارەی شاندێک پێم وابێت لەلایەن یەکێتی زانایانی ئیسلام بەسەرۆکایەتی بەڕێزت پێکهاتبوو ، چووبوونە لای ئەردۆغان.
وایە وایە ئەو شاندە نوێنەرایەتی هەزارەها مسوڵمانیان کرد .
ببورە ئەو ژمارەیە گرنگ نیە نەلامەوە،ئەوەی گرنگە ئەم پرسیارەمە،هیوادارم وەڵامم بدەیتەوە ،ئەویش ئەوەیە کە مەبەستی شاندەکە شەفاعەت کردن بووە بۆ [ئیخوانەکانی میسر] تا ئەردۆغان فشارەکانی لەسەریان کەمبکاتەوە بەتایبەتی لەڕووی گرتن و دەرکردن و لەسەندنەوەی [ئیقامە] و ئاستەنگیەکانی دیکەوە.
هیوادارم بەهۆی ئەو پەیوەندیە باشەی لەگەڵ ئەردۆغان هەتانە سووکە شەفاعەتێکیش بۆ نەتەوەکەت بکەیت، با دەست لە کووشتنیان هەڵبگرێت

کە ڕۆژانە بەدرۆن ئەیانکاتە ئامانج ،خۆ ئەوانیش جگەلەوەی مرۆڤن، کوردن ، مسوڵمانن.
لەبری ئەوەی وەڵامی ڕاستەوخۆی پرسیارەکەم بداتەوە باسیەکەی دوورخستەوەو بە ئەنقەست بەلاڕێدا بردی،گووتی کاتی خۆی هەوڵمداوە شەڕ ڕابگیرێت ،گوایە لەوبارەوە قسەی لەگە ئەردۆغان و پێ کاکاش کردوە،[بەشبەحاڵی خۆم بەگومانم لەو هەوڵەی].پرسیم ئەی ئەنجام چی بوو ؟وەڵامێکی ناڕوونی دایەوە ،بۆیە ناچار گووتم دڵنیام کە پێ کاکا ئامادەیە بۆ ئاشتی، بەڵام ئەوە ئەردۆغانە ئاشتی ناوێت و هەموو کورد بەدوژمنی خۆی دەزانێت.پاشان پرسیم بۆ ئێستە هەوڵنادەیت تا ئەردۆغان دەست لەچەوساندنەوەی کورد هەڵبگرێت؟
لەبری ئەم وەڵامەش بازی دا بۆ ئیبراهیم خەلیل ،گووتی من نەبوومایە ئەردۆغان ئەو دەروازەیەی دادەخست،هەوڵیشم داوە تورکیا ڕێگە بە فڕۆکەخانەی سلیمانی بدات تا گەشتەکانیان بۆ تورکیا دەست پێبکەنەوە ، بەڵام جاری هەوڵەکانم کۆتایی نەهاتوە.
لەوەڵامی مەسەلەی سنووری ئیبراهیم خەلیلدا گووتم ،ئەردۆغان هەرگیز ئەو سنورە داناخات چونک□ داهاتی ساڵانەی بۆ تورکیا چەندین ملیار دۆلارە ،جگە لەوە لەمدیویش داهاتەکەی بۆ پارتی و بنەماڵەی بارزانیە نەک بۆ خەڵک ،جا گەر داشبخرێت هیچ زیانێک بەخەڵکی بەشمەینەت ناگەیەنێت.
پرسیم تکایە بە بەڵێ یا نەخێر وەڵامم بدەرەوە کە ئایا ئەردۆغان کورد دەچەوسێنێتەوە یا نا؟نەیویست ڕاستەوخۆ بە بەڵێ یا نەخێر وەڵام بداتەوە بەڵکو دەیخواست تەموومژاوی بکات و بەجۆرێکیتر ڕوونی بکاتەوە، بۆیە ناچار بووم پێی ببڕم و دووبارەم کردەوە کە تکایە بە یا یاخود نا وەڵامم بدەرەوە،بڕێک توڕەبوو گووتی تۆ بۆت نیە ئیمتحانی من بکەیت،گوتم ئیمتحان نیە بەڵکو تەنها پرسیارە و پرسیاریش عەیبە نیە ،دەکرێ بێ ڕوونکردنەوە بە وشەیەک وەڵامم بدەیتەوە .دەرکەوت کە ناخوازێت وەڵام بداتەوە،چونکە لەهەردوو حاڵەتەکەدا لەسەری دەکەوت .
ئەو تەواو دڵنیایە کەکورد لەلایەن ئەردۆغانەوە دەچەوسێتەوە، بەڵام هەرگیز ناخوازێت بەئاشکراو ڕاشکاوانە ئەو حەقیقەتە بڵێت ،چونکە نایەوێت ئەردۆغان لەخۆی زویربکات.
گووتم ئەردۆغان تەنانەت دژی زمانی کوردیشە،بەردەوام میدیا کوردیەکان دادەخرێن خاوەنەکانیان زیندانی دەکرێن،گووتی شتی وا نیەو تا ڕادەیەک ئازادی بۆبەکارهێنانی زمانی کوردی هەیە،منیش نمونەی مامۆستایەکی کوردم بۆ هێنایەوە کەجگە لەداخستنی پۆلەکەی هەڕەشەی کووشتنیان لێکردوە ،لەئاکامدا ناچاربووە تورکیا بەجێ بهێڵێت و ئێستا لەهۆڵەندا وانەی کوردی دەڵێتەوە.نکولی لەمەش کرد

، بۆیە گووتم چی دەڵیت گەر هەواڵەکەت بۆ بنێرم کە لە ماڵپەڕەی هاوڵاتی بڵاوکراوەتەوە؟ گووتی باشە بەم بنێرە،منیش گەرماوگەرم ناردم بۆی.

ئەوەی سەیربوو بەلامەوە ئەوجۆرە ستایشە بوو لەلایەن دکتۆر علی قەرەداغییەوە ، بەوەی گوایە من لە ئاخافتنمدا زمانی زبرم بەکارنەهێناوە،وابزانم هەر ئەوەش بوو کە زوو کۆتایی بە گفتوگۆکان نەهێنا. لەوبارەوە گووتم وابزانم کەم تا زۆر موتابەعەی سۆشیال میدیای کوردی دەکەیت ،وە ئاگاداری هەڵوێست و تێڕوانینی خەڵکی کوردستانیت بەرامبەرت، کە بەهۆی پشتگیریتەوە بۆ ئەردۆغان خەڵک زۆر لێت تووڕەن ،جاگەر بەزمانی زبر دوابن ئەوە هۆکارەکەی بۆ هەڵوێستیتە بەرامبەر بە نەهامتیەکانی گەلەکەت، بۆیە هیوادارم بەخۆتا بێیتەوەو کەمێک کار بۆ نەتەوەکەت بکەیت.

دەیویست کۆتایی بە دیالۆگەکە بهێنێت ئەویش بە بەهانەی سەرقاڵی، بۆیە منیش نەمویست لەوە زیاتر کاتی بگرم و سوپاسیم کرد بۆ ئەو دەرفەتەی بەخشی پێم، بەئومێدی ئەوەی لەداهاتودا دووبارەی بکەینەوە.

ئێوارانە – ٤٦.. سەردار جاف

من و ئێوارە و ئاوابوون
لە ساتەوەختی خەزانا
سێکوچکەین و لێکدانا بەڵێین
شەپۆلی تقوسێکی دەروێشین
نوقمی گریان و فیغان بووین
دەزانم خۆر چەمایەوە
نزیک لە تراویلکەیی
هاکە کەمەتر ئاوەزانی ئاوایی
کووڵەنی رێ بە دی نەکەین
رووەو تەلان و دامەن و ناوقەد و دوند قەت نەدەچووین
خەرەندی سەخت بمخزێنە
گێژەڵوکەی ناو بەهاران بمفڕێنە
وشکەساڵی ئەم ئەوینە بمشەمزێنە
کە قەدەری رێگا وابێ

ماڵی ئیشق هەزارانجار هەر ئاوا بێ
باڵا ییەکی تارماییە
بە نێو ئەندێشەی یادما گوزەر دەکا
ئەو کراسەی بە باڵای هوخرید دوورا
شڕشڕ بووە
شەوێ شەپۆل و تەوژم
لرف□ یەک لە هەناسەی خەم
جەستە نوقمی عەوداڵییە و نادیارە
لە هەفتەی رابردوو هات و
هوخریدیش لە دوێنێوە
مۆتەکەیە و هێزی دەستی وا لە ئەوکم
یادەکانمان شەقار شەقار و ورد دەکا
زنەی ئەشکێ رێم پێدەگرێ
دابڕانە، دابرانی شەهلای یارە
جوانی رووخسار
لە گڵۆپە کزەکانی شەقام دەچێ
ستوونێ ئولفەتی ئیشقە و
چراخانی دونیایەکە تریفەی مانگ لە خەرمانەی نەمام دەچێ
گوێ لە فوارەی خوێن بگرە
برینەکانم قووڵ دەبێ
هەر بۆیە وا بیر لە ترس دەکەیەوە
بیری تەنها و غوربەتێکی شێتیمان و پەپۆکی من ناکەیەوە
بیر لە تاسەی دووری یاد و
نامە شیعرەکانی مەستی و
حەرفەکانی سەرەڕۆیی دەسبازی من
وشە لاسارەکانی ماچ
رستە بێ سەر و بەرەکانی ئەوینی هاروهاجیم ناکەیەوە
ئەدی بۆچی لەم ژیانە هەر بە بێ تۆ
وا بێکەسم
خۆشمدەوێی خۆشەویسترین کەسم

٢٩ / ٧ / ٢٠٢٣

خۆر. . پشکۆ ناکام

لە جەنگەڵی شاخا
دۆشیتانین
ئاو لە لەشمانا نەما
قەترە…قەترە
تینوێتی خۆتان پێ شکان
خوێنی جەستە
دڵۆپ. . دڵۆپ
کرا بە ڕەنگی ژووری نووستن
و
هۆڵی ک□ بونەوەکان
کرا بە سوێند
بۆ بێ دەنگ کردنی
ئەو کەسەی کە مەستە
دەمارەکانمان
یەک بە یەک
بوون بە بۆری
بوون بە وێنەی
درۆی ” مەشخەڵانێک”ی رەش هەڵگەڕاو
ڕەش وەک دوێنێ
ڕەش وەک ئەمڕۆ
ڕەش وەک سبەی

شەو و ڕۆژمان ژمارد
بۆ سپێدەی ئازادی ئینسان
سپێدە نەهات
و
هەر ئەمان ژمارد
ئێوەش فێر بوون
کەوتنە ژماردنی قاسەکان
تا خوێنی ئێمە و قاسەکان
بوون بە رۆژ ژمێری
پشتی سەرتان. .…

کە بەهار درۆی کرد
هەوری باران

رووی تێ ناکا
گوڵیش نا پشکوێ..
کە عاشق وورەی بەردا
کتێبە موقەدەسەکانی عەشق
چاوی پڕ لە فرمێسک ناکا
کە رووبار ئاوی تیا نەما
مەلە زانین
بە فریای ماسی ناگا
ئێمەش ، بمانبورن
وەسفی جەنگەڵەکەی
ناوی " خەبات" لێ نرا
پیت بە پیت
دێڕ بە دێڕ
بوو بە زووخاو
چوو بە قوڕگمانا
…بمانبورن
ئێمە و ئێوە دوو خۆری
دوو چیرۆکی جیاواز
چیرۆکی ئێمە :
گەرمایی خۆری سبەی ه□زاران
چیرۆکی ئێوە :
گەرمایی پایزە بچکۆلەی خواپیاوان
ئێوە رووەو ئاوا بوون
خۆری ئومێدی ئێمەش
سبەی… نا…
دوو سبەی
هەر هەڵ ئەکا

‚""""""""“

پشکۆ ناکام

Dece/2019

بریدا.. نەوزاد بەندی

سەد ساڵ چاوەڕوانیت دێنا ؟
ئەوەت دێنا بە کێڵگەی مینا بۆت بڕۆم ؟
ئەوەت دێنا پاسپۆرتت بۆ ساختە بکەم ؟
ئەو هەموو ساڵە ،
چاوەڕێی بانگهێشتی تۆ بووم ..بریدا ..
لە مۆڵێکی ساردی پاییز ،
بۆ گەڵای وەریو و تەرزە ..
لە مەیدانی باڕێزەدا ،
بۆ پێشانگای درەختە جل وەریوەکان ..
چاوەڕێی ئاشت بوونەوەی تۆ قەت نەبووم .. نا ..
من کوا زاری ئاشتبوونەوەم قەت زانیوە ؟
من کەی لەگەڵ تەبایدا ،
قەت چایەکم خواردۆتەوە ؟
من کە تا قیامەت ، تەنانەت
لە ئینجانە و کاریکۆتا ،
بڕنەوێکم شاردۆتەوە …
چاوەڕێی ئاشت بوونەوەی تۆ قەت نەبووم .. نا …
حەزم ئەکرد بە مەیدانێکدا گوزەر کەم ،
لەوێ سەرقاڵی کڕینی سەوزه و گوڵ بی .. یان سەرقاڵی قوماشێکی
پەمەیی بیت لای پیاوێکی فرۆشیاری نیمچە گەمژەی چاو قاوەیی ..
بریدا ..
پاڵەوانی هیچ ڕۆمانێ نەبووم و نیم ..
باڵای بەرز و قژی پڕم لە جەژنانیشا نەدیوە ..
پانتۆڵەکەم دوای چەند هەنگاوێ ، ئەچێتە ژێر هەرەسی سک و
..لەناکاو
وەکو تابلۆیەکی دالی ،
ئەبێ دووبارە بێتە خوار بە ناو قەدما …
من کە ئەچمە بەر ئاوێنە ،
ئاوێنەکە سەیرم ئەکا ..لەوێیش هەر
بۆ تۆ ئەگەڕێم ، بریدا
حەزم ئەکرد ، لە ئاپۆڕەی شەقامێکا ،
کە خەڵکەکەی هەموویان فرۆشیارن و
هەمان کات هەموویشیان کڕیار ..
لەوێ لە ڕێڕەوێکی خەمگینی

لە یادکراو ..
بتبینمەوە ، وەک ئەوەی بەرەو لای من بێی ..بە تاسە ..
تا هەمدیسان چیرۆکی بێ تۆیی به وردیی بۆ بگێڕمەوە ..
وەک ئەوەی بەو هەموو گوڕ و تینەوە ، بەرەو لای من بێی ..تا ڕێگات
بەم بچیتە ناو
هەندێ وشە و ..کوتایی هەندێ دێڕمەوە …
بریدا ..
ناوی تۆ تاوە بارانێک ، لە باشووری هۆڵنداوە ،
ئەخاتە ناو زەرفێکەوە و
بۆم ئەنێرێ ..و ناگاتە من ..
جەردەکانی کوردایەتی ،
ئەیکەنەوە ، بۆ دۆلار و نەوت ئەگەڕێــن .. جــا هەروەکــو ئەو هەمــوو
خوێنەی کە ڕشتیان ، ئەو تاوە بارانەیش ئەڕژن ..
نازانم ل□ بەرچی ئەمڕۆ ،
لە هەموو ڕۆژێکم زیاتر
تامەزرۆیی مردن ئەکەم ؟بریدا ..
لە هەموو ڕۆژێکیش زیاتر
قێزم لە دنیا دێتەوە ..
نازانم بۆچی بریدا ..
تۆیش نە تاوە باران بوویت و ..
نە ڤیزە و باڵ بۆ کیشوەرێکی بەفراویی ..
تۆیش نە داڵدە و مێرگێکی بیابان بوویت و ..
نە دوو کورسی و مێزێکی
پڕ لە خەوبینینی لاویی ..
تۆیش هەر بایعی خۆرێکی سلێمانی بووی ،
کتێبەکان ئارایشتیان بۆ کردبووی ..
تۆیش مردبووی ..
سەد ساڵ چاوەڕوانیت دێنا ؟
ئەوەت دێنا بەناو کێڵگەی میندا بڕۆم ؟
ئەوەت دێنا پاسپۆرتت بۆ ساختە بکەم ؟

ـــ نەوزاد بەندی ــــــ

چەند خاڵێک بۆ زیرەکی؟.. زانا رەزاق

یەکەم کـاتـێک دانێ بە تەنیـا بیـت تەنیـایی وا لە مـر□ق د□کـات بیربکاتەوە خەیاڵ بکا ئەمەش وا دەکات گەمە بەمێشک بکات کاتێکیش گەمە بە مێشک کرد ئەوا دەبێ مێشکت بە جوڵە بێخی.

دووەم خوێنـدنەوەی بابـەتەکـانی بیرکـاری و فیزیـا ئەو بابـەتـانەی حیسابین

سێیەم سەیرکردنی یاری تۆپی پێ و ئەو شتانەی کەوا دەکا مێشکت بجولێنی بەس مەرجێک کاتێک سەیری دەکەی هۆشت لای تۆپی پێیە کە بێت.

چوارەم بـنیش جواندن

پێنجەم گفوتوگۆ کردن لەگەڵ ڕای جیاواز کەسانی خاوەن ئەزموون بەتایبەت ئەوانەی تەمەن گەورەن و ئەزموونێکی باشیان لە ژیاندا هەیە.

خۆت هەست بەتوانای خۆت ناکەی

یەکێک لەو شتانەی مر□ق□ک هەستی پێناکات تواناکەیەتی لەو بوارەی کە هەیەتی بەهەمان شێوەش تەمەنیەتی یانی هەروەک چۆن خۆت هەست بەگەورەبوونی خۆت ناکەی ئاواش سەرەتا هەست بەتواناو هێزی خۆت ناکەی تا بەرامبەرەکانت بۆت باس دەکەن و یان پێت دەڵێن یان دەبیستی، دوای ئەوەی پێیان ووتی ئەو کات دەزانی هەست ناکەی خاوەن بیر و فکرێکی باشە تا خەڵکە پێی دەڵێن یان نووسینەکانی بەکاردەهێنن.

یان نموونەی تر وەستایەکی دیوار سەرەتا خۆی هەست ناکات کە وەستایەکی باشە تا کاری جوانی لای خەڵک نەبینرێت و خەڵک پێیی نەڵێت هەروەک چۆنیش کەسێک هەمیشە لەگەڵتە هەست بە گۆرانکاری یەکتری ناکەن یان بیشکەن زۆر دەگمەن بەڵام کەسێک ماوەیەک تۆی نەدیبیت ئەوا ئەمە شتێکی ترە.

تۆ دەتوانی بگەی بە کەسە بەتواناکان؟

کاتێک ئێمە دەڵێن ئەو کەسە بەتوانا و لێهاتووە کەسمان وەکو

ئەونین بریا لە شوێنی ئەو باین ئەوا بەڕای من پێویست دەبوو پێش ئەوەی ئەو قسەو گفتوگۆ بکەن پێویست دەبوو بڵێن چۆن وای لێهات بۆ ئەوەی ئێمەش وەکو بکەین بگەینە ئەو توانایەکە هەیەتی یان ئەو پلەو شوێنی کە هەیەتی.

ئیدی بێگومان تۆ ئەتوانی و دەتوانی بگەی ئەو ئاستە بەمەرجێک ئەو شێوازە ئەو ئامرازانە بزانی کە چۆن پێیگەیشت یانی کاتێک کەسێک بەتوانایە لەبواری نووسین داڕشتن و جوان بنوسین بێگومان ئەمە بە ڕاهێنان و پەرەپێدان گەیشتوتە ئەو ئاستە یان وەستایەک لە هەندێک بوار کە گەیشتوتە ئەو قۆناغە بێگومان قۆناغەکانی تری بڕیوەو لەسەرەتا بناغەوە دەستی پێکردووە دواتر ووردە ووردە گەیشتوتە ئەو هەروەک چۆنیش کەسێک بەتەمەن لە تۆ گەورەترە ئەوا لە پێش چاوت لە قۆناغێکی ترە بەس بەگەیشتنی کاتی دەوێت ئاواش بۆ هەر بوارێک و کەسێک بەناوبانگ و توانا تۆ دەتوانی پێی بگەی چونکە ئێمە هەموومان مرۆڤین ئەو کەسانەش کە فەیلەسوف و بیرمەندن یان هەر کەسێکی بەتوانای بوارێکن ڕۆژانێک هەروەکو ئێمە بوون گەیشتنە ئەمە ئاواش ئێمەش دەتوانین پیبان بگەین و تەنانەت واش بکەین پێش ئەوانیش بکەوین بە مەرجێک بەو ڕێگایە دا بڕۆین کە بتوانین سود لە ڕێگاکەدا وەرگرین.

نیشتیمانی سارا و پرسیاری: کێ خەلکی شاری سلێمانییە؟.. بەکر ئەحمەد

لەسەر دیواری یەکێک لە فارگۆنەکانی شەمەندەفەری بارھەڵگری” دان پاگیس” کە جووەکانی تێدا دەگوێزرایە بۆ ئاوشویتز، بە تەباشیر نووسراوە:” لێرە، لەم فارگۆنەدا، من کە ناوم ئێڤایە ، لەگەڵ هابیلی کوڕم دانیشتووین. ئەگەر کەسێک قابیلی کوڕی ئادەم، کوڕە گەورەکەم دەبینێ، تکایە پێی بڵێن کە من........”. (1). نووسینێکی بەجێماو و چارەنووسی لەیەکھەڵوەشاوەی خێزانێک.

لەسەر ڕاستە شەقامێکی شاری سلێمانی ک□ بەناو گۆڕستانی ٤٠ ساڵێک

لەمەوبەری جووەکانی شاری سلێمانیدا تێدەپەڕێ، پیرەمێردێکی جوو، لەسەر شەستەی قەراغی شەقامەکە دادەنیشێت و دەست دەکات بەناو توورەکەکەی شانیدا. بەردێک دەردەنێ و لەسەر چیمەنتەی لێوارەکە دایدەنێ. ئەو چاوەکانی دادەخات و لەبەر خۆیەوە دەڵێ:" لە ڕەقی و تەمەنی ئەبەدییەتی خۆتدا، یادی ئێمە هەڵبگرە و بۆ نەوەی داهاتووی ئەم شارە بڵێ کە ئێمەش لێرە بووین".(2)

لە دیمەنی یەکەمدا، ئەڤای دایک ئوومێد دەخوازێ کە کەسێکی دی ئەم پەیامە بە قابیلی کوڕە گەورەی بگەیەنێت کە دایک و برای بچووک ، لێرە بوون. لە فارگۆنێکی قەڵەباڵغدا بەرەو ئاوشویتز.
لە دیمەنی دووەمدا، ئێمە ڕووبەڕووی ڕووخساری باپیرە "خایم"ین کە لە دوا ڕۆژەکانی تەمەنیدا، دەتەوێ بۆ ئەو شارەی ڕۆژگارێک لە یەکێک لە گەڕەکە لەپەراویزخراوەکانی خۆیدا ، لەودیووی سنوورەکانی شیوەکەی جوولەکانەوە، خۆی و هەزارەها ئینسانی دیکەی وەک ئەو لەوێدا دەژیان. هاتۆتەوە و دەیەوێ بە ڕێبوارانی سەرشەقام بڵێ: ئێمەیش لێرە بووین.

"نیشتیمانی سارا" ئەو ڕۆمانەی کە لەناو ئەدەبیاتدا بە ژانری" سەردی سەجەلەی خێزانی" ناوزەددەکرێت. "مو یان" لە ڕۆمانی " خیمین ناو و حەوت ژیانەکەی" دا سەجەلەی چوار نەوەی دوای سەرکەوتنی شۆڕشی چین دەگێڕێتەوە و لە ڕێگەی 7 جار زیندووبونەوەوە لە گیانی ئاژەڵێکی تردا، دەبێتە شاهیدی مێژوویەکی 50 ساڵەی وڵاتێک. ڕەنگە نزیکترین کارێکیش لە ئەدەبیاتی کوردییەوە رۆمانی " بەیانییەکەی جەنین"ی سۆزان ئەبولحەوا" بێت کە لە رێگەی چارەنووسی خێزانی جوتیارێک بە ناوی "یەحیا عەبدول حەییە" کە کەسێکی سادەی گوندی "عەین حود"دە وسەرقاڵی ناشتنی داری زەیتوونە لە دێکەی خۆیدا، هەموو تراژیدیای ئەوەی ئەمڕۆ بە کێشەی فەلەستین ناودەبرێت دەخاتە ڕوو. لە کەیسی هەردوو ئەم ڕۆمانەدا، نووسەر لە هەڵبژاردنی ژیانی کەسیك یان خێزانێکدا، ڕووداوە سیاسی و مێژووییەکانی ئەو سەردەمەی کە دەکرێ مەبەستی نووسەرە، لە کەسایەتییەکانی خێزاندا بەرجەستەدەکات. ئەوەی میرانیش لەم ڕۆمانەدا دەیکات، هەڵبژاردنی بنەماڵەیەکی جووی شاری سلێمانییەو لە ڕێگەی وەچەکانی ئەم بنەماڵەیەوە، میژووی جووەکانی شارەکە و ڕووداوە مێژووییەکانی دەوروبەری کەسایەتییەکان دێتە بەر گێڕانەوە. بەڵام نەک گێڕانەوەیەکی ئاسایی. بەڵکو هەژاندنی ئەو پرسیارە هەرگیزنەکراوەی کە کۆمەڵگەی کوردی قەت لەخۆی نەکردووە: کێ بوون ئەوانەی لە گەڕەکی جوولەکاندا بوون و چییان لێهات؟

ئینسان کاتێک لە خوێندنەوەی ئەم ڕۆمانە تەواو دەبێت، دەپرسێ: بۆچی ئەم کۆمەلگایە و سیاسییەکانی، شاعیرەکانی و نووسەرەکانی ئەم بابەتەیان لە بێدەنگییەکی ئاوا کوشندەدا هێشتووەتەوە.؟ کامەیە ئەو “گا پیرەزانە”ی کە دەکرا بەسەربڕین بدرێن ئەگەر ئەم زانیارییانە پێشوو تر بدرکێنرانایە”

میران لە نیشتیمانی سارادا، لەسەر هێلێکی ئاسۆیی زەمەنەوە، لە ڕێگای خایمی گەنجەوە، لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەوە و لە ڕێگای ژمارەیەکی زۆر لە خزم و دۆست و دوژمن و کەسایەتییە سیاسی و ئەدەبییەکانی شارەوە، بە ئاماژە بە بەشێکی گرنگی رووداوە سیاسییەکانی ژیر دەسەڵاتدارێتی ئینگلیز، تابلۆیەکی خوێناوی و تراژیدیای “جووبوون” لە مەملەکەتەکدا دەخاتە بەر تیشک کە قوربانیبوونی کورد و تراژیدیا کانی ئەو، ئەو غاڵەڵەیە بە خەیاڵی کەسدا ناهێنێت کە ئەم کوردە قوربانییە لەخوێندا گەوزێنراوە، هێندە دڕندەیەکی خۆماڵی بوو بێت لە بەرانبەر هاونیشتیمانیانی خۆیدا کە سەر بە ئاینێکی دیکەن.

نیشتیمانی سارا، ئەگەر چی وەک تابلۆی جووی قوربانی و حەکایەتە تراژیدی و غوربەتە ئەبەدییەکەی ئەو دەکرێ سەرنجی لێبدرێ، هاوکاتیش دەبێتە حەکایەتی قوربانییەکی دی کە خۆی دەبێت بەجەڵلاد. سەیرەکە لەوەدایە کە تا ئێستاش ئەم قوربانییە ڕەنگە ئەم شووناسە بە خۆی قبوڵنەکات و لە بەرگی قوربانییەکی هەمیشەیدا هۆکار بۆ ئەم ڕەفتارەی خۆی بهێنێتەوە. بە واتایەکی دی، سەرنجدانە لە کورد وەک جەللادێک نەک قوربانی.

من لە گەڕەکی “گاوران”دا لە دایک بووم و گەورە بووم. لە نزیکەوە ئاگاداری ژیان و پەیوەندی خەلکی گەڕەک و مەسیحییەکانی ئەم گەڕەکە بچکۆلانەیە هەم. ئەو ڕۆژگارەی کە نەوەی من چاودەکاتەوە و گەڕەکەکانی شار دەناسێ، گەڕەکی جوولەکان دەمێکە چۆلکراوە. بەلام ئەگەر ئەم گەڕەکە چۆلیش نەکرایە و لە شوێنی خۆیشیدا بوایە دەکرا ببینرێت؟

بە بڕوای من، کاتێک ئینسان گەلێک دیمەنی ناو ڕۆمان دەخوێنێتەوە، وە دوای دەرچوونی ڕۆمانیش گوێبیستی سەرگووزشتەی بەشێک لە پیرەمێردەکانی شار دەبێت، هەستدکرێت کە گەڕەکی جوولەکان و هاوڵاتیانی ئەوێ هیچ کاتێک نەبینراون و لێدان و بەردبارانکرنی ئەوان و ماڵەکانییان هیچ شتێک نەبووە جگە لە پرۆسەیەکی درێژی هەڵاواردنێکی سیستیماتیکانە لەبەرانبەریاندا بە مەبەستی نەبینینیان. هەڵبژاردنی شوێنی گەڕەک لە نزیکی گاوی شارەوە و لە پەراوێزی شاردا، لەبەرچاودوورخستنەوەی جووەکانە لەو ڕووبەرە

کۆمەڵایەتییەی کە پێی دەوترێت شار. بەردبارانکرنییان کاتێک دینەدەر، کەششەکی بەئاگاهێنانەوەی ئەوانە کە: سنوورەکانی خۆتان بزانن و بگەڕێنەوە بۆ ناو کونجی زێرابەکانی خۆتان!
” لە دوای قوتابخانە بە غاردان بەلای گەڕەکی سەرشەقام و چوارباخدا تێدەپەڕین. بەردەوام منداڵانی ئەو دوو گەڕەکە بەردیان تێدەگرتین تاکو سنووری گەڕەکی جوولەکان دوامان دەکەوتن”. ڕەنگە ئەم دیمەنە بەتاوانەی “خایم”ی منداڵ هیچ نەبێت لەچاو ئەو دیمەنانەی تردا کە لە ڕۆمانەکەدا دێنە بەر باس.
تراژیدیای ئینسانی جوو، لە بوارەکانی ئەدەبدا بە فراوانی تۆمارکراوە. هەڵەکەستی جووەکان ئەگەر چی وەک کێششی نازیزم و ئەنتیسیمیتیزمی جیهانی دەکرێ سەیری بکرێت بە قڕکردنیان، کەچی لە جیهانی مەملەکەتی سارا و ئەو جوگرافیایەی پێیدەوترێت جیهانی عەرەبی، لانی کەم بە نەوەی من کە لە سەرەتاکانی حەفتاکانی سەدەی رابردوودا لە سلێمانیدا ژیاوە، بابەتی خوێندن نەبووە.
تەنانەت سیاسەتی ئەنتیسیمەتیزمی دەوڵەتی ڕەسمی لەم ناوچەیەدا کارێکی کردووە کە جووبوونی یەکسانکرێتەوە بە لایەنگری بە دەوڵەتی ئیسرائیل و لە فراوانکردنەوەی ئەنتیسەمەتیزمی کولتوریدا کە ئایین لە پەرەپێدانیدا بەشی شێری پێبڕاوە، دۆزەخێکی سیاسی و کولتوری دەخوڵقێنێ کە تەنها لە ڕۆژگارە ڕەشەکانی ناوەراستی سییەکانی ئەلمانیای نازیدا دەکرێ نموونەی لێبدۆزیتەوە.

“نیشتیمانی سارا” وەک کارێکی ئەدەبی و سەرکەوتوو، بە هەر تێبینییەکی ئەدەبییەوە لەسەر درێژبوونی ڕۆمان و مامەڵەکردنێکی ڕاپەریانە بۆ بەشێک لە ڕووداوە سیاسییەکانەوە نەک ئەدەبیانە، هێشتاش ئەو وزە گەورەیەی تێدایە کە ئەو پرسیارە لە کۆمەلگای کوردی و بە تایبەت سەرجەم خەلکی شاری سلێمانی بکات: ڕۆڵی ئەوان چی بووە لەم پرۆسەی هەڵاواردن و ڕەفتارنوواندنێکی ڕاسیستییانەدا بەرانبەر جووەکانی شارەکەیان کە دەرئەنجامەکەی ناچارکردنی جووەکانی ئەم شارەیە بە جێهێشتنی ولات و یان تێکشکاندنی ڕەحییەتی دەروونی سەدەها ئینسانی ئەم کۆمەلگا بچووکەی کە ڕۆژانە دووچاری سووکایەتیکردن دەکرایەوە.

دەربڕینە پڕ لەفرمێسک و خوێناویەکەی باپیرە خایم:” ئەمەش لەڕێ بووین”، خاڵی کۆتای سەفەرەکە بۆ ئینسانی جوو لە ولاتێکدا کە ئامادەیی ئەوان چەندین هەزار ساڵ بە مێژووی ناوچەکەدا تێدەپەڕێت. جووەکانی عێراق و کوردستان، پاشماوەکانی ئەو مێژووە تەوراتییەی جووە کە دەوڵەتی یەهودا تێکدەشکێنرێت و سەرەک و هاولاتییەکانی ئەم

نیمچە ئیماراتە دەگوێزرێنەوە بۆ ژیردسەلاتی بابلییەکان لە 500 ساڵ لە پێش زاینەوە. ئەوەی کە لە مێژوودا بە " دیلەکانی بابلییەکان" دەناسرێتەوە و وەک یەکەمین دیاسپۆرای جوو ئاماژەی پێدەدرێت.
" ئەمەش لەرێ بووین"، تەنها دەنگی پێرەمەردێکی جووی کوردستان نییە ، بەڵکو هاواری سەدەها هەزار لە ئینسانە کە مێژوویەکی درێژ لەناوماندا ژیاون و بەشێک لە مێژووی ئەم ولاتە بەرهەمی کار و دەستکردی ئەوانە.

شەوی بلووری و ڕۆژی فەرهود

" عباس شبلاق" لە کتێبی "هجرة أو تهجیر: ظروف وملابسات هجرة یهود العراق" (3) دا پێیوایە کە جووەکانی خۆرهەلات لەناویشیاندا عێراق، لە بناغەدا بەشیک لە پرۆژەی کۆلۆنیالیستی زایۆنیستی نەبوون لە فەلستیندا". بە تێڕوانینی ئەو، جووەکانی ئەم ولاتانە بە تایبەت لە عێراقدا، ڕێگەکی داکوتراویان لەناو کۆمەلگاکانی خۆیاندا هەبووە و لە جووبوونیاندا خۆیان وەک گرووپی سەر بە ئاینێک ناساندووە نەک وەک نەتەوەیەکی جیاواز.

بەلام ڕووداوەکانی دوای شکستپێهێنانی حکومەتەکەی ڕەشید عالی گەیلانی لە ئازاری 1941 دا لەلایەن بەریتانییەکانەوە و ئەو بەشاییە سیاسییەی کە دروستدەبێت لەو چەند ڕۆژەی دوایدا، جووەکانی بەغداد دووچاری گەورەترین زەربەی سیاسی دەکاتەوە لە مێژوودا کە بە پرۆسەی "فەرهود" ناسراوە. تالان و پەلاماردانی ماڵ و دووکانی جووەکانی بەغداد لەم ڕۆژەدا بە کوشتنی 250تا 300 جوو تەواو دەبێت . ئەم ڕووداوە برینێکی قووڵ لە دڵی جووەکانی بەغداد و عێراقدا هەڵدەکۆڵی و لە لاوازکردنی هەستکردنی ئەوان بە ئارامی و ئاسایشدا لە کۆمەڵگادا ، کاریگەری دادەنێ. بەلام هێشتاش نایانگەیەنێتە سەر بڕیاری کۆچکردن بۆ ئیسرائیل. بەڵام لە 4ی مارسی ساڵی 1950 دا، حکومەتەکەی تەفیق ئەلسوەیدی یاسای ژمارە 1ی ساڵی 1950 پەسەند دەکات . ئەم یاسا تازەیە وەک پاشکۆی مەرسومی "اسقاط الجنسیە العراقیە" ژمارە 62 ی ساڵی 1933 دەست بەکار دەکات و بەپێی ئەم یاسا کەسێن و تازانە، هەر هاوڵاتییەکی عێراقی مافی هاولاتیبوونی عێراقی لەدەسەندرێتەوە ئەگەر بە ئارەزووی خۆی ولات جێبهێڵێت. سەرنجڕاکێش ئەوەیە کە حکوومەتی عێراقی لەدەرکردنی بڕیاری لەسەندنەوەی ئینتیمای هاولاتیبووندا هیچ ڕێگرییەکی لەسەر ماڵ و موڵکی ئەوانەدا دانەنابوو کە ولات جێدەهێڵن، بەلام لە 8ی مارسی ساڵی 1951بریار لەسەر "تجمید"کردنی سەروەت و سامانی ئەو جووانە دەردەکات کە یاسای "اسقاط الجنسیە العراقیە" دەیگرتنەوە.

سەرنجێک لەم پرسە خەرایەی سیاسەت، لە ئازاری 1941 وە بۆ ئازاری 1951، بەرژەوەندی ئینگلیز و ئەلمانیا لە ناوچەکە و ریزبەستنە جیهانییەکانی نێوان کۆمۆنیزم و ناسیونالیزم و هەلکشانی ناسیونالیزمەکی فاشیستی کە لە ئەلمانیای نازیدا ئومێدێک دەبینێتەوە بۆ وەستانەوە لە بەرانبەر داگیرکردنی ئینگلیزدا بەعێراق، بە هەردوو ناسیونالیزمی کوردی و عەرەبییش، ئەو کەش و هەوا ناسازگارەیە کە بە گوێرەی داتاکانی دەولەتی ئیسرائیل خۆی، 124646 هەزار جووی عێراق لە نێوان سالەکانی 1948 تا 1953 دا عیراقیان جێهێشتووە. بێگوومان ئەوەشمان بیر نەچێت کە زایۆنیزم وەک تەرەفێکی دیکەی ئەم ململانە ناسیونالیستییە هەوساربەرەلایەیە ، بەشی خۆی بەردەکەوێت.

رووداوەکانی دوای "فەرهود" و ئەو ئاڵوگۆڕە یاساییانەی کە لە عێراقدا پێکدێن، هاوتەریبی هەرهەمان مێژووی مامەلەیە بە پرسی جوو لە ئەلمانیای نازیدا و "شەوی بلوری" نازییەکان ڕێنیشاندەری فاشیستەکانی عێراقە بۆ دووپاتکردنەوەی ئەم شەوە لە رۆژی رووناکدا لە بەغدادا بە هەمان بێڕەحمی و درندانە بوونی خۆیەوە. ئەوەی لە عێراقدا دەگوزەرێ سەبارەت بە مامەلکردن بە یەکێک لە کۆنترین ئاینزاکانی وڵاتێکی وەک عێراقەوە، ناکرێ وەک کۆچی ئارەزوومەندانەی جووەکانی عێراق سەیری بکرێت. بەلکو پرۆسەی "ترحیل و تهجیر"ێکی قەسری بووە کە هیچ ئازادییەک بە ئینسان ناهێڵێتەوە.
بۆ ئەوەی ئینسان کەمێک لە تێڕوانینە ئەنتیسێمیتیزمەکانی خۆی بێتە دەرەوە و بە چاوێکی بێلایەنانەوە سەیری ئەم پرۆسەیە بکات، ئەوا "ترحیل و تهجیر"ی کوردە فەیلییەکان لە سەرەتایی ساڵەکانی 1980ی عێراقدا نموونەیەکی زیندووە و بە سەدەها داوی بینراو ونەبینراوەوە هەمان نەخشە ڕووندەکاتەوە کە پێشتر لەسەر سەری جووەکاندا تاقیکرابووەوە.
ئەگەر ئەم شیکردنەوە سادەییەی سەرەوە بەشێک لە نەخشەی سیاسی و پاڵنەری پلەیەکی پرسیاری: بۆ لەبرێ نەمانی باپیرە خایم بێت، ئەوا ڕەفتاری ڕێزانەی خەلکی شاری سلێمانی، ئەو دۆزەخە قاندراوەیە کە جووەکانی ئەم شارە بخاتە سەر کەڵکەڵەی پرسیاری: بۆ لەبرێ بین؟

کە خەڵکی سلێمانییە؟

"جوولەکە هەر جوولەکەیە، هەر جوولەکەیە، هەر جوولەکەیە….هتد"، (4) لەکۆڵینەوەیەکی گەورەی 622 لاپەڕەیی (لارش . ئەم ئەندرسەنە) لەسەر ئەو گۆڤارە ساتیریانەی کە لە سەرەتای سەدەی

بیستدا(1900-1930) ی سویددا دەردەچوون. تەواوی مەتریاڵی ساتیرئاسای ئەو سەردەمەی سوید، بە کاریکاتێر و نوکتە و چیرۆکەکانیانەوە، قارەمانێکی هەیە کە جووە. پرسیاری ئەندەرسەن ئەوەیە، بۆچی جوو دەبێتە پاڵەوانی ئەم نوکتە و کاریکاتێرانەی سەرەتای سەدەی بیستی سوید؟ ئەو هۆکارانەچین لە پشت بەرهەمهێنانەوەی ئەم وێنەیەی جووەوەیە؟ ئەگەرچیش جوولەکە لەو زەمەنە مێژووییەی سوییددا، بە بەراورد بە ولاتەکانی دیکەی ئەوروپادا، ژمارەیەکی ئەجگار کەمن.

بەڵام گوتاری ئەنتیسیمیتیزم(دژایەتی جوو) لە سویدیشدا وەک سەرتاسەری ناوچەکانی ئەوروپا گەورەیە. ئاخر ئەم گوتارە گەورەترین پانتایی لە ڕۆشنبیری ئەوروپادا داگیر کردووە و لە تەواوی پرۆژە فیکری و ئەدەبی و سیاسییەکانی ئەوروپادا، ئەنتیسیمیتیزم، جێگای هەیە.

ئینسانی جوو لە تەواوی ڕۆژنامە ساتیرییەکانی ئەم سەردەمەدا، لە بچووکترین جوڵەیەوە بە گەورەترینی، جێگای تەنزە. پیاوی جوو لە پیاوی ئاسایی ناچێت. ژنانی ترن و هەتا بەڵەی ناشیرینن. ژنەکانیان وەک پیاوانی جوو چاوچنۆک و پارەپەرستن. نە ڕیتواڵە ئایینییەکانیان لە ڕیتواڵێکی ئایینی دەچێت، نە سەکسکردنیان. زەواجیان پرۆسەیەکی تەواو بازرگانییە. ئیسانی جوو پیسوپۆخڵە، نە لەبەر ئەوەی خۆی ناشوات، بەڵکو بەهۆی ئەوەوەی کە کارەکەی پۆخڵە.

بەڵام ئەندەرسەن وەلامی ئەو پرسیارانە لەوەدا دەبینێتەوە کە ئەم زەمەنە مێژووییە سوید، هاوکاتە بە شەپۆلە گەورەکانی مۆدێرنیتە و پرۆسەی دروستکردنی نەتەوەی سویدەوە.

ئەندەرسەن دەنووسێت:” لەناو گەڤارە ساتیرییە ناودارەکانی ئەو سەردەمەدا بوو کە دید و بۆچوونی ڕۆژانە سەبارەت بە شوناسی نەتەوەیی خۆمەڵقێنرا. سویدیبوون وەک دژێکی ئەوی دیکەی جوو پێناسەدەکرا، ئەنتیسیمیتیزمیش بووە ئەو گوتارەی گرنگەی کە بە هەیە وەسفی ئەوە بکەیت کە سویدییە”.

ڕەنگە بیرکردنەوەیەکی قوڵی تەڕیت پێویست نەبێت بۆ ئەوەی بەو دەرئەنجامە بگەیت کە پرۆسەی دروستکردنی شوناس و دووبارە تەخکردنەوەی سنوورەکانی شوناسی گروپی خۆ، پێویستی “بەوی دی”یەکی سەر بە گرووپێکی دیکە هەیە تا پرۆسەکە مەیسەر بێت. بوونی گروپێکی ئاینی دیکەی وەک جوو و ئامادەیی گوتاری ئەنتیسیمیتیزم بەو شێوە فراوانییە گەردوونییە و مێژووییەی کە لای ئێمە هەیە، زۆر ئاسان دەکرێ بەکار بهێنرێت بۆ پێناسەکردنی شووناسی خۆ لە شارێکی وەک سلێمانیدا. لە کاتێکدا کە شوناسی کوردبوون لەو زەمەنەدا لە سەرەتاکانی شکڵگرتنی خۆیدایە و شار وردە وردە چەکەرەکانی شاربوون

لە ناویدا چڕدەکات. بەیە دوورخستنەوەی “ئەوانی دی” غەیری کوردی موسولمان لە جەرگەی شارەوە و نیشتەجێکردنییان لای گواوی شارەوە، بەرلەوەی دەرئەنجامی ماستەرپلانەکی ئیداری شار بێت، دەرئەنجامی سنوورجیاکردنەوەیەکی کۆمەڵایەتییە کەلەسەر بنەماکانی ئینتیمای ئاینئ “ئەوانی دی” غەیری کود و غەیری موسوڵمانەوە ئیلهام وەردەگرێت.

بە بڕوای من سلێمانی ئەگەر چی تێکەڵەیەکی هەمەڕەنگە لە ئینسانی دەهات، ئێرانی، مەسیحی و ئێزگارەکیش جوولەکە و چەندەها گروپی دیکە کە ناکرێت بژمێردرێن، پێکهاتووە. ئەم شارە دەکاتە شارەکی هەترەجەن، واتا تێکەڵەیەک لە کەسانی لەیەکنەچوو. بەلام ئەو شوناسەی کە وەک دروستکراوەکی کۆمەلایەتی شوناسی ئەم شارە پێناسەدەکاتەوە، دەیکاتە شووناسەک بە گرووپەکی هەمەجەن. واتا لەیەک چوو. بەیەش جیاوازی لە ناویدا دەبێ بتووێنرێتەوە یان بەو جۆرە قبووڵبکرێت کە مەسافەیاگرتنی سنوورەکانی گرووپی خۆ لەگەل ئەوانی دیدا مسۆگەردەکات.
جوولەکەبوون و مەسیحیبوون لە شارەکی وەک سلێمانیدا، تەنها لە ماڵەدا وەک شوناسی خۆ دەمێنێتەوە. ئەندامانی ئەم گرووپانە لەدەرەوە کوردن و لە ماڵیشەوە بەیان هەیە لە دەخی مەسیحیەکاندا، مەسیحی بن و لە دەخی جووەکاندا، لە ماڵیشدا بە ئەوەی جوو بن، دەبێ تەحەمولی بەردبارانکردن و سووکایەتیپێکردنیش ببنەوە.
ئەوەی ئەمڕۆ لە جەدەلەکانی کۆمەلگای فرەکولتەریدا وەک سیاسەت باسیلەدەکرێت ئەوەیە کە ئایا دەولەت پەیڕەوی لە سیاسەتی ئەنتیگراسیۆنی کۆچبەران دەکات یان بەشوێن ئەسیمیلازسیۆنیانەوەیە. یەکەمیان بەواتای ئاوێزانکردنیان و تێکەلاوکردنییان لەناو کۆمەلگای تازەدا و دووەمیشیان بەمانای تواندنەوەیانە لە ناو کولتوری ولاتی نوێدا بە گوێدانە پێشینە ئاینی و کولتوورییەکانیان. لە دەخی جوو و مەسیحیەکانی شارەکی وەک سلیمانیدا، تواندنەوەی ئەوان لە ڕووبەری گشتیدا بە زەقی هەستی پێدەکرێت. واتا ئەسیمیلازیشەپێکردنیان. بەلام بەوەی ئینتیماکانی گرووپی جوو، هەندێ وەک هەرەشەیەکی بەهێز بەسەر سنورەکانی گروپی خۆ سەرنجدەدرێت، لە “گەتۆ”کردنیان دەبێتە واقعیەتەکی تاڵ. بە بڕوای من، بەرلەوەی نازیستەکان یەکەمین گەتۆ بۆ جووەکانی پۆلۆنیا دروست بکەن کە بە گەتۆی وارشۆ ناودەبرێت لە مێژوودا. گەڕەکی جوولەکان دەبێتە یەکەمین گەتۆیەک کە ئەنتیسیمیتیزمی کوردی سنوورەکانی بەدەوردا دەکێشێت. ئینسان زۆر سادە لە تێپبارانی نوکتەکانی سلێمانییەوە بە گرووپە جۆراوجۆرەکانی ئەم شارە، هەستدەکات کە کی دەخرێتە دەرەوەی

ئەم پیکەوە ژیانییەی سلێمانییەکان.

دوا وتە.

لە هەفتەی دژی ڕاسیزمدا لە سوید، لە پیرەمێردێکی شاری یۆتەبۆری دەپرسن: " بە بڕوای تۆ، کێ خەڵکی یۆتەبۆرییە؟" ئەو لە وەڵامدا دەڵێ:" ئەو کەسە خەڵکی یۆتەبۆرییە کە لە شاری یۆتەبۆریدا لە دایکبووە". پاش کەمێك وەستان، درێژە بە وەڵامەکەی خۆی دەدات و بەردەوامدەبێت:" یان لە هەر سووچێکی دیکەی دنیادا." بە لێدانی دووبەشی وەڵامەکە: ئەو کەسە خەڵکی یۆتەبۆرییە کە لە شاری یۆتەبۆریدا لە دایکبووە یان لە هەر سووچێکی دیکەی دنیادا.

بەڵام سەرنجدانێکی بەشی یەکەمی وەڵامی پرسیارەکە، واتا :" ئەو کەسە خەڵکی یۆتەبۆرییە کە لە شاری یۆتەبۆریدا لە دایکبووە"، بە بێ بیستنی درێژەی وەڵام، بە مانای کردنەدەرەوەی سەدەها هەزار ئینسانی دیکەی ئەمڕۆی سەر زەمینە کە لە سویددا گیرساونەتەوە و بێبەشکردنی ئەوانە لەو پێکەوەژیانییەی ئەمڕۆیان لەم وڵاتەدا. یۆتەبۆری بە تەنها شاری ئەوانەیە کە تیایدا لەدایکبوون ، بە مانایەکی دی، دەبێتە پەیامی ئەو هێزە ڕاستڕەوانەی کە خوازیاری دیپۆرتکردنەوەی کۆچبەرانن بۆ ولاتەکەی خۆیان. بەڵام بەشی دووەمی وەڵامەکە، هێندە باوەشێکی فراواندەکاتەوە، کە ئیدی هیچ نامۆیەك خۆی بە غەریب نازانێ لەم تێڕوانینەدا.

جوولەکانی کوردستان و سلێمانی، ئەو نامۆیانە بوون کە قەت وەک هاولاتی ئەم ولاتە مامەڵەیان پێنەکرا ئەگەر چیش لەسەر زەمینی ئەم ولاتەدا لە دایک بوون. ناونەهێنانی ئەم مێژووە خوێناوییەی کۆمایەتییەکی هێندە گەورەی ئەم شارە لەلایەن سیاسی و مێژوونووس و شاعیرە ناودارەکانیانەوە بۆ دەیەک، گێڕەرەوەی ئەوەیە کە ژیان و حورمەتی ئینسانی ئەم هاوڵاتییانەی شارەکە ، هیچ شایەنی ئاوڕلێدانەوە نەبووە. ئەوەی کە لەمڕۆدا دەکرێ لێرە و لەوێ باس لە جوولەکانی شار بکرێت، قسەوباسکردنە لە جوولەکانی دوینێ لەمڕۆدا لە گۆشەنیگای نوستالیژیایەوە . واتا سەرنجدان لە دوێنێیەک کە لەمڕۆدا ئامادەیی نیە بۆ دەنیایدانەوە و کەمکردنەوەی هەستی "ویژدانناڕەحەتی"ی کۆلێکتیڤی خەڵکی ئەم شارە.

بۆ بڕوای من، لە پاڵ ئەو کەش و هەوا سیاسییەی کە لەسەرەوە ئاماژەم پێدا، بەشێکی گەورەی دوورخستنەوەی جوولەکان و ناچارکردنیان بۆ جیهێشتنی ئەم شارە، لە بڕەوی گوتاری ئەنتیسیمیتیزمی کوردی و سەرنجدانە لە گروپی خۆ وەک گروپێکی هۆمۆجێن کە جیگا بۆ هیچ جیاوازییەکی کولتووری و ئاینی و لقەکولتوری ناهێڵێتەوە. ئەم تێڕوانینە لەمڕۆدا و لە پاش چەندین

ساڵ نەمانی جوو لەسەر زەمینی شار، بە هەمان بەهێزی خەیاڵەوە درێژە بە ژیانی خۆی دەدات. بوونی تێڕوانینێکی ئاینی لەمڕۆدا کە داعش بەرهەمدەهێنی لە تێڕوانین بۆ ئەوی دی غەیری موسولماندا پێویستی بە وەبیرهێنانەوە نییە. لە لایەکی دیکەوە، دەربڕینەکانی خەلکی “شارە حەیاتەکە” کە وەک دەربڕینێکی جێگرتوو بەربڵاو لە هەموو شوێنێکدا دەبیسترێت، کەناڵەکانی ئاوێزانبوون و ئینتیمابوون بە شوناسەکانی کوردبوون و سلێمانیبوون لەبەردەمی هەموو ئەو گروپە جیاوازانەدا دادەخات کە لەمڕۆدا لە کوردستاندا ئامادەییان هەیە. ئاخر چیرۆکی :” ئەوان ئەمڕۆ لێرە نین” ، هیچ شتێک نییە جگە لە گێڕانەوەی چیرۆکی کردنەدەرەوەی “ئەوانی دی” کە لە دوێنێدا، خەلکی شارە حەیاتەکە نەبوون.

بەکر ئەحمەد
10-08-2023

Steohané Bruchfelt och Paul A. Levine , Om detta må ni -1 berätta – Forum för levande historia

2 میران ئەبراهام نیشتیمانی سارا ناوەندی کەپر و پرۆژەی کولتور 2020
3 عباس شبلاق موسسة الدراسات الفلسطینیة

Lars M Andersson, En jude är en jude är en jude, Academic -4 press 2000

یەک پرسیار و هەزار گوومان.. شاخەوان سەنگاوی

کورد لە دێر زەمانەوە گوتیەتی یەک پرسیار و هەزار گومان. کەواتە منیش گومانم بە دروست بووە، بۆیە چەندین ڕۆژە پرسیار گەلێک لە مێشکمدا کینگە دەدات. لە دوای مانۆڕە سەربازییەکەی گوڵەخان کە لە لایەن پارتی سۆسیالست دیموکراتی کوردستان کە بە بۆنەی یادی چل و حەوت ساڵ دامەزراندنی ئەو پارتەوە ئەنجامدرا. کە

هەرچەندە بە ژمارە پێداویستیە سەربازیەکان و ژمارەی سەربازەکان هێندە نەبوو تا ترس و بیم بخاتە دڵی دووژمنانی ئەو پارتە و قەوارەی هەرێمی کوردستانەوە لە چاو ئەو مێژووە دوور و درێژەی ئەم پارتە بوونی هەیە لە گۆڕەپانی سیاسی و سەربازی ئەم هەرێمە. کەواتە من لێرەدا گومانەکانم ئاڕاستەی لایەنی سیاسی و سەرباز ئەم پارتە ناکەم. بەڵام ئەوەی لە لای من پرسیار ئەو بێ دەنگییەی هەریەک لە سەرۆکی حکومەت و جێگری سەرۆکی حکومەت و وەزارەتی پێشمەرگە و وەزارەتی ناوخۆیە کە بە بەرچاوی ئەوانەوە ئەم مانۆڕە سەربازیە ئەنجام دەدرێت، کە لە کاتێکدا وەزارەتی ناوخۆ بەتایبەتی چەندین جار لە کەناڵەکانی ڕاگەیاندنەوە بانگەواز ئاراستەی هاوڵاتیانی ئەم هەرێمە دەکەن کە پێداویستیە سەربازیە کوژەرەکان (چەکی سوک) تۆمار بکەن لە وەزارەتی ناوخۆ بە مەبەستی بوونی داتایەکی ڕاست و دروست لە سەر ئەم پێداویستیانە، دەنا لە لایەن پۆلیسی شار و قەزاکانەوە دەست بەسەر سەرجەم ئەم پێداویستی سەربازیانەی وەکو چەکی سوک دەگرن. کەواتە پرسیارەکەی من ئەمەیە ئایە بەڕێزان لە وەزارەتی ناوخۆ و بەتایبەتی تر وەزیری ناوخۆ ئاگادارن لەوەی لەماوەی ئەم چەند ڕۆژەدا لە لایەن پارتی سۆسیالست دیموکراتی کوردستان وە هەڵسا بە ئەنجامدانی مانۆڕێکی سەربازی کە چەندین جۆری چەکی سەربازی تێدا نمایش کرا، ئایە ئەمانەش تۆمار کراون لە لیستی وەزارەتی ناوخۆ؟ یان نا ئەگەر تۆمارکراون چەکەکانی لە جۆری تۆپی دور مەودا، ڕاجیمە و چەندین جۆری تر بە چەکی کوژەری سوک دادەنرێت؟ یان ...... گومانەکەی منە بڕیارەکانتان تەنها بۆ تۆمارکردنی چەکی بێ پشت و پەناکانە دەنا ئەوە توانای چوون بە گژ قولەی قاف تاندا نیە؟ ئەوە جگە لەوەی لە پشت سەری سەرۆکی ئەو پارتەوە چەندین کەسی پلەدار سڵاوی سەربازیان کرد. ئەگەر وەزیر وەڵامەکەت ئەوەیە کە ئەم هێزە لە چوارچێوەی هێزەکانی پێشمەرگەدایە کەواتە دووبارە دەپرسمەوە لە وەزارەتی پێشمەرگە بەڕاست خێرە سەرکردەیەکی حزبی دەتوانێت مانۆڕی سەربازی بە هێزەکانتان بکات یان هێزەکەی گوێڕخان بە چەشنی هێزەکانی هەشتا و حەفتا تەنها هێزێکی حزبین و سەرباری وەزارەتەکەی جەنابتن لە ڕووی لۆجستی و سەربازی و داراییەوە بەڵام لە ڕووی فەرمانەوە جێبەجێ کەری فەرمانەکانی سەرۆکی پارتەکانیان و ئەوە لە وەزارەتی پێشمەرگە و حکومەتی هەرێم تەنها تەماشاکەرێکی شەرمنن.

لە گەڵ ئەو پەڕی ڕێزم بۆ خەباتی ساسی و سەبازی پارتی سۆسیالست دیموکراتی کوردستان.

Shaxewan.saed@gmail.com

رێ مرۆڤ. فەرهاد کەریم

به دوای پێیەکانی مرۆڤ ڕۆیشتم، مرۆڤ هەرگیز ناتگەیێنێتە ئارامی،
رێ نیشاندەر نیە، خوار دەڕواو رێ گێیە مرۆڤ،
لە گەل مرۆڤ رێ ناکەم، ئاوەدانیەکی تاریکە، نەکەی بە دوای
هەنگاوەکانیدا بڕۆی، کەوتن چاوەڕێ، دڵنیام گووە تونێڵە نوتەکە رێ
لە ناو کەوتندا دەشکێیت، تارمایی سێبەریت شکانی بە ئازارە رێ،
رۆین ترسە، مەبە بە پێ، رێز لە هەنگاوکانی خۆت بنێ، رۆیشتن لە
ناو خۆتدا جوانە، لە دەرەوەی خۆت گوو،
خاوەنی پێیی خۆتبە، خاوەنی هەنگاوی خۆتبە، ئاگات لە دەمتبێ ون
نەبێ رێ□،
ئێرە پڕبووە لە رێ،
ئاینە رێ، رێ خوا، گورگە رێ، رێ مرۆڤ، لارە رێ، رێ ژارە، رێ
دۆڵار، لیرە رێ،
بانگەێشتی ژیان بۆ سەر سفرەی مردن، ژیان گێ بخەوە خەوتنت
جوانترە‌ لە مردن،
پێویستم بە خەوتنێکی قووڵە، چاو و هزر داخەم، سەدەیێ بدەم بە
ساڵێ ژیان و نەدۆڕێم،
ساڵێ ژیان زۆرە بیگۆڕە بە مانگێ، چوار هەفتە مانگ
گەر مانگێ ژیان زۆرە بیگۆرە بە هەفتەیێ،
هەفتەیێ بگۆڕیەوە بە رۆژێ، بەشی گوو کردن و خەوتن ناکا
بەشی خولەکێ پێکەنین، دەمژمێرێ هەناسە، هەیڤێ روندک،
مانگێ برسی، ساڵێ گریان، سەدەیێ ژان
رۆژێ بەش ناکا کەمە بۆ ژیان
بۆ گوو لە ژیان رۆژێ بەش ناکا
رۆژێ بەش ناکا بۆ ژیان گان
لە ناو گۆتندا دەژیت، دەمریت لە ناو گۆتندا
لە ناو بیستندا دەژیت، دەمریت لە ناو بیستندا
لە ناو بینیندا دەژیت، دەمریت لە ناو بینیندا
ئاگات لە رۆژباشی گۆتن بێت، هەموو گوتنێک رۆژباش نیە
ئاگات لە بیستنی هەنگاو بێت، هەموو پێیەک هەنگاو نیە لە رێ

پێیەکانی مر□ق ر□نادا گوو لەرێ
رێ مر□قە گیرفان، گیرفانی مر□قە رێ،
رێیەکان پڕ بوون لە ژەهری رەنگاوڕەنگ
مرۆڤ دەدوێ و گوێ ناگرێ
سەدەیەک زۆرە بۆ گوو کردن لە ژیان
لە ناو پاکییدا بڕۆی خۆشە و بمریت جوان□
هێمنی بپارێزە لە ناو ئەو هەموو هەراو رێیە
تێل و تیڤیت داخە دووربە لە جەنگ و بازاڕ گرژی سروشت پژمینی خوا ڕێیی مرۆڤ
دەڕۆین و نازانین بۆ کۆێ دەڕۆین
بیست و چوار کاتژمێر زۆرە ئازاد بژیت
دەڕۆین و ناگەڕێینەوە خۆت لە بیر مەکە مرۆڤ□
□□

بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گومڕا- 74.. شەماڵ بارەوانی

74

کۆمەڵی ئیسلامی بوون، کە زانییان من یەکگرتووم، نەیانبردم بۆ عەمرە

لە بەشی پێشوو باسی دێی(قەڵاسنجێی خواروو)م کرد. لەم بەشەدا باسی دێی(قەڵاسنجێی سەروو) دەکەم.

بیرمە لە فەقێیاتی، ڕۆژێک لە دێی(قەڵاسنجێی سەروو)ی بناری سەفین و دەڤەری خۆشناوان، هەینییەکی لەجێی فەقێ(سەرکەوت) کە ئێستا مەلایە لای ڕەواندز، ڕویشتم وتارم بۆدان.

کەشەکە بوهاربوو و خەڵکی یەکپارچە لەو دەشت و دەرە بڵاوببوونەوە. بابەتی وتارەکەی من شتێکی تربوو، کە ئەو خەڵکەم بینی(بەپێی قەناعەت و تێگەیشتنی ئەوسام، بێشەرعییانە هاتوونەتە دەر و تێکەڵاون) یەکسەر لەسەر مینبەر بابەتەکەم گۆڕی و دابەزیمە سەر

سەیرانکەرەکان. ئاگر لە دەمم دەباری و هیچم لە حاڵ نەهێشتنەوە. کورد گوتەنی: هەمووم شوشتنەوە.

ئامادەبووانی مزگەوت و وتارەکە زۆرینەی ئەو خەڵک□ بوون کە بۆ گەشت و سەیران هاتبوون.

ژووری مزگەوت و حەوشەی مزگەوت جممەی دەهات و جێگا نەبوو پێیدا بڕۆیت و دەتگوت ڕۆژی حەشرە.

لەسەر مینبەر ئاگر لەد□م دەباری و لاسایی مەلا و وتارەئاگرینییەکانم دەکردەوە و زۆر تووڕە وتارم بۆ دان و هەرچی بەسەر زمانم داهات نەمگەڕاندەوە و گوتم: بەو ڕۆژە پیرۆزەی نە شەرم و نە هیچ، کچ و ژنەکانی خۆیان کابۆ لەپێ کردووە و هێناویانەتە ئەو دەشت و دەرە و عەرزیان کردووە تا خەڵک سەیری بکات. بێغیرەتینە، دێنە مزگەوتیش!

پەیامبەر دەفەرموێ: کوللوکوم ڕاعی، وەکوللوکوم مەسئوولون عەن ڕەعییەتیهی). کوا ئیمان و ئیسلام و ڕەعییەت؟ کوا حەیا و غیرەت؟ وەلڵاهی ئەوەی کچی خۆی لەو دەشت و دەرە بەرەلڵاکردووە با نێتە مزگەوت و یەک نوێژ و تاعەتی قبووڵ نییە.

کە وتار تەواوبوو خەڵکی پۆل پۆل دەهاتن و تەوقەیان لەگەڵ دەکردم و پێدەکەنین و دەیانگوت: وەلڵا مامۆستا هیچی لە حاڵ نەهیشتینەوە و کردینی بە پەڕۆی بێنوێژ.

پیاوێک تەمەنی نزیکی پەنجاساڵ دەبوو، بەتووڕەیی و گرژ و مۆنییەوە مۆڕەی لێ گرتم. منداڵێکی پارچەلەشی لەگەڵدابوو، گوتی: بڕۆ کوڕەکەم با بڕۆین، ئەو کاکە مەلا بچووکە ئابڕووی لێ بردین. پیاوەکە وای گوت و خێرا بە بەردەمم ڕەتبوو.

دوایی موختاری دێ، تێلی بۆ فەقێ سەرکەوت کردبوو و گلەیی کردبوو و گوتبووی: کاکە ئەو فەقێ توندڕۆیە چییە ناردووتە؟ فەقێ حەیای خەڵکی برد و هیچی بۆ نەهێشتنەوە.

ئەو ڕۆژە لەبەردەم مزگەوتەکە، سێ پیاو کە یەکە و ڕیشێکی ئیسلامیانەی بۆی بەردابووەوە و زۆر بەگەرمی تەوقەیان لەگەڵ کردم و گوتیان وەلڵاهی قسەی مامۆستایە. ئەو گەشت و سەیرانەی ئێمە زۆر ناشەرعییە. داوای ژمارەی تەلەفۆنیان کرد و وێم دان و هەر لەوێ بەهۆی ئەو وتارە ئاگرینەم، بەڵێنیان پێدام کە گەشتێکی عەمرەم پێ

بکەن.

گوتیان کۆمپانیای گەشتکردن و بردنی خەڵکمان بۆ حەج و عەمرە هەیه. ئەو سێ پیاوە خەڵکی ئاسکی کەڵەک(کەڵەکی داسنیان)بوون.

هاتمەوە، لە حوجرە لە کەیفان وەختابوو باڵ بگرم و بفڕم و دەمگوت: لەکۆتاییدا ئاواتەکەم هاتەدی و دەڕۆمە گەشتی عەمرە و زیارەتی ڕەسوولەلڵا. هەواڵی چوونم بۆ عەمرە ل□ ناوهەموو فەقێکان بڵاوبووەوە. تێلم بۆ ماڵەوە کرد و گوتم: دەڕۆمە عەمرە.

دوای ماوەیەکی کورت، ڕۆژێک دانەیەک لەو سێ پیاوەی کە گوتم بەڵێنی گەشتێکی عەمرەیان پێدام، تێلی بۆ کردم و گوتی: مامۆستا بۆ نانی ئێوارە میوانی ئێمەیت. منیش لە حوجرەی محەمەدییە دوای عەسرەکە لە هەولێر بەرەو کەڵەک بەڕێ کەوتم و لەڕێگا بیرم دەکردەوە و دەمگوت: بەخوا پێدەچێت لەو یەک دوو ڕۆژەی بڕۆین. وای کە دڵخۆشبووم و لە خۆشییان پێدەکەنینم و لەژێر لێوەوە بەخۆمم دەگوت: خۆم فڕێدەم کورە؟ هاها. ئاش لە خەیاڵەک و ئاشەوان لە خەیاڵەکی.

ئێوارە نانمان خوارد و دەستمان بە قسە و گفتوگۆکرد و هەرپێیان ه□□□د□دام و دەیانگوت: بەڕاسی لەوڕۆژە هەرباسی ئەو وتارە بەقوووەتەی تۆ دەکەین.

سەری زمان و بنی زمانیان عەلی باپیربوو. مامۆسا عەلی باپیر وای گوت. مامۆسا عەلی باپیر وا دەڵێت. مامۆستا عەلی باپیر وای پێ باشه. مامۆسا عەلی باپیر خودای لەخەون بینی. مامۆسا عەلی باپیر وا و وا…

لەژێرلێوەوە گوتم: ئای لەوە! خۆ ئەوانە کۆمەڵی ئیسلامین.

منیش دەستم پێ کرد: مامۆستا سەڵاحەدین بەهائەددین وەهای گوت. مامۆستا سەڵاحەدین بەهائەددین وا دەڵێ. مامۆستا سەڵاحەدین دەفڕێت و مامۆستاسەڵاحەدین بەهائەددین خەونێکی زۆر بەقوووەتری لەوەی مامۆستا عەلی باپیری بینیوە. مامۆستا سەڵاحەدین وا چوو و مامۆستا سەڵاحەدین وا هاتەوە.

دیقەتم دا، زۆر بە نا بەدڵی و شێوازێکی نام□ س□□یرم دەکەن و قسەکانی من تەواو میزاج و جەوی تێکدان.

لە دڵی خۆمدا گوتم: ئەوانە ک□م□□□ن و منیش یەکگرتوو. بەخوا بڕواناکەم ئەو ئیشە(گەشتی چوونە عومرەیە)م سەربگرێت.

دواتر هەرواش دەرچوو، کە زانییان من یەکگرتووم و ئەوان زۆر هەڵە حاڵی بوونە لەو وتارەی ئەو ڕۆژەی دێی قەڵاسنجێ، کە وایان زانیوە من کۆمەڵ یان هەواداری کۆمەڵم.

چیدیکە تێلیان بۆ نەکردمەوە و بەو شێوەیه پەشیمان بوونەوە و بەڵێنیان شکاند و نەیانبردم بۆ عومرە.

تۆڵەی ئەو وتارە ئاگرین و هێرشە ناڕەوا و نائەقڵانییەی کردمە سەر ئەو خەڵکە داماوەم لێ بووەوە. فەقێکان له حوجرە لێیان پرسیم ئەرێ ئەو عەمرەیە چی لێهات؟ پێم گوتن: ئەوانە دەرچوو ک□م□□□ی ئیسلامی و عەلی باپیرین و نەیانبردم. گاڵتەیان پێ دەکردم و دەیاندا قاقا.

دایکمیش(ڕۆحی شاد) پێی دەگوتم: کوڕم، پاتو نەتگۆت دەچمە عەمرەی؟ کەنگی دەچی؟ دەمگوت: دایە هەتا ڕێک بکەوێت. هاهاها.

شەماڵ بارەوانی

راهێنان و بەهرە.. زانا رەزاق

ڕاهێنان

مر□ق ل□هەر بوارێک و شتێک بە ڕاهێنان بەرەو پێش دەچێت و پەرە بەتواناکانی خۆی دەدات بێگومان لەو بوارەی تێدا کار دەکات

ئەگەر هاتوو بەهرەش هەبێ باشترو چاکترە ئەمە وا دەکات زیاتر بگاتە لوتکە بێگومانیش مەرجیش تەمەنیش نیە بەڵکو زیاتر بە ئەزموون و شارەزایی و ڕاهێنانەوەیە لەشێوازی بوارێک یان بوارەکانی تری ژیان.

بۆ نموونە تۆ دەتەوێ لەیاری تۆپی پێ بەرەو پێش بچیت پێویستت بەوەیە کە زۆر مەشق و ڕاهێنان بکەی بێگومانیش ئەمەش ووردە ووردە لەو بوارە یان لەبوارەکانی تر یانی دەبێ بەهێواشی بێت سودی زیاترە نەک بەخێرایی و ماوەیەکی کەم

جا ئەگەر بتەوێ ببیە شاعیر پێویستە زۆر بخوێنیتەوە وە خۆشت لەسەر

شعر نووسین و ووتن لەڕابەینی خۆشی دەبێ ووشەو ڕستەکانی شعرەکە هی خۆت بێت و دروستی بکەی چونکە دواتر ووردە ووردە بەرەو پێشدەچێ، بەهەمان شێوەش بۆ ڕۆمان نووسینیش و باتەکانی تریش هەروەها بەهەمان شێوە یان بڵێین نموونەی تر بۆ وەستایەتی.

وەستای هەر جۆرە کارێک پێویستە لەگەڵ وەستاکان فێری بیت و شارەزایی بوارەکە بیت دواتر بەپێی کات ئەزموون وەردەگرێت و بەرەو پێش دەچێت

بەهرە

یەکێک لەو سیفەتەو تایبەتمەندیانەی کە مرۆڤ هەیەتی بەهرە لەشتێک یان شتانێک یان ڕوونتر بڵێم لە بوارێک یان بوارانێک ئەمەش بەپێی کەسەکان دەگۆڕێت هەروەک چۆنیش تەبیعاتو ڕەفتاری مرۆڤەکان بەیەک ناچێت ئاواش بەهرەکانیان لەیەک ناچێ یانی هەموویان بەهرەیان لەشتێک نابێت یان زۆرینە یان بەڵکو ئەمەش دابەش دەبێت بەسەر مرۆڤەکاندا بەجۆرێکی تر بڵێم هەموو مرۆڤ بەهرەی هەیە گرنگتر و چاکتر ئەوەیە ئەو مرۆڤە بزانێت لەچی بەهرەی هەیە لەخۆیدا بدۆزێتەوە بۆ ئەوەی لەو بەهرەیەی کە هەیەتی بتوان پەرە بەتوانا و بەهرەی بدات.

بۆ ئەوەی بەرەو چاکترو باشتر بڕوات یانی دەبێ بەرژەوەندی خۆی و مرۆڤەکانی تر بێت نەک حەز و هەست و عاتیفی چونکە بەڕای من بەحەز هۆکارێکە مرۆڤەکان تووشی شکست یان کاریگەری زۆر دروست نەکات لەسەر مرۆڤەکان بەرەو پێش بردنی کۆمەڵگا هەروەها ئەو بوارەی کاری تێدەکات ئینجا دەبێ مرۆڤەکە بزانێت بە چ ڕێگایەک ئەو بەهرەی هەیەتی بەرەو پێش دەبات چونکە من پێم وایە لەوەش جۆری هەیە یانی بەشێوازی جیاواز بەرەو پێش دەچێت.

دەشێ ئەو کەسە بەهرەدارانە خۆیان دەربخەن بۆ ئەوەی زوو بدۆزێتەوە لە کۆمەڵگا و بوارەکەی بەهرەی هەیە بتوانە سودیان پێبگەیەنە بەڕاستیش و بە پلەی یەکەم ئەرکەکە لەسەر خۆیانەکە بیسەلمێنن و کێن و چیان پێیە چۆن دەتوانن چی پێشکەش بکەن و سودیان بە کۆمەڵگا و مرۆڤایەتی هەبێت.

بێگومان هەن و هەشبوونە بەدەرنەکەوتوونە ئەوەش بە پلەی یەکەم خودی خۆیان ڕادەوەستێت کە بۆ وایان نەکردووە؟

بۆ نموونە:

تۆ یاریزانێکی باشی تا لە یاریگا بچووکەکان و گەورەکان یاری نەکەیت کێ دەزانێ تۆ یاریزانێکی بەهرەداری یان دەتوانم چەندان نموونەی تر بهێنمەوە لەگشت بوارەکان.

فەلسەفەی ئەرەبی-ئیسلامی.. گێرت هێندریش. کاوە جەلال لە ئەڵمانییەوە

نوێپلاتۆنییە مەزنەکانی خۆرھەڵات
ئیبن سینا

دوای ڕووخانی خەلافەتەکەی بەغداد چەند دەوڵەت□ک□ی ئۆتۆنۆم لە خۆرھەڵات سەریانهەڵدا. ئێستا ئەم دەوڵەتانە بە پێچەوانەوە سیاسەتی دەسەڵاتخوازییان ئاڕاستو□ی وڵاتانی ئەرەبی کرد و لە لایەنی خۆیانەوە کاریگەریی کولتووریان لەسەر نواندن. گومانی تێدا نییە کە پێشبینییەکانی فارابی لەمەڕ دەوڵەت سەرئەنجامی گەردوونناسی و ئێشاتۆلۆگییە نوێپلاتۆنییەکەی بوون، وەلێ هاوکات پەرچەکردار بوون لەسەر داڕوخانی جیهانێکی مسۆگەرکراو، هەروەها گوزارشتی هیوا بوون بۆ نەهێشتنی تەنگژەیەکی جڤاکی. لێرەدا یوتۆپیای فارابی بۆ جڤاکێک ڕووی دەکردە زاڵبوون بەسەر جیهانێتیدا، زاڵبوونەکەش دەبوو بە خودی کەتوار دەستپێبکات و بەتوندی گرێدرابوو بە ئاوەزی مرۆڤەوە. ئیبن سینا، فەیلەسوفە مەزنەکەی دیکەی جیهانی ئیسلامی، بیرۆکە بناغەییەکانی فارابیی لای خۆی پاراست، وەلێ پرسی دیکەی کرد بە چەقی کارەکانی. هزری ئەم لە لایەک پتر لە کردەکێتیی ژیانی مرۆڤەوە ئاڕاستە وەردگرێت، وەلێ هاوکات (یان ڕەنگە بەتایبەتی بەو هۆیەوە) لەبەر ئەوەی زەینی مرۆڤ بە جیهانی ماتەرییەوە ئاڵاوە، ئەوا ڕێگەی زەین تەنیا مەسەلەی ڕاسیۆنالێتی نییە، بەڵکو هاوکات مەسەلەی ڕەوانە. ئیبن سینا دەنووسێت: “مەبەستی فەلسەفە ئەوەیە کە سروشتی ڕاستینەی سەرجەم شتەکان تا ڕادەی توانستی ناسینی خۆی بناسێت” (Watt/Marmura 1985, 320)، وەلێ ئەمە هاوکات چە داکۆکییە لە مەئریفەی ئاوەز و چە ئاماژەیە بۆ بڕوای ئیبن سینا کە

“بەدیهێنانی دانایی” تەنیا مەسەلەی فەلسەفەی ڕاسیۆنال نییە.

ژیانی ئیبن سینا

ئەبو ئەلی ئەلحوسەین ئیبن ئەبدوڵلا ئیبن سینا ساڵی 980 لە نزیکی بوخارا لە ئوزبەکستانی ئەمڕۆ هاتە جیهانەوە. ئەو دەمە لە بوخارا خانەوادەی سامانییەکان حوکمڕان بوو و سەردەمێکی گەشانەوەی ئابووری و کولتوورییان بۆ ئەو وڵاتە دەستەبەر کرد. پێدەچێت باوکی ئیبن سینا کە فەرمانبەرێکی پلەباڵا بوو، هەندێ دەوڵەمەند بووبێت کە ئیدی توانیبێتی دەرفەتی پێگەیاندنێکی فێرگەییانەی گشتگیر لای مامۆستایانی تایبەت (پریڤات) بە کوڕەکەی بڕەخسێنێت، لەم ڕەوتەشدا بەهرەمەندیی نائاسایی ئەو زارۆکە ئاشکرا بوو: لە تەمەنی سیازدە ساڵاندا جگە لە قورئان و حەدیسەکان زۆر بەرهەمی گرنگی ئەدەب و زانستی دەناسی. گەر ژیانی فارابی وەک ژیانی دانایەکی ڕوو لە جیهان وەرگێڕاو دابڕێژرێت، ئەوا لە ژیاننامەی ئیبن سینادا شاردنەوەیەک هەیە کە جەختکردنە لە بلیمەتیی ئەو، لێرەشدا مرۆڤە ڕیالەکە لە ئەگەری دیارنەماندایە. لەوێدا گەلێک شتی پەرجوویی شیاوی خوێندنەوەن، بۆ نموونە لەبارەی شارەزایی گشتگیر و برسەتیی ئەو بۆ زانین، یان ئەو وەک خۆفێرکەر (ئۆتۆدیداکت) کە لە توانایدایە تەنانەت کار لە ئاڵۆزترینی بابەتەکاندا بکات. ئیبن سینا خۆی لە ئەفسانەی ئەو زارۆکە پەرجوویی و بلیمەتە گشتلایەنەدا بەشداریی کرد. ئەو کە زۆر چاک لە بەهای ڕاستینەی خۆی و پێگەکەی بەئاگا بوو، ئۆتۆبیۆگرافییەکی نووسی و تێیدا وەک شایانی خۆی ئاماژەی بە بەهرە نائاساییەکانی دا. سەرباری ئەوە، بە گوتەی خۆی، لە ئەرکێکدا شکستی هێنا: گەرچی وای دادەنا کە مێتافیزیکی ئەریستۆتەلیسی دەرخ کردبێت، کەچی سەرباری ئەوە وەک مەتەڵێک لای مایەوە تا ئەو ڕۆژەی کە ڕاڤەکردنەکەی (شەرحەکەی) فارابیی خوێندەوە. فارابی لە خۆڕا تەنانەت لە سەردەمی ژیانیدا نازناوی “مامۆستای دووەم”ی هەڵنەگرتبوو. دوای ئەریستۆتەلیس (“مامۆستای یەکەم”) بە نێوەندیار و تەواوکەری فەلسەفەی ئەنتیکە دادەنرا. فەلسەفەی فارابی کاریگەرییەکی گەورەی لەسەر ئیبن سینا نواند و هەوڵی دا بیخاتە پەیوەندییەوە لەتەک شارەزاییە زانستی-سروشتی و پزیشکییەکانی خۆیدا.

هەروەها هەڤاڵێتییەکەی لەتەک ئەلبیرونیدا (1048-973)، کە زانایەکی گشتلایەن و حەوت ساڵ لە خۆی بەتەمەنتر بوو، دەگێڕێتەوە بۆ سەردەمی لاوێتییەکەی. نامەگۆڕینەوەکەی نێوانیان لەبارەی پرسیارەکانی فیزیک و ئەستێرەناسی و گەردوونناسی بریتییە لە

ب□گ□نامەیەکی مەزنی مێژووی گشتگیری زانستەکان. وەلێ هەر لەو نامەگۆڕینەوەیەدا شێوەیەکی گرژیی دیالێکتیکی خویادەبێت کە بۆ هزری ئیبن سینا زۆر گرنگە: ئەلبیرونی گرنگی بە سەرئەنجام و ڕاڤەکردنی زانستی ئەمپیری دەدات، لێرەشدا گوماندارە بەرانبەر چۆنێتیی بەرگریکردنی ئیبن سینا لە هزری ئەڕیستۆتێلیس، بەتایبەتیش گومانی هەیە لە سپێکولاسیۆنی نوێپلاتۆنیانەی ئەم فەیلەسوفە. بۆیە ئەلبیرونی لەچاو ئیبن سینادا نزیکترە لە سەرئەنجامەکانی زانستی مۆدێرن، وەلێ هاوکات نزیکتریشە لە هەڵوێستەکانی ئەقیدەگەریی ئایینی، بە پێچەوانەشەوە هزری ئیبن سینا، جا گەرچی لە ڕووی زانستی سروشتییەوە هەڵەمەندە، سەرباری ئەوە وەک سپێکولاسیۆنی فەلسەفەیی و بەتایبەتی لە ئەدگارە نوێپلاتۆنییەکەیدا زۆر لە هزری ئەو ڕادیکالترە. بەم ڕێیەوە هزری ئیبن سینا ڕوانگەی نوێ ئاوەڵادەکات نەک تەنیا لە ڕووی سەبژێکتی تیۆری-مەئریفەوە، بەڵکو بۆ مرۆڤیش لە هەڵوێستیدا سەبارەت بە ڕێکخراوی جیهان و خودا. بۆ نموونە ئەلبیرونی ئاماژە بۆ ئەوە دەدات کە دەشێت لە چۆنێتیی چیاکانەوە دەربئەنجامێنرێت کە ئەوان دروست بوون، بۆیە تێڕوانینی ئەڕیستۆتێلیس لە نووسینەکەیدا بە ناونیشانی “لەبارەی ئاسمان” (De Caelo) کە جەخت لە ئەزەلییەتی جیهان دەکات، دەبێت هەڵە بێت. ئەوجا چەند ئەمە ڕاستە، ئەوەندەش دەرئەنجامگیرییە لێوە دەرکێشراوەکەی جێی پرسیارە کە دەبێژێت دروستبوویی ڕووبەری زەوی دەرفەتمان پێدەدات ئافراندنی خودایی دەربئەنجامێنین. ئیبن سینا پەیوەند بەو تێڕوانینەوە بەهەژیوی پەرچەکردار دەنوێنێت: “تۆ گەرەکە بزانیت، کاتێک ئەڕیستۆتێلیس دەبێژێت کە جیهان هیچ سەرەتایەکی نییە، بە هیچ شێوەیەک مەبەستی لەوە نییە کە جیهان ئافرێنەرێکی نەبێت، بە پێچەوانەوە دەیەوێت ئافرێنەری جیهان لە هەر ناچالاکییەک تەبریە بکات” (لە: al-Biruni 1991, 50). کەواتە ئەزەلییەتی جیهان دژبێژیی هەبوونی خودا نییە، بەڵکو ئاماژەیە بۆ ئەوە کە بوونی خودا زەروورییە (essentiell)، ئەوە کاتێک ناتوانین ئەوها لەبارەی جیهان ببێژین. بۆ سەلماندنی خودا زۆرتر لەوە پێویستە کە تەنیا ئاماژە بۆ لێرەبوونی جیهان بدرێت.

ناوبانگی ئیبن سینا بە پلەی یەکەم دەگەڕایەوە بۆ ناسێنراویی ئەو وەک پزیشک، کەمتر وەک مامۆستای فەلسەفە. ئەوجا ناوبانگی بڵاوبووەوە، چونکە بەهۆی ئ□□انییەوە لە ناکۆکییە سیاسییەکانی سەردەمەکەی لە زۆر ناوچەی جیاواز کاری کرد. سیاسەت بۆ ئەو کەمتر لە فارابی گرنگییەکی تیۆریانەی هەبوو، بەڵکو گرنگییەکەی پراکتیکیی بوو: ئێمە لەتەک ئیبن سینادا بە فەیلەسوفێک دەگەین کە دەیخواست نزیک بێت لە دەسەڵات. ناوبانگی ئەو وەک هزرڤان و

شرۆڤەکار، زانینی گشتگیر و زرنگیی مەزنی لە پزیشکیدا، کردیان بە ڕاوێژکاری نموونەیی و پزیشکیی تایبەت لای گەلێک دەسەڵاتداری سەردەمەکەی. ئەو چەند ساڵێکی درێژخایەنی ژیانی وەک وەزیر و ڕاوێژکار و پزیشکی تایبەت لە کۆشکوسەرای جیاوازی میراندا بەسەر برد، لەم کاتانەشدا بەردەوام تووشی پیلانگێڕییەکانی دەسەڵات دەبوو کە ناچاری هەڵاتن و دەربەدەرییان دەکرد، پاشان سەرلەنوێ ڕێزپێدراوانە لای میرێکی دی پێگەی پێدرایەوە. لەم ڕوانگەیەوە ژیانی ئیبن سینا وێنەدانەوەی مێژووی سەردەمەکەیەتی: ڕووخانی دەوڵەتی سامانییەکان و باڵادەستبوونی غەزنەوییەکان، سەرهەڵدانی ڕیزێک میرنشینی ناوچەیی و شەڕی بەردەوام لەسەر باڵادەستی، ناچاریان کرد ژیانێکی بێئۆقرەی کۆچەریانە بەڕێوەبەرێت و بچێتە خزمەتی گەلێک دەسەڵاتدارەوە، هەر ئەم خزمەتەش زۆر جار بۆی بوو بە مایەی مەترسی لەسەر ژیان و چەند جارێکیش فڕێدرایە نێو زیندانەوە. ئەو لە ساڵانی کۆتایی ژیانیدا چووە خزمەتی دەسەڵاتدارەکەی ئەسفەهانەوە بەناوی عەلائەلدەولە – وەک پزیشکی تایبەت و بەڕێوەبەری بیمارستانەکەی (نەخۆشخانەکەی) ئەوێ. ئیبن سینا ساڵی 1037، کاتێک یاوەریی میری لە لەشکرکێشییەکەیدا بە سەر هەمەدان کرد، جیهانی بەجێهێشت.

ئیبن سینا دوای مردنی پتر لە سەد کتێبی بەجێهێشت و هەندێکیان زۆر خێرا بە فراوانی بڵاوبوونەوە. سەرەتا گەرەکە ناوی کارە پزیشکییەکان بەرین، چونکە بەبێ ئەم نووسینانە بەزەحمەت بەشێکی گرنگی مێژووی زانین لە چەرخی نێڤیندا لێتێدەگەین. لە چەرخی نێڤیندا، بەتایبەتیش لە ئەوروپای کریستیانیدا، ئاستی شارەزایی پزیشکی تۆقێنەرانە نزم بوو. ئەقیدەگەریی ئایینی وای دادەنا کە پزیشکی تێکوشانی زانستی نییە، چونکە گۆیا لە کرۆکی نەخۆشی نەدەهزری وەک هەقیقەتێکی نێو پلانی خودی ئافراندن، بەڵکو دەیویست هەڵسوڕاندنی قەدەری مرۆڤ لە خودای مەزن بسەنێت. بۆ نموونە کڵێسەی کاتۆلیکی ماوەیەکی درێژخایەن بەو شێوەیە ئەرگومێنتی دەهێنایەوە – ئەمە درەنگتر بە هەمان شێوە لە ئیسلامیشدا هاتە نێوانەوە، لەبرێ “پزیشکیی پەیامهێن” دەیویست تەنیا پشت بە ئامۆژگارییەکانی قورئان و حەدیس ببەستێت کە تا ڕادەیەک کەمبەها و تا ڕادەیەکی دیکە ئاللێگۆریانە بوون. یاخود تەنیا کاتێک پزیشکی بە زانستێکی جددی دادەنرا، گەر پشتی بە “ئۆتۆرێتی”یە ناسێنراوەکان ببەستایە کە داناییان گەرەنتیی بە تێگەیشتن لە کرۆکی شتەکان دەدا، ئەم ئۆتۆرێتییانەش سەرەتا نووسەرانی لێکۆڵینەوە پزیشکییەکانی ئەنتیکە بوون، بۆ نموونە هیپۆکڕاتەس، گالن یان پلینیوس، ئەوجا درەنگتر نووسەرانی دیکەیان درانە پاڵ: لە چەرخی نێڤینی لاتینیشدا

بەتایبەتی کارەکانی نووسەرانی ئیسلامی بەهەند وەرگیران. وەلێ هیچ کتێبێک خۆی نەدا لە شانی ئەو واتایە کە “کانۆنی پزیشکی”یەکەی ئیبن سینا پێی گەیشت. کتێبەکە تا نەو سەدەی حەڤدەیەم لەپاڵ نووسەرە کلاسیکییەکانی ئەنتیکەدا بناغەی پێگەیاندنی پزیشکان بوو لە ئەوروپا، زۆر زیاتر لە لێکۆڵینەوەکانی ئەلڕازی کە بە هەمان شێوە بەناوبانگ بوون. ناوبانگی ئیبن سینا وەک پزیشک کاریگەرییەکی ئەوتۆشی نواند کە شێوەی بەلاتینیکردنی ناوەکەی (واتا ئاڤسینا) تا ئەمڕۆ باوتر بێت لە ناوی ڕاستینەی خۆی. خزمەتی مەزنی ئیبن سینا لەوەدا بوو کە ئەو لەپاڵ بەهەندوەرگرتنی ئۆتۆریتییەکاندا زۆر مەئریفەی ئەمپیریی خستە سەر زانینی پزیشکییانەی سەردەمەکەی. ئەم کراوەییە بەرانبەر زانستی ئەزموون و قەدەرگرتنی، پەیوەندییەکی بە هزری فەلسەفەیی ئیبن سیناوە هەیە.

مەتافیزیک

ئیبن سینا، ئاڕاستەوەرگرتوو لە فارابییەوە، هاوشێوەی ئەو مەتافیزیک بە زانستی بوونەوەر دادەنێت، بەڵام تەنانەت پێشبینیی ئەو بە ڕێکخراوی بوون فارابیانەیە، هەندێ نەبێت کە سەرلەنوێ ئەزموونی نەخشەی ڕژانی نوێپلاتۆنیزمەکەی فارابی دەکاتەوە، لەرێشدا یەک-ی (ئەلئەحەدی – و) هەرە سەرەتایی پلۆتین هاوتا دادەنێت بە “یەکەم هۆکار”ەکەی ئەرەیستۆتەلیس و بە خودای سروشی قورئان. بێگومان لای ئیبن سیناش مەئریفەی ئاوەز پێشتریی لە ڕاستیی پێتیی ئیمان هەیە. وەلێ ئەم ئێستا لە ڕاڤەکردنی دەروونەدا، دەروون بەڕێوەی ڕووەو مەئریفەی خودا، ڕێگەیەکی خۆیی دەگرێتە بەر. مەتافیزیک، کە ئیبن سینا لە کارە سەرەکییە فەلسەفییەکەیدا بە ناونیشانی “کیتاب ئەلشیفا” (“کتێبەک لەبارەی شیفا”) گەڕانی پێدەدات، زانستی بوونەوەرە بەگشتی. تەنیا خودا دەشێت بوونی پێتی بێت، چونکە تەنیا خودا زەروورییە نەک شیمانەیی / بەڕێکەوت، ئەزەلییە نەک سەیرورەیی، یەکە نەک زۆرەتی. کەواتە مەتافیزیک خۆی بە زانستی مەئریفەی خوداوە خەریک دەکات. لێرەدا ناونیشانی نووسینەکە سەرنجڕاکێشە: “ئەلشیفا”، هەر لەمەشدایە جیاوازییەکە لە دابی تا ئێستاکانەی نوێپلاتۆنیزم. فەلسەفە، بەتایبەتی لە بەشە شایانەکەیدا کە مەتافیزیکە و لە ڕوانگەی ئەرەیستۆتەلیسەوە گەرەکە خۆی بە “دوایەمین شتەکان”ەوە خەریک بکات، بە ئیبن سینا شیفایە / چاکبوونەوەیە لە هەڵە زیانبەخشەکان، هەروەک چۆن پزیشکی چاکبوونەوەیە لە کاریگەرییە زیانبەخشەکان لەسەر لەش. هۆش و دەروون لە لایەک، لەبەر بوونی لەشەکی لە لایەکی دی، بەزەرووری پێکەوە بەندن، بۆیە هەرگیز چاکبوونەوەی یەکەکیان بەبێ چاکبوونەوەی

ئەویدیکەیان بە تەواوی بە دینا هێنرێت. بەم تەواوینە، وەک چۆن ئەمە دەتوانین ببەزین، تەنیا مەبەست لە پزیشکییەکی “سەرجەمییانە” نییە، بەڵکو هەروەها بە تایبەتی گۆتەیەکی گرنگمان لەبارەی پەیوەندیی بوونی پەتی بە جیهانی ماتەرییەوە هەیە.

ئەریستۆتەلیس کەرەسەی پێناسەکردبوو وەک لە-شیمانەدا-بوونی پەتی کە ناچالاکانە / پاسیڤانە فۆرم وەردەگرێت، فۆرمیش لە لایەنی خۆیەوە هەی کارایە (causa efficiens -و)، هەروەها وەک فۆرمی پەتی، تەواو بەدەر لە کەرەسە، هزری پەتیی خودایە. نوێپلاتۆنییەکان هەوڵیان دا بە نەخشەی ڕژان (ئێماناسیۆن) وەڵامی ئەو پرسیارە بدەنەوە کە داخۆ چۆن کەرەسەی بێدەروون و بێهەش بە فۆرم بگات. لە بوونی پەتیی خوداوە زەینی پەتی دەڕژێت، وەلە زەینی پەتی بە پێچەوانەی بوونی پەتیی خوداوە کە یەکە، زۆرێتی لە خۆ دەگرێت. ئەوجا ئیدی پرۆسەی ڕژان پلە بە پلە بەردەوام دەبێت تا ئاستێک کە ئیدی کەرەسەی بێڕێکەوتی فرەجۆر کەمترین بەشی لە زەینی فەرمدەری پەتیدا هەیە، واتا جیهانی ماتەری کە ئێمە تێیدا دەژین. ئیبن سیناش درێژە بەم پرنسیپە دەدات، وەلە ئەم ئاماژە بە زەروورە دەدات: کەرەسە بەزەرووری لە هەر پلەیەکی ڕژاندا گرێدراوە بە هەی کاراوە. ئاخر ئایا بۆ چی ڕێیەکەوە کەرەسە کە ئێمە لە کاتدا وەک بگۆڕێ و فانی ئەزموونی دەکەین، بە بوونی خۆی دەگات؟

وەلێ گەر ئێمە تەنیا لە ڕیزی پلەکانی نەخشەی ڕژاندا بهزرێین، ئەوا دەبێت کەرەسە لە کاتەکی دیاریکراودا شیمانەی پەتی بێت و ئەمەش چیدی نەتوانین ئەزموونی بکەین، چونکە بۆ ئەزموونکردنی ئەوەکەیەک دەبێت ئەوەکەیەکی شیاوی ئەزموونکردن لەگۆڕێ بێت، کەواتە کەرەسەیەک کە فۆرمەکی هەیە، کە بوونەوەرێکە. “هەر شتێک کە وەک نوێ سەرهەڵدەدات، لە خۆیدا پێش سەرهەڵدانی شیمانەیە بە لەرەبوون یان نەشیاوە بۆ ئەوە” (Avicenna 1960, 269). کەواتە دەبێت لە زنجیرەی هۆکاندا ئەوەکەیەک هەبێت کە پابەندیی نەویەکییانەی فۆرم و کەرەسە بەزەرووری دەهێنێتە ئاراوە:
“هەر یەکەکی ئەم پرنسیپانە (کەرەسە و فۆرمی کرۆکی) لە هەر ڕوویەکی دیاریکراوەوە، هەروەها پەیوەند بە کەتوارەکی دیاریکراوەوە نەک لە هەمان ڕووەوەوە، هەیە بە ئەویدیکەیان. گەر ئەمە ئەوها نەبایە، ئەوسا بە هیچ شێوازێک فۆرمی کرۆکییانەی ماتەریەل پابەندییەکی زەروورییی بە ماتەرییەوە نەدەبوو.” (Ebd., 600)
ئەمە، وەک ئیبن سینا دەبێژێت، هیچی دیکە نییە جگە لە بوونەوەرێ-

زەرووری کە خودایە. خودا بوونی پێتی و زەروورەی پێتییە، لەنێو کەرەسەشدا ئامادەیە، ئەوە بەگومان بەهۆی پێکەوەگرێدراویی زەرووریانەی کەرەسە و فۆرمەوە. کەواتە گەردوون لەم گرێدراوییە زەرووریانە پێکدەهات. ئەوجا لەبەر ئەوەی گرێدراوییەکان هاوکات لەتەک خودادا کە ئەوانی خستووەتەوە، لەگەڵێن، ئەوا دەبێت هاوشێوەی خودا ئەزەلی بن. کەواتە، لۆگیکیانە، جیهان و کەرەسە لە ئەزەلەوە هەن.

ڕاسیۆنالێتی و ئینتوئیسیۆن

ئەو تێڕوانینە واتایەکی ئەوتۆ بە هۆشی مرۆڤ دەگەیەنێت کە گەردوونیش دەبێت بە بابەتی مەعریفە، بەگومان نەک تەنیا لە ڕووی مەعریفەی تاکە هۆ و تاکە بوونەوەرانەوە، بەڵکو هەروەها لە ڕووی مەعریفەی بوونەوەرە-زەروورییەوە، کەواتە خوداوە. "چاکبوونەوە" کە پرسی مێتافیزیکی ئیبن سینایە، شیمانەی زەینی مرۆڤە بە مەعریفەی خودا، ئاخر گەرچی خودا ترانسێندێنتە، سەرباری ئەوە هاوکات نەوەکیانە (بەئیمانێنت) لە فۆرمە پابەندەکانی کەرەسەدا دەدرەوشێتەوە. با ئەو پرسە وەلاوەنێین کە داخۆ بشێت ئەم فەلسەفەیە بە "ماتەریالیستی" و "پانتایستی" دابنرێت، وەک چۆن ئێڕنست بلۆخ کردوویەتی (بڕوانە Bloch 1972). بە هەر حاڵ ئەم فەلسەفەیە بناغەیەکە بۆ ئەو هەوڵەی میستیکێکی فەلسەفیی لەنێو ئیسلامدا کە خۆی بە ئیبن سیناوە گرێ دەدات و دەیەوێت بەسەر ڕێگەی مەعریفەدا بگات بە ئازادکردنی دەروون لە "دیلێتی"ی ئەمدنیایانەی، کەواتە هەوڵەکە بۆ یەکخستنی نەزەری میستیکیانەی خودا و ڕاسیۆنالیزمی فەلسەفیی، پەیوەستییەکەش بە ئاشکراکردنی زەروورە لۆگیکییەکان بە مەعریفەی خودا دەگات. ئیبن سینا ڕێگەیەکی بەم چەشنەی مەعریفە لە چیرۆکی ئالێگۆریانەی "حەی ئیبن یەقزان" (زیندووی کوڕی بێدار)دا دادەڕێژێت. چیرۆکخوانێک دەیگێڕێتەوە کە لە گەشتێکدا بەنێو وڵاتانی ئەندێشەییدا زیندەوەرانی جیاواز دەناسێت. هەریەکەی زیندەوەرەکان هێمایە بۆ پلەکانی ڕێکخراوی گەردوونی و ڕێگەی مەعریفەی مرۆڤ. درەنگتر فەیلەسوف ئیبن توفەیل لە ئەندەلوسی ئیسپانیا ناونیشانەکەی بۆ چیرۆکێکی خۆیی وەرگرت کە زۆر زیاتر لەوەی ئیبن سینا بە ناوبانگ گەیشت. لە ئالێگۆرییەکەی ئیبن سینادا، وەلێ بەهێزتر لە دووەم کاری فەلسەفیی ی سەرەکیی ئەودا بە ناونیشانی "ئەلئیشارات وەلتەنبیهات"، نەزەری ئینتوئیتیڤ / حەدەسیانە دێتە پاڵ مەعریفەی فەلسەفیی ی ڕاسیۆنالی جیهان و خودا. بەگومان نەزەری حەدەسیانە نەک تەنیا لێڕوانینێکی نا-

ڕاسیۆنالە لە قووڵبوونەوە و زوهدەوە، وەک چۆن لای سۆفییە ئیسلامییەکان دەیبینین، بەڵکو زۆرتریش لەوە توانستە بە ئەوەی بە تێگەیشتنی تیژکراوە لە کرۆک و زەرووری (das Essentielle) گوێ بە پرۆسەی ڕاسیۆنالی مەئریفە بدات. بە دیدی ئیبن سینا ئەم توانستە بە نموونە مەرکی پەیامهێنانە (پێغەمبەرانە)، هەر بەم تێڕوانینەش لە فارابی جیادەبێتەوە کە لە کۆتاییدا پەیامهێنیی لە پشت مەئریفەی فەلسەفییەوە دانابوو. پەیامهێنەکان بە ئیبن سینا تەنیا توانستمەندی (Meister) هێزی پێشبینی نین و بتوانن مەئریفەی فەلسەفیی لە وێنە و هێمادا بخەنە گۆڕ، بەڵکو هەروەها توانستمەندی زەینی تیژکراوەن و تەنانەت دەرەقەتی ڕێگەی سەختی مەئریفە دەبن لە ڕووی ئەدگارە ڕاسیۆنالەکەیەوە. پەیامهێنان کە وەک “مامۆستای (Meister) مرۆڤان” شایانی ڕێزلێگرتنن، ئالڵەگەریانە داناییەکەی قورئان لە مرۆڤان تێدەگەیەنن. سەرجەم مرۆڤان گەرەکە فەزیلەکانی دانایی و قانئی و دلێری، لە کۆی هەمووشیاندا دادپەروەری، بکەن بە پەیڕەوی خۆیان. “وەلێ”، وەک چۆن ئیبن سینا لە کۆتایی “ئەلشیفا”دا دەبێژێت (Ibn Sina 1960, 685)، “کە لەپاڵ ئەم فەزیلە پراکتیکییانەدا بە دانایی تیۆریانەش بگات، ئەو کەسە بە بەختیاری گەیشتووە”.

کاریگەریی ئیبن سینا

لەو کاتە بەدوواوە بەیەکگەیاندنی نەزەری میستیکییانەی خودا و فەلسەفەی ڕاسیۆنال کاریگەریی گەورەی نواند، ئەوە تەنانەت لەسەر هزری درەنگتری ئەورووپی لە چەرخی نێڤیندا. ڕۆجەر بەیکن (1214-1291) ئیبن سینای وەک جێگرەوەی ڕاستینەی ئەریستۆتەلیس دەبینی. تۆماسی ئەکوینی (1224/25-1274) لە ئاوەڵاکردنی بەڵگەهێنانەوەکانیدا بە هەبوونی خودا پشتی بە ئیبن سینا بەست، جا گەرچی لە لایەکی دیکەوە هێرشی بردە سەر ڕێبازی ڕژان لای ئەو. بەگشتی کاریگەریی ئیبن سینا لەسەر فەلسەفەی ئەورووپی کەمتر بوو لەوەی ئیبن ڕوشد، وەلێ کاریگەرتر بوو لەسەر فەلسەفەی ئەرەبی-ئیسلامی. لێرە لەسەر بناغەی فەلسەفەکەی مەدرەسەیەک بە واتای وشە سەریهەڵدا. وەلێ ئەم دەنگدانەوە مەزنە ڕەخنەگرانی بەوزەشی چالاک کرد، وەک ئەلغەزالی و دوای ئەویش فەخرەدین ئەلڕازی (بڕوانە بەشی دوای ئەمە)، کە پاشان دژەڕەخنەی لایەنگرانی ئیبن سینای بەدوودا هات. هەر بە نموونە نەسرەدین ئەلتوسی (1201-1274) خۆی خستە دانوستانێکی ئەدەبییەوە لەتەک (فەخرەدین -و) ڕازیدا تاکو لەدژی هێرشەکانی ئەو بەرگری لە ئیبن سینای نموونەی باڵای بکات. ئەلتوسی

تەنیا فەیلەسوف نەبوو، بەڵکو هەروەها زانایەکی گشتلایەن بوو کە لە کایەکانی ماتماتیک و ئەستێرناسیشدا هەڵکەوتبوو. هەلاکەی داگیرکەری مەغۆلی هەندە زۆر ڕێزی لێدەنا کە نۆڕێنگەیەکی مەزنی بە دامەزراند تاکو تێیدا توێژینەوەکانی ئەنجام بدات. ئەلتوسی وەک فەیلەسوف بەردەوامیی بە میراتەکەی ئیبن سینا دا، لەرەشدا هەوڵی دا بە دەستپێکەکی ئەنسیکلۆپێدیانە کایەی دیکەی زانین بە مەتافیزیک بگونجێنێت، بۆ نموونە ئۆپتیک (ڕوناکیناسی) وەک لکێکی تیۆریی دەرککردن، یان فیزیکی پراکتیکی لەنێو تیۆریی کاوساڵدا بەهەند وەربگرێت.

کاریگەریی ئیبن سینا لە فەلسەفەی ئێرانیدا تا نێو نوێسەردەم بە دەکات. وەلێ لە فەلسەفەی هاوچەرخی ئەرەبی ئیسلامیدا ناکۆکییەکی بەتین سەبارەت بە نرخاندنی کاریگەرییەکەی لەگۆڕێیە. ئەلجابری کە فەیلەسوفێکی مەغریبییە، وای دەبینێت کە کردنەوەی ترادیسیۆنی نوێپلاتۆنی بە میستیکی ئیسلامی (تەسەوفی) لە لایەن ئیبن سیناوە هەیەکە بە کۆتاییهاتن بە ترادیسیۆنی ڕاسیۆنالیستی لە کولتووری ئیسلامیدا، بەمەش هاوکات هەیەکە بە ڕوونەدانی مۆدێرنیزەکردنەکی ئەتەنەم؛ وەک ئەو دەبێژێت، سەروەریی باڵای هزری ئیبن سینا لە ترادیسیۆنی فەلسەفیی ئیسلامدا ڕێگر بووە لە وەرگرتنی (ڕێسێپسیۆنی) فەلسەفەی ئیبن ڕوشد کە زۆر زووتر بریتی دەبوو لە کرانەوەی فەلسەفەیەکی سەبژێکت ی بە مۆدێرنە گونجاو؛ کەواتە لەم ڕوانگەیەوە “فەلسەفەی مەشریق” بە ڕەهەندەکەیەوە بە میستیک بەرپرسیارە لە دەسەڵاتی ئایین لەنێو کولتووری ئیسلامیدا، بۆیە دەبێت خۆ بە فەلسەفەی مەغریب ی ئەرەبی و بەتایبەتیش بە ئیبن ڕوشدەوە گرێبدرێت تاکو گەڕان بە مۆدێرنەیەکی خۆماڵی (ئۆتۆختۆن) بدرێت. ئەم تەنزە زۆر بڵاوبووە تەوە، وەلێ هاوکات وتووێژهەڵگرە. بۆ نموونە فەیلەسوفی میسری حەسەن حەنەفی یەکێکە لە تیژترین ڕەخنەگرانی. ئەم خەریکبوونە ناکۆکانە بە ئیبن سیناوە لە وەرگرتنی ئەوروپیانەی هاوچەرخدا وەنەدەداتەوە، ئەوەش بە جۆرێک کە دەبزوێت لە نێوان: نرخاندنەکی نزیکەی هەژیوی ئیبن سینا و ئاماژەداندا بە کەماسی ڕەسەنەتی و سەربەخۆیی فەلسەفەیی، بە نموونە لەچاو فارابیدا.

سەرچاوە:

Geert Hendrich: Arabisch-Islamische Philosophie. Geschichte und Gegenwart. Frankfurt/Main 2005.

گلەسار

ئەشاتەلەگی: پاشەڕۆژناسی، پرسی ڕۆژی قیامەت
ئەمپیری: تەجریبی
ئەقیدەگەری: ئەرتەدەکسی، پابەندی سوننەتییانە (لاساییگەرایانە) بە بنەماکانی ئایینەوە.
فۆرمی کرۆکی: ئایدۆس، دەتوانین بە پێچەوانەشەوە لە "فۆرمی دیاردەیی" (مۆرفێ) بدوێین.
کاوساڵ: هۆ ئەنجام
کلاسیکی: هەردەم هەنووکەیی، کۆن-نەبوو.
ماتەریالیستی: دانانی کەرەسە بە بنەڕەتی سەرجەم کردەکیتی.
ماتەریەل: ماتەریانە، ماددی
میستیک: پەنهەنی. جیهانبینییەکی ئایینییە کە تێیدا کەس کۆشش دەکات بە ئەوەی بە ڕامان و زوهد لەتەک خوددا یەکانگیر ببێت، بۆ نموونە لە تەسەوفی ئیسلامیدا.
ئۆتۆڕێتی: ناسەنراو، پێگەی قبووڵکراو، کاریگەر لە بوارێکی تایبەتیدا
پانتایستی: لایەنگری پانتایزم کە خودا لەنێو جیهاندا دادەنێت؛ هەردووکیان یەکانگیرن.
ڕەوان: سپیریتوالێتی، مەئنەویەت
سەیرورە: هاتنەئارا لەنێو خۆوە، بە پێچەوانەی وەرگێڕینەوە کە بەهۆی دەرەکییەوە ڕوودەدات.
سپێکولاسیۆن: هزرینێک کە بە فاکت بەدینەهێنرا بێت.
ترانسسێندێنت: نەشیاوی ناسین.

ژنەکەت عاشقی سوڵتان عەبدولحەمیدە.. نیهاد جامی

ئەوە ناونیشانی چیرۆکێک نییە، هەندەی ڕاستەقینە بوونی ماڵی کوردیە، ئەو دەمەی دەتەوێت دژایەتی فەرهەنگی تورکی بکەیت و بە فاشیزمی دەناسیت، بەڵام ئەو فاشیزمە هەندە پتەو خۆی خستۆتە ناو ماڵەکەت و چای لەگەڵ خوشکەکانت دەخواتەوە، دەستبازی لەگەڵ ژنەکەت دەکات، هەر بە بەرچاوی تۆی پیاوەوە، تۆش دەمت بکەیتەوە خۆت بە دژی تورک دەزانیت، ئەو وێنە ریالیستیە دەرەنجامی هەر ماڵێکی

کوردیە کە بوونە بە ئەویندارى ڕاستەقینەی دراماى تورکى، هەڵبەت لەڕووى ئاستى هونەرییەوە دراماى تورکى توانیویەتى خۆى بخزێنێتەوە ناو تەواوى دنیا، بەلام بەهیچ شێوەیەک ژیانى کۆمەڵایەتى زەوت نەکردووە، وەک ئەوەى لەکوردستان داگیرى کردووە کاتێک پیاوەکان دەبن بە ژنکوژ، ژنەکان خەونیان پیاوەکى ڕۆمانسیە، ئەو کاتە دۆزینەوەى ئەو پیاوە تەنیا لەناو ئەو درامایانە دەست دەکەوێت، حەز دەکەن کەنیزەیەک یاخود یەکێک بن لەژنەکانى سوڵتان عەبدولحەمید، با کۆیلەی حەرامسەرا بێت بەس هەست بکات، لەم سەر زەویە پیاوێک هەیە گرنگى پێ دەدات و خۆشى دەوێت، خۆشەویستى بە ژن هیچ نیە لەکۆمەلگاى ئێمەدا، خۆشەویستى هاوکێشەیەکە وابەستەمان کردەتەوە بە پەیوەندى سێکسى، لەو نێوەندەدا کەس وەک بانگخوازو گروپى دینى سوودى لەو دۆخە وەرنەگرت، هەندێک نوسەرو هونەرمەندیش بۆ ئەوەى تیراژى کتێبیان بەرز بێتەوە، پەیجەکانیان لایکەکانیان بفرن، خێرا داکۆکى لەو گوتارە کۆنە پارێزیەی دینیەکان دەکەن، تەنانەت بێشەرمانە هەندێکجار دەنووسن ئەوەى ڕوو دەدات هۆکارەکەی علمانیەکانن، لەڕاستیدا شتێک نیە ناوى علمانیەت بێت، ئەوەى هەیە گەڕانە بەدواى پەیوەندى سێکسى، جا هەندێک بەم ناوە داواى دەکەن و ئەوانیتریش دینیەکانن ڕەوایەتى ئەو پەیوەندیە دەگوازنەوە بۆ ژیانى هاوسەرى، بەتایبەت لەدیاردەى فرەژنیدا، ژنەکانیش قبولیانە هەر نا دەبن بە دایک و ماڵەکیان دەبێت، لەئاستى کۆمەلایەتى پێگەی ژنبونیان هەیە، ژیانیان لە چ ئاستێکە؟ ئەوە هیچ بۆیان گرنگ نیە، چونکە پرۆژەى ئازادى مانایەکى نیە لەکۆمەلگاى ئێمەدا، سەرەنجام مرۆڤ ناتوانێت ئازاد بێت، هاوپەیمانیەتیەک هەیە لەنێوان دینیەکان و دژە دینیەکان ئەویش نەبەزاندنى پیرۆزیەکانە، بۆیە ئەو فانتازیایە لەناو دراما تەلەفزیۆنیەکان دەست دەکەوێت، بەتایبەت کە جۆرە زیندانێکى ترى ژنە، بەوەى زیاتر گۆشەگیربوون و وابەستەبوونى بە ماڵەوە دەبێت، ئەوەش پیاو دڵخۆش دەکات، بەڵام پێویستە پیاو ئەوە بزانێت لەناو ماڵەکەى ژنەکەى دەستى سوڵتان عەبدولحەمیدە، ئەگەر خۆشت لەو تێگەیشتنە بێبەرى دەکەیت بەوەى تۆ خوشکەکەت ئازاد کردووە، خەمت نەبێت ئەویش جوانکاریەکانى هەر لەسەر فۆڕمى دراما مۆدێرنەکانى ژیانى تورکى بنیات ناوە، خەون بە موهەنەد و موراد عەلەمدارو ناوەکانى تر کە من نایزانم و تۆ ڕۆژانە لەناو ماڵى خۆتان دەستى خوشکەکانمان و کچەکانمان دەبینیت کە چۆن لەڕێى شاشەوە دلدارو دەستیان.

چیرۆک/ هەزار کانی.. عومەر سەید

نیوە شەوێک بیابان تایەکی گەرمی گرت. هەزار تلەقی لێ دەرهات. بیابان تووشی پەتا بوو. هەزار تلەق لە بری کیم، ئاوی سازگاری لێ هەڵدەقووڵا! هەزار کانی، سارد و سازگار، ئاوی ڕوون بە هەموو لایەکی بیاباندا ڕژا. قوڵپ قوڵپ هەڵدەقوڵا. ورد ورد بە لمدا جۆگەلەی دەبەست. سینگی بیابان، پڕ بوو لە ئاوی حەیات و پڕ لە دوڕ. هەزار کانی بە هەزار ئاراستەدا، لە بەشایی لمدا تەوژمی دەبرد.
شەوی قەدر، کاتێ جوبرائیل ئەم دیمەنەی بینی، تاسا! خێرا لە ئاسمانی یەکەمەوە، خۆی گەیاندە ئاسمانی حەوتەم. بە خودای مەزنی فەرموو: بیابان پڕە لە کانی؟!
خودا سەرسام بوو، فەرمووی: بگەڕێوە و هەواڵی بیابانم بۆ بێنەوە، کانی و بیابان مەحاڵە!
وەک ئەوەی یاسای ئەزەل شێوا بێ. ڕێوڕسمێک لە گەردوون لای دابێت. قەدەرێک لە ڕاستەهێڵ یاخی بووبێت.
جوبرائیل داکشایەوە بەرەو زەوی. ڕێکوڕاست ڕوو بە عەرعەر. بڕوای بە چاوەکانی خۆی نەکرد! ئاو لە بیاباندا هەڵدەقووڵی و بە هەموو لایەکدا دەڕژێ! دوو فریشتەی بانگ کرد و پێی وتن: ئەوەی من دەبینم ڕاستییە؟!
بەڵێ ئەوە ڕاستی بوو.
هەزار کانی لە بیاباندا تەقیون. لە هەر کانییەکیشەوە دەروێشێک دەرکەوتن. گڕۆپ گڕۆپ لە دڵۆپ دڵۆپی ئەو ئاوە. دەروێشانی بێ مەئوا هەڵکەوتن. چەشنی نەعشی سەراپای مەخلوق، وەک فەلەک لەو سوبحەدا. تەریقەتی یەئس مەوجی دەدا. سەروقژی درێژیان و پاشان ورد ورد هەموو جەستەی شەڕێ و شیتاڵ شیتاڵیان هاتەدەر. هەزار دەروێش لە هەزار کانییەوە و بەدەم دەف ژەنینەوە، وەک نەونەمام باڵایان دەکرد. چەشنی شمشاد بوون. وەک شەپۆلی دەریا، پرچیان شەپۆلی دەدا. دەنگی هەزار دەف، دەفی دروێشانی دەوانە، ئاوێتە بە دەنگی غەمگین و ماندووی هەزار قوڕگ، کە بە یەک ڕیتم و ئاواز هاواریان دەکرد: حەیی ئەڵا… حەیی… حەیی ئەڵا… حەیی…

لەگەڵ لێدانی دەفدا، تۆزێکی ئەرخوانی دەڕژا بە فەزادا.
شەوی قەدرە و خودای تەعالا خۆی لە ئاسمانی نەوییە و تەماشای سەفاسەف و ئەلقەی دەروێشان دەکات.
حەیی ئەڵا… حەی ئەڵا… حیی…
دەروێشانی تەریقەت، بە دەم دەف کووتانەوە گڕمۆڵە دەبن. لە ڕەنگی زەردی ڕوویاندا دەڕژا داخی سیا بە سەحرادا. سینەی ئەو شەوە زوخاڵستان بوو. لە ناوەنددا شێخ دێتەدەر. قەشەنگ و باڵا زەڕاف.
لە ناوڕاستی حەشاماتدا، تیشکی لێ دەبارێ و بە دەنگی پڕ بڕواوە دەڵێت:
گەر ئاگری مەحەببتی شک بەم لە دۆزەخا
ئەو دۆزەخە بەهەشتمە، جەننەت دەکەم حەرام*
هەزار دەروێشی حاڵگرتووی ڕوون چەشنی ئاو، کە بە دەم سەربادان و دەف کووتانەوە، غوبار دایاندەپۆشێت. بە تەهلیلەوە و ناڵەی ئازارەوە، دەوری شێخی خۆیاندا. سەدای دەف و دوو هەزار پێی پیرۆزی نێو کڵاش، عەرش و دنیا دێننە لەرزە.
کاتێ سێ یەکی شەو دەڕوات. خودا خۆیی دێتە خوار، لە نمایش دەڕوانێت و دەڵێت" من یدعونی فآستجیب له، من یسآلنی فاعطیه، من یستغفرنی فآغفر لة"
لەو بەرەبەیانە هێشتا تاریکەی بیابانەدا، مانگیش چەشنی هەزار دەفی دەروێشان چەشنی دەف دەردەکەوێ. زەمین لە ڕەنگ و شێوەی سیمای هەڵبزڕکاوی دێوانەیەکی سەر و ڕیش هەڵبزڕکاو! گەردوون لەسەر ڕیتمی ئەوان دەجمێ و دەخولێ.
خودا لە فریشتەکانی دەپرسێ: ئەممە حوسەینی کوڕی عەلییە، یا حوسەینی کوڕی مەنسورە؟!
زەمەن تاوێک دەوەستێ! دواتر عەکسی خۆی هەڵدەسوڕێ. وەک میلی کاتژمێرێکی پێچەوانە، دەگەڕێتەوە بۆ هەشت و هەشت.
شێخ خۆیی و ژن و منداڵەکانی، خۆیی و دەروێشەکانی، خۆیی و خەڵکوخوای ڕەشوڕووت، لە قەفەزی دیلیدا، مات و سەرگەردان دەردەکەون. بەدەم نمایشەوە، هەر هەزار دەروێش دەناڵێنن. سامناک و ترسناک هاوار دەکەن، بەرزتر و حاڵگرتووتر هاوار دەکەن:
شێخ حوسەینی هەزارکانی،* ڕوو دەکاتە عەرشی مەزن و بە ویقارەوە دەڵێت: لەم گەردوونە فراوانەدا، زەوی کەمێک گەورەتر بکەوە، تا ئێمەش حوجرەیەکمان هەبێ ئازادانە تێدا زیکری تۆ بکەین.
خودا فەرمووی: واز لە زەوی بێنە یا شێخ کە چڵک و ژەنگ دایڕزاندووە. تۆ و دەروێشەکانت وەرنە دەرەوە لە بیابان، دەتانخەمە بەهەشی بەرینەوە.
شێخ لە وەڵامدا بە خودای وت: بە تەنها هەسارەی موشتەری هەزار و

سە سەد جار لە زەوی گەورەترە، نابینی ئەمە لە هەر چوار لاوە تەنگمان پێهەڵچنراوە.
خودا ئەمری فەرموو: بیانبەن بۆ بەهەشت.
شێخ وتی:
نا… ئەمە سەد و هەشتا و دوو هەزارین، بە تەنیا و بێ ئەو هەموو خەڵکە لێرە ناڕۆم.
*شێخ حوسێنی هەزارکانی، ئەو پیاوە ئەنفالکراوەیە کە لە کاتی پرۆسەی ئەنفالدا. بەعس بە مەرسومێک ئازادیان بە خۆیی و خێزانەکەی بەخشی. بەڵام ئەو ڕەتیکردەوە و وتی. نا، بە تەنیا و بێ ئەم خەڵکە لێرە ناڕۆم.

* مەحوی

هێزە کوردیەکان و مامەڵەی سنور لە نێوان عێراق و سوریا.. عوسمانی حاجی مارف

شکستی داعش کاریگەری نەبوو لەسەر دابینکردنی سەقامگیری بۆ سنوری نێوان عێراق و سوریا، ئەو سنورەی کە بە یەکێک لە ناوچە ناجێگیرەکانی رۆژهەڵاتی ناوەراست هەژماردەکرێت، کە جۆرەها قەوارەی فراکسیۆنە کوردیەکانی لەسەر دەکەن، کە بە بەرژەوەندیەکانیان مامەڵەی لەسەردەکەن.
دوای ئەوەی حکومەتی سوریا کۆنترۆڵی سنورەکانی لەدەستدا و پێگەی حکومەتی عێراقیش لەو ناوچانەدا سنوردار بوو، دەرگا ئاواڵەبوو بۆ هاتوچۆو بازرگانی و قاچاخچێتی کردنێکی گەورەو فروان، بەتایبەتی دوای ئەوەی پەکەکە بەشدار بوو لەشەر دژی داعش و سەرکەوتوبوو لە چەسپاندنی نفوزی خۆی لەسەر سنورەکان. لەهەمانکاندا کاریگەری و رۆڵی تایبەتی هەبوو لەسەر پەیوەستکردنی رێکخراو و گروپە کوردیەکانی سوریا بە سیاسەتەکانی خۆیەوە. هەر ئەو سنورە بووە سەرچاوەیەکی سودمەند بۆ پێگەو نفوزی زیاتری پەکەکە.
ئەم حاڵەتەش کێشەو رکابەری نێوان پارتی دیموکراتی کوردستان و

پەکەکەی گەورەترکردەوە. ئەم کێبڕکێیە بەرجەستەی پێکدادانی دوو هێزی چەکدارە بۆ بەرزکردنەوەی پێگەو نفوزی سیاسی و بەرجەستکردنەوەی دەسەڵات لە هەردوو دیوی سنوری نێوان سوریا و عێراقدا. پەکەکە هەوڵدەدات بەشێوەیەکی پێچەوانەی پارتی سنوورەکان بگۆڕێت بۆ ژێر کۆنترۆڵی دەسەڵاتی خۆی. پارتی دیموکراتی کوردستانیش ئامانجی چەسپاندنی واقیعی سنوورەکانە بۆ دیاریکردنی دەسەڵاتی حکومەتی هەرێمی کوردستان. جگە لەوەش پارتی لەگەڵ تورکیا هاوپەیمانی هەیە بۆ شەرکردن ل□ بەرامبەر پەکەکەدا کە لە باکووری عێراق و سووریا هەڵمەتێکی سەربازی لە دژی پەکەکە بەڕێوە دەبات. هەربۆیە ئەو دۆخە بەشێوازێک گۆردراوە کە بە شکستی داعش سەقامگیری بۆ سنووری عێراق و سوریا نەهاتۆتە ئاراوە. تا ئێستاش وەک یەکێک لە ناوچە ناجێگیرەکانی جیۆپۆلەتیکی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ماوەتەوە. لەهەمانکاتدا ئەو دۆخە بەشێکە لەهۆکاری ناجێگیری سیاسی لە کوردستاندا.

نەمانی دەسەڵاتی حکومەتی سوریا و عێراق لەو ناوچە سنوریانەی کوردستان، بووە هۆی سەرھەڵدانی چەندین گرووپی ناسیۆنالستی چەکداری کە هەوڵی پڕکردنەوەی ئەو بۆشایەیان داوە. گۆڕانکاریەکی بەرچاو بەدرێژایی بەشی باکووری سنووری عێراق و سوریا لەپرۆسەی نەمانی دەسەڵاتی ئەو دوو دەوڵەتەدا ڕوویدا. ئەمە بۆ یەکەمجارە لەدوای مێژوویەک لە سەرھەڵدانی دەوڵەت لە عێراق و سوریا، بەشێک لە سنوورەکانی هەردوولا، لەلایەن هێزەکانی بزوتنەوەی کوردایەتیەوە بەریوەببرێت و ببێتە سنوری نێوان کورد و کورد، کە کاردانەوەی درێژخایەنی ناسەقامگیری لەسەر ناوچەکە داناوە.

لەدیوی سوریاوە، ئەو بەشە سنوورەی ملکەچی دەسەڵاتی ئیدارەی گرووپە کوردەکانە کە دیارترینیان "یەپەگەیە"، لە تێکەڵبون و پەیوەندیەکی رێکخراوەیی تایبەتدایە لەگەڵ "پەکەکە"دا، بۆیە پەکەکە سوودی لەم پەیوەندیانە وەرگرتوە بۆ دامەزراندنی دەروازەی سنووری نافەرمی. تا ڕادەیەک سنووری جیاکردنەوەی هەردو دوو دەوڵەتی سوریاو عێراقی سریەوە، وەک درێژەدان بەو دەورەی داعش لەسنورەکان پیادەی کرد. لەلایەنی عێراقیشەوە، بارزانی سەرەڕای کشانەوەی لە شەنگال و شکستی لەڕیفراندۆمدا توانی پاراستنی کۆنتڕۆڵی خۆی بەسەر چەند بەشێکی ئەم بەشە سنوورری□دا درێژە پێبدات.

ئەم واقعیەتە کێشەو رکابەری نێوان لایەنەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی هەردوو دیوی سنووری توندتر کردەوە. لەهەمانکاتدا گرنگییەکی زۆریان بە کردنەوە و پەرەپێدانی دەروازە سنوورییەکان لەگەڵ هەرێمی کوردستان و عێراق بەگشتی داوە. لە ژێرڕۆشنایی ئەو گەمارۆیەی تورکیا لە باکوور و ئۆپۆزسیۆنی سوریا لە باشوور و

ڕۆژئاواوە سەپاندویانە، ئەم دەروازانە تاکە پەیوەندییەکی جێی متمانەیە لە نێوان ئیدارەی کوردەکانی سوریا و جیهانی دەرەوەدا، بەو پێیەی زۆربەی هەناردە و هاوردەکردنی کاڵا پشت بە هاتوچۆی بێ سانسۆر دەبەستێت لە ڕێگەی ئەو سنوورانەوە. بۆیە ئیدارەی کوردەکانی سوریا و حکومەتی هەرێمی کوردستان هەوڵیانداوە بە بێ فەرمیکردنی بەڕێوەبردن و دەستبەسەراگرتنی دەروازە سنوورییە هاوبەشەکان، بەمەبەستی گومرگ و ئاسانکاری بۆ بازرگانی و قاچاخچێتی.

سەرەڕای هەوڵدان بۆ هاوکاریکردن لەسەر پرسەکانی سنووری نێوان ئیدارەی کوردەکانی سوریا و حکومەتی هەرێمی کوردستان، پێشهاتە ناوچەییەکان کێبڕکێی نێوان هێزە کوردییەکانیانی قووڵتر کردووەتەوە.

پەیوەندی نێوان پەیەدە و پەکەکە به ئامانجی کۆنتڕۆڵکردن و به ڕێوه بردن یان دابه شکردنی ده سەڵاتە له باکووری ڕۆژهەڵاتی سوریا و شەنگال. کە بە تێپەڕبوونی کات، سنووری عێراق و سوریا بۆتە گۆڕەپانی سەرەکی ئەم ڕکابەرییە. لەهەمانکتدا هێرشە ئاسمانییەکانی تورکیا و لەشکرکێشییە سەربازییەکانی تورکیا بۆ سەر پەکەکە حاڵەتێکی تری نەرێنی و تێکدەری زیاتری ئەو دۆخە نائارامەیە.

بەرژەوەندییە ئابوورییە ناسکەکان کە پێویستە پاڵنەربن بۆ هاوکاریکردنی هەردوولا لە ڕێکخستنی کاروباری سنوورەکاندا، بەڵام کێشە بنەڕەتییەکان کە ڕەگ و ڕیشەی مێژوویی قووڵیان هەیە لە نێوان بارزانی و پەکەکەو تەواوی حزبەکانی کوردیەتیدا، یان وەک هێزی میلیشیاو تاڵانچی بونیان هەیە، زەمینەی گرژی و ئاڵۆزی زیاتر دروست دەبێت تا رێکەوتن.

بارزانی پێیباشە واقیعی سنوورەکان نەگۆڕن و سنوورەکانی ئێستایان وەک سنووری دەسەڵاتی خۆیان بەرجەستەکردوە. ئاواتەخوازن ئەم سنوورانە بە فەرمی بکرێت بۆیان، بەئەوەی قەوارەی ئێستایان لەبەرامبەر حکومەتی عێراقدا پارێزراوبێت. بە ئەمەش چاوەروانن بەپشتیوانی و دانپێدانانی نێودەوڵەتی لەلایەن زلهێزەکانەوە رەسمیەت وەربگرێت. بۆیە پارتی لەئێستادا هەر دەستکاریکردنێک لە سنوورە نێودەوڵەتییەکانی ئێستادا ڕەتدەکاتەوە. لەبەرامبەریشدا پەکەکە لەژێر ناو و پەردەی شۆڕشگێڕانەوە کە ئامانجی تێپەڕاندنی سنوورەکانی ئێستایە، وەک ئامرازێک بۆ فراوانکردنی پێگەو نفوزی خۆی دەیبینێت.

بەڵام لەپەیوەند بەو دۆخەی ئێستاکە لە ناوچەکەدا دەگوزەرێت، لەلایەک هەوڵدانی بچوککردنەوەی قەوارەی حکومەتی هەرێم لەلایەن حکومەتی عێراقەوە، هەروەها دەخالەتی ئێران و تورکیا و رۆڵی رۆژئاواو ئەمریکا لە ناوچەکەو دارشتنی داهاتوی سنوری عێراق و

سوریا، بەدەر لە ویستی بارزانی و پەکەکە، هەردوو ئاراستەی بارزانی و پەکەکە، خراونەتە بەر بەجێمانیان لە ناو دوریانێکی تاریکدا .

ململانێ و کێشە ناوخۆییەکانی سوریا و سەرهەڵدانی دەوڵەتی ئیسلامی لەڕۆژئاوای عێراق، کاریگەریی بەردەوامی لەسەر ناوچەی سنووری نێوان عێراق و سوریا بەجێهێشتووە. هێزە کوردیەکان لە ئەنجامی شکستەکانی داعش سەرکەوتوو بوون لە دامەزراندنی کۆنترۆڵ لە هەردوو دیوی سنووری سوریاو عێراقدا. ئەمەش هەر زوو بووە سەرچاوەی کێبڕکێی نێوان پارتی و پەکەکەو لایەنە کوردیەکانی سەربە پەکەکە، کە هەمویان دەستیان کرد بە کێبڕکێ لەگەڵ یەکتر بۆ بەدەستهێنانی"خاک و سەروەت و سامان".

لە سوریا، ڕژێمی بەشار ئەسەد لە هاوینی ٢٠١٢ دەستی بە کشانەوە کرد لە ناوچە کوردنشینەکان لە باکووری ڕۆژهەڵاتی سوریا. ئەم کشانەوەیە ڕێگەی بە پەیەدە دا کە بەشێکی زۆری ئەندامەکانی پەیوەست بن بە پەکەکە، تا بتوانن بوونی خۆیان بچەسپێنن. پەیەدە لە ناوەڕاستی ساڵی ٢٠١٢ ەوە ناوچە سنوورییەکانی لەگەڵ عێراق کۆنترۆڵکردووە، بەتایبەتی دەروازەی سەمالکا لە دیوی باکوورەوە. لە تشرینی دووەمی ٢٠١٣دا فراوانتر بوەوە بە باشوور، بە درێژکردنەوەی کۆنترۆڵی خۆی بەسەر شارۆچکەی ئەلیاروبییە ، هەروەها لە مانگی ئازاری ٢٠١٩دا بە شارۆچکەی ئەلباغوز لە باشوور بەدرێژایی ڕووباری فورات.

ناکۆکی نێوان حکومەتی هەرێم و بەغدا لەسەر ناوچە سنوورییەکانی زوممار و شنگال کە ئێستا بەشێکن لە پارێزگای نەینەوا، کاتێک حکومەتی هەرێم لە ئەیلوولی ٢٠١٧ ڕیفراندۆمی سەربەخۆیی ڕێکخست، لە بەرامبەر ئەم هەنگاوەدا حکومەتی عێراق، بە پشتیوانی هێزەکانی حەشدی شەعبی و هاوپەیمانی لەگەڵ ئێران، دەستوەردانی سەربازی کرد و ناوچە جێناکۆکەکانی کۆنترۆڵکرد و سزای ئابووری بەسەر حکومەتی هەرێمی کوردستاندا سەپاند. لەڕۆژئاوای نەینەوا، هێزە ئەمنییەکانی عێراق و هێزەکانی حەشدی شەعبی، دەستیان بەسەر ناحیەکانی ڕەبیعە و زوممار‌دا گرت. لەنێویاندا دەروازەی سنوورییەکانی فیشخابور و ئەلوەلید، بە ئامانجی ڕاگەیەندراوی دووپاتکردنەوەی سەروەری دەوڵەت لەسەر سنوورەکان. لەکاتێکدا هێزە ئەمنییەکانی عێراق و حەشدی شەعبی توانیان کۆنترۆڵی دەوڵەتی عێراق بەسەر زۆربەی ناوچە جێناکۆکەکاندا درێژ بکەنەوە، بەڵام دوای ئەوەی ڕووبەڕووی هێزە کوردە چەکدارەکانی سوریا بوونەوە، بە ماوەیەکی زۆر نەیانتوانی شارۆچکەی فیشخابور و ئەلوەلید کۆنترۆڵ بکەن.

لەرێگەی نێوەندگیری ئەمریکاوە، گەرانەوەو پاشکۆبونی حکومەتی

هەرێم بە بەغدا جێبەجێ کرا. هاوکات پەکەکە زۆرینەی نفوزی خۆی لە ناوچەکانی باشووری زوممار لە نێویاندا شەنگال لە دەست دا و گرووپێکی دیکەی کوردی بە ناوی پەکەکەوە دەستیان کرد بە بنیاتنانی بنکەی پشتیوانی.

ئەم گۆڕانکارییە ناوچەییە لەسەر سنورەکان، لەسەرەتادا هەستی ناسیۆنالیستی کوردی بەجۆرێک هەڵگیرساند و خەونی دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی بەرەخست، هەر بەم ئاراستەیەش بارزانی رفراندۆمی هەڵخراند، بەڵام لەهەمانکاتدا ڕکابەریی نێوان پەکەکە و بارزانی توندتر کردەوە. ئەم کێبەرکێیە لە ئەنجامی کێبەرکێیەک لەسەر زەوی و سامان و پێگەی سیاسی هاتە ئاراوە. هەروەها ململانێی نێوان دوو دیدگای جیاوازە، کە مانای جیاوازی بە چۆنیەتی مامەڵەی سنوورەکان و خاک و داهات پیادەدەکرێت. ئاراستەی پەکەکە گەیشتە ئەو ئەنجامەی کە مانەوەی هەرێمی کوردستانی عێراق پێویستی بەوەیە کە بەرگری لە سنوورەکانی بکات. پەکەکە ئەو وێنایە ئەدات زۆرێک لە ناسیۆنالیستە کوردەکان بە دەیان ساڵە بەربەستن لە بەردەم یەکگرتوویدا، پارێزگاری سنورەکان بەڕێگای یەکێزی کورد پێناسە دەکات بە بنیاتنانی خەونی دەوڵەتی داهاتوویان.

لەم چوارچێوە ئاڵۆزەدا، ئەم گرووپە هەمەچەشنانە بە دیدگاو بەرژەوەندی جیاوازەوە هەوڵ دەدەن ئەو سنوور و دەروازە سنووریانە کۆنتڕۆڵ بکەن کە سەرچاوەی و ئابووری و سیاسی و پێگەی چەکداریانە. پارتی و پەکەکە هەمیشە لە هەوڵی ئەوەدا بون پێگە و نفوزی سیاسیان نەخەنە بەردەم هاوسەنگی هەر هێزێکی کوردی ترەوە. یان بەمانایەکی تر هیچ پەیوەندیەک لەگەڵ لایەنێکی تری کوردیدا نابەستن گەر خۆیان بالادەست نەبن تێیدا. هیچ ڕێکەوتنێکی هاوبەش بە ئیدارەی سنورەکان لەگەڵ لایەنێکی تری کوردیدا ناکەن گەر بەزیانیان بێت.

پێش سەرهەڵدانی ململانێکان لە سوریا لە ساڵی ٢٠١١، پەیوەندی نێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان و ناوچە زۆرینە کوردییەکان لە باکووری ڕۆژهەڵاتی سوریا زیاتر سیاسی بوو، سنووردار بوو بە ژمارەیەکی کەم لە کوردانی سوریا کە نیشتەجێی هەرێمی کوردستانی عێراق بوون. بەڵام ئەمڕۆ ئەم پەیوەندیانە جگە لە ململانێی دەسەڵاتی بارزانی و پەکەکە لایەنێکی ئابوریان هەیە مانایەکی تری نیە. دەروازە سنوورییەکان کە لە ساڵی ٢٠١٦ لەنێوان هەردوو هەرێمدا دامەزراون، ناوچەکەیان کردەتە ناوەندێکی ئابوری لە بەرەخستنی بازرگانی و قاچاخچێتی. بەڵام ئەوەی جێگەی سەرنجە ئەم ناوچە سنوورییە کە لە نێوان دوو دەوڵەتی سەربەخۆدا نییە، بەڵکو لە نێوان دوو قەوارەی سیاسیدایە کە نمونەی سەرکردایەتی کوردایەتیان هەیە.

لەم بەشە سنوورییەدا کە ١٥٠ کیلۆمەتر درێژ دەبێتەوە و لە سێگۆشەی

سنووری نێوان عێراق و سووریا و تورکیاوە دەست پێدەکات و بەرەو باشوور درێژ دەبێتەوە تا ناحیەی ئەلبەعاج لە پارێزگای نەینەوا لە دیوی عێراق، تا ئەلشەدادی لە دیوی سوریا، لە لایەکی ترەوە چوار دەروازەی سنووری و خاڵی چوونە ژوورەوە هەیە: ڕەبیعە-الیعربیە، سێمالکا، فیشخابور، ئەلوەلید، و ئەلفاو.

دەروازەی سنووری ڕەبیعە-الیعربیە لەلایەن حکومەتی عێراق و سوریاوە وەک دەروازەیەکی سنووری فەرمی ناسێنراوە. بەڵام حکومەتی سوریا توانای دەستڕاگەیشتن و بەکارهێنانی لەدەستداوە. لە ساڵی ٢٠١٣ەوە بە داخراویی ماوەتەوە. یەپەگە دوای ئەوەی لە ئۆکتۆبەری ٢٠١٣ شەڕیان لەگەڵ چەکدارە ئیسلامییەکان ئەنجامدا، توانیویان کۆنترۆڵی بکەن.

دەروازەی سنووری سێمالکا- فیشخابور دەکەوێتە نێوان شارۆچکەی فیشخابور لە کەناری ڕۆژهەڵاتی ڕووباری دیجلە، لە پارێزگای دهۆک، شارۆچکەی سێمالکا لە ناوچەی ئەلمالیکیەی سوریا. ئەم پەڕینەوە خاڵێکی ناکۆکی نێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی عێراقە کە بە فەرمی دانی پێدا نانێت. لە ئێستادا دیوی عێراق لەلایەن بارزانییەوە بەڕێوەدەبرێت و هەسەدەش دیوی سوریایان کۆنترۆڵ کردوە. پێشتر ئەو پەڕینەوە لە خاڵێک زیاتر نەبوو بۆ جوڵەی بەمۆڵەتی سیاسەتمەداران و چەکدارە کوردەکان، بەتایبەتی بە بەلەم لە ڕووبارەکە دەپەرینەوە. دوای دروستکردنی پردێکی پۆنتۆن لە ٢٦ی ١ی ٢٠١٣، ئەم خاڵە بوو بە دەروازەیەکی سنووری. ئەمەش دوای ئەنجامدانی ڕێکەوتنی هەولێر، لە نێوان کۆمەڵێک لە پارتە کوردییەکانی سوریا بە سەرۆکایەتی پەیەدە و ئەنجومەنی نیشتمانی کورد بە پاڵپشتی پەکەکەو بە سپۆنسەری مەسعود بارزانی. ڕێککەوتنەکەیان پشتگیری لە پێداویستییەکانی هەردوو گروپەکە کرد بۆ ئاسانکاری بۆ پرۆسەی ئاڵوگۆڕی بازرگانی و گواستنەوەی نەخۆشەکان بۆ هەرێمی کوردستانی عێراق بۆ چارەسەرکردن.

حکومەتی هەرێمی کوردستان لە کردنەوەی ئەو دەروازە سنوورییە ڕووبەڕووی ئاستەنگی بووەوە. بەتایبەتی کە هەنگاوێکی لەو شێوەیە پێشێلکردنی یاسا نێودەوڵەتییەکانە، چونکە دیمەشق و بەغدا دان بەو دەروازەیە نانێن. بەڵام پارتی درکی بە گرنگی ئەم پەڕینەوەیە کرد، چ لەڕووی ڕەمزییەوە وەک ڕێگەیەک بۆ نیشاندانی هاودەنگی لەگەڵ کوردەکانی سوریا، لەڕووی سیاسییەوە وەک ئامرازێک بۆ فشارخستنە سەر لایەنە کوردییەکانی سوریا بۆ هاوکاریکردن بەڕێگەدانی ئەنجوومەنی نەتەوەیی کورد بە ئەوەی ڕۆڵی هەبێت لەسەر گۆڕەپانی سیاسی. بەڵام پرسی بەڕێوەبردنی پەڕینەوەکە بووە هۆی ئەوەی کە دووبەرەکی لە نێوان حکوومەتی هەرێمی کوردستان و لایەنە کوردییەکانی

سوریا دروست ببێت.
هەندێکجار پەڕینەوەکەیان بە تەواوی یان بەشێکی داخراوە. بۆ نموونە لە ١٩ی ئایاری ٢٠١٣ دەسەڵاتدارانی هەرێمی کوردستان بڕیاریاندا دەروازە سنوورییەکان بە تەواوی بەڕووی هەموو لایەکدا دابخەن، جگە لە حاڵەتە مرۆییەکان و نەخۆشەکان. دوای ئەوەی پێیەدە حەفتا و پێنج ئەندامی پارتی دیموکراتی کوردی سوریای دەستبەسەرکرد، کە نزیکە لە بارزانییەوە، هاتوچۆی سنوور بەزاندن دەستیپێکردەوە. لە مانگی نیسانی ساڵی ٢٠١٤، حکومەتی هەرێمی کوردستان خەندەقێکی هەڵکەند بە درێژایی١٧ کیلۆمەتری بۆ ڕێگریکردن لە دزەکردن لە لایەنی سوریاوە.
دەروازەی سنووری ئەلوەلید، دەکەوێتە ناحیەی زوممار کە بەشێکە لە ناوچە کێشە لەسەرەکان لە نزیک پارێزگای دهۆک، لە کەناری ڕۆژئاوای ڕووباری دیجلەیە و نزیکە لە سێگۆشەی سنووری عێراق-سوریا-تورکیا. ئەم دەروازە لەلایەن کوردستانەوە کۆنترۆڵکراوە حکومەتی هەرێم لە دیوی عێراق و لایەنە کوردییەکان لە دیوی سوریا.
لە ساڵی ٢٠١٣ حکومەتی هەرێمی کوردستان دوای داخستنی دەروازەی سێمالکا- فیشخابور بەشێوەیەکی کاتی کردییەوە. ئەوەش دوای ناکۆکییەکەی لەگەڵ هەسەدە،ڕێگەی پێدرا کە ئەو پەڕینەوە بۆ ئەو کەسانەی کە لە هەرێمی کوردستانەوە بەرەو سوریا دەڕۆن، یان بە پێچەوانەوە بەکاربهێنرێت، وەک دەربڕینی دژایەتی پەکەکە بە هەر هاوکارییەک کە پەکەکە بەلایەنە کوردییەکانی سوریای دەکات. بەهەمانشێوە هێزەکانی ئەمریکا ئەم دەروازەیان بەکارهێنا کاتێک لە ئۆکتۆبەری ٢٠١٩ لە سوریا کشایەوە.
دەروازەی سنووری ئەلفاو، کە خاڵێکی نافەرمی هاتنە ژوورەوەیە، دەکەوێتە نێوان باکوور و باشووری شەنگال لە دیوی عێراقەوە، بەرامبەر ناوچەی نێوان ئەلیعربیە و قەزای ئەلهۆڵ لە دیوی سوریاوە، بە فەرمی بۆ گواستنەوەی خۆراک و هاوکاری مرۆیی بۆ سوریا. بە تایبەتی لەلایەن ئەوکەسانەی پەکەکەوە بەکارهێنرا بۆ دەستبەرکردنی تێپەڕینێکی سەلامەت بەرەو سوریا بۆ دەیان هەزار ئێزیدی کە لە دەست هێرشی داعش بۆ سەر شەنگال هەڵهاتبوون.
بەگوێرەی سەرچاوە ناوخۆییەکان و بەرپرسانی عێراق، وادیارە پەکەکە زیاتر پەیوەندی بە دەروازە نایاساییەکان و بازرگانی و قاچاخچێتی لە دەروازەی ئەلفاو زیاتر دەبێت. دەسەڵاتدارانی عێراق دەستیان بە زیادکردنی ژمارەی کارمەندەکانیان نەکرد کە لەو ناوچەیەدا جێگیرکراون، تا دوای ئەوەی شەڕ و پێکدادان لەنێوان چەکدارەکانی سەر بە پەکەکە و پاسەوانی سنووری عێراق ڕوویدا، تا کۆتایی ساڵی ٢٠٢٠. دوای ماوەیەکی کەم لە واژۆکردنی ڕێککەوتنی نێوان حکومەتی

عێراق و حکومەتی هەرێمی کوردستان، هێزە ئەمنییەکانی عێراق دەستیان کرد بە جێگیرکردنی کارمەندی زیادە لە شنگال. وە لە نزیک ئەم ناوچە سنوورییە بە سنووردارکردنی چالاکییەکانی پەکەکە و توانای چالاککردنی لە ناو خاکی عێراقدا.

ئەولەویەتەکانی دەسەڵاتە ناوخۆییەکان بەپلەی یەکەم بازرگانین. دەروازەی سەمالکا-فیشخابور بەشێوەیەکی سەرەکی بۆ گواستنەوەی خۆراک و کەرەستەی سەرەکی دیکە بەکاردێت. لە لایەنی سوریاوە نزیکەی دە فەرمانگەی گومرگی ناوخۆیی لەگەڵ بازرگانان کاردەکەن بۆ ئاسانکاری کارکردن و پاشەکەوتکردنی کات. لەنێو ئەو کاڵا ستراتیژییە سەرەکیانەی کە لە هەرێمدا بازرگانی پێوەدەکرێن: ئاسن، شەکر، چیمەنتۆ و پێو. لە لایەنی حکومەتی هەرێمەوە کۆمپانیایەکی سەر بە پارتی دیموکراتی کوردستان کۆنترۆڵی پەڕینەوەکە دەکات و باج لەسەر بەرهەمەکانی وەک پلاستیک، مۆبایل، قوماش و کەلوپەلی کارەبایی کۆدەکاتەوە.

سەبارەت بە دەروازەی سنووری ئەلوەلید، لەم دەروازە دەتوانرێ کاڵا بەڕێژەیەکی زۆرتر هاوردە بکرێت لەوەی کە لە دەروازەی سەمالکا هەیە کە توانای هەڵگرتنی پردی پۆنتۆن ٣٥ تۆنە، بۆیە دەروازەی سنووری ئەلوەلید بۆ هاوردەکردنی ئاسن و چیمەنتۆ و پێو و شەکر دیاری کرابوو کە هەموو ئەمانە لەلایەن ئیدارەی لایەنە کوردییەکانی سوریا قۆرخ دەکرێن. هەندێکجار کاتێک لە وەرزی زستاندا دەروازەی سەمالکا دادەخرێت، دەروازەی ئەلوەلید دەبێتە جێگرەوەی بۆ ئاسانکاری بۆ جووڵەی ئاڵوگۆڕی بازرگانییەکان. واتە گروپێک هەیە کە پەیوەستە بە سەرکردەکانی پارتی دیموکراتی کوردستانەوە، ئەوی تریشیان کەسایەتییەکانی سەر بە پەکەکەن.

لەدوای ساڵی ٢٠١٤ دەروازەی ئەلوەلید و ئەلفاو بوونە خاڵی سەرەکی هاتنەژوورەوەی پەکەکە و چەکدارانی گروپی سەربەخۆی، کە هەوڵی بەزاندنی سنوور دەدەن. پەکەکە بەهەماهەنگی لەگەڵ بەرپرسانی ئەمنی عێراق، بەتایبەت ئەوانەی پەیوەندییان بە گروپەکانی هاوپەیمانی ئێرانەوە هەیە، کاریان کردووە بە ئاسانکاری بۆ ئۆپەراسیۆنە سنووربەزێنەکانی چالاککردنی ڕێگاکانی قاچاخچێتی. ئەمانە بەتایبەت لە نێوان دەڤەری خانسور لە سوریا و قەزای شنگال کە دەروازەی ئەلفاو لەیە، کە لە دوای ساڵی٢٠١٤ بووە بە دەروازەیەک بۆ قاچاخچێتی، بەتایبەتی دوای دامەزراندنی ئیدارەی هاوپەیمانی لەگەڵ پەکەکە لە شنگال.

ئەنجامی ئەم دۆخە بەگوێرەی پێشهات و هاوکێشە سیاسییەکان ئەوە نیشان ئەدا، کە ئەم دۆخە ناتوانێ یەکلایی کەرەوە بێت بۆ قازانجی

هەردوو هێزی بارزانی و پەکەکە، بەڵکو رێرەوی ئاڵوگۆرەکان بە گشتی بزوتنەوەی کوردایەتی خستۆتە بەردەم تەسك بونەوەی پێگەی سیاسی و ناچارکردنیان بە قەبولکردنی هەر فشارێکی سیاسی کە پێیان دەبەخشن.

بۆ ئەم وتارە سود لە وتارێکی خضر خضور و حارث حسن وەرگیراوە کە لەژێر ناونیشانی
“تشكيل الحدود الكردية: معادلات النفوذ والنزاع والحوكمة في المناطق الحدودية العراقية السورية” نوسیویانە.

کتێب / مەرگ لە سەر باڵی ڕشەبا.. سەردار جاف

ناوی کتێب / مەرگ لە سەر باڵی ڕشەبا
با□ت / رۆمان
ناوی نوسەر : سەردار جاف .
لە سەر ئەرکی خودی نوسەر بە چاپ گەیشتووە.
تیراژ : 500 دانە
تاب□□ی بەرگ: گرفتار کاکەیی
دیزاین : دلێر زەنگەنە
تایپ و هەڵەچن : خودی نوسەر بە هاوکاری حەمە سەعید زەنگنە
چاپخانە : (ڕۆژهەڵات) هەولێر
ژمارەی سپاردنی لە کتێبخانەی گشتی هەولێر بە ژمارە ( ) ساڵی 2016 دراوەتێ

[بۆ خوێندنەوەی ئەم رۆمانە کلیکی ئێرە بکەن…]

[SardarJaf_RomanDownload]

لە سەروبەندی یەکەمین ساڵڕۆژی راپەڕینی گەلی ئێراندا.. عەبدولڕەحمان گەورکی

بنەماکانی بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆریەت لە ئێران!
عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

هەموومان دەزانین هیچ دیکتاتۆرێک لە مێژوودا خۆی لە خۆیدا نەڕووخاوە. رووخاندنی دەسەڵاتێکی دیکتاتۆری لە سەر زەوی، بەرهەمی ئەو خەبات و تێکۆشانە بووە کە بۆ رووخاندنی کراوە. (کات)ی رووخاندنیشی تێهەڵکێشەک بووە لە بەراوردی "هێزی دیکتاتۆریەت" و "هێزی گەل" و "هێزی رووخێنەر"، کە لەسەر هەر خاکێکدا جیاواز بووە.
ئەوەی فاکتەری گرینگ بێت و هەندێک جار رۆڵی یەکلاییکەرەوەی هەیە، "دۆزینەوەی تایبەتمەندییەکان"ە کە جگە لە "زانستی خەبات"، دەبێت "کەشف" بکرێن. بەبێ دۆزینەوەی تایبەتمەندییەکان، پێناچێت هەبوونی (زانستی خەبات) بەس بێت بۆ ئەم کارە. جیاوازی نێوان "زانست" و "کەشفکردن"، سەبارەت بەوەی "چی هەیە" و "چ دەبێ بکرێت"، (ستراتیژی و تاکتیک)مان دەخاتە بەردەست. لە "پێناسەکردن"ی دەسەڵاتدایە کە "تایبەتمەندییەکانی خەبات" و "چ دەبێ بکرێت" دەبێتە (رەمزی بەرەنگاربوونەوەیەکی سەرکەوتوو).
بنەماکان:
پێناسەکردنی کێشەی سەرەکیی کۆمەڵگا و تایبەتمەندییەکانی: تا کێشەی سەرەکیی کۆمەڵگا (واتا دوژمن) لە ڕووی زانستی و واقیعییەوە پێناسە و دەستنیشان نەکرێت، خەبات بۆ ئاراستە و رێڕەوەوە و پۆتانسیەل و تواناکانی ناو کۆمەڵگا، جێگای راستەقینەی خۆیان ناگرنەوە! پێناسەکردن و دۆزینەوەی ئەم تایبەتمەندییانە رۆڵێکی سەرەکیی هەیە لە هەنگاونان لە ئێستاوە بەرەو ئایندە. بەرەی سیاسی کە خۆی هەڵقوڵاوی (هەڵ و هەڵوێستەی سیاسی)یە، بەرهەمی ئەمجۆرە پێناسەکردنەیە. کاتێک گرژی و ئاڵوزی لە نێوان هەردوو بەرەی گەل و دیکتاتۆریەت روو دەدات و دەگاتە دژایەتیکردن و توندوتیژی (ئانتاگۆنیستی)، هەر دانوستانێک لە نێوانیاندا، لە بازنەی سیاسی دەردەچێت و دەچێتە ناو بازنەی "دوژمنایەتیکردن" لە نێوانیاندا و پێی دەوترێت "سنووری سوور" یان "هێڵی سوور" و بەزاندنیشی بە واتای خەوشدارکردنی ئەم سنوورەیە لە نێوان دوو بەرەی دژ بە یەکدا

و بەڕەسمی ناسینی بەرەی بەرامبەر و دانپێدانانی. چونکە "دیاگۆگ" و "دانوستاندن" رێگاچارەیەکە بۆ چارەسەرکردنی ناکۆکییەکان لەناو بەرەیەکی دیاریکردووەدا!

کەم هێز و لایەن نەبوون کە لە سەرەتای هاتنەسەرکاری دەسەڵاتی ئایینی لە ئێران "لیبرالیزم"یان وەک دوژمنی سەرەکی پێناسە کردن و یەکسەر کەوتنە ناو داوی "دەسەڵاتی کۆنەپەرەستی"یەوە دەسەڵات قوتی دان! هەڵبژاردنی پێچەوانە ئەنجامەکەی پێچەوانە دەبێت و هەندێکجاریش کوشندە دەبێت!

یەکڕیزبوونی هێزەکان لە بەرەیەکی دیاریکراودا: سەرنج لەسەر دیکتاتۆرییەت وەک دژبەری سەرەکیی کۆمەڵگا، تایبەتمەندییەکی بنەڕەتییە کە نابێت لێی لابدرێت. تیشک خستنە سەر جیاوازییە لاوەکییەکانی ناو بەرەی دژە دیکتاتۆرییەت، رێگا بۆ پراگماتیزم و هەلپەرستی خۆش دەکات و یەکڕیزبوونی هێزەکانی ناو (بەرەی گەل) دەکاتە ئامانج و لە هەنگاوی دواتریشدا، بەرەی دژە دیکتاتۆرییەت پەک دەخات و براوەکەیشی، دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەتە.

پلاتفۆرم و بەرنامە و سیناریۆکان لەم تایبەتمەندییانەوە وەرگیراون. هەر پلاتفۆرمێک بتوانێت خۆی لەگەڵ راستییەکانی کۆمەڵگا و خواستی خەڵکدا بگونجێنێت، دەبێتە خاوەن پێگەی جەماوەریی زیاتر و بەو هۆیەوە سەرکەوتوو دەردەچێت. بە تایبەتی ئەگەر "خاوەن پلاتفۆرم" لە ناو جەماوەردا لاگری و خۆشەویستیی متمانەپێکراوی دروست کردبێت و شایستە بێت. ئازادی، دابینکردنی مافەکان، یەکسانی و فرەیی و سکۆلاریزم و تەنانەت جۆری سیستەمی حوکمڕانیش لەم تایبەتمەندییەوە وەرگیراوە.

یەکپارچەیی خاکی: باوەڕمەندبوون بە یەکپارچەیی خاکی وڵات، تایبەتمەندییەکیتری رووبەڕووبوونەوەی دیکتاتۆرییەتە لە ئێران، کە یەکێکە لە فاکتەرەکانی یەکگرتوویی نێوان بەرەی گەل. لادان و دوورکەوتنەوە لێی، بەسوودی دیکتاتۆرییەتە و دەبێتە هۆی رێژانی خوێنی زیاتر لە جەستەی خەڵکی ئێران. هێزێک دەتوانێت لە گۆڕەپانی خەبات و شۆڕشدا بمێنێتەوە کە پابەند بێت بەم یاسایە!

کۆماری و دیموکراتیک: تا ئێستا سیستمی "کۆماری" و "دیموکراتیک" لە وڵاتێکی وەک ئێراندا لەسەر کار نەبووە. سیستەمی "پاشایەتی" یان "ویلایەتی فەقیهی" لە ئێراندا بە ئەزموون کراوە و لەلایەن خەڵکەوە بە نەفرەتکراوە و رەت کراوەتەوە. چونکە لە بنەڕەتدا "دیکتاتۆرییەت" و "دژە دیموکراسی"ن. هەربۆیە یەکێک لە تایبەتمەندییەکان کە دەتوانێت خەبات پێش بخات و "گەرەنتی پێشکەوتن" بدات، پابەندبوونە بە سیستەمی "کۆماری" و "دیموکراتیک". چونکە دەتوانێت هەموو چین و توێژەکانی خەڵکی

ئێران، لە "ئامانجی هاوبەش"ەوە بەرەو "خەباتی هاوبەش" رێنمایی بکات و برەوی ئەم تایبەتمەندییە بدات و پێشی بخات.

جیاکردنەوەی ئایین لە حکومەت: رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەتی ئایینی لە ئێران، یەکێکە لە ئاڵۆزترین رووبەڕووبوونەوەکانی ناو مێژوو. چونکە لایەنی زاڵی ئەمجۆرە دیکتاتۆرییەتە لە ژێر ناوی "ئایین"دایە، کە لە مێژوودا دەگمەنە یان ناوازەیە. بە تایبەت لە خاکێکدا کە ئایین پەیکەری کۆمەڵگای گرتووەتەوە و دیکتاتۆرییەت پەنای بۆ خراپ بەکارهی□نانی بردووە.

نا بێ ئەوە لەبیر بکرێت کە "نکۆڵیکردن لە ئایین" و دوژمنایەتیکردنی، لە وڵاتێکی وەک ئێڕان، وەک یاریکردنە لەسەر زەمینی دیکتاتۆرییەتدا و براوەی یەکەمیشی، دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەتە. بۆیە نا بێ گومان لەوەدا هەبێت کە ئاڵاهەڵگری بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆرییەتی ئایینی، نەک بە واتای نکۆڵیکردنی ئایین نییە، بەڵکو "باوەڕمەندبوونە بە جیاکردنەوەی ئایین لە حکومەت"!

وریابوونێکی پێویست بەرانبەر بە هەڕەشەکردنەکان!

وریایی پێویستییەکی حاشاهەڵنەگرە لە خەبات و شۆڕشدا. چونکە خەبات و شۆڕش و کۆماری و دیموکراسی و مافەکانی گەل, هەمیشە لە لایەن دەسەڵاتە دیکتاتۆرییەکانەوە "هەڕەشەیان لەسەرە". زۆرێک "هێڵی سوور"، "ئەوەی دەبێ بکرێت" و "ئەوەی نا بێ بکریت" لە ناخی ئەم وریاییەدایە. گرینگینەدان بە وریایی دەتوانێت چارەنووسەکان بگۆڕێت.

ئەوەی لەسەرەوە ئاماژەی پێدرا، تەنیا بەشێکە لە تایبەتمەندییەکانی خەباتێکی سەرکەوتوو لە دژی دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە ئێران، کە ئەگەر لە راپەڕینی ساڵی رابردوودا پەیڕەو کرابا، بە دڵنیاییەوە دەستکەوت و دەرئەنجامەکانیشی زۆر جیاواز دەبوون.

کۆنەپەرەستی و کۆلۆنیالیزم هەمیشە لە هەوڵی ئەوەدان کە رێگە نەدەن بەدیلی دیکتاتۆرییەت لە ئێراندا جێگەی راستەقینە و پراکتیکی خۆی ب□د□زێتەوە. بە تایبەت کە هەمیشە ململانەیەکی نایەکسان لە نێوان بەرەی گەل و بەرەی دیکتاتۆرییەت لە ئاڕادا بووە. گوشراوەی مێژووی ئێران لەوەدا کورت دەکرێتەوە کە راپەڕینی خەڵکی ئێران لە رۆژە چارەنووسسازەکانی خۆی نزیک دەبێتەوە.

بیروڕای گشتی جیهان سەبارەت بە ئێران!

لەو بەیاننامانەی لەم دواییانەدا و بۆ پشتیوانیکردنی نێودەوڵەتی لە راپەڕینی خەڵکی ئێران و پلاتفۆرمی خانمی مریەم رەجەوی و لە گردبوونەوەی ئەمساڵی موقاومەتی ئێراندا بە گشتی و لە ئاستی "زۆرینەی پەرلەمانی" لە پەرلەمانەکانی و□لاتانی جیهاندا

ڕاگەیاندراوە، جەخت کراوە کە: "ئێمە لێرەدا گرینگی مافی چارەی خۆنووسینی گەل بیردەخەینەوە. واتا مافی خەڵکی ئێران ئایندەی خۆیان دیاری بکەن. ئێمە خۆمان بە بەشدار دەزانین لەگەڵ خەڵکی ئێران و پشتیوانیان لە بەهاکانی کۆماریخوازی، وەک : هەڵبژاردنی ئازاد، ئازادیی گردبوونەوە و ڕادەربڕین، هەڵوەشاندنەوەی سزای لەسێدارەدان، یەکسانی ڕەگەزی، جیاکردنەوەی ئایین و دەوڵەت، مافی خودموختاری بۆ کەمایەتییە نەتەوەیی و قەومییەکانی ئێران و ئێرانێکی نائەتۆمی، کە لە پلاتفۆرمی ١٠ خاڵی خانمی مریەم ڕەجەوی، سەرۆکی ئەنجوومەنی نیشتمانیی موقاومەتی ئێراندا هاتووە.

دواوتە:

بە پێی ئەوانەی سەرەوە، ئێستا کە لە سەرەوبەندی یەکەمین ساڵوەگەڕیی کوژرانی ژینا ئەمینی و دەستپێکی ڕاپەڕینی ئەمدواییەی خەڵکی ئێرانداین، بەر لە هەموو داواکاری و درووشم و بەرژەوەندییەک، دەبێ "ڕووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەتی ئایینی" و "دوورکەوتنەوە لە هەر شتێک کە سوودی بۆ ئەم ڕژێمە هەبێت" لە سەرووی بەرنامەی کاری هێزە جەماوەری و دیموکراتییەکاندا بێت. خواست و درووشمێک کە خەڵکی ئێران یەکگرتووتر و نەخشە ڕێگای داهاتوو ڕوونتر و بەدیهاتنی ئاوات و ئامانجەکانی گەل نزیکتر بکاتەوە. لەو ڕێگەوەدایە کە هەمووان لە ئاست بزووتنەوە و ڕاپەڕین خۆیان بە وریا و بە بەرپرس دەزانن و بەرژەوەندییەکانی خەڵکی ئێران دەخەنە پێشەوەی بەرژەوەندییە بەرتەسک و ناوچەییەکانەوە.

بەرخۆدانی ئێران و ئەنجوومەنی نیشتمانیی موقاومەتی ئێران بە "سەربەخۆیی" و "خەبات لە پێناو ڕووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەت" ناسراون و هەرگیز خۆیان لێ لانەداوە و لە پێناویدا تێچووێکی گەورە و زەریان پێشکەش کردووە و لەسەری جیددی و پابەندن و بەردەوام لە گۆڕەپانەکەدان بۆ ئێستایشەوە!

کۆتایی

عەشق لە گەردوونێکی ترە.. ناڵە

حەسەن

١
من لەمەودوا لەنێو بەهاری ژنەکان دێمە دەرێ
خۆم بە پایزی پەپوولەکان دەسپێرم
چیتر نابم بە ستیانە سوورەکەی ئەستێرەکان و
بە چارۆگە ڕەشەکەی هەور و
بە ژێرکراسە شینەکەی دەریا
موخابن / کە ناتوانم
نیگارە نەخشینەکانی عەشق بخوێنمەوە
کتێبە پیرۆزەکەی عەشقیش
لە نێو دەلاقە زێڕینیەکەی زەمەنێکی تر و
ژیانێکی تر و گەردوونێکی ترە
٢
کاتژمێر چەندی مردنە ئەی مر□ق
تۆ لە کوێی هاوکێشە خوێناوییەکانی
جەنگەکان و زیندانەکان و شێتبوونەکان / وەستاوی
لەنێو کام جەنگڵستانە تاریکەکانی
ئاینەکان و ئایدیۆلۆژییەکان و
ئەفسانەی خوداکان خۆت حەشارداوە
بەکام میلۆدی سێرنادایی خۆت فێرە سەما کردووە
بە شەڕابی شیلەی کام گوڵ خۆت مەست کردووە
تێنوێتی خۆتت بەکام کانی عەشق شکاندووە
چ بوونەوەرێکی سەیر و سەمەرە و
چ پەیکەرێکی لە تۆز و غوبار و
چ ڕەش□ بایەکی رەش ڕەشی ئەی مر□ق
جگە لە قامچی دەستی جەڵادەکان و
فانۆسە شووشە شکاوەکەی نێو زیندانەکان هیچی تر نیت
نەفرەت لەخۆت و
لەو تابلۆیە ئەبستراکتییە بێ رەنگەی بۆ عەشقت کێشاوە
موخابن لەم گەردوونە عەشق بۆتە چیڕۆکێکی
پڕ لە درۆی شاخدار و وەهمێکی گەورە و خۆرەتاوێکی هەڵنەهاتوو
٣
من لەسەر پشتی خاڵخاڵۆکەیەکی دڵشکاو ڕاکشاوم
تا دێ خەونەکانم بچووک و بچووکتر دەبنەوە و
لە نێو ئومێدە ئاتەشییە ئەسمەرییەکانیش وندەبم

وندەبم و لەنیو خەیاڵ و لەنێو بینینەکانی
باڵندەکان و درەختەکان و باخچەکان ڕەشدەبمەوە
ئێستا / من بوومەتە ئایەتێک لە خۆرئاوابوون
ئێوارەیەک پڕ لە جۆڵەوانی و
هەمبانەیەک پڕ لە هیوای هەناسەساردی و
ن□و□س□کی نامەی ناموراد و نیگارێک پڕ لە نائومێدیی
ئەی خاڵخاڵۆکەی خومارییە خەیاڵ خامۆشەکە
خۆم بە ڕازە ڕەنگینەکانی تۆ سپاردووە
تا بۆت دەکرێ
هەر بڕۆ و هەر بڕۆ و هەر بڕۆ
لەم گەردوونە گرمۆڵە گوماناوییە
بڕۆ دەرەوە
نامەوێت ببم بە ڕووناکی و خۆم بخزێنمە
نێو کۆڵانە تاریکەکانی چاوەکان و نیگاکان
یان ببم بە مانگە شەوێکی فێنک و
عاشقەکان بەسەر سینگما هاتوچۆ بکەن
خواپێداوەکانیش بمکەن بە پاسەوانی بەردەرگای
کۆشک و سەرا و مەیگێڕی نێو شەوە سوورە سۆزانییەکانیان
یان ببم بە نەرمە بارانێکی ڕووت ڕووت
بە نێو مەمکۆڵەکانی خاکدا بچمە خوارەوە
ئەی خاڵخاڵۆکەی چاو بە فرمێسک و نیگا خوێناوییەکە
تا خەیاڵ بێ دەکا هەر بڕۆ
هەر بڕۆ و هەر بڕۆ و هەر بڕۆ
دوورم خەرەوە
دوور دوور دوور دوور دوور
موخابن / لەم گەردوونە گرمۆڵە گوماناوییە
عەشق مەلۆتکەیەک بوو بە مردوویی لە دایک بوو …!

ئابی ٢٠٢٣

بەخشنـــدەیی.. شیعـــری: ســـتار ئەحمەد

لەتوانەوەی بەفرا
وردو خاش دەبم
یادی تۆ لێکم دەترازێنێ
کەبزەی رووت دەمخاتە باڵ
ئیتر چوون مناڵ
دوای سەرابی باڵات دەکەوم
شەوانم دەبن بەخەون و
تارمایی سێبەرت
بەتاریکی دامدەپۆشێ
هێدی هێدی شیدەبمەوە
لەبنمیچی ژوورەکەما
دەبم بەشێ
لەرۆحی خۆما ون دەبم
لەجەستەیەکی سووتاوا
لەچاوەڕوانی دەئاڵێم
تروسکەیەك بەدی بکەم
دەلێم خودایە .. تۆ بڵێی ئەو بێ
لەوەتەی جگەرم
بۆ دووریت گڕ دەگرێ
هەروا وشەی باڵ گرتوومە
بەرەو گومەزی چاوانت
بەتاسەوە هەڵدەفڕێ
من ئەشکم
لەچاوتا سەوز دەبم
من شکۆی ئەوینم
بۆ لوتکەی ژوانت بەرز دەبم
وەرە لام مەتۆرێ
کەی جەستە لەرۆحی رادەکا
گیان بێ دڵ دەژاکێ
تیلە دیدە جێناهێڵێ
سینە لەهەناسە دانا بڕێ
تۆ ترپەی هەناومی

تەمەنم بۆ لاوی دەفڕێنی
تۆ تینی هەنگاومی
بەعەشقت دەمژێنی
مەڕۆ دێ
لەبۆتەی مردنا مەنوێنە
عەشق پاکی و لێبوردنە

ستار ئەحمەد

یەكڕیزیی ناوماڵی کورد: تێزێ چەواشەکارەکە!.. عدنان کریم

هەرێمی کوردستانی عێراق، بەهەموو ماناکان، لەجەرگەی قەیرانێکی سیاسیی هەمەلایەنەدا گیرساوەتەوە. قەیرانیك کە نە زۆربەی خەڵکی کوردستان ئامادەن چیتر دەسبەکڵاوەکەیانەوە بگرن و هەموو ئاکامێ ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانی دەسەڵاتداریی کلیپتۆکراتیی ئێستا قەبووڵ بکەن و نەدەسەڵاتدارێتیی ناوبراو ئەتوانێت بەهەمان شێواز درێژە بە حوکمڕانی بدات.
ئەم قەیرانە هەمەجەمسەرە ئاکام و لێکەوتەی هەمەجۆری بەدوای خۆیدا هێناوە. پردی ئاشتەوایی نێوان خەڵك و دەسەڵات بەتەواوی ڕووخاوە و هیچیەك لە بەڵێنەکانی دەسەڵات کارسازییەکیان نەماوە لەناو خەڵکدا و ئەوەی ئەمڕۆ بووە بە خودئاگاهیی گشتی و هەستی عەفەویی سەرتاسەری لەناو خەڵکدا ئەوەیە کە ئەم دوو جەمسەرەی کۆمەڵگا، خەڵك و دەسەڵات، تا هاتووە بەدوو ئاراستەی دژ و ناکۆك بەیەك گیرساونەتەوە و پێڕیوەتەوە بە بەرجەستەبوونەوەی هەرچی زیاتر لە چوارچێوەی دژبوون و ناکۆکییەکدایە کە ئەبێ لە ڕیشەوە چارەسەر وپێناسە بکرێتەوە. ئیتر ئەوە لەناو بەشێکی فراوانی خەڵکدا وەکوو گریمانەیەکی چەسپاوی لیهاتووە کە چیتر بواری پێکەوە ژیانی ئارەزوومەندانە لەنێوان ئەم دوو بەرەیەی کۆمەڵگای کوردستانیدا نەماوەتەوە مەگەر بەناجاری و تا ڕۆژی خۆی دێت.
ئەم قەیرانە کە لە ڕواڵەتدا بریتییە لە بنبەستی دەسەڵاتدارێتیی حکوومەتی هەرێم، بەڵام لەناوەڕۆکدا ئاوێنەیەکیشە بۆ نواندنی

شکستی پرۆژەی سەرجەم بزووتنەوەی ناسیونالیستیی کورد وەکوو ڕوئیا و ئایدیۆلۆجی و ستراتیجیەکی سیاسی بەگشتی لە کوردستانی عێراق لەم قۆناغەدا.

بەو مانایە ئیتر تەفکرین و وردبوونەوە لەم قەیرانە تەنها وەکوو شکستی دەسەڵاتدارێتیی هاوپەیمانیی سەقەڵیی پارتی و یەکێتی و گۆڕان، بەجیاوازیی پێگە و هێز و شەیری سیاسیانەوە لەدەسەڵات و کۆمەڵدا، مانایەکی نیە جگە لە بینینی نیوەی دیمەنە سیاسیەکە و ڕێگاش پاکئەکاتەوە بە هێز ولایەنگرانی شەرمنەکی تری ناو ڕەوتی نەتەوەیی کوردستان بە ئەوەی لەسەر کەلاوەی ماڵی داڕووخاوی ئەو سەکوچکەیە، جاریکی تر گیان بکاتەوە بەر لاشەی نیوەمردووی هەمان ستراتیژی و بزووتنەوە.

بەڵام سیماکانی ئەم قەیرانە لێرەدا دوایان نایات. لەوبەری شانە سیاسیەکەی ئێستای هەرێمەوە نیوەکەی تری پێکهێنەری ئەم قەیرانە سەرەتاتکە ئەکات: غیابی پڕۆژەیەکی ئەلتەرناتیف کە ڕەنگدانەوەی ڕوئیا و ستراتیج وتێگەیشتن و ڕەتکردنەوەیەکی جەرایەتیی تەواوی سیستمی ۳۲ ساڵی دەسەڵاتدارێتیی ئەم تاقمە سیاسیەیە. بەبێ ئەمەی دوایان ڕێگەیەکی ترمان لەبەردەستدا نابێت جگە لەخولانەوە لەناو هەمان بازنە و لە باشترین حاڵەتدا بژاردەی چاکسازیی ئەم دەسەڵاتە یا پێکهاتەیەکی باشتر لەدەسەلاتی ئێستا بەڵام پێکهاتبێت لە هەمان تاقم و نموونە وبیچمی سیاسیی تەقلیدی و سواوی ناو بازنەی کوردایەتی.

بە تەوەچوون لەوەی پێشوو ڕێگەیەك لەبەردەستدا نیە جگە لە ناسینی ماك و ناوەڕۆکی قەیرانی ئێستا لە قووڵترین و بنەڕەتی ترین ئاستیدا. ڕیگەیەك کە دەست بخاتە سەر هۆکارە بنەڕەتیەکان و کاراکتەرە سەرەکیەکان و دۆزینەوەی ڕیگەکانی تێپەڕبوون لەدەسەڵاتی سی ساڵەی ڕابووردوو بە پایگا چینایەتی و ئایدیۆلۆجی و دەسەڵاتەکەیەوە بە ئاراستەی پرۆژەیەکی کوردستانیی نیشتیمانی کە بەسەرئاوگۆڕێکی ڕیشەیی و ڕادیکال لە مەدەلی دەسەڵاتی سیاسیەوە دەستپیئەکات کە ڕەنگدانەوەی خواستی هاوڵاتیی کوردستانی بێت . دەسەڵاتێکی تر کە نەك لەسەر بناغەی نەتەوەیی و حیزبی و لەدرێژەی تەمەنی بزووتنەوەی کوردایەتی و حیزبەکانیدا بەڵکوو لە دابڕانێکی چینایەتی لەو دیدگا و ستراتیجی و تاقیکردنەوەیە و لە چوارچێوەی پێناسەکردنی کۆمەڵگا لەسەربناغەی مامەڵەکردن لەگەڵ خەڵکدا وەکوو هاوڵاتیی خاوەن ئەرك و ماف دامەزرابێت و ئەوە بکات بە سەرلەوحەی پێناسی خۆی.

ئەمڕۆ کوردستانی عێراق شانەیەکە بە ململانێیەکی سیاسیی گەورە. ئەو ململانێیە گەرچی هێشتا لە قەوارەیەکی ڕۆشندا بەرجەستە نەبۆتەوە،

ل□ ناو□□كدا ڕەمزێكە بۆ بەسەرچوونی سەردەمی هەژموونیی هێزگەلێكی تەقلیدی، سواو و ڕێگر ل□ بەردەم گەشەكردنی كۆمەڵ و هێزگەلێكی كۆمەڵایەتیی نوێ كە هەوڵئەدات بۆ كردنەوەی دەروازە بەڕووی سەردەمێكی تر، لە ژینگەیەكی پڕ ل□ بەربەست و ئاڵۆزدا.

لەڕا پەڕینی ساڵی ١٩٩١ بەدواوە كوردستانی عێراق پێیناوەتە قۆناغێكی نوێوە.
ئێستا ٣٢ ساڵی ڕەبەق بەسەر ئەو ئاڵوگۆڕە مێژووییەی وڵاتی ئێمەدا تێپە□ ئەبێت. قۆناغێك كە هەڵبەز و دابەزی جۆراوجۆری بەخۆوە بینیوە.
ئاكامەكانی ڕا پەڕین سەرەتا بە دەسەڵاتدارەتیی بەرەی كوردستانی گیرسایەوە كە هاوپەیمانیەكی نێوان كۆمەڵێك حیزب و ڕێكخراوی كوردستانی بوو كە دیارترین لایەنەكانی كە ڕۆڵی كاریگەریان لەئاراستەكردنی سیاسەت و هەڵوێستەكانیدا ئەبینی بریتی بوون لە یەكێتیی نیشتیمانیی كوردستان و پارتی دیموكراتی كوردستان. ئەم دەسەڵاتە بە سەرپەرشتیی ڕاستەوخۆی ئەمریكا و هاوپەیمانانی ئەو سەردەمە لەدایك بوو و دریژەی بەتەمەنی خۆی دا.
پاش قۆناغێكی پتر لە یەك ساڵ و لە ژێر ناوی هەڵبژاردن بۆ پەرلەمانی كوردستان دەسەڵاتی فیعلی لە ئایاری ١٩٩٢ بەدواوە كەوتە دەستی هاوپەیمانیی دووقۆڵیی یەكێتی و پارتی وەكوو سەرەكیترین و بەهێزترین دووجەمسەری ناو بزووتنەوەی نەتەوەیی كوردی لە كوردستاندا.
لەڕاستیشدا و سەرباری جیاوازی لەبواری پێشینە و مێژووی دوو هێزی ناوبراو، ئەوان لە ناو□□كدا هەڵگری هەمان بیرو باوەڕ و ستراتیجی و سیاسی بوون. ئەوان، گەر لە قۆناغە جیاجیاكاندا بەیەكیشدا هەڵپژابن و كێشەكانیشیان گەیاندبێت بە ئاستی شەڕ و كوشتاری گەورە، بەڵام جگە لە كێشەی نفووز و دەسەڵات و پاوانخوازی، هیچیان خاوەنی پرۆژەیەكی نیشتیمانیی بنیاتنەر و ستراتیجیەك نەبوون كە بونیاتنانەوەی وگەشەپێدانی وڵات و دامەزراندنی سیستمێكی گەل پەسەند لەسەر بنەماكانی دیموكراتی و عەدالەتی كۆمەڵایەتی و یەكسانی لە ماف وگوزەراندا بۆ هاوڵاتیی كوردستانی بكات ب□ چەقی ستراتیجیی خۆی. ئەوە خاڵی هاوبەشی بنەڕەتیی نێوان ئەو دوو هێزە بووە. بە پێچەوانەوە ئەوان لە قۆناغە جیاجیاكانی دەسەڵاتدارەتیاندا، چی پێكەوە و لەژێر دەسەڵاتی هاوبەشیاندا و چی لەسایەی دوو ئیدار□یدا، ب□رژ□م□كیان نەبووە جگە لە قۆرغكاری و هەژموونی كردن بەسەر دەسەڵات و زەوتكردنی سامانی گشتی و سەركوتی

هەر دەنگەکەی نەیار و ڕەخنەگر لە سیستەمی دەسەڵاتداریان و دابەشکردنی دەسەڵات و سامانی وڵات لەنێوان دوو حیزب و دوو بنەماڵەدا و بەکورتی سەپاندنی شێوازی هەرە تووندی چەوساندنەوە و توند وتیژی و سەرکوت و شێوازی هەرە دواکەوتووی حوکمڕانی.

ئەم مەدەلەی دەسەڵات نەك ڕەنگدانەوەی ئامانج و خواستی گەلی کورد نەبوو، بەڵکوو نموونەیەکی کەم وێنە بوو لە حوکمڕانیی سیاسی و کاریکاتێرێك بوو سەبارەت بە دیموکراسی و دەسەڵاتدارێتی.

ناوەڕۆکی دەسەڵاتدارێتی لە کوردستاندا بریتی بوو لە زەوتکردنی قووتی خەڵك و دابەشکردنی دەسەڵات بە شێوازی خێڵەکیانەی سەردەمە کۆنەکان لە نێوان دوو هێزی میلیشیاییدا کە بە زۆری سەرەنێزە و ئیستیغلالکردنی ستەمەکی نەتەوەیی کەموێنە کە لەلایەن ڕژێمی هار و فاشیستیی بەعسەوە بە چەند دەیە بەسەر کوردستاندا پیادەکرابوو.

لەسایەی ئەو شیوازە لە حوکمڕەوایی سیاسیدا، ئەمڕۆ کوردستان سەرتاخوار دابەش بووە بەسەر دووبەرەدا: بەرەی دەسەڵات و مشتێك کۆمپانیا و تاقمەکی پانوپۆڕی سەرمایەداری هەڵتەقیوی پێنای هەردوو حیزب و بنەماڵە لە لایەك کە جگە لە دەسەڵاتداری ڕەهای وڵات، هەموو سامانی کوردستانیان لەژێر چنگدایە و لە بەرەی بەرانبەریشدا زۆرینەی خەڵکی کوردستان وەستاون کە نەك هیچ ڕۆڵێکیان نیە لە سیستەمی دەسەڵاتداریتیی سیاسیدا، بەڵکوو ئەوانەن بەدەست دەیان شێوازی هەژاری و کەمدەرامەتی و بێکاری و نەبوونی خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتی و سەرکوت و پەراوێزخستن و بەکورتی بێبەش لە کەمترین مافە ئابووری و سیاسیەکانیان.

ئەوەی سەرەوە سیمای سیاسی و کۆمەڵایەتیی ئێستای هەرێمی کوردستانە لە سی ساڵی ڕابووردوودا و لە ئێستادا گەیشتووە بە ئاستانەی قەیرانێکی گشتی کە سەرتاپای وڵاتی داگرتووە.

تا ساڵی ٢٠٠٣ وڕووخانی ڕژێمی دەسەڵاتداری بەعس قۆناغی زێڕینی ئەم دەسەڵاتە بوو. ئەوان لەو قۆناغەدا دەیانتوانی بە کەڵکوەرگرتن لە مانەوەی ڕژێمی بەغدا، کە دژە کوردبوون خەسڵەتێکی بنەڕەتیی بوو، خۆیان لەژێر دەمامکی کوردایەتی و ترساندنی خەڵکی کوردستان لە گەڕانەوەی فاشیزمی بەعس و جینۆساید بشارنەوە و خەڵکی کوردستان بەوە تەفرە بدەن. چەند ساڵی دواتریش بەهۆی تێوەگلانی دەسەڵاتی ناوەندیی عێراق لەکێشەی تیرۆریزم و شەڕی تایفی، ئەوان توانیان لەسایەی پشتیوانیی ئەمریکا و تۆقاندنی خەڵك و ناچارکردنیان بە بێدەنگی لەترسی تەشەنەکردنی تیرۆریزم بۆ هەرێم، سیاسەتە دژی خەڵکیەکانیان درێژە پێبدەن و خەڵك ناچار بکەن بەهەڵبژاردنی بێدەنگی لەسایەی هاوکێشە ئاڵۆزەکانی ئەو سەردەمەی عێراقدا و بەوجۆرە تووڕەیی خەڵك بەلای تردا ئاراستە بکەن.

ساڵانی دوای ٢٠١٤ و بەناوی سەربەخۆیی ئابوورییەوە و لەسایەی هاتنە ناوەوەی ئابووری نەوت بەناو هاوکێشە سیاسییەکان لە هەرێمدا، و سەرقاڵیی بەغدا بە کێشەکانی ئیرهاب و تایفیەت و بنیاتنانەوەی دەسەڵاتی ناوەندی، دەسەڵاتدارێتیی هاوپەیمانی پارتی و یەکێتیی و دواتریش گۆڕان، توانیان بەهۆی داهاتی لەحیساب نەهاتووی نەوت و گەندەڵیی لەڕادەبەدەر، جێگە و پێگەی دەسەڵاتدارێتیی خۆیان بەهێزتر بکەن و لەهەمان کاتیشدا تەکانێکی تر بدەن بە چەواشەکاریی سیاسی و ئایدیۆلۆجی بەناوی سەربەخۆیی ئابوورییەوە.
ئاکامەکانی سیاسەتی بەناو سەربەخۆیی ئابووری، کەشتێك نەبوو جگە لە گەورەترین هەڵمەت و پرۆسەی تاڵان و ڕاووڕووتی ئابووری لە مێژوودا بە هاوکاریی تورکیا و هەندێ کۆمپانیای بیانی، بوو بە هۆکارێك بۆ بەهێزبوونی توێژێکی ئۆلیگارشی- حیزبی لەلایەك و وەرچەرخانێکی سیاسیش بەئاراستەی پەراوێزخستنی یەکێتیی نیشتیمانی لە دەسکەوتەکانی تاڵانیی ئابووریی نەوت و دەسەڵاتی سیاسی بە قازانجی پارتی بەهاوکاریی تورکیا.
بەڵام پێبەپێی ڕەوینەوەی کابووسی تیرۆریزم بەسەر بەغدا و جێربوونەوەی دەسەڵاتی ناوەندی، هاوکێشەکە ڕۆژبەڕۆژ لەبەرانبەر دەسەڵاتدارانی هەرێمدا بەقازانجی ناوەند ئەشکایەوە. ئیتر کەڵکوەرگرتنی دەسەڵاتی هەرێم و شاگەشکەبوونی پارتی دیموکراتی کوردستان بە ئاشوبی تیرۆریزم لە عێراق و سەرقاڵیی تەواویی حکوومەتی ناوەند بەو کێشەیەوە بە کۆتایی گەیشت وئەوەش ئاڵوگۆڕێکی بەسەر هاوکێشەی ناوەند – هەرێمدا هێنا. حکوومەتی ناوەند بە سوودوەرگرتن لە لاوازیی پێگەی یەکێتیی و پارتی لەناو خەڵکی کوردستان و ڕسوابوونی مۆدێلی میلیشیایی دەسەڵاتەکەیان و شکستی ئابڕووهێنەری شانۆگەریی ڕیفراندۆم، جڵەوی دەسپێشخەریی گرتەوە دەستی خۆی.
ڕەوتی لەخۆبایی بوون و سەرچڵیەکانی دەسەڵات لە هەرێمدا تووشی سیناریۆی تراجیدی – کۆمیدیی تەواو بوو و ئەڵقەی قەیرانەکانی بەتەواوی لەملی خۆیان و بەتایبەتی لەگەردنی پارتی ئاڵا وەکوو سووکان بەدەستی پرۆسەی بڕیارە سیاسی و ئابوورییەکانی دەیەی پێشووی دەسەڵات لە کوردستاندا.
یەکێتیی گەرچی لەهەوڵێکی بێپەروادا بووە کە خۆی لە لێپرسراوێتیی شکست و قەیرانەکە دوور بگرێت، بەڵام لەهەوڵەکانیدا تووشی شکست هاتووە چونکە چی لە شانۆگەریی ڕسوای ڕیفراندۆم و چی لە پرۆسەی تاڵانیی بەناو ئابووریی سەربەخۆ و فایلی نەوتدا، هاوشانی پارتی، فووی کردۆتە ئاگری ئەو سیناریۆ دژی خەڵکییە گەرچی ڕۆڵی پاشکۆیەتیی پارتیشیان نمایش کردبێت.

لە ٣٠ ساڵی پێشوودا هیچکات بەئەندازەی ئەم بڕگە زەمەنیە ئەو دەرکە گشتیە نەخەمڵیوە لە ناو جەماوەری بەرینی خەڵکی کوردستاندا کە دەسەڵاتی سیاسیی ٣٠ ساڵە و توێژی ئەلیگارشیی هاوپەیمانی بەسەرچاوەی هەموو نەهامەتیەکانی بزانێت و لەهەمان کاتیشدا تادێت بڕوای بە چاکسازیکردنی ئەم دەسەڵاتە نەمابێت.

یەکڕیزی لەگەڵ کێ و بۆ؟

بەرنامە سیاسی و ئابووریەکانی دەسەڵات کە پارتی ئەندازیاری یەکەمی بوو و یەکێتی پاشکۆیەکی بەدەربەستی بوو، لە ئاسمانەوە بۆ ئەوان دانەبەزیبوو. ئەو بەرنامانە لەسەر بنەمای بەرژەوەندیی حیزبی، بنەماڵەیی، سیاسی و چینایەتی وزۆر بە وردی دیزان و فۆرمەلە کرابوون. لەپرۆسەی ٣٢ ساڵەی دەسەڵاتدارێتیی ناوبراو لەهەرێمدا و بگرە بەهۆی ئەو مۆدێلە دەسەڵاتەوە، ئاڵوگۆڕ و ورچەرخانی قووڵی چینایەتی و کۆمەڵایەتی و سیاسی بەسەر پێکهاتەی کۆمەڵگای کوردستاندا هاتوون. گاپ و قڵشتی چینایەتی هیچکات بەو ئەندازەیە قەبە نەبووە. مەگەر لەسەردەمی ڕژێمی بەعسدا دەزگای دەسەڵات و حوکمڕانی بەم ئەندازەیە لەبەرانبەر و دژ بەخەڵك بووبێت. جگە لەسەردەمی میرنشینەکانی سێسەدساڵ لەمەوبەر، هیچکات لە کوردستان و عێراقیشدا دەسەڵات و حوکمڕانیی سیاسیی بەو ئەندازەیە مۆرکی خێڵەکی و خێزانیان بەخۆوە نەگرتووە.
لەبەرانبەر ئەو هەموو دیمەنانەی مۆدێلی حوکمڕانیدا، دەسەڵات وەکوو پێشەی هەموو هێز و کەڵتە نەتەوەییە داخراوەکانی سەردەمە بەسەرچووەکان و بۆ ژیانکردنەوە بەبەری لاشەی نیوەگیانی ئەم قەوارەیەدا، حیزب و ئایدیۆلۆجیستەکانی هەمیشە لەهەوڵی ئاراستەکردنی بیری خەڵکدان بەئاراستەی دەرەکی: حکوومەتی ناوەند، مێژووی پڕ چەوسانەوەی میللەتەکەمان و نەچەمانەوە لەئاستی پلانی نەیار و دوژمنەکان و دەیان داستانی هەڵبەستراوی لەو قوماشە.
ئەوە لەکاتێکدایە ئەو کاتەی کە ئەمان لە ١٩٩١ بەدواوە دەسەڵاتیان لە غەفڵەتێکی مێژوویدا کەوتە دەست، ئەم دەسەڵاتدارانەی ئەمڕۆی عێراق لەهیچ کونێکەوە دیارنەبوون و بگرە لە تاروگەکاندا کەوتبوون و هاوکار و هاوپەیمانی خۆیان بوون. لەدوای لەناوچوونی ڕژێمی پێشووەوە، خەڵکی هەرێم لەلایەن هیچ هێز و دەوڵەتێکەوە و بەهۆی کوردبوونەوە ئەزیەت و ئازار نەدراون بگرە دەسەڵاتدارانی هەرێم بەناوی کوردایەتیەوە بەغداشیان دادەدۆشی و ئاگری دووبەرەکی تایفی و تەنانەت تیرۆریشیان لەوێ خۆشئەکرد و تاقمی دەسەڵاتداری ناوەند هاوپەیمانی پلەیەکی هێزەکانی کوردایەتی بوون. دەسەڵاتدارانی

بەغدا و هەریم پێکەوە بناغەکانی عێراقی نوێیان پێکەوە لەحیم کردەوە و دەستووریان بۆ داڕشت.

لەمەدا پرسی کورد و چەوسانەوەی نەتەوەیی سەکۆ و پاڵنەری ئەکتی سیاسیی خەڵکی کوردستان نییە چونکە بەهۆی کوردبوونیانەوە لەلایەن ڕژێمی ناوەندیەوە ناچەوسێنرێنەوە. فووکردنی هەمیشەیی دەسەڵاتی فەرمانڕەوای هەرێم لە گیانی دوژمنایەتی و کینەی نەتەوەیی تەنها یەك ئامانجی لە پشتەوەیە: پەردەدان بەسەر ئەو هەموو ستەمکاری و ئەو مۆدێلە سیاسیەی ژێر دەسەڵاتی خۆیان کە هۆکار و لایەنی یەکەمی چەوسانەوەی هاوڵاتیی کورد و ڕێگری یەکەمی بەردەم گەشەکردن و پێشکەوتنی کۆمەڵگای کوردیە. دەسەڵات بە گوتاری ناسیونالیستی و تێزی یەکڕیزی ناومالەی کورد ئەیەوێت ئاراستەی خەباتی ئەم قۆناغەی خەڵك بگۆڕێت بە ئاراستەیەکی تر و خۆی لە لێپرسراوێتیی گەورەی مێژویی شکستەکانی و ئەو ماڵوێرانیە بدزێتەوە کە بەسەر ئەم وڵاتەیدا هێناوە.

پاڵپێوەنەر و ماتۆڕەکانی پشتی خەباتی خەڵکی کوردستان بریتین لەدەیان کێشەی وەکوو کۆچی سەدان هەزاریی و سەرهەڵگرتنی لاوان، گرانی، هەژاری، کاری منداڵان، گەندەڵی لەڕادەبەدەر، خزمەتگوزاریی خەستەخانە و قوتابخانە و پەروەردە و خوێندنی باڵا، ئیدارەی دواکەوتوو و بیرۆکراتیەت، سەرکوتی ئازادی و ناڕەزایەتیەکان و ...... کە ئەندازیاری هەموو ئەوانە دەسەڵاتەکە بە ناو و نیشان و پێگەی دیار و ئاشکراوە کە هێزەکانی دوێنێی شاخ و دەسەڵاتدارەکانی ئەمڕۆی کوردستانن کە بوونە بە جێی نەفرەتی گشتیی خەڵك.

یەکێك لە پێناسەکانی سیستمی سیاسی و چینایەتیی ئەمڕۆی دەسەڵاتدار لە کوردستاندا بەهەموو خەسڵەتە چەوسێنەر و دژە دیموکراتی و بێگانەیی لەگەڵ سادەترین مۆدێلی دەسەڵات و حوکمڕانیدا، بریتیە لە خەسڵەت و ناونیشانی کوردیی ئەم قەوارە و دەسەڵات و پێکهاتەیە.

ستەم و چەوسانەوە و هەژاری و باری قورسی گوزەران و داڕمانی کەرتەکانی خزمەتگوزاری لەهەریمدا، هۆیەکەی ناگەڕێتەوە بۆ کوردبوونی دانیشتوانی هەرێم و ستەمێکی دەرەکی چونکە ئەوە دەرد و چارەنووسی هەموو کوردێك نیە بەڵکوو چینی دەسەڵاتدار و هاوپەیمانەکانی، کە ئەوانیش هەر کوردن، لەبارودۆخ و ئاستێکی گوزەرانی شاهانەدا ژیان بەسەرئەبەن و هەر ئەوانیش هۆکار و بەڕێوەبەری ستەم و چەوسانەوەی بەشەکەی تری کوردن کە زۆرایەتین لە کۆمەڵگادا.

هەموو ناوەڕۆکی چەواشەکارانەی ئایدیۆلۆجیی ناسیونالیستیی دەسەڵات و سەرجەم ناڕازیانی دەرەوەی دەسەڵاتیش کە گیرۆدەی هەمان داوی ئایدیۆلۆجین، بریتیە لە هاشاکردن و شاردنەوەی ئەو خەسڵەتەی

سیستمی سیاسی و کەمەلایەتیی باوی هەرێمی کوردستان و دۆزینەوەی دوژمنێکی دەرەکی بە پاساوهێنانەوە بۆ شکستی ڕسوابووی پرۆژەی سی ساڵەی دەسەڵاتی ئێستا و لە پشتی ئەویشەوە نەزۆکیی ئایدیۆلۆجیای ناسیونالیستیی کوردی.

هەرچەن بەعس وەکوو قەوارەیەکی قەومیی عروبی توانی بە بەنجکردنی خەڵکی عەرەبی عێراق بە ژەهری عروبە، عەرشی دیکتاتۆریەتی خۆی و ماشینی کوشتاری هەمان خەڵکی عەرەب بۆ سی ساڵ ڕاگرێت، پارتی و هاوجنسە کوردییەکانیشی بەهەمان ئومێد ئەیانەوێت بە هەمان شێواز ئاشی چەوسانەوە و سەرکوت لە کوردستاندا لەژێر ڕەشماڵەی داڕزاوی یەکڕەنگی و یەکدەنگی و یەکجارەنووسیی هەموو کورددا درێژە پێبدەن و ئەم قەیرانەی ئێستا لەسەر لاشەی قوربانیەکانیان، کەهەمان هاووڵاتیی کوردی ئەم هەرێمەن، تێپەڕێنن.

هەرچەن کەس سەرزەنشتی عەرەبەکی عێراقی و سووری و لیبی و سوودانی ناکات کە بۆچی لە دژی دەسەڵاتدارانی عەرەبی عێراق و سوریا و لیبیا و سوودان ڕاپەڕین و شۆڕشیان بەرپائەکرد، هەر بەیەش ئەبێ هاووڵاتیی کوردی هەرێمی کوردستان باش لەو ڕاستیە تێبگات کە ئەڵقەی ناوەندیی سیاسەت کردن بەگشتیی و داهاتووی هەرێم لەگرەوی تێگەیشتن لەو هاوکێشە سادەیەدایە کە : کێشەی ئێمەی هاووڵاتی و گەلی کورد لەم سەرزەمینە دیاریکراوەدا لەگەڵ دەسەڵاتێکی ڕاستەقینەی کوردیدایە. ئەو خاڵە هاوبەشە باریکەی نێوان ستەمکەر و ستەملێکراو لە کوردستاندا، کە شوناسی کوردبوونە، نابێ ئەو هەموو ستەم و مێژووی پڕ لەچەرمەسەری و چەوسانەوەیە بشارێتەوە کە زیاتر لە سی ساڵە بەدەستی ئەم بزووتنەوە و هێز و دەسەڵاتەوە چەشتوومانە.

لەمەڕدا دوایین چەکی ژەنگاویی ئەم کەڵتە نەخۆشەی ئەم هەرێمە و دەسەڵات بریتیە لە دەمەزەردکردنی تێزی سواوی ئایدیۆلۆجیی یەکڕیزیی ناوماڵەی کورد لەپەناوی بەرگری لە قەوارەی هەرێم.

گرێیەکی ئەم پرسە لەوەدا خۆی ئەنوێنێت کە زۆرێك لە ڕۆشنبیران و نوخبەی سیاسی لە بازنەکانی دەرەوەی دەسەڵات و حیزبە هاوپەیمانەکانیدا، لە بەرانبەر قەیرانی دوایی دەسەڵاتدا، ئەم تێزە دەمەزەرد ئەکەن و شێوەیژ بانگەشەی بۆ ئەکەن. ئەم تێزە ژەهراویە، سەرچاوە و نیەتەکەی نائاگایی یا ساویلکەیی فکری بێت، یەك ئەنجامی لەئەکەوێتەوە بەتایبەتی لە سایەی تەرازووی هێز لە ئێستای هەرێمدا: هەڵدانی پەتی ڕزگاربوون بە دەسەڵاتێك کە سەرباری ئەو هەموو قەیرانە قووڵانەی کە خۆی خوڵقاندوویەتی ئامادەیی ئەوەی تیا نیە یەك هەنگاو لە سیاسەتی سی ساڵەی پێشووی پاشگەز بێتەوە کە جگە لەماڵوێرانی هیچی تری بۆ هاووڵاتیی ئەم هەرێمە بەدیار

نەهێناوە.
پـوووچەڵکردنەوە و ڕەخنەکـردن و ناکـامکردنەوەی ئەم تێـز□ و□ئ□و عەقڵیەتەی بەرھەمی دێنێت و بەرگری لێئەکات، بەشێکی دانەبڕاو و دیـوێکی تـری ئەرك و لێپرسـراوەتیی مێژوویـی فۆرمۆلەکـردن و ساغکردنەوەی پرۆژەیەکی نیشتیمانیی- ئازادیخواز و عەدالەتخوازە لە ئێستادا.

ئەوانەی شەو و ڕۆژ تەپڵی یەکدەنگی و یەکڕیزیی ناو ماڵی کورد لێئەدەن، هەر نیەتێکیان هەبێت، ئاو ئەکەنە ئاشی ئەم دەسەڵاتەی کە نموونەی لە ستەمکاری لە مرۆڤی کورد کەمە لە مێژووی هاوچەرخدا.

دووبارەکردنەوەی سادەیی سیاسیی چەند جارە لە مێژوودا تراجیدیی گەورە بەدوای خۆیـدا دێنێـت و لە ئێسـتادا بیـرۆکەی یەکـدەنگیی ناوماڵی کورد ، یەکدەنگیەك کە جێی پێشوازیی ئەم ستەمکارانەی دونیـای هـاوچەرخی ئێمەیە و ئەوان ئەکـاتەوە بە بڕیـاردەری داهاتووشمان، بۆی هەیە کارەساتێکی مێژوویی تر بەرھەم بهێنێت.

تێزی یەکڕیزیی ناوماڵی کورد تێزێکی ناواقیعیە و بەکردەوە سەرنج لەسـەر کێشە ڕاسـتەقینەکان و بەرھەمهێنەرانـی ئەم کێشە و ستەمکاریانە لائەدات وئەیەوێت ئاراستەی ناڕەزایەتیی قووڵی خەڵك لەدەسەڵاتی کوردیەوە بگوێزێتەوە بۆ دوژمن و نەیارێکی نادیار.

جگە لەوەش ئەو ئاراستە سیاسیەی کە بانگەشە بۆ ئەو گوتارە ئەکات سەرنجی خەڵك دوورئەخاتەوە لەسەر ڕێچکە دروستەکان کە دەمانبەنەوە سەـر شـاڕێ دروسـتەکە بۆ خوێنـدنەوەیەکی واقیعـی بۆ کێشە ستراتیجیەکانی ئەمڕۆمـان و فۆرمۆلەکردنـی پرۆژەیەکـی ستراتیجیی شۆڕشگێڕ کە ئەرکی سەرەکیی ئەم قۆناغەیە.

ئابی 2023

پەرتـووکی پیاوسـالاریی لەنێـوان ئایـدیۆلۆژیا و دەسـەڵاتدا لە

نووسینی: دارا مەحموود کەوتە
بەردیدی خوێنەران

ئەم پەرتووکە لە 358 لاپەڕەی قەبارە 17*24سم پێکهاتووە.
ناوەڕۆکی ئەم پەرتووکە بریتییە لە:
پێشەکی
پیاوسالاریی و قۆناخی دایک
پێناسە و بەراورد
فێمێنیزم
فێمێنیزم لە ئەدەبیاتی کوردیدا
تیۆرییەکانی فێمێنیستی(٤)
١- تیۆری فێمێنیستی لیبراڵ:
٢- تیۆری فێمێنیستی مارکسیستی:
٣- تیۆری فێمێنیستی سۆسیالیست:
٤- تیۆری فێمێنیستی ڕادیکاڵ:
ئەخلاقی فێمێنیستی:
خۆرهەڵات و خۆرئاوا
کێشەی ژن لە دوو دیوی کۆمەڵگەی کوردیدا
رەگەز و رەگەزگەرایی
خانەوادە
جۆرەکانی خانەوادەی کلاسیک(١٦):
خانەوادەی هاوچەرخ و ئایندەی خانەوادە
١- خانەوادەی هاوڕەگەز:
٢- خانەوادەی بێکۆمەڵە:
٣- خانەوادەی هاوژیان:
٤- خانەوادەی فراوان(consanguinal) :
٥- خانەوادەی، تاک سەرپەرشت:
٦- خانەوادەی هاوجۆر Symmetry:
ئەوین و هاوسەرداریی
ئازادی و ستەم
دەسەڵات و توندوتیژی ڕەگەزیی
ڕەگەزگەرایی و تاوانکاریی
خەسڵەتی توندوتیژیی و تاوانە سێکسییەکان
دەستدرێژی سێکسی:8
منداڵبازیی(Pedephilia):

هاوڕەگەزخوازی (Homosexuality):
هاوڕەگەزخوازیی و مەزهەب:
لەشفرۆشی:
ئازاری سێکسی:
حیجاب
کاریگەرییەکانی ئایدیۆلۆژیای پیاوسالاریی لەبواری زانستدا
پیاوسالاریی و ناسنامەی سیاسەت
پیاوسالاریی و سیستەمی سیاسی- ئابووریی
ژن، لە ژیانی گەورە بیرمەنداندا
ڕەگەزگەرایی، زمان و کێشە
ژن و ئایدیۆلۆژیای پیاوسالاری لەدیدی جوانناسییەوە
وەکچواندنی دژەکان:
شێخ ڕەزا کارەساتی ئەدەبی کوردی:
ئەنجام
پەراوێزەکان
سەرچاوەکان

پیاوسالاریی وەک کۆنترین ئایدیۆلۆژیایەک و دەسەڵاتەکەشی وەک تەمەندرێژترین دەسەڵاتێک لە دیرۆکی مرۆڤایەتیدا دەناسرێت. ئەو کێشە و گرفت و قەیرانانەش کە لەسایەی ئەم دەسەڵات و ئایدیۆلۆژیایەوە بەرۆکی مرۆڤایەتی دەگرن، گەورەترین و کاریگەرترینن لەسەر ژیان و گوزەران و بیر و خەیاڵی. کەچی سەبارەت به ڕووبەڕووبوونەوەی ئاکامەکانی و چۆنیەتی چارەسەری کێشەکانی، لەکۆی چالاکیەکانی مرۆڤ تەنیا پەراوێزێک داگیردەکات. پەرتووکی پیاوسالاریی لەنێوان ئایدیۆلۆژیا و دەسەڵاتدا لە سەرجەم کتێبخانەکان بەردەستە.

Promo link:
https://youtu.be/iO8_3Ucc0QI

کتێب/ تۆفانەکەی دوامان..

وەرگێڕانی: ڕەسوڵ بەختیار

تۆفانەکەی دوامان. یاخود، تۆفانەکەی دوای ئەمە.
وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە: ڕەسوڵ بەختیار

لەم کتێبەدا باس لە هەموو ئەو تۆفانانەی سەر زەوی دەکا، هاوکات لێکدانەوەی ئاینییەکان بۆ تۆفان و کۆتایی، لەم کتێبەدا خراوەتە ڕوو.
ئەم کتێبە لە بڵاوکراوەکانی دەزگای ڕۆسا-یە.
لەم شوێنانە دەستدەکەوێ:
1-دەزگای ڕۆسا ناو بازاڕی ڕۆشنبیران.
2-داون تاون، دوکانی ژمارە f74.

هەواڵەکانی ناوخۆ لە میدیای کوردی دا.. نەژاد عزیز سورمێ

هەواڵەکانی ناوخۆ ، لە هەرهۆیەکی ڕاگەیاندن ، بەڕووی گەشەوە بێت یا کاڵ، ئاوێنەی باڵانمایە ڕووداوەکانی تێدا ڕەنگ دەدەنەوە…

بەپێچەوانەی هەواڵەکانی دەرەوە کە لەسەرچاوەی تر بە ڕۆژنامە و دەزگاکانی دیکەی ڕاگەیاندن دەگەن (باوەکو ئێستا زۆر کەناڵی میدیا تۆڕی پەیامنێرانیشیان هەبێ و ڕەنگە هەندێکیان وەکاتیش هەواڵ یا کۆنگرەی ڕۆژنامەنووسی بگوازنەوە) سەیر دەکەی دیسان (خوێنەر و گوێگر و بینەر) تێر ناکەن ، هەمیشە چ بەهۆی سپۆنسەر و باروبووکارەوە یا هەر هۆیەکی دی کەناڵی میدیا نەیتوانیوە لە هەندێ هەواڵی ئاسایی گشتیی بەدەر لەو خەتانە لا بدا بۆی کێشراون بەتایبەتی لە لایەن بارووبووکارەوە کە کۆڵەگەی بەردەوامی کەناڵەکە ڕادەگرێ .

لەوسەریش لە هەواڵەکانی ناوخۆدا ، نەك هەر لەبەر دەستی خۆتدایە ، بەڵکو دەتوانی بیگەیێنیتە ئاستێکی نواندنی وا ، خۆت ببیتە سەرچاوەی چاولێکراو بۆ میدیای دیکە …

ئەوەی لە میدیای کوردیدا تێبینی دەکرێ ، تا ئێستا ئەوەندەی لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکانی ناوخۆ گرفت و کێشەی دێنە پێشێ ، لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکانی دەرەوە ، کێشەی لەو تەرزەی نایەتە پێش ، لەوەڕا تەماشا دەکەی هەواڵەکانی ناوخۆ لە میدیای کوردیدا ، زۆربەیان هەواڵی فەرمی و تەشریفاتین… تەنانەت لەڕووی ڕیزبەندی بڵاوکردنەوەشدا (گرینگترین و گرینگتر و گرینگ)دا بەو پێوانەیەش سەرکەوتوو نین…

کێشەی هەواڵەکانی ناوخۆ لەو گۆشەنیگایەوە بووە بەکانگەی کێشەکان و یەکێك لە فاکتەرەکانی دواکەوتوویی میدیا لە بڵاوکردنەوەی هەواڵدا ، لە حاڵێکدا بەهۆی ئەوەی ئێمە هێشتا لەناوچەیەکی هەڵایساودایین تێیدایە ببێتە سەرچاوە بۆ زۆر ناوەندی دیکە ، کەچی وای لێهاتووە خوێنەر یا گوێگر یا بینەری کورد هەمیشە ناچاربووە بۆ زانینی ڕاستی ڕووداوەکانی پاڵەخۆی بەدوای سەرچاوەی دەرەوەدا بگەڕێ… تەنانەت ئەوەی لە هەواڵەکانی ناوخۆدا بڵاودەکرێنەوە ، لە ڕووی تەکنیکی داڕشتن و ڕاستەقانی پێشهاتەکانیشدا دواکەوتوون ،

بەوەی تا ئێستا ئەو جیاوازیە جەوهەرییەی لە سەبك و داڕشتنی هەواڵ کە لە ڕۆژنامە و ڕادیۆ و تەلەفزیۆن هەستی پێ نەکراوە بەو ئاراستەیەی هەر جۆرێکیان نیشانە بە سرووشتی خودی کەناڵەکە لە نووسراو و بیستراو و بینراو دا جیاوازە .

سوێندی هەندێ لەو هەواڵانە ناخۆم کە بە مەبەستێکی تایبەتی لە چوارچێوەی ململانێی لایەنەکان یاخود بەمەبەستی ورووژان بڵاودەکرێنەوە…

ئەوەی ناوەند و دەوروبەری دروست کردووە ، وڵاتانی پێشکەوتوو جڵەوی زیاتر لە 90٪ی هەواڵەکانی دونیا بەهەواڵە ناوخۆییەکانی کوردستانیشەوەیان بەهۆی ئاژانسە زەبەلاحەکانیان لە دەست دایە و بەڕوانین و جیهانبینینی ئەو ئاژانسانەیش دادەڕێژرێن و بەبریتی و هەقیش دەدرێن بەدەزگاکان…

تەنانەت زۆرجار هەواڵەکانی خۆمانیان لە ڕووی ناچارییەوە لێ دەکڕینەوە…

ئالێرەدا بۆ هەواڵ و ئەوەی بە میدیای بنکۆڵکارییەوە دەناسرێ جارێکی دیکە پڕۆژەی دامەزراندنی (ئاژانسێکی دەنگوباس)ی تایبەت بە کوردستان، لەوانەیە لە زۆر سەرەوە هەم کێشەکە تا ڕادەیەك چارەسەر بکا ، هەم ببێ بە سەرچاوەیەکی باوەڕ و متمانە پێکراو بۆ میدیای تر (کە ئەوە لەسەرەتای نەوەتەکانەوە خەونی من بوو ، ئەو پرۆژەی ئامادەشم کردبوو پێشکێشی پەرلەمانم کردبوو سێ جارانیش لە دوو توێی کتێبدا و لە کاتی جیادا بڵاو کراوەتەوە.)

هەواڵەکانی ناوخۆیش کە زۆرجار دووچاری کێشە دەبن لە بڵاوکردنەوەدا بەتایبەتی لە میدیای کوردی ، مەرج نییە تەنیا هەواڵی سیاسی بن…

زۆر جار هەواڵی دیکەی پەیوەندار بە پەرلەمان و وەزارەتەکان و دادگا و دامەزراوەکانی تر و ئەوانی دیکەی باس لە کێشەی کۆمەڵایەتی دەکەن و هەروەها زۆر لەو مەسەلانەی جێی بایەخی شەقامن (ڕای گشتی) ئەوانیش ڕەنگە کێشە بۆ دەزگاکانی ڕاگەیاندن دروست بکەن…

لەو نێوانەدا جارێکی دی میدیای کوردی بەرامبەر (خوێنەر و گوێگرو بینەر)، بەڵام ئەمجارە لە ڕووی ناچارییەوە پەنا بۆ دەزگای دیکە دەبات کە متمانەیان لەگەڵ دروست کردووە…

لەبڵاوکردنەوەی هەواڵی تەشریفاتی و فەرمیشدا میدیای کوردی بەشێوەیەکی گشتی ئەوەندەی بایەخی بەخاوەن هەواڵ داوە ، ئەوەندە گرینگی بەخودی هەواڵەکە نەداوە ، ئەمەش هەمیشە خاڵی نییە لەدوو واتا ، یەکیان بۆموبالاتی و بەهەند نەگرتن ، هەندێ جاریش عاقڵ

پێنەشکانیشی دەچێتە پاڵ ، دووەمیشیان لە بەرژەوەندیپارێزی خودیی هەندێ ڕۆژنامەنووسەوە سەرچاوە دەگرێ ، بەڕادەیەك زۆرجار لە هەندێ ڕۆژنامەدا ڕیپۆرتاژ و بەدواداچوونی وا بەرچاو دەکەون کە زیاتر لە ڕیکلامێکی بەخۆڕایی دەچن تا ڕیپۆرتاژی ڕۆژنامەنووسی…
هەندێ جاریش بەو حسابە دەکرێ کاردانەوەی پۆزەتیفی بۆ ئەو لایەن یا ئەم لایەن دەبێ ، یا بە پێچەوانەوە ، کەچی ڕاستیی ئەمە لەخۆیدا دەچێتەوە پاڵ کولتووری سەقەتی ڕژێمە تۆتالیتارییەکان کە بە هۆی ئەو ماوە درێژەی گەمارۆی کولتووری ڕژێمی پێشووی ڕووخاو بووە ، بە زانین بێ یا بەنەزانین ، بووە بە بەشێك لە سیستەمی کارکردنمان و تا ئێستا نەمانتوانیوە بە تەواوی لێی دەرباز بین ، بەتایبەتیش هەندێ جار لە ڕووی ئەوەی پێی دەگوترێ (خودسانسۆری).
دونیای ئەمڕۆ، جیهانی تەکنیکی تیژڕۆی گەیاندن و هەڕەشەی هۆیەکانی دیکە لە ڕۆژنامە و هۆگەلێکی دی ڕاگەیاندن کۆمەڵێك ڕێسا و بنەمای نوێی بەسەردا سەپاندووە ، لە پێشەوەی ئەو بنەمایانە سەرچاوەی تایبەتە لە مسۆگەرکردنی دەستخستنی هەواڵ و دەستبەجێیی لەگەیشتندا کە هەواڵەکە تایبەت دەبێ بەخودی کەناڵەکەوە ، بەمەش وای لێ هاتووە هێشتا ئەگەر لە کێبەرکێدا دوا نەکەوێ ..

بێگومان دەستبەجێیی بڵاوکردنەوەش کە دیارە بۆ گەیاندنی هەواڵ بە قەد گرینگی هەواڵەکەیە ، میدیای کوردی دەبووایە لەم ڕووەوە بە تایبەتی لە هەواڵەکانی ناوخۆدا دەستپێشخەر بێت… لەشێوەی گشتییدا ، مەگەر جاروبار دەنا ئەوەیشی لە ئاستی پێویستدا نەبووە.

نەژاد عزیز سورمێ

خوێندنەوەی چیرۆکی (چاکێکردن).. هۆشمەند حسێن

ئاشکرایە جیاوازییەکی بنچینەیی هەیە لە نێوان ئەو تێکستانەی لە ڕۆژنامە و گۆڤارێکدا بڵاودەکرێتەوە، بۆ بەراورد بەو تێکستە ئەدەبییانەی لە ناو پرۆگرامی خوێندندا دادەنرێن، بەتایبەت ئەگەر ئەو تێکستە ژانری ئەدەبی منداڵان بێت.

لە سادەترین حاڵەتدا دەقی ناو بڵاوکراوەکان، دەقێکی خۆویستانەیە و خوێنەر ئارەزوومەندانە هەڵیدەبژێرێت بۆ خوێندنەوە، جیاوازە لەو چەشنە ئەدەبەی وەک پرۆگرامی خوێندن، دەخوێندرێت. بەمانایەکی تر خوێندنەوەی دەقی ناو کتێبی خوێندن، دەبێتە ئەرک و کێششی قوتابی.
زۆر گرنگە ئەو دەقانە، هەڵبژاردەی دەقێکی سەرکەوتووی بێ خەوش و سەرنج ڕاکێش و پەیامداربێت. لە کورترین پێناسەدا دەبێت ئەو دەقە ببێتە هاندەری خوێنەری منداڵ بۆ خوێندنەوەی زیاتر و چێژی خوێندنەوەیان لەلا دروست بکات. بمانەوێت و نەمانەوێت ئەو دەقانە بە چەند دەیەیەک لە نەستی قوتابیاندا دەمێنێتەوە.
لەناو کتێبەکانی خوێندنی خوێندکارانی ئەمساڵ (شیعر و چیرۆک)ی قۆناغی بنەڕەتی، گەلێک دەق و تێکستی لاواز بڵاوکراونەتەوە و لەم بەشەدا هەڵوەستە لەسەر چیرۆکێکی نووسراوی کتێبی (خوێندنی کوردی) پۆلی سێیەمی قۆناغی بنەڕەتی ـــ وەرزی دووەم ـــ دەکەم، کە بەناوی (چاکەکردن)ەوە لەلایەن (پەیام ئیبراهیم)ناوێکەوە نووسراوە.
زۆربەکورتی ئەوەی شارەزاییەکی سەرەتایی لە هونەری نووسینی چیرۆکی منداڵان دا هەبێت، دەزانێت کە چیرۆکی منداڵان وشەی زیادەی تیادا بەکارناهێنرێت، مەگەر ئەوەی ڕێنوێنیی و چێژ دروستکردن ببەخشێت.
چیرۆکنووسی (چاکەکردن) بەم جۆرەی نووسیوە: (کات وەرزی زستان بوو، بەفر دارستانەکەی داپۆشیبوو!)
سروشتی کوردستان بەو جۆرەیە هەر لە زستان دا بەفر ببارێت، نەک لە چلەی هاویندا! بۆ واتە وشەی کات زیادەیە. هەر لەو ڕستەیەدا هاتووە (بەفر دارستانەکەی داپۆشیبوو!)
خوێنەری منداڵ بۆی ئاشکرا دەبێت بەفرێکی یەکجار نائاسایی بارییووە! ئەگینا چۆن دارستانێک دادەپۆشێت؟
مامۆستای وانەی کوردی ناچارە بۆ قوتابییە چاوگەشەکانی ڕوونبکاتەوە، بەلای کەمەوە ١٠ مەترێک بەفر بارییووە، ئاخر بەرزی داری ناو دارستان لە ١٠ مەتر بەرزترە!
دواتر چیرۆکنووس دەنووسێت: (لەبەر سەرما و سۆڵە هیچ گیاندارێک بەدەرەوە نەبوو.) ئاشکرایە بەفرێکی چەندین مەتریی لەو چەشنە بارییبێت، کەشی ڕووی زەوی ساردە و سەرمای لەگەڵ خۆی هێناوە، پێویست بەوە ناکات دووبارە بنووسرێت لەبەر سەرما و سۆڵە. ڕەنگە چیرۆکنووس لە خودی وشەی سۆڵە حاڵی نەبووبێت، سۆڵە یان سەهۆڵ بە واتای زوقم دێت، کەواتە ئەو بەفرەی دایکردووە، وەک خۆی نەماوەتەوە و بۆتە شەختە. جگە لەوەی جارێکیتر وشەی سۆڵە بەکاردەهێنێتەوە!
(جگە لە سمۆرەی گوێقیت نەبێت، لەگەڵ دوو بەچووکەیدا دەسوڕانەوە، بەفر لانەکەیانی داپۆشیبوو. بۆیە نەیاندەزانی چی بکەن و ڕووبکەنە

کوێ!)

سمۆرەی گوێ قیت و دوو بێچوەکەی؟! بێگومان چیرۆکنووس زانیاری لەسەر سمۆرە نییە. جگە لەوەی ٢٥٠ جۆر سمۆرە هەیە، هەر سمۆرەیەکی مێیە بە سکێک ٣ تا ٧ بێچکەی دەبێت و زۆرینەیان ٥ بێچووی دەبێت، کەس نازانێت بۆ چ ئافاتێک دوو دانەی بۆ ماوەتەوە؟! ئەگەر چیرۆکنووس کەمێک بەدواداچوونی بکردایە، دەیزانی وەرزی زاوزەی سمۆرە دەکەوێتە بەهار و سەرەتای هاوینەوە و بێچووی سمۆرە تەنها ٨ هەفتە لە لانەی دایکیدا دەمێنێتەوە، بە واتە سەمۆرەکان لە وەرزی زستان دا قۆناغی بێچوویی بەجێدەهێڵن. ڕەوایە بگوترێت: چیرۆکنووس زانیاری لەسەر کارەکتەرەکانی خۆی نییە! لەوەش سەیرتر بە وەسفی سمۆرەکە، کە سەرنجی خوێنەری منداڵ ڕابکێشێت.. نووسیوویەتی: (سمۆرەی گوێ قیت!) پێدەچێت چیرۆکنووس، شیعرە بەناوبانگەکەی مامۆستا "فەرەیدون عەلی ئەمین"ی نەبینیبێت، کە ناوی (سمۆرە)یە؟! (سمۆرە کلکی زەردە، چاوی جوان و بەگەردە … گوێی قوتە و پشتی بۆرە، وریایە و فێڵی زۆرە)
دەپرسم سمۆرە گوێی قیتە یان قوتە؟ ڕەنگە بەلای چیرۆکنووسەوە جیاوازی لە نێوان وشەی قیت و وشەی قوت دا نەبێت! وێناکردنەکەی مامۆستا فەرەیدون عەلی ئەمین، دروستە. گوێیەکانی سمۆرە قوتن.
چیرۆکنووس نووسیوویەتی (بەفر لانەکەی داپۆشیبوو!). ئەی لە سەرەتای چیرۆکەکەوە نەمانزانی بەفرێکی نائاسایی باریووە؟ خۆ ماڵی سمۆرە لە سەرووی هەورەکانەوە نەبووە، بەفر نەیگرێتەوە!
ئەوەی بە ئێمە نەزانراوە، نازانیین بەدرێژایی وادەی بارینی بەفرەکە، سمۆرە و دوو بێچووەکەی لە کوێ بوون؟ مەگەر بەفر بەتەنها لانەی سمۆرە و دوو بێچووەکەی داپۆشیبوو؟ یان خودا غەزەبی لە گرتوون؟ چیرۆکنووسی چاکەکردن هەکاری دوورکەوتنەوە و دابڕانی سمۆرەی دایک و دوو بێچووەکەی بەدەرنەخستووە. ئەوەی لە خوێندنەوەی ئەو دوو ڕستەیە حاڵەی بووین: بەفر لانەکەی داپۆشیبوو! ئەی گیاندارەکانی دیکە؟ یان دارستانێکی بێ گیاندارانە و تاپۆیە لەسەر سمۆرەی گوێ قوت و کەروێشکێک!
چیرۆکنووس دەنووسێت: (بۆیە نەیاندەزانی چی بکەن و ڕووبکەنە کوێ) وشەی (بۆیە) مانای چییە؟ چیرۆکنووس خەمی ئەوەی نییە منداڵەی خوێنەری ئەو چیرۆکەی پۆلی سێیەم، وشەی (بۆیە) بە بێیەی نینێک لەک بدەنەوە؟! (دایکە سمۆرە پێیانی گوت)! بەڕاست ڕستەسازی چیرۆکی منداڵان بەو جۆرەیە؟
(ڕۆڵەکانم ئارام بگرن ئەم سەرما و سۆڵە دەڕەوێتەوە و ئەمەش بە ماڵەکەی خۆمان شاد دەبینەوە و وەرن بۆ ئەوەی سەرمامان نەبێت

باوەش بەیەکدا بکەین و لەسەر ئەم تەپۆڵکەیە دابنیشین)
ئەوەی ئەمە لەو دوو ڕستەیەدا بەریکەوتین، هیچ ناجۆرییەک بە بەچووە سمۆرەکانەوە نابینرێت، تا دایکە سمۆرە داوایان لێ بکات ئارام بگرن. وەک دەیبینین بەچووە سمۆرەکان جووڵەیەکیان نییە، هەتا هەست بە بارودۆخی بەچووە سمۆرەکان بکرێت!
پاشتر حیکمەتی سمۆرەی دایک، زادەی بیرکردنەوەی چیرۆکنووس، دەڵێت: (تا ئەم سەرما و سۆڵەیە دەڕەوێتەوە! باوەش بە یەکدا بکەین لە چیرۆکنووس دەپرسم بەفرێکی لەو چەشنەی وەک بەفربارینی ناو ئەو چیرۆکە، چەند ڕۆژ و مانگی دەوێت تا دەتوێتەوە؟ نەخوازەلا تا سەرما دەڕەوێتەوە؟! ئەی دەکرێت بە وادەیەکی هێندە درێژخایەن باوەش بەیەکتریدا بکەن؟ بڵێیت چیرۆکنووس ویستبێتی سمۆرەی دایک وەک گەمژەترین مەخلوق بناسێنێت؟ یان خوێنەری منداڵ هاندەدات هەر شتێک ڕوویدا بەلاتانەوە ئاسایی بێت و لێی دابنیشن هەتا خوا دەرووی بەڕەحمەتمان لێ دەکاتەوە؟ مامۆستای وانە دەتوانێت چ گریمانەیەکی ئەندێشەیی بکاتە وەڵامدانەوەی پرسیاری ئەو قوتابییە زیتەڵەی کە لێی پرسی: ئەوە چۆن دایکەکە هەتا بەفر دەتوێتەوە و سەرما دەڕەوێتەوە، باوەشبەیەکتریدا بکەن و لێی دابنیشن؟ دەزانم باوەشی دایک گەورەترە لە منداڵ، چەندە دەمویست ئەو باوەشپێکردنە بەنمە بەرچاوم، وەک کارێکی کاریکاتێری دەهاتە بەرچاوم. لەوەش سەیرتر دایکە سمۆرە ئەڵێت (با لەسەر ئەم تەپۆڵکەیە دابنیشین!)
ئەی چیرۆکنووس لەسەرەتاوە نەیووتووە: (بەفر دارستانەکەی داپۆشیبوو؟!) ئەی ئەم تەپۆڵکەیە لە کوێیە؟ لە دەرەوەی دارستانە یان ئەو تەپۆڵکەیە سیحراوییە و بەفر نایگرێتەوە؟ لە لێکدانەوەی وشەکاندا بەرانبەر وشەی تەپۆڵکە نووسراوە: گردۆڵکە.
لە دارستاندا گردۆڵکەیەک هەیە هێندەی دارەکان بەرز بێت؟ ئەگەر ڕەوابێت لە دارستانەکەی خەیاڵی چیرۆکنووسدا ئەو تەپۆڵکەیەش هەبێت، تەپۆڵکەیەکی ئارامە! لە بەختی سمۆرە و بەچوەکانی دارستان بەتەنها بەشە و جەنگەڵی سمۆرە و کەروێشکە و ئارامی بەرقەرارە و هەرچی گیاندار و پەلەوەری گۆشتخۆرە، لە لانە و هێلانەکەیان نایەنە دەرە. چیرۆکنووس بە ئەوەی لەو غایلەیە ڕزگارمان بکات دەنوسێت: (لە ناکاو کەروێشکە خرپن لە لانەکەیەوە سەری دەرهێنا و وتی: ئەی بەم سەرمایە لێرە چی دەکەن؟)
ئەرێ لانەی کەروێشک بەسەر دارەوەیە یان لەژێر زەوی دایە؟ مەگەر بەفر دارستانەکەی دانەپۆشیووە؟ ئەوان بەسەر تەپۆڵکەوە نەبوون؟ چش لەوەی کەروێشکیش وتی: (بەم سەرمایە چی دەکەن لێرە؟) چواربارە ئاماژەی دایەوە بە سەرما!
دایکە سمۆرە بەدەنگێکی نوساو و کزەوە (وای بە حاڵی بەچووەکانی)

وتی: (لانەکەم و گوێزەکانم بوون بەژێر بەفرەوە و دیار نیین.)
دەکرێت لە ڕەهەندێکی دیکەوە بڕۆین.. دایک ڕۆڵی خاوەندارێتی تایبەت دەبینێت! ئەوە نییە دەڵێت: گوێزەکانم! ناڵێت: گوێزەکانمان. دەڵێت: لانەکەم، نەیووت: لانەکەمان! بەچووە سمۆرەکان لە ڕوانینی هاوکێشەی ئەرک و مافەوە، بێبەشن و لە دەرەوەی بازنەن!
ئەوەی جێگەی تێڕامانە لانەی کەروێشک لەژێر خاکدایە و لانەی سمۆرە لەناو دارەکاندایە، جگە لە جیاوازی بەرزی شوێن، (کەروێشکەکە وتی: کەواتە فەرموون وەرنە ژوورەوە بۆ لانە گەرمەکەی من.)
گرنگ نییە بۆ چ ئامرازێک خۆیان گەرم کردەوە! (ئاخر منداڵ پرسیاری هەیە لەسەر هەموو شتێک.) بەڵام دوای خۆگەرمکردنەوەکەیان، سمۆرەکان کەوتنە سوپاس کردن. بەڵێ.. دوای خۆ گەرمکردنەوە کەوتنە سوپاسکردنی خاتوو کەروێشک، نەک لە ماریفەت و خوڵقی پێشینەی کەروێشکەکە. دواتر کەروێشکی خۆپێی تاک و تەنیا لەو خواردنەی بۆی دانابوون تێریان خوارد. ئەگەر بارودۆخی سەرمایەکی لەو جۆرە لەبەرچاو نەگرین، کەم تا زۆرێک خۆراکی سمۆرە و کەروێشک جیاوازن.
(بەو شێوەیە تا بەفرەکە توایەوە لە لانەی کەروێشکەکەدا مانەوە و ڕۆژەکانیان بە خۆشی و یاریکردن بەسەردەبرد.)
کەواتە چیرۆکنووس نەیتوانیووە خۆی لە وادەی توانەوەی بەفرەکە بدزێتەوە و بە چەندین ڕۆژی دیارینەکراو دەستنیشانی کردووە. بەڵام ئەو ڕۆژانە دەبنە خێر و بەرەکەت و بەخۆشی و یاریکردن لە ماڵی خاتوو کەروێشک بەسەر دەبەن. جگە لەوەی چیرۆکنووس پێمان ناڵێت بە کەروێشکەکە تەنیایە، پێدەچێت جیاوازی نێوان خەسڵەتی کەروێشکی کێوی و کەروێشکی ماڵییش نەزانێت. ئەو کەروێشکەی لە ناو دارستانەکاندا دەژین بە کەروێشکی کێوی پێیدەڵێن دەکرێت و وەک چیرۆکنووس ئاماژەی پێداوە خۆیان نیین! کەروێشکیش یەکێکە لەو گیاندارانەی بەتەنها ناژین!
دەبێت چیرۆکنووس و ئەندامانی لیژنەی هەڵبژاردنی ئەو چیرۆکە لەو ڕاسا سادەیە ئاگاداربن، خوێنەری ئەو قۆناغە هەموو کارێکتەرێکی ناو چیرۆکەکان چ گیانداربێت یان بێ گیان، وەک واقع تەماشای دەکەن و بە خەیاڵێکی ئەدەبی چیرۆکنووسی نازانن.
دواجار دەپرسم: ئەو چیرۆکە چ پەیامێکی بە خوێندکاری ئەو قۆناغە بەخشی؟ بە کام پێودانگ ئەو چیرۆکە لاوازە خراوەتە ناو پرۆگرامی خوێندنەوە؟

چاکەکردن

کات وەرزی زستان بوو، بەفر دارستانەکەی داپۆشیبوو. هیچ گیاندارێك لەبەر سەرماوسۆڵ لە دەرەوە نەبوو. جگە لە سمۆرەی گوێقیت نەبێت. لەگەڵ دوو بێچووەکەیدا دەسوڕانەوە، بەفر لانەکەیانی داپۆشیبوو. بۆیە نەیاندەزانی چی بکەن و ڕووبکەنە کوێ! دایکە سمۆرە پێیانی گوت: ڕۆڵەکانم ئارامبگرن، ئەم سەرماوسۆڵە تێدەپەڕێت و ئێمەش بە ماڵەکەی خۆمان شاددەبینەوە. وەرن بۆ ئەوەی سەرمامان نەبێت، باوەش بەیەکدا بکەین و لەسەر ئەم تەپۆڵکە دابنیشین. ئەوان لەم قسانەدا بوون، لە ناکاو کەروێشکە خڕین، لە لانەکەیەوە سەری دەرهێنا و گوتی: ئۆی! ئەوە بەم سەرمایە لێرە چی دەکەن؟

دایکە سمۆرە بە دەنگێکی نوساو و کزەوە وەڵامی دایەوە: لانەکەم و گوێزەکانم بوون بە ژێر بەفرەوە، دیارنین!

کەروێشکە خڕین بەخێرایی گوتی: ئەها! کەواتە فەرموون وەرنە ژوورەوە بۆ لانە گەرمەکەی من.

دایکە سمۆرە و بێچووەکانی بە پەلە خۆیان بە ژوورەکەدا کرد ، دوایی ئەوەی خۆیان گەرمکردەوە، زۆر سپاسی کەروێشکەکەیان کرد. ئینجا لەم خواردنەی کەروێشکە خڕین بۆی دانابوون تێریان خوارد و سپاسگوزار و خۆشحاڵبوون بەو چاکە و هاوکارییەی پێشکەشیانکرا. بەم شێوەیە تا بەفرەکە توایەوە، لە لانەی کەروێشکەکەدا مانەوە و ڕۆژەکانیان بەخۆشی و یاریکردن بەسەردەبرد.

ه□شم□ند حس□ن

شیعر/ ئ□واران□ ٤٥.. س□ردار جاف

چین چین ئاوازی خ□ بچ□□، س□نات□ی پرچت خ□م□یو□
قژی ئا□□سکاو ب□ س□ر چوو، ئ□خژن□کیی ل□ قریو□
ل□ دوور را قژ لوولیت د□رک□وت، ئ□وانی دی ئیشار* پ□شن
پ□ژمورد□ی جوانی بسکی ت□ن،رکبازیان تیا گ□نیو□
ک□چی ل□ خ□می با□ند□ی، من چ□ل□ک□ و د□ست□م□تم
ک□ داد□گری س□ر و سین□ت، ئاوازخو□نم پ□ جریو□
د□م□ ژوانی رابردوو، تاو□ پرچت ب□ ساد□یی
ئاو□ت□ی ر□نگی ئاگر□، ب□ خ□ت ب□فرت ل□ باریو□

شەوانە تابلۆی خەیاڵمی، قەف قەف دووکەڵی جگەرەم
بە نێو تاڵ تاڵ سووری پرچت، تەمتومانە و رێی بڕیوە
بێ ساقی و مەی، لەرزانەی پێک، مەست مەستی پێچی پرچتم
پەرێشان حاڵی بێ هەتوان، ژانی بە باڵام بڕیوە
پرچت تابلۆی تەمتومانە، بە سەر رۆخانەیا پەخشە
تەم و مژ و تۆفانێکە، رۆحی لە جەستە سڕیوە
زستانەواری دەستمە، تەزیو و سڕ قامکی رچیو
شەهلای قژ مەجمەر گڕێکە، گەرمهێنی بۆ دووریوە
پرچی سوورت خانەقایە، جێ تەهلیلە و مەحف بوونە
بسکی لوولت مەیخانەیە، مەستبوونمە ڕێی گۆڕیوە
مەقامی سۆفی بێژیمە، پرچت وەسڵ و فەنا بوونمە
گڕ لە حەزی قامک دەدەی، ئیشقێ سوورم تیا جەڕیوە
لە دۆراندۆری شەیدایيم ، شەهلا بە گریانەوە دێ
دەبێتە دوا هەناسەم و لە دووری ئەو رۆح تەزیوە

٢ / ٧ / ٢٠٢٣

ئیشار : جۆرێ سەپۆشی ژنانە کە شان و پیل دادەگرێ ، چارۆکە، کۆڵوانە

بیرەوەری□ی□کانی فەقێیەکی گومڕا -73- شەماڵ بارەوانی

بە درۆیەکی شاخدار خۆم قورتارکرد!

وەک پێشووتر و لە بەشی دیکەدا ئاماژەم بۆ کرد، کە بەشێکی باش لە فەقێکان، لە مانگی ڕەمەزان بڵاوەمان لێدەکرد و هەریەکەمان دەڕۆیشتین بۆ دێیەک. جا دواتر کە ڕەمەزان تەواودەبوو، دەهاتینەوە حوجرە و لێکتریمان دەپرسی:

ئەرێ خەڵکەکەی چۆن بوون، چەوربوون، ئاییندار بوون؟

ئینجا بەدەم قاقاوە، هەر یەکە و وەسفی دێیەکەی خۆی دەکرد. بە

فەقێیەکانم دەگوت: بەخوای ئەو دێیەی من، کاتی خۆی (فتوحات)ی ئیسلامی نەگەیشتووەتە و خەڵکەکەی لەڕووی شەرعەوە، مەز و خەیار لەکتری جیاناکەنەوە و بە ئەلفبەی ئیسلام ئاشنا نەبوون! هەمووان دووبارە دەمانداوە قاقا.

تا ڕادەیەک واشبوو، خەڵکی لە دێی(د…) کە دووساڵ من بۆیان مەلایەتی ڕەمەزانەم کرد، زۆرینەی سەرەتاترین شارەزاییان لە ئایین نەبوو.

پیاو هەبوو لە تەمەنی باپیرەم بوو، هێشتا فێر نەببوو بە پێی ئیسلام چۆن خۆی پشوات دوای جووتبوون لەگەڵ هاوسەرەکەی.

بەڵام خەڵکێکی زۆر دڵپاک و ناخخاوەن و بەڕاستی موسوڵمانی نا توندڕەو و کوردی ڕەسەن و باش بوون.

بەو بۆنەیەوە کاتی فەقێیاتیم جوعمەکی چوومە دێی قەڵاسنجەی خوارووی بن چیای پیرەسەفینە و لای شەقڵاوە و مەنتیقەی خۆشناوان بۆئەوەی وتاری جومعەیان لێ بخوێنمەوە، بیرمە جارێ قازی حوجرە و تازە فەقێ بووم و ئەزموونێکی وام نەبوو لە فەقێیاتی و مەلایەتی.

فەرموودەیەکی تایبەت بە وتارەکەم(ئەوەی قورئانییەکان پێی دەڵێن ڕیوایەت) لە بەربوو و ویستم لە سەر مینبەرە لێیان بڵێم.

عەیب نەبێت، هەندەی کردم و هینام و بردم، لێم نەهات. چی بکەم خودایه؟ چارم نەما و ئاخرییەکەی دوو قسەی بە عارەبیم کرد و گوتم پەیامبەر وا دەڵێت و بەو درۆیە شاخدارەی خۆم قورتارکرد. لەکاتی درۆیەکە هیچ خۆم شلوە نەکرد و عەلەساس حەدیسە، کەسیش نەیزانی.

وەکو ئاماژەم دا، چونکە خەڵکەکەی شارەزاییەکی وایان لە ئایین نەبوو، دوای ئەوە، کورد گوتەنی فێری ئەو کانسەبووم و یەک دوو جاری تر و لە دێی تریش، هەرکاتێک لێم بقەومایە، لەخۆم ئەوهام دەکرد و خۆم قوتاردەکرد.

دواتر کە چوارهەزار فەرموودەم لەبەر کرد و کێشەی ئەو فرت و فێڵەم نەما. هاهاها.

کاتێک درۆیەکەشم دەکرد و قسەی عەرەبیم لەو خەڵکە دەکرد بە فەرموودەی پەیامبەر، لە دڵی خۆمدا دەمگوت: دەی دەی، مادام لە سەرخستنی دینی خودا و لەپێناو ئیسلامە، هیچی تێدا نییە و قابیلە خۆ درۆم لە ماڵی دنیایە نەکردییە تا خودا لەو دنیا سزام بدات. هەر لە بۆ دینەکەی خۆی و لەپێناو خۆی درۆکەم کردووە. ئیتر

ماقووڵە خودایش هەندە بەویژدان و بەئەمەک بێت و ئەوەی لە بەرچاو نەبێت!

حوکمەتی ڕاستەقینە و حوکمەی یارییە باجەنە.. نەوزاد بەندی

★ حوکمەتی ڕاستەقینە :

حوکمەتێکە بە هەڵبژاردن دێتە سەرکورسی بۆ ماوەی چوار ساڵ .. ئەنجامەکانی پڕۆسەی هەڵبژاردن دوای چەند سەعاتێک ڕادەگەیەنرێن ..کاری سەرەکییان فراوانکردنی ئازادییەکانە ..کەسانێکی ئاسایی ..سادەن .. لە بازاڕ و سینەما و ناوخەڵکا ئەبینرێن ، و لە هیچ شوێنێکیش وێنەکانیان هەڵناواسرێ .. پارە و سامانیان پێش دەست بەکار بوون و دوای دەست بەکاربوون ، وەک یەکن .. هەلی کار بۆ هاووڵاتیان زیاد ئەکەن لە ڕێی دامەزراندنی کارگە و کێڵگە و ناوەندەکانی بەرهەمهێنانی مادی و فیکریی ..میللەت ئەکەن بە بەرهەمهێن و هەوڵ ئەدەن لە بەکاربەریی و تەمەڵیی دووری بخەنەوە .. ئەگەر منداڵی قوتابخانەیەک توشی ڕووداوێک بێ ،یان کارەساتێکی سروشتی ڕوو بدات ، حوکمەت لە گەشت و پشویشدا بن ،بەرنامەکەیان ئەگۆڕن و بە پەلە دەنە شوێنی کارەساتەکان و لە نزیکەوە کۆمەک و خەمخۆریی خۆیان نیشان ئەدەن .. ئاستی گوزەرانی هاووڵاتیان بەرز ئەکەنەوە لە ڕێی وەرگرتنی باج لە دەوڵەمەندە زەبەلاحەکان ..کارمەندە بچووکەکان باجیان لێ وەرناگیرێت ..گرنگییەکی زۆر بە خوێندن و تەندروستی و خزمەتگوزارییە حوکومییەکان ئەدرێت وباجێکی زۆر ئەخرێتە سەر خوێندن و تەندروستی ئەهلیی ..جگەرە و مەشروباتی ئەلکهولیی گران دەکەن بۆ ئەوەی گەنجان و لاوان بە ئاسانیی نەتوانن بیانکڕن و دوور بن لە ئاڵوودە بوونەوە ..حوکمەت بۆی نییە دەست بخاتە کایەکانی زانست و هونەر و ئایین و وەرزش و چالاکییە هزریی و شارستانییەکانەوە و بە خۆی و هەوادارانی قۆرخیان بکات ، داهاتەکانی ناوخۆ بە نۆژەنکردنەوەی شەقام و پارک و پرد و باخچە گشتییەکانە ..حوکمەت بە پڕۆسەی هەڵبژاردن ، بە هێمنیی کورسییەکەی ڕادەستی کەسێکی تر ئەکات ..ئەگەر حوکمەت مل بدات بە خۆپەرستی و

دزی و گەندەڵیی ، ڕۆژنامە و خەڵک تێپەڕی بە لەندەن و لە کورسییەکەی دایاندەبەزێنن و حەیای ئەبەن و ئەیدەن بە دادگا ، نمونەی هەرماتکەلی ڕاوێژکاری پێشووتری ئەڵمانیا کە یەک ملیۆن دۆلاری بە حیزبەکەی لە داهاتی گشتی خەرج کردبوو ، درا بە دادگا و لە پۆستەکەی دوور خرایەوە ..بەرلسکۆنی و بل کلینتۆن و یەهود ئۆڵمرت ، لەبەر دەم دادگای گەل ڕاوەستێنراون و بە توندی سزا دران … زۆر شتی تریش ..

▪ حوکمەتی یارییە باجەنە :

بە هەڵبژاردنەکی سەیر دەنێ سەر کورسی ، چونکە هەمیشە باوک و کوڕ و ئامۆزا و خاڵۆزا لەو هەڵبژاردنانەدا دەردەچن ، چونکە کە هەڵبژاردن ئەنجام دەدرێ دوای مانگێک یان زیاتر ئەنجامەکان ڕادەگەیەنرێن .. بە ئاشکرایش ئەوەیەن ئەمە هەزی چەکدار و خەباتمان هەیە ، ئەگەر لە هەڵبژاردن یەک دەنگیش نەهێنین ، هەر خۆمان سەرۆک و سەرکردە و ئەو جۆرە شتانەین ، واتا دەسەڵات لەسەر سینییەکی ئاڵتونیی تەسلیم ناکەن …کاری سەرەکییان فراوانکردنی کۆیلایەتی و کاسەلێسییە .. خەڵکەکە لە برسانیشدا بمرن ، حوکمەت لە گۆشت و پیاسەی ووڵاتان ناکەوێت و ئەگەر هەموو میللەت مردار بنەوە ، نەک هەر گۆشت و سەیرانەکانی ناپچڕێنێ ، تەنانەت فاتیحایەکی دەلیقەریشیان بۆ نانێرێ ..

پێش دەست بەکار بوون ، بە پاتەی دڕاو و جلی پینە پینەوە ئەبینرێن و دوای دەست بەکاربوون ، ئەبن بە خاوەنی ملیارەها دۆلار و سەدان ڤێلای ناوخۆ و دەرەوە و کۆمپانیا و مۆڵ و پڕۆژەی زەبەلاح ..جگەرە و مەشروب ئەوەندە هەرزان ئەکەن تەنانەت ڕیشۆڵەیش ئەتوانێ بەکاریان بهێنێ .. خوێندن و تەندروستی حوکومیی پشت گوێ ئەخرێت و ..گرنگییەکی زۆر بە خوێندن و تەندروستی ئەهلیی ئەدرێت چونکە هی خۆیان و مناڵ و تواڵەکانیانە .. ئەم حوکمەتانە لە ناوبازاڕ و سینەما و ناو خەڵکدا نابینرێن ، بەڵام لە هەموو شوێنێک پەیکەر و وێنەیان هەڵئەواسرێ وەک نموونەی ئازایەتی و مەردایەتی نیشان ئەدرێن ..پارە و داهاتی ووڵات زۆربەی بە دەستەی حوکمەت و ماڵە ومنداڵەکانیان خەرج ئەکرێن و ..شەقام و پارکەکان ڕۆژ بە ڕۆژ وێران دەبن .. هەلی کار نامێنێ و ..بە هیچ جۆرێ گرنگی بە پیشەسازی و کشت و کاڵ نادرێ و ..دامەزراندنی گەنجان

ڕادەوستن و ..کارگە حوکومیەکان یەک لە دوای یەک دادەخرێن ، لە بەرامبەردا ، زیندانی تازە و گەورە دروست ئەکرێن و ..جۆرەها هێزی سەرکووتکەر دروست ئەکەن بە موچە و ئیمتیازاتی زۆرەوە ..به جۆرێک شۆفێرێکیان ، سەد ئەوەندەی مامۆستایەکی زانکۆ خۆشگوزەران و بە دەسەڵاتا تە … نیشتمان فرۆشتن لەلایان زۆر ئاساییە ، گرنگ ئەوەیه کورسییەکانیان بمێنێ و بتوانن بەردەوام بن لە چەوساندنەوەی هاووڵاتیان .. باج و گومرک تەنها بۆ پیشەوەرە بچووک و نەناسیاوەکانە و .. کۆمپانیا و بازرگانە گەورەکان یەک فلس باج نادەن چونکە هاوبەش و خزم و هاوڕێی حوکمەتن .. زانست و هونەر و ئایین و وەرزش و هەموو کایە شارستانییەکان ئەبێتە موڵکی سەرۆک و بە ئارەزووی خۆی بڕوانامه و خەڵات و مەدالیا دابەش ئەکات ، ئەوەی زیاتر چەپڵەی بۆ لێبدات و کۆیلایەتیی نیشان بدات ، زاناتر و پاڵەوانتر و شاعیرتر و هونەرمەندترە ..حوکمەت بۆی هەیە دەستکاری هەموو شتێک بکات تەنانەت ئەگەر بیشبێتە هۆی لەناوچوونی نیوەی میللەت ، گرنگ نییە ، گرنگ ئەوەیە ئەبێ فەرمایشتی ئەو جێ بەجێ بکرێت ..کۆشک و ئوتومبیل و جل و بەرگ و هەموو شتێکیان تایبەت و گرانبەهایە و بە هیچ جۆرێ هاووڵاتی ناتوانێ بە خەویش ببێتە خاوەنی شتێکی ئەوان بۆ نمونە سەعاتێکی مەچەک بە حەوت سەد هەزار دۆلار ، چاکەت و پانتۆڵێک بە پەنجا هەزار دۆلار ....ئەبنە خاوەنی هەموو شتێ ، بەڵام هەموو نرخ و ڕێزێکی مر□قایەتی و نەتەوەیی و نیشتمانیی ئەدۆڕێنن ..بە شەڕ و کوشتار و شۆڕش و تێڵا لە کورسییەکانیان دەردەپەڕێنرێن و لە ناوەڕاستی شارەکاندا لە سێدارە دەدرێن و خەڵکەکە لەدەوری لاشەکانیان هەڵپەڕکێ و ئاهەنگی حەوت شەو و حەوت ڕۆژە دەگێڕن ..
شتی تریش ..

گەڕانەوە بۆ گۆرانیەکانی

دیسرامپ. نووسینی: زاهیر ع□ بەڕەش

سەرەتا بابزانین گۆرانیەکانی دیسرامپ چیە؟ لەکوێ سەریهەڵدا؟ و چۆن گەشەی کرد؟.

دیسرامپ کە دیسرامیۆسیشی پێدەگوترێت، واتە چرینی گۆرانی بە کۆڕاڵ، کەشێوازێکی هۆنراوەیی هەیە، شێوازی گۆرانیەکە سەرەتا هەراو زەناو خۆشی و بەیت وبالۆرە و ئای ئای خودا پەرستی بوو بۆ دیۆنیسۆس، خودای بەپیت و فەڕ کە پاشان وەک خودای شەراب سەیریان کرد. کە لە گروپێک خەڵک پێکهاتووە کە هۆنراوە بە لاوانەوە و پارانەوە لە شێوەی گۆرانیدا دەچرن، کە سەماکردن شانبەشانی خوێندنەوەی هۆنراوەی ئاینی بەشێکی گەورەیی شانۆی یۆنانی پێکدەهێنێت. دیسرامپ کە لە رێگای پارانەوە بۆ دیۆنیسیۆس (باخۆس) کە یەکێکە لە خواوەندەکانی یۆنان، بە یەکێک لە چوار جۆری شانۆی یۆنانی دائەنرێت.. دیسرامپ سەرەتا لە موسیک، دانس و هەڵبەست پێکهاتبوو، دیسرامپ ، سەمایەکی هەرەوەزیە کە لەوێدا پەنجا سەماکەر سەمایان دەکرد لە شێوەیەکی بازنە,یدا، لە هەمان کاتدا تاکژەنێک (سولیست) کە رۆڵی دیۆنیسیۆس بەرامبەر بە کۆرسەکە دەبینێت بەتەنها گۆرانی بەرامبەریان دەڵێت، بەگوێرەی دابو نەریتەکان بۆ یەکەم جار دابو نەریتی دیسرامپ لە ئاریۆنی هەلبەستڤان و موسیکزانی شاری (کۆرنیت)ەوە داکەوت پاشان هەموو یۆنانی گرتەوە، هاوشان لەگەڵ پەرستنی دیۆنیسۆسدا. لەساڵی 600 پێش میلادوە پەرستنی دیۆنیسۆیس بو بە بابەتی پێشبڕکێی هەلبەستڤانەکان. دیۆنیسیۆس کوڕی (زیۆس)ە کە گەورە خواندەکانی (ئۆلیمپیۆس)ە، ئەو خواوەندەیە کە لە جەستەی گایەکی ڕەشدا بەدەردەکەوێت. لەم ڕیتوالەدا یۆنانیەکان گایەکی ڕەشیان دەبەستەوەو، پاشان نزاو دوعایان دەکرد و، خواوەندیان لە گارەشەکدا دەبینی، دواتر هەموو ئامادو□بوان تاویان بۆ گارەش دەهێناو هەربەزیندوێتی دەیانخوارد. بەمجۆرەو بە بۆچونی ئەوان خواوەند دەبوو بە بەشێک لەخۆیان،. هەر لە گۆرانیە کۆنەکانی دیسرامپەوە، تراژیدی و کۆمیدی سەرەیهەڵدا. لەم جۆرە نزاو پارانەوەیە ئەم شێوازە شانۆییە سەری هەڵدا و ئەندامانی کۆرسەکە بەرگی کەوڵی بزنیان دەپۆشی و (tragos) لێرەوە تراژیدیا دروست بوو، لەو شێوازی ڕێورەسم و نەریتانەی ململانێی نێوان سیستەم و نەبووندا هەبوو. ووشەی تراجیدیا (tragoedia) بە

مانای گۆرانی بزن دێ چونکە ئاژەڵ وێنەی خواندی هەبوو.
کۆمەڵناس هەمان رۆڵی دەرونزانێکی هەیە لە کۆمەڵگادا ئەو یتریان بواری تاکەکانی کۆمەڵگادا و ئەویان لەبواری کۆمەڵگادا، شانۆش دەوری دەرونزان دەبینێت، لێکۆلەراوانی بواڵ ناسەکان دەڵێن شانۆکەی بواڵ دەوری هەردوکیان دەبینێت. هەم وەک دەرونزانێک و هەم وەک کۆمەڵناسی.

هەموو کارتێکردنانە لە ئاین و نەریدا هەبووە کە ئێستا زەرورەتێکی گەورەی شانۆیە

شانۆ رەگێکی کۆنی مێژویی لە بۆنەو جەژن و رێورەسمە ئاینیەکان و گۆرانیە بەکۆمەڵەکاندا هەیە، بەڵام ئەوا چینی ئەریستۆکراتیەکان بوون ئەم گەمەکەیان والێکرد بەشێوەیەک کە بوو بە پارێزگاریکردن لە چوارچێوەی یاساو رێساکانی سنورەکانی دەسەڵاتی خۆیان، بەشێوەیەک کە هەرەمی کۆمەڵگا وەک خۆی بهلڵنەوە.
هەرئەریستۆکراتەکانیش بوون ئەو دیوارەیەن لە نێوان بەشداران هەڵچنی و تێگەیشتنێکی تریان دا بە بەشداریکردن لەو گەمەیەدا، بەناوی ئەکتەرو بینەر، ل□ب□ری بەشداریەکی خۆرسکانە لەو کەرنەڤالانەدا. خۆ ئامادەکردن بۆ کاری نواندن و نووسین کۆریۆگرافی و مەشق و دیکۆر هتد هەموو ئەمانە لە لایەن بەرێو□ بەرێکی ئەرستۆکراتیەوە یان شاعیرێکەوە جێی گرتەوە. لەم خاڵەوە ڕا جیاکاری کەوتە نێوان بەشداران، دابەش بوون بەسەر دوو بەرەدا ئەکتەر و بینەر. ئەکتەرێکی ئەکتیڤ و بینەرێکی پاسیڤ.
باسکردن لەم خاڵە رەگوڕیشەی شانۆی چەوساوەکانە.
هەیکەل و بنەمای شانۆی کلاسیکی لەسەر بناخەی نوێنەرایەتی کردن بنیادنراوە. بینەران رۆڵێکی پاسیڤیان دەدرێتێ و نوێنەرایەتی کردن و دەسەلات دەدەنە ئەکتەرەکان، لەدەورانی خۆیدا لەبری خۆیان نوێنەرایەتیان دەکرێت، ئەوەش لە بنەچەدا یەک جۆر پەیامە ئەویش پەیامێکی مۆنلۆگیە کە ناتوانێت دیالۆگ بخوڵقێنێت. بواڵ رەخنەی لەشانۆی کلاسیکی و بۆرجوازی ئەوەبوو کە هەمان دەوری میدیا و رۆژنامەو تەلەفیزیۆن دەبینێیت بۆ پاسیف کردنی کۆمەڵگا.
ئەو لە کتێبەکەیدا (شانۆی چەوساوەکان) زیاتر قوڵ دەبێتەوە لە تیۆریەکەیدا و دەگاتە ئەو قەناعەتەی کە دەڵێت: (شانۆ سیاسەتە) پاشان بۆمان رووندەکاتەوە و پێمان دەڵێت کە چۆن و بە چ شێوەیەک شانۆ سیاسەتە، بواڵ لە چاپی یەکەمی کتێبەکەیدا سەرچاوەو سەرەتاکانی درووستبوونی شانۆمان بۆ ڕووندەکاتەوە دەڵێت: شانۆ لە سەرەتادا سەربەست بووە، گۆرانیەکانی دیسرامپ بوو هەموو خەڵک بەشداری تێداکردووە، پاشان ئەرست□کراتەکان چەند جارێک

گۆڕانکاریان تێدا کرد. لە گۆرانیەکانی دیسرامپدا خەڵک ئازادانە گۆرانیان دەووت، چینن□ک و دابەشکرایەک نەبوو بە نێوی ئەکتەرو بینەر. هەموو پێکەوە سرودەکانیان دەوتەوەو پێکەوە دڵخۆش دەبوون، بەڵام ئەریستۆکراتەکان هاتن و خەلکەکەیان دابەشیان کرد بەسەر دوو بەرەدا، هەندێکیان بچنە سەر تەختەی شانۆو رۆڵ ببین و پێیان بووترێت ئەکتەرو، ئەوانی تریش و پێیان بووترێت تەماشاکەر. لێرەوە بواڵ بەو دابەشکردنە دەڵێت کە شانۆ و و ئازادیان دابەشکرد بەسەر دوو بەشدا یەکێکیان ئەکتیف و ئەویتریان پاسیف. پاشان زیاتر و زیاتر دابەش دەبن . بواڵ شیکاری بۆدەکات. بابزانین بواڵ چۆن باس لەم دابەشکردنە دەکات.

دابەش بوون تەنها لە ناو خەڵکەکەدا نەبوو بەڵکو جارێکی تر لەناو ئەکتەراکنیشدا دابەشبوونێکی تر دروست بوو.
گۆڕانکاریەکانینیش بەمشێوەیە بووە.
یەکەم گۆرانکاری: یەکەمجار ئەریستۆکراتەکان مرۆڤەکانیان دابەشکرد، هەندێکیان لەسەر شانۆکە کرداربنوێن و ڕۆڵ ببینن، بەشەکەی تریشیان تەماشاکەربێت و بۆ بینینی نمایشەکە بێن. دوای ئەم دابەشبوونە بواڵ ناوی دەنێت وەرگرێکی پاسیف و ئەکتەرێکی چالاک، ئەمەش دابەشبوونێک بوو کە مرۆڤەکانیان جیاکردەووە.
لە گۆڕانکاری دووەمدا: لە خودی شانۆی گریکیدا بوو، (پاڵەوان و رەشەخەڵک) لە نمایشەکاندا. واتە کەسی سەرەکی و پاڵەوان لە نمایشەکاندا ئۆرستۆکراتەکان بوون و رەشەخەڵکەکەش کۆرس بوون. کۆرس هێمابوو بۆ ڕەشەخەڵک و پاڵەوانیش بۆ ئەرستۆکراتەکان.
سێیەم گۆڕانکاری لە پاڵەوانەکاندا روویدا. کە هەموو دەڕبڕین و هەستەکان بەشێوەیەکی بابەتی ئۆبجەکتیقی گۆڕی بۆ گوزارشتی هەست و سۆزی زاتیانەی سوبجەکتیقی کارەکتەراکان، چونکە لە پێشودا لە گۆرانیەکانی دیسرامپدا بەشێوەیەکی بابەتی گشتی هەموان گوزارشتیان لە هەست و سۆزەکان دەکرد، بەلام پاشان ئەکتەر داماڵدرا لە هەموو هەست و سۆزێکی خۆی و ئەو لەوێدایە تەنها نوێنەرایەتی هەستەکانی چینی دەسەڵاتدار دەکات، کە قەڵەمڕەون لە واقعدا، بە واتای سیفەتەکانی وەک غیرەو دڵپیسی لە بابەتەوە بوو بە شێوازێکی دەربڕینی خود و تاکەکەس ل□ بنەمای ئەو هەست و دەربڕینانە، واتە کەسێک گوزارشت لە دردۆنگی و دڵپیسی بکات. سوبجەکتی ئەکتەر دەبێتە قسەکەری هەستەکانی چینی دەسەڵاتدار، بەشێوەیەکی ڕونتر بڵێین ئەو پاڵەوانەی لە نمایشەکدا دڕدۆنگ و غەمبارە، ئەوە ئەکتەرەکە نیە کە غەمبارە ب□□ک□و ئەوە پیاوانی دەسەڵاتن غەمبارن چونکە ئەو نوێنەرایەتی خۆی ناکات وەک ئەکتەر.

بە دیدی بواڵ ئەوە بۆرجوازیەکان بوون کە پاڵەوانەکانین دابەشکرد، شانۆ لەم گۆرانکاریانەدا بوو بە قسەکەری چینی باڵا دەست و بەهاکانی خاوەن دەسەڵات، خەڵکیش لە نۆبەی خۆیدا دەبێت بە با□ت□کی پاسیف و هیچ پەرچدانەوەیەکی نابێت، و لەو حاڵەتەدا تەنها وەرگرە. بەبۆچونی ئۆگستۆ بواڵ پێویستە ئەو دیوارانە تێکبشکێنرێت و ئەو بەربەستانە لا ببرێت کە دەسەڵاتداری چینە باڵاکان دروستیان کردووە، بۆ ئەوەی جارێکی تر شانۆ بگەرێتەوە سەر ئەسڵ و نەسلی خۆی. ئەو خاڵە سەرەتایەو ئەو شوێنەی کە شانۆ سەرەتا چۆن بووە و چۆن هەموو خەڵک خۆی بە خاوەنداترێتی شانۆ دەزانی و بەشداری تێدا کردووە. ئەمەش لە چەند ووڵاتێکی لاتین ئەمریکا روویدا، لەوێدا تا رادەیەک شانۆ دەگەڕێتەوە سەر فۆرمە بنچینە ڕەسەنەکەی.

بواڵ بۆمان رووندەکاتەوە و داوادەکات لە سێ هەنگاودا گۆڕانکاری لە شانۆدا بۆ گەرانەوەی فۆرمە رەسەنەکەی رووبدات، دیوارەکانی نێوان ئەکتەر و بینەر بروخێنرێت. لەم گۆرانکاریەدا دەخوازێت کە کۆمەڵگا بەشداری بکات و رۆڵی خۆی ببینێت. لەگەڵیشیدا دیواری نێوان پاڵەوانی نمایش و کۆرس و کەرەسەی بەرهەمهێنانی پێویستە بروخێنرێت. واتە شانۆ ئامرازێکە ئەو ئامرازەش دەبێت لە لایەن خەڵکەوە بەکاربهێنرێت. بۆ چۆنێتی گەیشتن بەم سێ هەنگاوە هەردوو میتۆدی کارکردنی تیۆری شانۆی چەوساوەکان باسی ڕووخاندنی ئەو سێ دیوارە دەکات.

توانا/ داهێنان لەنێوان کاری حیکایەت و دەقی رۆمان.. عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

پێشەکی:

ئەگەرچی لە سەردەمی تەکنۆزانست و هەڵگەڕانەوەی مرۆڤی نوێ… دەقی ئەدەبی و کاری ئەدەبی و جۆرەکانی حیکایەت و رۆمان ئاوێتەی یەکترین، ناتوانین پێوەرێکی نۆرماڵ و تا ئەندازەیەك نزيك لە گۆڕانکاری بۆ جیاکردنەوەیان بدۆزینەوە… چونکە وەك دەزانین دەقی

گەڕانەوەکان بە هەموو ڕەنگەکانیانەوە بە شێوەیەکی مێژوویی دەرکەوتن و پلە بە پلە و بە شێوەی جۆراوجۆر گەشەیان کرد… دواتر هەموو لە هونەری سینەمادا توانەوە! سینەما وەك دیاردەیەکی سەر بە ئەفراندن، نەك شوێنی نواندنەوە، وەك (دەلەز) جەختی لێدەکاتەوە… ئەفراندنی سینەمایی شوێنی نواندنەوەی نەست و دەرکەوتە نەستییەکان نییە، بەڵکو ژانرێکی جیهانی فرە ڕەهەند و فرە چێژی مەعریفە و بنین و دنیابینی سەردەمە…

بە کورتی ئەمڕۆ ژانرەکانی ئەدەب و حیکات و ڕۆمان و خەیاڵەکانی گەڕانەوە بە هەموو ناونانەکانیانەوە هیچ جیاوازییەکی فۆرمالیان لە نێواندا نەماوە؟!. جگە لە جیاوازی داهێنان و دنیابینی و مەعریفەی فرە ڕەهەندی و شیعرییەت و تەکنیك…

بە گشتی لەو نووسینەی بەردەستاندا هەوڵمداوە بەدواداچوونێك بە جیاوازی (توانا)کانی گەڕانەوە لە کاری حیکایەت و (داهێنان)ی تەکنیکی لە دەقی ڕۆماندا بکەم…

(1)

(توانا)ی حیکایەتخوانی لە (هونەر)ی دووبارە گەڕانەوەدا خۆی دەبینێتەوە، حیکایەت شوێنی لەدایکبوونی زاری خەڵکە! حیکایەت لە ڕێی جولەی خۆ بەخۆی دووبارە گەڕانەوەوە، دەوڵەمەندی و جیاوازییەکانی ژیان بەرەو وشکبوونەوە دەبات! چونکە هەڵگری گوتارێکی بازنەیی تەواو یەکڕەنگ و داخراوە.

ئەگەرچی هونەری دووبارە گەڕانەوە لای گوێگرانی لە یادەوەرییدا دەمێنێتەوە، بەڵام ئەو کاتە کاڵدەبێتەوە و ون دەبێ، کە چیتر ناتوانێ چنینی دیکە بە گوێگرەکانی لەوەی هەیە زۆرتر پەرە پێبدات؟! بەو مانایەش ئەوەی (ڕۆمان) لە (حیکایەت) جیا دەکاتەوە ئەوەیە، کە (داهێنان)ی ڕۆمان بە کەلەپوری زارەکیی ناگەڕێتەوە! جولەی هونەری ڕۆمان بە ڕووی ژیاندا فرە ڕەهەندە و هەڵگری گوتارێکی کراوەی کەلێندارە، شوێنی لە دایکبوونی ڕۆمان بە تەنها تاکە کەسە، (سوبێکتە)! یەکەمیان بە توانای دووبارەکردنەوەی جولەی (خۆ بەخۆ) و زانینی موتلەقەوە بەندە، دووەمیان بە داهێنانی پرسی (نە- هەموو) و چەمکی ئەویترەوە دەلکێ! لە بەدواداچووندا (جیاوازییەکانی حیکایەت و ڕۆمان) دەکەوێتە نێوان دەعبای زانینی موتلەق و زانینی تەواو بەتاڵ.

(2)

جیاوازییەکانی نێوان (داهێنان- creation) و (توانا- ability) ئەوەیە، کە داهێنان ناکەوێتە دەرەوەی تواناوە، بەڵام دەشێ بە کارهێنانی توانا، داهێنان نەبێت؟! وەك چۆن لەو خاڵانەی خوارەوە دەبینرێت:

1- لە داهێناندا، خود خۆی دەشارێتەوە، بەڵام لە بەکارهێنانی توانادا خود خۆی بەرجەستە دەکات.
2- لە داهێناندا بەرهەمهێنانی فیکر دەبێتە شوێنی تێڕامان، لە بەکارهێنانی توانادا هێزی دەربڕین دەبێتە شوێنی سەرنج.
3- لە داهێناندا مەبەست ئاشکرا نییە، لە بەکارهێنانی توانادا مەبەست ئاشکرایە.
4-داهێنان خاوەنداری ناکرێت، توانایی خاوەنداری دەکرێت…

(3)

کاری گواستنەوەی حیکایەت بۆ رۆمان، دەکەوێتە نێوان (گوتراو) و (نووسراو)ەوە، ئاخاوتن و وشەوە… ئاخاوتن وەك جێگرەوەی ساکارانەی شتەکان تەماشا دەکرێ، وشەکان وەك بکوژی شتەکان (وشە رەنگدانەوەی ئەزموونێکی دیاریکراو نییە)…
لە سەردەمی هەڵگەڕانەوەدا وشەکان هەوڵدەدەن تەمومژ و وەهم و پیرۆزی ئاخاوتن دابماڵن، چونکە هەتا دوێنێ ئاخاوتن وەك سەنتەری چارەی دەروونشیکاری و پەروەردەی دەروونشیکاران ئەژمار دەکرا، بەڵام ئەمڕۆ دنیای وشەکان دنیای شتەکان دادەهێنێ!
دووبارە کردەی گێڕینی حیکایەت بۆ گێڕانەوەی رۆمان، کردەی تێکشکاندنی دنیابینی و کاتەکی تایبەتە بە دنیابینی و داهێنانەکی دیکەی جیاواز! کردەی تەرجەمەکردنی منی حیکایەتخوانە، بۆ منی نووسەری رۆمان! کردەی گێڕینی حەکمەکە، کە راوێژی بۆ گەلێك هەڵومەرج لە حیکایەتدا هەڵگرتووە، بۆ نووسەرێك کە هەڵکشان و بەرزبوونەوەی حەز و ئارەزوو بۆ زانیاری و گەیشتن و سەرکەوتنی چاپەمەنی، سەرهەڵدانی جەماوەریبوونی رۆمان… وەك واڵتەر بنیامین (Walter Benjamin 1892-1940) دەڵێت: زانیاری و رۆمان پێشبڕکێی ئەوە دەکەن، ببنە جێگرەوەی حیکایەتخوانیی! (بڕوانە تۆفانێك، لە بەهەشتەوە هەڵدەکات- دەروازەیەك بۆ هزری واڵتەر بنیامین، نووسینی پێشڕەو محەمەد، ل15).

(4)

حیکایەت هەمیشە دووبارە دەکرێتەوە، ئەوەش وامان لێدەکات لەبیر نەکرێت، ئەو لەبیرنەکردنە جۆرێك لە ئەبەدییەت بە حیکایەتخوان و گێڕانەوە دەبەخشێت! بەڵام رۆمان یەکجارە و بە تەنها دەخوێنرێتەوە! ئەزموونەکانی رۆمان، ئەزموونی تەنهایی و جیاوازی و گۆشەگیریین، خوێنەری رۆمان مرۆڤێکی ناسکە، لە ژێر ئاسمانی پ[illegible] هەورێکی چڕکندا دەژی، کە بەرگەی ناگرێ! (بنیامین) لە وتارەکەی دەربارەی چەمکی مەرگ و ئەزموونی مەرگ لە نێوان حیکایەتخوان و گێڕانەوەی رۆماندا دەڵێت: حیکایەتخوان دەسەڵاتی خۆی (ئەبەدییەتی) لە مردنەوە وەردەگرێ، بەڵام لە رۆماندا مرۆڤ بە

تەنها دەمرێ!
(5)
بە بڕوای من کاری تەرجەمەکردنی حیکایەت بۆ رۆمان لە لای (نووسەری داهێنەر) هەمیشە پابەندی خەیاڵی زمان و دنیابینی سەردەم و زانیاری و چیگوتن و جوانگوتنە… بە شێوەیەکی گشتی دەشێ (خەیاڵی نووسینەوەی رۆمان) پابەندی (ئازایەتی پاڵەوان و سەلیقەی حیکایەتخوان بێت)؟! ئەوەش ئەو کاتەیە، کە تێیدا پاڵەوانی حیکایەت دەبێ بە منی کاراکتەری سەرەکی رۆمان. لە میکانیزمی ئەو کردەیەشدا لە بری خۆشەویستی پاڵەوانی حیکایەت، پێویستە منی نووسەر خۆشویستراوێك بۆ خۆی وێنا بکات، دەشێ ئەو خۆشویستراوە بکەوێتە نێوان ئازایەتی پاڵەوانی حیکایەت (ب□ گویگرانی) و داهێنانی منی نووسەر (بۆ تەکنیك) ئەوەش ئەوەمان بۆ دەردەخات، کە ل□ گ□□□ینی حیکایەت بۆ رۆمان، (نەشوێنی) منی کاراکتەری رۆمان بکەوێتە بەرانبەر (شوێنی) منی پاڵەوانی حیکایەتخوان.
کەواتە لە پرۆسەی گواستنەوەی کاری حیکایەت بۆ تێکستی رۆمان، نووسەری رۆمان لە رێگای زمانی خوێنەرانەوە زمانی خۆی دەکاتەوە، حەز و سەلیقە و هەستەکانی خۆی سەبارەت بە کاری حیکایەت، بۆ تەکنیکی رۆمان بەرز دەکاتەوە. وەك چۆن حیکایەت بە سەلیقە و حەزی ئاخاوتن و گێڕانەوە بەندە، نووسینەوەی رۆمانیش پابەندی حەزی نووسین و خەیاڵی زمان و جوانی وشە دەبێ! حیکایەتخوان جەوهەری حیکایەت و سەلیقەی گێڕانەوە لە رێگای حەزەکانی ئاخاوتن و بەدواداچووندا پەرەپێدەدات، بە هەمان شێوە رۆمانووس حەزی وشە و تەکنیکی رۆمان لە رێگای دنیابینی سەردەم و زانیاری و خەیاڵی زماندا دادەهێنێ! بەڵام جیاوازی نێوان حیکایەتکردنی رابردوو و داهێنانی رۆمان، گواستنەوەی گوتراو و دۆزینەوەی نەگوتراو، ئەوەی حیکایەت د□ی□زانێ و ئەوەی رۆمان دەینووسێتەوە… ئەوەیە، کە (سەربابی حیکایەت) گشتە و (سەربابی رۆمان) تاکە، یەکەمیان سەرچاوەی حەزی (کۆمەڵایەتییە- گشتییە -س□س□یبڵ- sociable) و دووەمیان سەرچاوەی ئازاری (من – ئیگۆ- سوبێکت- subject)ە.
(6)
حیکایەت چەسپاندنی دەربڕین (ئەو شتەی لە ناوەوە دێت)ی حەزەکانی خۆ بەخۆیە! رۆمان جێگۆڕکێی دال (ئەو شتەی کە سوبێکت بۆ دالێکی دیکە دەنوێنێتەوە)ی حەزەکانی ئەویترە! واتە پەیوەندی ئاخاوتنی حیکایەت ب□ گوێگردایە و پەیوەندی نووسینەوەی رۆمان بە خوێنەری جیاواز، یەکەمیان نواندنی سنورێکی داخراوی زمانە، دووەمیان نواندنی سنورێکی ئازاد! لە پەیوەندی سنورداردا زمان پارێزگاری لە هەر هەوڵێك دەکات، کە ئاگایانە ئاسۆی پێشبینییەکان بگۆڕێ، لە

پەیوەندی ئازادانەدا زمان ئازادە لە هەر هەوڵێك، کە ئاگایانە و نائاگایانە ئاسۆی پێشبینییەکان بگۆڕێ! لە یەکەمیاندا زمان بریکارە، بەو مانایەی کە خۆ بەخۆیە! لە دووەمیاندا زمان شوێنەوارە، بەو مانایەی کە درز و پەچە! دەمەوێ بەڵم حیکایەت گوێگرەکی یەکگرتوو بە خۆی پێکدەهێنێ و ڕۆمان کەمێکی خوێنەری جیاواز لە خۆی کەدەکاتەوە.
حیکایەت ناهەڵێ ئاخاوتن ببێ بە ئاماژە و دالی نوێ، بەڵام ڕێگا خۆش دەکات بۆ ئەوەی ئاماژە و مەدلولی داتاشراو بەرهەم بێتەوە، ئەوەش لە ڕێگای ئەوەی بەردەوام هەوڵدەدا دەربڕینی ڕەوانبێژی لەناونەچێ… ڕەنگە بەشێکی زۆری ئەوانە، لە نووسینەوەی ڕۆماندا پێچەوانە بکەونەوە.

6/6/2023 هەولێر

عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

کەرەکەی چی پێ گوت؟.. سەدیق سەعید ڕواندزی

کەر، یەکێکە لەو گیاندارانەی کە بە هەمای گەمژەیی و بێ ئەقڵی لە کولتووری مرۆڤایەتی ناسراوە و زۆرجار ئەگەر مرۆڤێک کارێکی نەشیاو و نەگونجاو بکات، پێی دەڵێن (خۆ کەر نی) بەڵام بڕوام وایە، زۆرجار کەر لە بەشێکی زۆری مرۆڤەکان هوشیارتر و تێگەیشتووترە، چونکە کەر یەک جار پێی بگوترێت (هەش) دەوەستێت، بەڵام مرۆڤگەلێک هەن، تا مردن ئامۆژگاری دەکرێن، کە چی واز لە خو و کردەوە و ڕەفتاری خراپ و نامرۆڤانە ناهێنن، کەواتە ئەوانە شیاوی ئەوە نین بهێنرێنە ئاستی کەریش. بێگومان کەر وەک گیانەوەرێک، زۆر جار دەبێتە تیمەی دەقێکی ئەدەبی و شیعرەکانی نالی و پێشەو لە بارەی وەسفی کەرەوە، دوو لە دیارترین تێکستە شیعرییەکانی نەو مێژووی شیعری کوردین. بەیێ گەلێک جار، باس و خواسی ڕۆمانێک و نووسینێک، هەر لە دەوری باسکردن لە کەر و بەسەرهاتەکانی دەخولێتەوە. کەرەکەم پێی گوتم، ناونیشانی ڕۆمانێکی نووسەری میسری تەوفیق

حەكيمە، ئەم كورتە ڕۆمانە، باس لە پەيوەندى كەر و خاوەنەكەى كە هەر نووسەرى ڕۆمانەكە خۆيەتى، لە ژێر چەندين ناونيشانى جياواز و□ك :([illegible]

[illegible]

:مەبەست چييە دەچيتە نێو سياسەت و حزبايەتى؟ كەرەكەش پێى دەڵێت:([illegible]

[illegible]):ئ□م كارە نەكەى! كەرەكەشى دەڵێت بۆ؟ ئەويش لە وەڵامدا پێى د□□□ت:([illegible]

[illegible]):با حزبێك دابمەزرێنين و تۆش سەرۆكى حزبەكە بە، تۆفيقيش دەلێت ئەى پەيڕەو پرۆگرام؟ كەرەكەش دەڵێت گرنگ ئەوەيە حزبەكەمان ئەندام و سەرۆك و سكرتێرى هەبێت، پەيڕەو پڕۆگرام زۆر گرنگ نييە) بەو مانا يەى ئەگەر حزبەكان، بە پێى كارنامەى پڕۆگرامەكانييان كار بكەن، بێگومان ئەوەى لە واقيعدا دەيبينين شتێكى ترە. جارێكى ديكەيان، تۆفيق كە خاوەنى كەرەكەيە، گاڵتە بە كەرەكەى دەكات و دەڵێت تۆ كەرى و لە ڕەگەزى كەرانى، كەرەكەشى بە تووڕەييەوە پێى د□□□ت:([illegible]

[illegible] □ەڵێ□: (بژاردەیەک بدە دەست خەڵکەکە لە نێوان پارە و بیر و باوەڕدا، ئەوسا بۆت دەردەکەوێت بژاردەی هەموو خەڵکی چی دەبێت) بە ڕاست هەموو ئەو قسانەی کەرەکە دەیکات، بۆ ئێستای کۆمەڵگەی ئێمە و مر□ۋ□کانی پڕ بە پێست نین؟ لە کاتێکدا نووسەر ئەو کتێبەی لە ساڵی 1945 نووسیوە؟ بێگومان هەمان ئەو تایبتمەندییانە و ئەو قسانەی کەرەکە دەیکات، دروستن بۆ کۆمەڵگەی ئێمە. دواجار دەڵێم، ئەم ڕۆمانە بچووکە، پەند و حیکمەتی گەورەی بۆ مر□ۋ□کان تێدایە، کە ئێمە بەشێکی کەممان باس کردن. دەستخۆشانە لە وەرگێڕی ڕۆمانەکە (حەمید بانەیی) دەکەم، کە بەڕاستی ڕۆمانێکی کورت و پوخت و ناوازەی وەرگێڕاوە.

*کەرەکەم پێی گوتم: ڕۆمان، نووسینی: تۆفیق حەکیم، وەرگێڕانی : حەمید بانەیی، بڵاوکراوەی : دەزگای سەردەم 2022.

- ئەم بابەتە، لە هەفتەنامەی ڕێگای کوردستان، ژمارە (124) ڕۆژی 16/5/2023 بڵاوکراوەتەوە.

ڕۆمانووس و ڕەخنەگر.. شوان شەفیق

‎

‎"هێنانەوەی نووسینی ئەدیبێکی جیهانی گرنگ نییە لە کاتێکدا نووسەر بڕوای بە خۆی بێت بۆ گەیاندنی پەیامەکانی، بەڵکو ئەو

نموونە هێنا نەوەیە نەنگییە”
‎(بەرەو گۆمێکی لیخن دەڕۆم تا قووڵایی بۆ دۆزینەوەی جەوهەر)
‎بەخشینی هۆشیاری لە کایەکانی ژیاندا بەتایبەت ئەدەبی ڕەخنگرتن و ڕۆماننووسین بایەخدارە، هەوڵدان پێویست و وەستان شکست و دواکەووتووی.

‎ڕۆماننووسە باشەکانمان لە پەنجەی دەست تێپەڕ ناکەن، وەک چۆن ڕەخنەگرەکانیشمان هەر وا!
‎هەندێک لەوانەی دەبینرێن لەدوای یەک دوو کتێب دەست دەبەن بۆ ڕۆمان کە ڕەنگە کارەکانی پێشتریان باشتر بووبێت، لە کاتێکدا خاوەنی کەمترین کەرەستەی ڕۆماننووسین نین،
‎ئاخر ڕۆماننووسین فەزایەکی فراوانی ئەدەبی پێویستە!
‎هەندێکیش بەداخەوە کەمینەن دوای دەیان ساڵ نووسینی چیرۆک و قاڵبوونەوە لە ئەدەبیاتدا هێشتا بە خۆیان ناڵێن ڕۆماننووس کە خاوەنی چەندین ڕۆمانن.
‎ئەدەبیاتی کوردی لەدوای ساڵانی نەوەدەکانەوە بۆتە قووربانی هەندێك خاوەن بڕوانامەی نا ڕۆشنبیر و ناوی هەڵتۆقیو و قەڵەمی بەرژەوەندیخواز کە شایەنی ناوبردن نین،
‎ئەم درمە لە دوای ساڵانی دوو هەزارەکانەوە زیاتر هەستی پێ دەکرێت ئەوەندە تۆخیشە پێویست بە گەران ناکات دیارن.
‎دەستە دەستە و تاقم تاقمن شارچێتی و دۆستایەتیان هەیە ئەرکیان لێدانە لەوانەی سەر بە ئایدیای ئەوان نین ئامادەشنین ددان بەوەدا بنێن، ئەوان ڕقی شەخسییان هەیە نەك توانای هەڵسەنگاندن و لێکۆڵینەوە و ڕەخنەگرتن بۆ پێشکەوتن و داهێنان.
‎بڕوام وایە هەرکەسێك بڕوانامەیەکی بەدەست هێنا لەبەر ئەوەی تەزکییەی لایەنێکی هەیە بۆی نییە ئەدەبیات و ڕۆشنبیریمان پێ بفرۆشێتەوە چوونکە ئەکادیمیبوون ناتکاتە نووسەر و ڕۆشنبیر بەڵکو ئەوە دەستکەوتی شەخسییە نەك گشتی، بەشێکیشیان دەردی دۆگمابوونیان هەیە کە تەنها خۆیان دەبینن.
‎”نووسەری بە بڕوانامە بەدەست نایەت”
‎ئەوە ئەزموون و ڕۆچوونە ئەو ناوەمان پێد□ بەخشێت.
‎”خوێنەری ڕاستگۆ مافی هەڵسەنگاندنی هەیە” ئەوانەی بڕوانامەیان هەیە ئەوانەشمان کە نیمانە یەکجار هاوڕامان نەبن نیشانی دەدەین کە نەك ڕۆشنبیر نین، بەڵکو زمانی کەسێکی سەرشەقام لە زمانی ئێمە زۆر پاکترە!
‎لەکۆتییدا دەڵێم:
‎دەردەکان زۆر دەرمان کەم، کەم نەخۆشیشیمان ئامادەیە بۆ چارەسەر،

وای بۆ حاڵی کتێبخانەی کوردی.

ڕشوان شەفیق
٣/٨/٢٠٢٣

ناوی کتێب: قەدەری ژینم ئاوها بوو.. نووسەری کتێب: مەنسوور ساڵەیی

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..]

[ManswrSalaiDownload]

ڕەفتاری خراپی منداڵ لە پۆلدا.. وەرگێڕانی : محەمەد بەرزی

یەکێک لە کێشە گەورەکانی ناو پۆلی خوێندن ، چۆنییەتی مامەڵەکردنە لەگەڵ هەڵسوکەوتی خراپی منداڵی بزێو و لاساردا . منداڵەکە نەک تەنها کاریگەریی لەسەر مامۆستا و ئارامی ناو پۆلەکە دەبێ ، بەڵکو ڕاستەوخۆش کاردانەوەی زۆر خراپی بۆ هەموو خوێندکارەکانی ناو پۆلەکە دەبێ ، بەهۆی بە فیڕۆدانی کات ، یان تێنەگەیشتنییان لە وانەکان . بێگومان ئەو منداڵانەی ئەو جۆرە ڕەفتارانە دەکەن ، هەر لە خۆیانەوە ئەو کارانە ناکەن ، بەڵکو بە گشتی هۆکارێک بزوێنەری ئەو جۆرە هەڵسوکەوتانەیە . یان لەوانەیە تاکە ڕێگا بێ ، بۆ مامۆستاکەی بڵێ : (شتێک لە منداڵ هەڵەیە) . هەربۆیە نابێ بە تووڕەیی و هەڵچوون و سەرکۆنەوە وەڵامی بدرێتەوە و ڕووشکێن بکرێ ،

ب□کو پێویستە مامۆستاکەی بە وردی لە هۆکارەکانی بکۆڵێتەوە ، تا ڕێگایەکی لەبار و گونجاو بۆ چۆنییەتی مامەڵەکردنی بدۆزێتەوە . بەگشتیش هەندێک ل□□ ه□کارەکانی ئەو جۆرە هەڵسوکەوتانە بریتیین ل□□ :

١ – باری تەندروستی : ئەگەر منداڵێک کێشەی تەندروستی هەبێ ، یان ئەگەر تووشی ئازارێک بووبێ ، یان شتێک دڵتەنگی کردبێ ، لەوانەیە بێزار بووبێ و بیەوێ بەو جۆرە هەڵسوکەوتانەی هەست و ئازارەکانی خۆی دەرب□□ . هەر بۆیە ناکرێ ئەمجۆرە منداڵانە پشتگویێ بخرێن . پێویستە بە زوویی چارەسەریان بۆ بکرێت ، تا کێشە و هەڵسوکەوتیان خراپتر نەبێ .

٢ – گۆڕانکاریی : دەبێ بیربکەینەوە و بە دواداچوونیان بۆ بکەین ، تا بزانیین منداڵەکە لە ماوەی پێشوودا هیچ گۆڕانکاریییەکی سەرەکی بەسەردا هاتووە ، تا هۆکاری ئەو هەڵسوکەوتە نائاسایانە بێ . بۆ نموونە خوێندنگاکەی گۆڕابێ ، ئافەرۆز کرابێ ، دایک و باوکیان جێابووبنەوە ، یان کەسێکی نزیکی کۆچی دوایی کردبێ و.. هتد .

٣ – چاولێکەری : ڕەنگە منداڵەکە فێری چاولێکەری بوو بێت ، وابزانێ بە نواندن دەتوانێ ئەوەی دەیەوێت بەدەستی بهێنێت . یان لە ناو خێزانێکدا ژیابێت هەمووییان بە هەمان شێوە هەڵسوکەوت بکەن . یان لە ناو خێزانەکەیدا کێشەی تەندروستی و دەروونی و توندوتیژی و هاوار هاوار و ئاژاوە و دەمەقاڵێ هەبێ ، یان ماددەی هۆشبەری تێدا بەکاربێ . دیارە ئەو کێشانە بە ئاشکرا و ڕاستەوخۆ لە پەروردەکردن و هەڵسوکەوتی منداڵەکەدا ڕەنگدەداتەوە .

٤ – بێزاری : زۆرجار هەڵسوکەوتی نامۆ و خراپی ناو پۆل ، منداڵەکە بێزاردەکات . پاشان پشتگویێ خستنی بەهرە و توانا و زیرەکی و بیرتیژی منداڵی بەهرەمەند ، وا لەو منداڵانە دەکات پەرچەکردار و ڕەفتاری نامۆ و خراپیان هەبێ .

٥ – کرداری نادورست : کرداری نامۆ و نادروست لە ژینگەی ناو ماڵدا ، کاردانەوی زۆر خراپ لەسەر هەڵسوکەوتی منداڵ بەجێدەهێڵن ، بۆ نموونە : دواکەوتنی کاتی خەوتن ، یان نەخەوتنی پێویست . ئاژاوە و هات و هاوار و هەلوەسە ، نەبوونی یارمەتی و پشتگیری پێویست ، پاشان نەبوونی سنورێک بۆ ڕێگرتن لە ڕەفتار و هەڵسوکەوتی خراپ و نەشیاو .

هەوڵەکانی چارەسەرکردنی ئەو جۆرە هەڵسوکەوتانە

لە ناو پۆلدا چۆن مامەڵە لەگەڵ هەڵسوکەوتی نالەباری ئەمجۆرە منداڵانەدا دەکەی . جا لەگەڵ ئەوەشدا ڕەنگە نەتوانرێت بە تەواوی بەسەر کێشەکانیاندا سەرکەوتوو بی ، بەڵام ئەم ڕێنماییانەی خوارەوە یارمەتیدەرە بۆ هەوڵی چاسەرکردنیان .

١ – گۆڕینی نەرێنی بۆ ئەرێنە: بە وریاییەوە دەستەواژەیان بۆ بەکاربهێنە . بۆ نموونە کاتێک منداڵێکی وەک ئالان ، لە ناو پۆلدا هاوار هاوار و قیژە قیژ دەکات . وا چاکە بڵێی : تکایە ئالان تۆزێک بە نەرمی و لەسەرخۆ قسە بکە ، نەک : واز لە قیژە قیژ و هاوار هاوار بێنە . لێرەدا وەڵامەکەت بە شێوەیەکی ئەرێنیی ، کاردانەوەی زۆر باشی لەسەر ئالان دەبێت .

سەرباری ئەوەی ئەگەر منداڵێک بە شێوەیەکی نەرێنی هەڵسوکەوتی کرد ، لە جیاتی ئەوەی سزای بدەیت ، هەوڵبدە هۆکارەکانی دەستنیشان بکەیت . پاشان باشترین ڕێگا بدۆزەرەوە بۆ چارەسەرکردنی . بۆ نموونە:

ئەگەر منداڵێک هەڵسوکەوتێکی خراپی کرد ، چونکە گرنگی پێ نەدراوە ، وا چاکە دەرفەتی زۆری بۆ بڕەخسێنرێت ، تا زیاتر قسە بکات . بەمەش منداڵە بە زوویی فێری هەڵسوکەوتی نوێ دەبێت و یارمەتی دەدات ، کە دەتوانێ ئەوەی دەیەوێت بە کێشە و سزا بەدەستی بهێنێت و ئارامی بدات بە دەروونی .

٢ – فێری شێوازی ئەرێنی بکە

لە جیاتی نەهێشتنی هەڵسوکەوتە نەخوازراوەکان ، وا باشترە سەرنجت لەسەر ئەو ڕەفتارە باشانە بێت ، کە دەتەوێت لە ناو پۆلەکەدا ڕەنگبداتەوە . لەناو پۆلدا گفتوگۆ لەسەر هەڵسوکەوتی باشی ئەرێنی بکە . هەستە بە دروستکردن و هەڵواسینی پۆستەری ئامۆژگاری و بیرخستنەوە بۆ پۆلەکە . بەمەش وا لە خوێندکارەکان دەکەیت ، کە خۆیان بەشداری لە چالاکییەکاندا بکەن ، بەبێ ئەوەی ڕاستەوخۆ پێیان بووترێت ئەو چالاکییانە بکەن . کە دیارە ئەمەش دیاردەیەکی هیوا بەخشە و کاردانەوە و ئەنجامێکی زۆر باش و بەنرخی دەبێت .

٣ – نموونەی ئەو ڕەفتارانە بە ، کە چاوەڕێی دەکەیت

نموونەیەکی ئاوازەی ئەو ڕەفتارانە بە ، کە بە خوێندکارەکانی دەخوازی . کاتێ داوا لە خوێندکارەکان دەکەیت لە کاتی دیاریکراودا ئامادەبن ، پێویستە بە هەمان شێوە خۆشت ڕێز لە کات بگریت . یان کاتێک داویان لێدەکەیت ڕێک و پێک و خاوێن بن ، ئەوا پێویستە خۆت و پۆل و خوێندنگاکەش بە هەمان شێوە بن .

٤ – دانانی بنەماکانی هەڵسوکەوتی بە کۆمەڵ

لە سەرەتای ساڵی نوێی خوێندندا ، پ□و□یستە خۆت و خوێندکارەکان پێکەوە کار بکەن ، بۆ دیاریکردنی هەڵسوکەوتەکانی ناو پۆل . باسی ئەو ڕەفتارانە بکە ، کە باشن و ئەوانەی خراپن . پاشان ئەو هەڵسوکەوتانەی حەزدەکەیت خوێندکارەکان بەرامبەر یەکتری بیکەن . وەک ئاکاری چاک و ڕێز لە یەکتری گرتن ، ئەمەش بنووسە و لەناو پۆلدا بە جوانی هەڵیواسە . تا بەردەوام لەبەرچاوی خوێندکارەکان بێ . بەشداریکردنی خوێندکارەکان لەو جۆرە چالاکییانەدا گرنگ و پێویستن . چونکە هەست بەوە دەکەن خۆیان ڕاستەوخۆ هاوبەشبوون لەو چالاکییەدا و زیاتر پەیڕەوی بنەماکانی دەکەن و پێوەی پابەند دەبن .

٥ – پەیوەندی باش

هەمیشە هەوڵبدە بە بەردەوامی پەیوەندی باشت هەبێ . قسە و داواکارییەکانت دەتوانێ کاریگەریی گەورەیان لەسەر منداڵان هەبێت . بۆ نموونە کاتێک کارێکی باش دەکەن سوپاس و ستایشیان بکە ، وەک : سوپاس بۆ تۆ ، کە پاکەتە خاڵییەکەی نوقو□ک□ت خستە ناو تەنەکەی خۆڵەکەوە . یان (تکایە لە سەرەتای وانەکانی ڕۆژی دووشەمەدا ، ئەرکی ماڵەوەتانم بۆ بهێنن) گونجاو و باشتر و تایبەتترە لەوەی بڵێی : (تکایە ڕۆژی دووشەممە ئەرکی ماڵەوەتانم بۆ بهێنن) . چونکە لە یەکەمیاندا بە تەواوی کاتی وەرگرتنی ئەرکەکانت بۆ خوێندکارەکە دیاریکردووە ، کە سەرەتای دەستپێکردنی وانەکانە .

٦ – پێزانینی ڕەفتار و هەڵسوکەوتی باش

ئاشکرایە جار بە جارێک منداڵان هەڵسوکەوتی خراپ دەکەن ، کە ئەمەش ڕاستییەکی سەردەمی منداڵییە . بەڵام لە هەمان کاتدا فێری شتی تازەش دەبن . ڕۆژانەش بە باشی پەرەی پێدەدەن ، کە ئەمەش خۆی لە خۆیدا سەرکەوتن و دەستکەوتە . کاتێک منداڵێک کارێکی باش دەکات ، واچاکە ئاشکرای بکەیت . پێی بڵێ بە ڕاستی کارێکی باشت کردووە . شانازی پێوە بکە و نیشانی هاوپۆلەکانی بدە . ئەمەش هاندەرێکە ، تا هاوپۆلەکانی چاوی لێ بکەن و هەمان ستایش و کاردانەوە بیانگرێتەوە .

٧ – پەرەپێدانی پەیوەندی نێوان مامۆستا و خوێندکار

کاتی تەواو بۆ ناسینی خوێندکارەکان تەرخان بکە . پەیوەندییان لەگەڵدا دروست بکە . باسی حەزە هاوبەشەکانی نێوانتان بکە . گفتوگۆیان لە گەڵدا بکە . لە هەواڵیان بپرسە ، چونکە هەرچی لە دەمی تۆ دەرچێ بە دڵیانەوە دەنووسێ و ئارامی دەدا بە دەروونیان .

پاشان جار بە جارێک داوای ئامۆژگارییان لێبکە و ڕایان دەربارەی بابەتێکی دیاریکراو وەربگرە . بۆ نموونە بڵێ : دەمەوێت کتێبێکی نوێ بخوێنمەوە ، ئایا لەم ڕۆژانەدا چ کەسێکتان کتێبێکی باشی خوێندۆتەوە ؟ .

٨ – گۆشەیەکی هێمن
شوێنێک ، یان گۆشەیەک لە ناو پۆلدا دیاری بکە ، تا منداڵ لە کاتی ڕەفتاری خراپدا بۆی بچێ . نابێ ئەو شوێنە وەک شوێنی سزا تەماشای بکرێت . بەڵکو پێویستە شوێنی ئیسراحەت و هێوربوونەوە و بە خۆداچوونەوە بێ . دەکرێت بە منداڵەکە بوترێت یارییەک ، یان وێنەی ئاژەڵێکی ماڵیی خۆی ، بە خۆشی لەگەڵ خۆیدا بەرێت ، تا بە هێمنی و لەسەرخۆ بە ڕەفتارەکانیدا بچێتەوە و دڵ و دەروونی داسەکنێ .

٩ – پارێزگاری لە ئارامی ناو پۆل
کاتێک داوای خوێندکارێک دەکەیت بە لێپرسینەوە لە ڕەفتارەکانی ، بە
شێوەیەکی وا داوای بکە ، ئاژاوە لە پۆلەکەدا دروست نەبێت . لەوانەیە قسەی ڕەق و زەق و هات و هاوار بەسەر خوێندکاردا بە هۆی ڕەفتارە خراپەکانییەوە ، تەریقی بکاتەوە و هەست بە شەرمەزاری و نائارامی و دڵە ڕاوکێ بکات . دوورنییە لەو کاتەدا لێت بێزاربێ و نەیەوێ گوێ لە قسەکانت بگرێ . هەر بۆیە پێویستە بە شێوەیەکی ئاسایی گفتوگۆی لەگەڵدا بکەی ، بە شێوەیەک بزانێ ئاگاداری هەموو هەڵسوکەوت و ڕەفتارە نەخوازراوەکانی ، خۆ ئەگەر هەر وا بەردەوام بێ ، ئەنجامی خراپ و لێکەوتەی زیاتری دەبێ .

١٠ – پەیوەندی لەگەڵ دایک و باوک
پاراستنی پەیوەندی لەگەڵ دایکان و باوکانی منداڵان بە بەردەوامی ، کارێکی زۆر گرنگ و سودبەخشە . بە تایبەتی بۆ چارەسەرکردنی کێشەی گەورە و ڕەفتاری نامۆ و نەخوازراوی منداڵەکانیان . پێویستە پەیوەندییان لەگەڵدا بکرێت ، تا لەو کردەوانە ئاگاداربن و یارمەتی دەربن بۆ چارەسەرکردنیان . پاشان لەوەش دڵنیابن ، کە لە ماڵەکانیشدا هەمان یاسا و ڕێنماییەکانی قوتابخانە هەیە و بە چاکی جێبەجێ دەکرێن .

تێبینی : ئەم بابەتە لە ئینگلیزییەوە کراوە بە کوردی .

توانەوەیەتیی گازەکان و یەکەم خشتەی کێشی ئەتۆمیی.. نووسیینی:- چنار عەلیی و رەهەند سابیر

روونکردنەوەی سەرکەوتووانەی ئەنجامەکانی هەنری، هانی داڵتۆنی دا کە بەردەوام بێت لە لێکۆڵینەوەکانی لەبارەی توانەوەیەتیی گازەکان لەئاودا، هەروهها زیاتر تەئەممول لە مۆدێلی ئەتۆمی خۆی بخاتەڕوو. دوای ئەوەی داڵتۆن، سەرنجی دا کە گازە جیاوازەکان، توانای توانەوەیەتیی جیاوازیان لە ئاودا هەیە، پێشبینینی ئەوەی کرد کە ئایا جیاوازییەکان، پێوەندییان بە کێشی ئەو ئەتۆمانەوە هەیە کە گازەکانیان پێکهێناوە یان نا. لە توێژینەوەیەکدا کە لەبەردەم کۆمەڵەی ئەدەبیی و فەلسەفیی مانچستەر، لە ئۆکتۆبەری ١٨٠٣ خوێندرایەوە بەڵام تەنیا لە ساڵی ١٨٠٥ چاپکرا ، لە ژێر ناونیشانی ” لەبارەی هەڵمژینی گازەکان، لەلایەن ئاو و شلەکانی ترەوە ''، داڵتۆن ئایدیاکانی خۆی سەبارەت بە توانەوەیەتیی گازەکان عەرض کرد. لێرەدا، هەوڵیدا گازە جیاوازەکان بەپێی بەشەکانی توانەوەیەتیی پۆڵێن بکات، بەپێی پێوەندییەکی ماتماتیکییانەی داهێنەرانە :
ئەگەر بڕێک ئاو کە بەم شێوەیە لە هەوا قوتاری بووە لە هەر جۆرە گازێیەکدا تێکەڵ بکرێت، بە شێوەیەکی کیمیاویی لەگەڵ ئاودا یەک نەگرێت، ئەوا بەشێکی گەورەی گازی خۆی هەڵئەمژێت، یان بە شێوەیەکی تر، بەشێکی یەکسانە بە هەندێک لەم بەشەی خوارەوە، واتە
1/125 ،1/64 ،1/27 ،8/ 1

بۆ ئەوەی بەها جیاوازەکانی توانەوەیەتیی روون بکاتەوە، داڵتۆن گریمانەیەکی کرد کە ئایا بارستەی جیاوازی ئەتۆمەکان هۆکاری ئەم گۆڕانکارییانەن. گەورەترین کێشە لە ئامادەبوون بۆ گریمانەی میکانیکیی، لە گازە جیاوازەکانەوە سەرهەڵئەدات کە قانونە جیاوازەکان رێچاو ئەکەن، بۆچی؟ ئاو بە یەکسانی دان بە بەشێکی زۆری هەموو جۆرە گازێکدا نانێت؟ ئەم پرسیارەم بەپێی پێویست

لەبەرچاو گرتووە و هەرچەندە هەشتا نەمتوانیوە خۆم بە تەواوی قانع بکەم، بەڵام نزیکە لەوەی کە بارودۆخەکە پەیوەستە بە کێش و ژمارەی تەنۆلکەکانی کۆتایی چەند گازێ، ئەوانەی کە تەنۆلکەکانیان سووکترینن و تاکە گازی کەمترینن هەڵمژراون، هاوکات، ئەوانی تر زیاتر بەپێی زیادبوونی کێش و ئاڵۆزییەکانیان.

لەکۆڵینەوەیەک لە کێشی ڕێژەیی تەنۆلکەکانی کۆتایی تەنەکان، ئەوەندەی من بزانم، مەوضوعەکی تەواو نەوایە: من لەم دوایانەدا ئەم دیراسەیەم بە سەرکەوتنێکی بەرچاوەوە دادگایی دەکەم. لەم توێژینەوەیەدا، ناتوانرێ بخرێتە سەر بنەما، بەڵام من تەننا ئەنجامەکان ئەخەمە ژێر کاریگەرییەوە، تا ئەو جێگایەی کە پێئەچێت بە تاقییکردنەوەکانم دڵنیا بکرێنەوە

توێژینەوەکە بە یەکەمجار بە شێوەی چاپکراو، خشتەیەکی کێشی ئەتۆمیی رێژەیی خستەڕوو بە شێوازی بەکارهێنراو، بە بەدەستهێنانی ژمارەکان لە بەحثەکەدا روون نەکراوەتەوە، بەڵام لەسەر بنەمای داتاکان بووە سەبارەت بە پێکهاتەی سەرەتایی ماددەکان (لەم توێژینەوەیەدا زیاتر ئەخرێتەڕوو). چەندین زانیاریی لە ئەدەبییاتدا لەبەردەستدا بوون، وەکو کێشی ئەو توخمانەی کە بەشدارن لە پێکهاتەی ئاو، ئامۆنیا، گازی کاربۆنیک و تاد . داڵتۆن، کێشی ئەتۆمیی رێژەیی کردووە وەکو هۆکار لە تواوەیە جیاوازەکان

بۆ تێگەیشتن لەم بابەتە، ئەبێت ئەوە لە بیر بێت کە ئەو توێژینەوەیە لە ساڵی ١٨٠٣ پێشکەش کراوە، بەڵام لە ساڵی ١٨٠٥ لە یاداشتەکانی کۆمەڵەی ئەدەبیی و فەلسەفیی، مانچستەردا بڵاوکراوەتەوە، داڵتۆن، لەم بەیینەدا، هیچ کێشەیەکی نەبووە لە گۆڕینی دەقەکە، بەو پێیەی سەرنووسەری کتێبی بیرەوەرییەکان

بە گوێرەی لیۆنار ناش، پەرەپێدانی ثیۆری ئەتۆمی چەندایەتیی، لەلایەن داڵتۆنەوە راستەوخۆ پەیوەندیی بە کێشەی توانەوەیەتیی گازەکانەوە هەبووە، بەڵام

وەکو تەرەن کۆل جونیەر ئاماژەی پێکردووە، دۆکیومێنتەکانی ئێستا یەکلاکەرەوە نیین سەبارەت بەم خاڵە. لە بەرامبەردا کۆل جونیەر پێشنیاری ئەوە ئەکات کە کێشەی توانەوەیەتیی یەکێک بووە لە یەکەم بەکارهێنانەکانی کە داڵتۆن بۆ چەمکی کێشی ئەتۆمیی رێژەیی دۆزیویەتیەوە کە لە هەمان کاتدا پەرەی پێدراوە، بەڵام نەک وەکو دەرئەنجامی کێشەی توانەوەیەتیی.

قانونی مەزنترین سانایی The rule of greatest simplicity!

داڵتۆن، بە حساباتی کێشی ئەتۆمیی رێژەیی، ئەبوو گەشە بە نەموذەجێک بدات کە قودرەتی شەرحی پێکهاتە کیمیاوییەکانی هەبێت، هاوکات، رێگەی بە دیاریکردنی فۆرمێڵەکان بە پێکهاتەکان دا. داڵتۆن، بە رەچاوکردنی یەکەم ثیۆریی خۆی سەبارەت بە گازە تێکەڵەکان، تەوضیحێکی بە یەکگرتنی ماددەکان، پێشنیار کرد کە هایدرۆجین و ئۆکسجینی وەکو نموونەیەک بەکاری هێنا. لە مابەینی ئەتۆمەکانی ئۆکسجین، هەروەها لە مابەینی ئەتۆمەکانی هایدرۆجین، ریپەڵێشن هەبوو کە لە نەتیجەدا دۆخێکی هاوسەنگیی بە ئەم تێکەڵە گازییە، دروست بوو، هەرچەندە لەم حاڵەتەدا، مەیلێکی لێکنزیکبوونەوە لە نێوان ئەتۆمەکانی هایدرۆجین و ئۆکسجیندا هەبوو، بەلام نەیانتوانی لەگەڵ یەکتریدا، یەکبگرن و نیظامەکە وەکو تێکەڵەیەکی میکانیکیی مایەوە، بەڵام ئەگەر شتێک ئەو هاوسەنگییە تێکبدات، مومکینە گۆرانکاریی روو بدات، چونکە هێزی مەیلییەتیی (یان هێزی لێکنزیکبوونەوە Power of affinity) ئەبێتە هۆی ئەوەی ئەتۆمێکی ئۆکسجین لەگەڵ ئەتۆمێکی هایدرۆجین یەکبگرێ

بە گوتەی داڵتۆن، گەرمیی، یان هەندێ هێزی تر، مەنعی یەکگرتنی دوو توخمەکە ئەکات، تا بەهۆی پریشکێکی کارەباییەوە، یان هەندێ هاندەری تر ئەو مەنعە لەناو ئەچێ. کاتێ هێزی لێکنزیکبوونەوە، قودرەتی تێپەڕاندنی ەردەم کاراییەکەی ئەبێت، هاوسەنگییەکە ئەشێوێ و یەکگرتنی پارتیکڵە سەرەتاییەکانی هایدرۆجین و ئۆکسجین بە دوای خۆیدا دێنێت (Dalton 1811, p.145)

داڵتۆن، تەفاصیلی زۆری سەبارەت بەم هێزی لێکنزیکبوونەوەیە تەخشان کرد کە بووە کلیلی ئیدراک لە هۆکارەکانی یەکگرتنی کیمیایی. داڵتۆن هەوڵیدا، روونی بکاتەوە چۆن لەگەل یەکتریی کە ئەبنەوە، تەنانەت ئەگەر هۆیەکەیشی بە ناواضحیی بمێنێتەوە

لەم نموونەیەی کە تازە بەیانمان کرد، لەبەرچاو بگرین، پێش یەکگرتنەکە، ئەتۆمی ئۆکسجین زیاتر بووە لە هایدرۆجین. لێرەوە دەرئەکەوێت کە دوای تێکەڵبوونی نێوان هایدرۆجین و ئۆکسجین، تێکەڵەیەک لە هەڵمی ئاو و ئۆسجین هەبووە. لە مۆدێلی داڵتۆندا، یەکگرتنەکان بە تەکویز و تەسەسول 1:1 روویاندا، بۆیە پێیئەگوترێ ”قانونی مەزنترین سانایی”. بەمشیوە یەکگرتن مەیسەر بوو کە ئەمەیش بە دوایدا ئەو شتانە هاتن کە پێیئەڵێین قانونەکانی مەڵتیپڵ رێژە The low of multiple proportions

atom of A + 1 atom of B = 1 atom of C, binary. 1
1 atom of A + 2 atoms of B = 1 atom of D, ternary.
2 atoms of A + 1 atom of B = 1 atom of E, ternary.
.1 atom of A + 3 atoms of B = 1 atom of F, quaternary

کاتێک توخمێک مەیلی لێکنزیکبوونەوەی لەگەڵ توخمێکی تردا هەیە، هیچ هۆکارێکی میکانیکیی نابینم (Dalton 1811, P.147)

دیاریکردنی ڕێژەی کێشی ئەتۆمیی

جگە لە میکانیزمی پێشنیارکردنی فۆرمەڵەکان بۆ ئەتۆمە ئاوێتەیەکان کە لە ئەنجامی گۆڕانکاریە کیمیاویەکانەوە دروست بوون دیاریکردنی کێشی رێژەیی ئەتۆمیی، پێویستی بە بەکارهێنانی کێشی ئەو ماددانە هەیە کە لە تێکەڵەکەدا بەشدارن. هەندێک لەو بەهایانەی کە لەلایەن داڵتۆنەوە بەکارهێنراون پێشتر ناسراون و ئەو لە نووسراوەکانی تر وەریگرتووە کە لەلایەن نووسەرانی ترەوە بڵاوکراونەتەوە، تەوظیف کرد. گرنگە تێبینیی ئەوە بکەین کە کارەکانی داڵتۆن، لە ژینگەیەکدا بوو کە کیمیا دەستی پێکرد بە ئەوەی ببێتە زانستی چەندایەتیی، دەستپێکردن بە جەختکردنەوەی لاڤوازیەر لەسەر پاراستنی بارستایی وەکو بنەما بنچینەییەکان.

لە کۆتاییەکانی سەدەی هەژدەوە بەرنامەی ستۆکیۆمەتریک دروست بووە. لەگەڵ بەهاکانی کێش کە بەشدارن لە تێکەڵە کیمیاوییەکان و رەچاوکردنی قانونی مەزنترین سانایی وەکو رێنماییەک بۆ پێشنیاری هاوکێشەکان. داڵتۆن پردێکی دامەزراند لە نێوان ماکرۆسکۆپیی و جیهانی مایکرۆسکۆپیی، لە شێوەی کێشی ئەتۆمیی رێژەیی، بە شیکردنەوەی، بەنموونە، رێژەی ئەو کێشەیەی کە لەلایەن لاڤوازیەرەوە بۆ ئاو دەزراوەتەوە، یەکێک ئەتوانێت ئەوە ببینێت کە لە ئاودا ١٥ گرام هایدرۆجین هەیە بۆ ٨٥ گرام ئۆکسجین، واتە ١ گرام هایدرۆجین بۆ ٥.٦٦ گرام ئۆکسجین
بەپێی قانونی مەزنترین سانایی، یەک ئەتۆمی ئۆکسجین لەگەڵ یەک ئەتۆمی هایدرۆجین یەکئەگرێت بۆ بەر هەمهێنانی یەک ئەتۆمی ئاوێتەیی ئاو. لەو کاتەوە هایدرۆجین هەمیشە ئەو توخمە بوو کە بەشداریی لە کاردانەوەکاندا ئەکرد لەگەڵ رێژەیەکی کەمتر
لە کێش لە نێوان هەموویاندا

داڵتۆن پێیوابوو کە ئەبێت ئەو ستاندەردە بێت کە گەردیلەکانی تر ئەبێت بەراورد بکرێن و بەهای یەکەمیان بە کێشی رێژەیی گەردیلەیی

هایدرۆجین دانا. بەم شێوەیە، یەک گەردیلەی ئۆکسجین پێویستە کێشی ئەتۆمیی رێژەیی هەبێت کە یەکسانە بە (٥.٦٦ واتە
یەک گەردیلەی ئۆکسجین ٥.٦٦ قورسترە لە یەک گەر دیلەی هایدرۆجین)

بە شوێن هەمان لێکدانەوە و وەرگرتنی پێکهاتەی ئەمۆنیا کە لەلایەن ئەستنەوە دیار یکراوە ٢٠(٪ هایدرۆجین و ٨٠ ٪ نایترۆجین بەکێش واتە ١ گرام هایدرۆجین بە ٤ گرام نایترۆجین) ، داڵتۆن گەیشت بە کێشی ئەتۆمیی رێژەیی چوار بۆ نایترۆجین

ئەم نموونانە لەوانەیە بەس بێت بۆ نیشاندانی ئەوەی کە چۆن کێشی رێژەیی ئەتۆمیی توخمەکان و ئاوێتەکانی تر دیاری کراون. لە کێشی رێژەیی ئەتۆمییەکان، نایترۆجین و ئۆکسجین، دالتۆن رێژەی ئەو کێشانەی روونکردەوە کە بەشدارن لە دروستکردنی چەندیین
ئۆکسیدی نایترۆجین بە بەکارهێنانی لۆژیکی قانونی رێژەی فرە (دالتۆن). ١٨١٠ خشتەی ١ ڕێژەی صەدیی سەرەتایی نیشان ئەدات
بەپێی کێش بۆ ئۆکسیدی جیاواز لە نایترۆجین
بە رەچاوکردنی ژمارەکانی ناو خشتەکە، ئەتوانین ئەوە ببینین، بەگوێرەی دالتۆن، گازی نایترۆجین لە ئەنجامی تێکەڵەی ٤٢.١ گرام نایترۆجین و ٥٧.٩ گرام ئۆکسجین بووە. هەروەکو لە سەرەوە ئاماژەی پێکراوە، کێشی گەردیلەیی نایترۆجین و ئۆکسجین
بە رێژەی ٤ و ٥.٦ . بەم شێوەیە، رێژەی گەردیلەکان کە بەشداربوون لە پێکهێنانی گازی نایترۆجین (42.1/4) لە نایترۆجین بوو بە
(57.9/5.66) ئۆکسجین – واتە نزیکەی (١:١ ژمارەکان تەواو بەهۆی هەڵەی تاقییکردنەوەی لە دیارییکردنی کێشدا نیین) بە واتایەکی تر، ئەم ئاوێتەیە کاتێک دروست بوو کە یەک گەردیلەی نایترۆجین لەگەڵ یەک گەردیلەی ئۆکسجین تێکەڵ ئەبوو – بە دوای قانونی مەزنترین سانایی. بە بەکارهێنانی هەمان رێگە بۆ دوو ئاوێتەکەی تر لە خشتەی ١ ، یەکێک لەوانەیە بگەنە ئەو ئەنجامەی کە ئۆکسیدی نایترۆجین بە دوو گەردیلەی نایترۆجین و یەک گەدیلەی ئۆکسجین دروست بووە، هەروەها ئەو گازە نایترۆجینە لە ئەنجامی
تێکەڵکردنی یەک گەردیلەی نایترۆجین لەگەڵ دوو گەردیلەی ئۆکسجین دروست بووە . ئەتوانن عەمەلییەن تەطبیقی ئەم قانونە بکەن.

لە ساڵی ١٨٠٤ دالتۆن رایگەیاند کە دوو هایدرۆکاربۆن گوێڕایەڵی قانونی چەند رێژەیەک بوون: گازی هایدرۆجینیی بەکارهێنرا – کە ئێستا پێی ئەگوترێت میثان ” – لە یەک گەردیلە کاربۆن و چوار گەردیلە هایدرۆجین دروست بووە. هاوکات، گازی ئەلیفانت کە ئێستا پێیئەگوترێت

” ئیشین ” – لە دوو گەر دیلەی کاربەن چوار گەردیلەی هایدرۆجین دروست بووە. لە ساڵی ١٨٠٨ ، ویلیام هاید وڵستۆن -١٧٦٦(

١٨٢٨) هەروەها رایگەیاند کە زۆرێک لە ئەنجامەکانی دەربارەی شیکردنەوەی ئەو خوێیانەی لە کاردانەوەکانی بەلایەنکردند بەدەستیان هێناوە، ئەتوانرێت روون بکرێتەوە بە بەکارهێنانی ئەو قانونەی پێشنیارکراوە لەلایەن داڵتۆن.

-———

سەرچاوە

The Development of Dalton’s Atomic Theory as a Case Study in the History of Science: Reflections for Educators in Chemistry
He´lio Elael Bonini Viana Æ Paulo Alves Porto
Published online: 4 February 2009
_ Springer Science+Business Media B.V. 2009

کاتێ ژیان بەخشندەیە، چۆمسکی و دەیقیدهارقی و سەلام عەبدوڵا.. ئاسۆ کەمال

پێوەری کاتی ژیان و تەمەن ڕێژەییە. چی دەبەخشین بە ژیانی خۆمان و هاوچەشنەکانمان لە مەرۆق و لە هاوچین و هاوخەمەکانمان ئەوە دیاری دەکا کە چەند بە ڕاستی ژیاوین و کاتی تەمەنمان چۆن پێواوە؟ لە تەموزدا لە لەندەن لە مارکسیزمی ٢٠٢٣ بووین، لەگەڵ گەنا سعیدی هاوژینم، چووبوین چۆمسکی ببینین کە لە تەمەنی ٩٤ ساڵیدا کۆڕی جەماوەری دەگرێ، کە هاوڕێیانی پارتی کرێکارانی سۆشیالیستSWP ڕێکیان خستبوو. ئەو بڕیار بوو باسی قەشتی ئیمپریالیزمی ئەمریکا بکا، کە بەداخەوە بەهۆی ناساغییەوە چۆمسکی بە هاوژینەکەی وت ناتوانێ بێتە ئەو چەندین هۆڵەوە کە سەدان کەس چاوەڕێی ئەو بوون.

بەڵام هەمومان جگە لە تەندروستی ئەو هیچ شتیکی ترمان بەلاوە گرنگ نەبوە و گرنگ نەبوو کە چەند لەسەرەی چوون بۆ کۆڕەکە وەستاین یان خود چەند چوەڕیمان کرد کە بێت و بە پێچەوانەوە هەموو ڕێز و خۆشەویستیمان بۆنارد کە تەندروست باش بێت تاکو لەناو کۆڕی چینەکەیدا بمێنێتەوە و بژی و تەمەنی درێژ بێت. بەخۆشحاڵیەوە تا ئەم ساتەش چۆمسکی خەریکی ژیانە بەخشندەکەیەتی.

دەیڤید هارڤیش تەمەنی ٨٧ ساڵە و ڕۆژێکی تر، لەهەمان بەرنامەی مارکسیزمی ٢٠٢٣دا، باسی گەشتێکی لەگەڵ کتێبی "گرێندرێسە"ی مارکسی بەکردین. خۆشحاڵ بووین کە تەمەن ڕێگر و باسێکی نەبوو لەوەی هەموو پێکەوە گوێ لە وشە بە وشەی تۆتاڵێتی و گشتگیری پرۆسەی بەرهەمهێنانی ژیانمان لە سایەی سەرمایەداریدا بگرین و بەدوای وەڵامەوە بین بۆ ئەو کیشانەی ئەم سیستەمە چەوسێنەرە بۆ ژیانی ئێمە و نامۆبوون لە ژیان و ئازادییەکانمان دروستی کردوە. بەردەوامی هارڤی لەم شیکردنەوەی تیۆری مارکسدا بۆ دەیان ساڵ پێمان دەڵێ ژیان و تەمەن مانای ئەوەیە کە ئێمە چەندە خەریکین ژیانێکی باشتر بۆ خۆمان دروست دەکەین و ڕۆژانە هەوڵی بردنە سەری ئاستی وشیاری و یەکگرتوبونمان و کۆبونەوەمان لەدەوری یەکتر دەدەین. کۆبونەوەی ئەم هەموو خەباتکارەی چینی ئێمەی کرێکاران لە لەندەن نیشانی دەدا کە دڵی ئەم خەبات و ئومێدە چەندە "گەنجە".

لەم هەفتەیەشدا هەواڵی تێکچوونی تەندروستی هاوڕێ سەلام عەبدوڵامان بیست و هەموو دڵمان لای بوو. بەڕاستی هەموو دڵمان لای ئەم ئازیزانەمانە بەهۆی کاتی تەمەن یان وەک هاوڕێ سەلام کە نیگەرانی تەندروستی ئەوین.

بەڵام ئەگەر ئەم ٣ مرۆڤە کۆمۆنیست و خەباتکارەی مرۆڤایەتی چەوساوەی ئەمڕۆ سەیربکەیت دەبینی کە ئەو کاتەی ژیانی ئەوان چەندە ڕێژەیە کە تەمەن بەیان دیاری دەکا! هەموو کاتێکی تەمەنیان گرنگ و چالاکە چونکە ئەم جۆرە مرۆڤانە لە بەرهەمهێنان و خەباتکردن بۆ باشترکردنی مرۆڤە چەوساوەکان ناوەستن. ئێمە لە ڕاستیدا تایبەتمەندی چینی کرێکارە کە بە ناچاری ناتوانن لە ژیاندا لە بەرهەمهێنان بوەستن. بەڵام کاتێک ئەم کارە نەک بە ناچاری ژیان بەڵکو بۆ باشترکردنی ژیانمان و خۆشکردنی ژیانمان دەکەین، ئەوسا ئەم هەموو ڕۆژە لە کاری بەرهەمهێنەرانەمان مانایەکی تر بە ژیان و کاتی تەمەن دەدا. ئەو کات ئێمە لە تەمەنی خۆماندا "پیر" نابین ، بەمانا لۆجیکیەکەی، نەک فیزیکیەکەی، چونکە هێشتا بەرهەم دەهێنن و خەبات دەکەین لە پێناو ژیانێکی باشتردا.

چۆمسکی بەرهەمەکانی لە بواری زمانەوانی و شیکردنەوەی سیاسەتی ئەمریکا و دەوری دەزگاکانی دەسەڵاتی سەرمایەداریدا. دەیڤید هارڤی

دەیان ساڵ کارکردن لەسەر شیکردنەوەی تیۆری زێدەبایی و پرسەی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری بەو جۆرەی مارکس کاری لەسەر کردوە.
سەلام عەبدوڵاش بە کاری هەرەوەزی لە خانەقین بە دروستکردنی خانویەک یان پێداویستیەکی ناوماڵ بۆ ماڵێ کرێکار و هەژارێک، کار بە پرۆژەیەکی خزمەتگوزاریەوەک خەستەخانەی کۆرۆنا یان ناشتنی نەمامەک بە پاراستنی ژینگە. هەمومان بە هیوای تەندروستی باشین لە ئەستادا بە هاوڕێ سەلامی ئازیزمان.
هەر یەک لەم هاوڕێیانە بەپێی توانای خۆیان وەک ئەندامەکی چینی کرێکار و کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی خەریکی جۆرێک لە ژیانەکی بەرهەمهێنەرانەن بە باشترکردنی هەلومەرجی ژیانی مرۆڤەکان. ئەم جۆرە مرۆڤانە پێمان دەڵێن کە پێوەری تەمەن واتە ئەو کاتەی ئەمەی مرۆڤ هەست بە بونی خۆمان دەکەین کە دەتوانین شتێک بۆ ژیانی خۆمان و گەشەپێدانی توانا و تێگەیشتنمان و ئازادیمان بکەین. ئەم جۆرە مرۆڤانە مانا بە ژیان دەبەخشن و لای هەمومان جوانی دەکەن و لەو دیو ژمارەی ساڵەکان و توانای فیزیکیەوە بەردەوامی ژیانی ڕاستەقینەمان نیشان دەدەن. چینی ئێمە سەدان و هەزاران نمونەی لەم جۆرە مرۆڤانەی هەیە هەربۆیە ئومێدمان بە ئایندەی کۆمەڵگەیەکی مرۆڤایەتی دوور لە ستەم و چەوسانەوەی سەرمایەداری هەیە.

ئایا یەکێتی نیشتمانی، هێزە؟..
عوسمان حاجی مارف

بەدوای دوو دانیشتنی ئەم دوایيانەی نێوان پارتی و یەکێتی، هیچ هێمایەکی ڕۆشنیان نەدا بەدەستەوە، کە بەچی ڕێنەکەوتن و لەسەر چی ڕێکەوتن. باقی بەجۆرێک پەرچەکرداری خۆی نمایشکرد و ئەوەی ڕاگەیاند کە یەکێتی کۆڵ نادات، یەکێتی مێژووە، یەکێتی هێزە…، ئەم جۆرە لە گوتاردان، نائارامی و بێئاکامی ئەو لایەنە نیشان ئەدات، کە نەیانتوانیوە لەو دانیشتنانەدا هاوسەنگی ڕاگرێت و دەستکەوتێک بە مەرامی سیاسیەکەی بەدەست بهێنێت. بەجیا لەوەی کە ئەو دانیشتنانە، بەهێزی پارتی بەرامبەر سەرکردایەتی یەکێتی پێوە دیار بو، چونکە لەلایەک ناهاوسەنگی لەو دانیشتنانەدا دەبینرا، بە ئامادەنەبونی کەسانی سەرەکی لە بنەماڵەی بەرزانی، لەلایەکی ترەوە

ئاکامی دانیشتنەکە وەها وێنا دەکرا، کە یەکێتی ڕۆشتبەت بە تکاو ڕجاو داخوازی، پارتیش هیچ بەڵێنێکیان پێ نەدابن.
ئەوەی بە هەمولایەک ڕۆشنە لەسەر ئەو بنەمایەی پارتی و یەکێتی وەک هێزی میلیشیا، بەدوای جەنگی کەنداو، هەلی ئەوەیان بۆ هەڵکەوت باڵادەستی خۆیان بەسەر کوردستاندا دابمەزرێنن، بە ئاستی پێگەو نفوزی سیاسیان هەر لایەکیان، کوردستانیان کردە دوو ناوچەی زەردو ناوچەی سەوز، کەدواتر توانیان بە داگیرکاری و قۆرخکردنی سەروەت و سامانی کوردستان، وەک دوو کۆمپانیای زەبەلاح، جەردەیی و تاڵانچێتی و سەرمایەگوزاری و بازرگانی و قاچاخچێتی .. دابمەزرێنن، بە گەورەترین کۆڵەکەی سەرمایە توانیویانە لە گەنجینەکان و بانکەکاندا پارەیەکی بێشومار هەڵچنن.
بە پاراستنی بەردەوامی لە تاڵانچێتی و سەرمایەو سەرمایە گوزاری، هێزە میلیشیاکانیان بەشێوەیەکی فراوانتر و زیاتر گەورەکردنەوەو پڕچەککردنی هێزەکانیان دامەزراوترکرد. هەروەها خەرجیەکی بێشوماریان بۆ هێزی چەکداری ئەنجامداوە. بەڵام یەکێتی نیشتمانی تەنها لە ناوچەی سەوزدا ناوی هێزە، لەدەرەوەی ئەو ناوچەیە نەیتوانیوە و ناتوانێ مەترسی بێت بۆ سەر هیچ هێزێکی تر! یان ئەتوانین ئەوەش بڵێین کە نەیتوانیوەو ناتوانێ بەرەنگاری هەر هێزێک بێتەوە گەر هێرش بکەنە سەری! هێزەکە بە گیانی دانیشتوانی ناوچەی دەسەڵاتی خۆی تائێستا بە توانایە، جا ئەمەش تاچەند دەخایەنێ، پەیوەندی بە هاوسەنگی هێزی ڕێکخراوبونی ناڕەزایەتی جەماوەریەوە هەیە.
ئەوەی پەیوەستە لەو گوتارەی باڤەدا ئەنجام گیری لێبکەین، کێشەکە لەوەدایە بسەلمێنرێت یەکێتی هێزە یا هێز نیە، مێژووە یا مێژوو نیە، بەڵکو سەلماندنی پرۆسەیە کە باڤڵیش لەم گوتارەیدا دوپاتی دەکاتەوە، مانای ئەوەیە دەسەڵات لە کوردستاندا دەسەڵاتی حزبی میلیشیایە، واتە دەسەڵاتی سیاسی لە کوردستاندا بەزۆنی زەردو سەوزەوە دامەزراوەیەکی حکومی سەقامگیرو چەسپاو نیە و نابێت.
ئەمەش حاڵەتی ئەو سەرگەردانیەی دۆخی کوردستانە و سەپاندنی دیفاکتۆی دەسەڵاتی حزبی میلیشیاییە، مێژویەکی وەها تەڵخ و نابەجێیە، کە پەیوەندە بە چۆنیەتی بنەمای رۆڵ و هەڵسورانی سیاسی پارتی و یەکێتیەوە، جەلال تاڵەبانی و بارزانی دامەزرێنەری نمونەی ئەم سونەتەن لە هێز، کە ئێستا باڤە شانازی پێوە دەکات و شانی پێوە بائەدات. ئەو هێزە چەکدارەی کە هەرگیز نەیتوانی و ناتوانێ ببێتە دامەزراوەیەکی حکومی و دەوڵەتی، وەک هەردامەزراوەیەکی تر لە بەڕێوەبردنی کۆمەڵگەدا، بۆیە ئەم جۆرە لە مامەڵە بە دەسەڵاتی سیاسی نەک هێزە سەربازیەکەی، بەڵکو نەیانتوانیوە هیچ دامەزراوە و

وەزارەتێکیش مەرکەزی و جێگیر بکرێت.
باق□ و تەواوی بنەماڵەی تاڵەبانی و بنەماڵەی بارزانی، نان بە زەبری هێزی چەکداری دەخۆن، لەسەر حسابی زەحمەت و ڕەنجی ملیۆنان ئینسانی کرێکار و زەحمەتکێش و خەڵکی ستەمدیدە و بەهێزی چەکداری سەروەت و سامانی کوردستانیان قۆرخ کردووە ئەمە ئەو هێزانەیە کە جێگای شەرمەزارین، نەک شانازی! ئەم هێزانەن کە لەگەڵ کۆتایی دەسەڵاتی خاوەنەکانیان، هەڵدەوەشێن و هەزاران چەکدار وێڵ و سەرگەردان و بێکار دەکەن.
باق□ ل□م توو□□یی و پەرچەکردارەدا، دانی بەوەداناو ئاشکرای کرد کە ی□ککگرتنی هێزی پێشمەرگە، بانگەوازێکی پوچ و بێبنەمایە، چونکە هێزەچەکدارەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی تەنها تایبەتە بەو حزب و لایەنانەی چەکدارەکانیان بۆ پارێزگاری خۆیان دامەزراندووە. ئەو هێزانەی لە یەکەم هەنگاودا فریاکەوتن دەست بەسەر کۆنترۆڵی سنورەکاندا بگرن و هەناردەی قاچاخچێتی و باج و گومرگ بکەنە داهات و دەستکەوتێکی بێسنور. پارتی و یەکێتی هەریەک بە سنورێکەوە گیرسانەوەو دامەزران، کە تائێستاش بە ناشەفافترین داهات پێناسە دەکرێت، بە جیا لە بازرگانی و قاچاخچێتی بەنەوتەوە.
ئێستاش ئەو هەوڵانەی بۆ بچوککردنەوەی قەوارەی هەرێم لە ئارادایەو پارتی و یەکێتی ل□ بەرامبەر قەیرانێکی سیاسیدا گیریان کردووە، هەرلایەکیان لە هەوڵی ئەوەدان چۆن هێزەکەی لە بەرامبەر ئەو قەیرانەدا بپارێزێت، بۆ ئەم خۆپاراستنەش پاشقول لە یەکتری دەگرن.
ئەم بارگرژیەی ئێستای نێوان پارتی و یەکێتی ئاکامی ئەو نارۆشنی و قەیرانەیە کە ئاسۆی ئایندەی حکومەتی هەرێمی خستۆتە ژێر پرسیارەوە، بۆیە شێوازی شانازیکردن بەو هێزەی، کە لەژێر هەڕەشەی بەرتەسکبونەوە یان لەناوچوندایە، هەڵچونێکی بێماناو و گوتارو تورەبونێکی کاڵفامانەیە.

یادێک بۆ شاڵاوی ئەنفال.. گەشتیار مەحمود

زۆرجار لەتەماشای دیمەنی کەناراوەکان و بیستنی دەنگ و هاژەی شەپۆڵی دەریاکانەوە تێدەگەی هاوشێوەی چریوەی باڵدارێک هەموو شتێک

ئاوازێکی هەیە بەڵام هەموو کەسێک نایبیستێ تەنها ئەوانە نەبن کۆڵێ خەم و ژان وەکو بەستەڵەکی ناودەریاکان لە غەرقی حەسرەتی وەرزی غووربەتەوە ئەبن بە نۆتی مۆسیقایەکی بێ ناونیشان. زۆرن ئەو مرۆڤانـەی لەهەر تێڕامانـێک یادگاکانیـان لەنـاو ئەلبـومی یادەوەریەکاندا تنکۆک تنۆک ئەتوێنەوە و ئەرژێنە دەریاچکەی ژین و مەرگێکی نادیـار ، وەکو ئەو دایکەی دوای لەدەستدانی کۆرپەکەی هەرکاتێک بۆ کۆکردنەوەی پارچەشکاوەکانی تابڵۆی ژیان بگەڕێ پێویستی بەبیستنی ئاوازێکی ه□م□ن و لەسەرخۆیە تاوەکو دەستی لەسەرسینگی دانێ و هەست بە ترپەکانی دڵی بکات کە خەریکە هێدی هێدی ناخی خۆی ئەخواتەوە.

سەیرە! گەرچی ڕۆژمێری ڕۆژگارەکانی ئەم سەردەمە هەرچەند زۆرچێژبەخشیشبن، بەڵام هێشتا یەک تاقە ڕۆژی ڕەش بەسە ک□ تەواوی ژیانت ئال□ود□ی تال□ی و خەم و زام و ئازار وژانکات، بۆیە زۆرن ئەودیمەنانەی ڕوێک ئارامبەخش و ڕوەکەیتر ئەو هەستانەت بیربخاتەوە کە هەمیشە یادەکان ئاوازێکی خەمناکن لە ناخی مرۆڤدا ڕەنگە تەمەنێک و زەمەنێک بووبن بەچیرۆک و بەسەرهاتێکی تراژیدی، ک□ نەهیچ ووشەیەک ئەیانخاتەگۆ و نەهیچ زمانێک ئەیانکاتە ووتە و نەهیچ پێنوسێک ئەیانخاتە ڕستەو ئەیاننوسێتەوە؛ تۆبڵێی دیمەنی تراژیدیای ئەنفال و کاریگەری شاڵاوی مەرگەساتی نەتەوەیەک چەندە زامێکی قوڵ و دژواربـێت کەهەزاران خەونی لەگۆڕنراو هیوای هەزاران ئازادیخوازی زیندانی کراو هاواری هەزاران دایکی جەرگبڕاوە بەزیندوویی بوون بەسیمای هەزاران گلکۆی گۆرستانێکی بێ ناونیشان!

لەیەکێک لەسەربردەکانی ئەم تراژیدیایە ئەوەیە، خۆم گوێبیستی بووم دەگێرنەوە؛ لەجێگای پاشماوەی بەجێماوی چەند بەڕووێک لەگیرفانی ئەنفالکراوێکدا داربـەڕووێک لەبیابانی جنوبی ئیراقدا ڕوواوە و بووە بە درەختێک، دەبێ لق و قەدی ئەم دار□ بەڕووە لەسەردڵی کراسی چ زیندەبەچاڵکراوێکەوە سەری بڵندی بەرەودەرگای ئاسمانی پەروەردگارەوە دەرهـێنابـێت ولە گەڵ ڕەگ و ڕیشەی ئاوێتەی دەماری دڵی چ بێ تاوانێکەوە تێکئاڵاوبـێت ! دەبێ دیمەنی ئەم درەختە لەم بیابانە مرۆڤکوژە ناونیشانی چ تاوانێکی بەدکرداربـێت، دەبێ ناونیشانی پەیامی ئەم چیرۆکە لە دووتوێی کام پەرتووک و نامەی نمایشی دەستی چ سینەماکارێک وونکرابـێت، دەبێ گێڕانەوەی ئەم بەسەرهاتە زمانی چ دیپلۆماتکارێکی لەگۆخستبـێت کەهێشتا هێندە بێرەحمانە چەرخی فەلەک بەدەوری سال و زەمەنی کاتی روداوەکە دەسو□ن□وە بەڵام هێشتا هاواری دوعای بەرۆکی هەزارن دایکە شەهیدی

بەناونیشان بەرەودەرگای توڕووەبوونی ئیلاهی لەکەپڕەی جەرگی ناخێکدا هەر لەسوتاندان..

بەداخەوە کــورد دوای چەنــدین بەســەرهاتی هــاوشێوەی تراژیــدی و مەرگەساتی ناخ هەژێن لەم کاتەشدا هەر سوغرەکێشی عەجەم و تورک و عەرەبی ڕەگەزپەرستە بەڵێ تا ئێمان بمێنن سوپای دوژمن چیتر لەودیو سنورنین ئەوان لەبەرێن لەناو ماڵ و گەڕەک و کۆلان و شارو شارۆچکە و بەناو دڕامای تیڤی ناوخۆیی و خوێنی میللەتدا دەسوڕێنەوە. ئەوان ئەگەرچی جاران پێویستیان بەڕێگایەکی دوور هەبووە تاسنوری حەرەمی شورای شێخ و بەگ و ئاغاکانی بابان و گەرمیان وسۆران و بادینانەوە تێکبشکێنن، بەفراوانکردنی سنوری فەرمانڕەوای جاشایەتی و داردەست و بەکرێگیــراوی دوژمــن هەمیشە بە مــانەوەو بەهێزکردنــی خۆیــان لەئەشکەوت و بیابانێکی دورەدەستەوە پێویستیان بە شەقل و چەند مەترە چاڵێک هەبووە.

بەڵام ئەستا بە تەکنەلۆژیای سەردەم پرۆسەی شاڵاوی ئەنفال لەڕێگای چاوساغی درۆنی تورکی و سیخوڕی موشەکی ئێرانی لەناو جەرگەی شارو گوندو لادێدا هەن ، بەجۆرێک وەها تێکەڵەی شادەماری دڵ و ئاوێتەی خوێنی ڕۆڵەی کوردبوونە، تەنانەت لەناو خاک و ئاو هەوای نیشتیمانی خۆتدا لەسەرو ماڵت دەدنیانەبی و لەترپەی دڵ نزیکترن دەتوانن لەچرکەساتێکدا لەکاتژمێری سفر بەیەک کلیک ترپەی دڵی دەیان دایک بوەستێنن و جەستەی دەیان ڕۆڵەی ئەم نیشتیمانە بەرچاوی سەدان کورددا بسوتێنن و ئازارێک بخەنە دڵی منداڵ و کەسوکاریان تائەبەد ساڕێژبوونی نەبێت و برینێک لەسەر جەستەی نیشتیمانێک واڵادەکەن کە قوربانی دەستی ژەمەک نانی نامەردی کوڕە کوردێکی خۆفرۆشبێت! بەڵێ لەم سەردەمە و لەئاست ئەم تراژیدیایە باشتر لە دەنگ هەڵبڕین دەبێ بە دەنگی هەمای ئازاری ئەدای زمانی چ دەربڕینێکی پەسە بێت…

گەشتیار مەحمود – کەنەدا

•

بووەستە مرۆڤ. فەرهاد کەریم

هەندی جار دەمەوێ راکەم هەندێ جاریش رێکەم، لەوە دەترسم بە رۆیشتن نەگەم، بە غاردانیش خۆم لە بیرکەم، بۆیە هەمیشە حەزم لە ڕامانە، سەیری راکردن و رۆیین کەم، لە مێژە دەمەوێ شتێک بڵێم نەمگوتبێ، گوێ رادێرم گوێم لە بانگی ئازادی بێ و گوێم لێنەبووەو گوێم لێنا بێ، مرۆڤ لە مێژە لە گۆتن بۆتەوەو هیچ ناڵێ، گوێی لە هەنگاوەکانی خۆی نیە، نە رادەکاو نە دەڕوا، لە جەنگەڵێکی خامۆشدا خەوتووەو ئازارەکانی خۆی دەخوا،

ئاڵوودە بووە بە خەوتن، دەڕواو رادەکا، رۆیین و راکردنت بێ کۆتایە لەو جەنگەڵە خەوتوودا، مرۆڤ لە خەوتندا تەنها تەم و خەون و تەرمە، لە ناو خەون و تەرم و تەمی تۆ دام، تارمایەکم خۆم نابینم و نابینرێم،

تەم بتبینێ و نەتبینێ با،

تەرم و خەونیش چرایەکە بۆ کۆرە،

ژوورێکم گەرەکە لە تارمایی، تەم دایپۆشیبێ و لە بینین بە دوور، هەنگاوەکانت رێی پێنەکەوێ، وەک ئەمڕۆ ون، خۆشنییە لە ناو خەمی خۆم و خەوتنی تۆدا ئارەزووکەم تارمایی بم، بخەوم و خەون و تەرم و تەمبم،

لەو جەنگەڵە خەوتووەدا گوێم لە دەنگی خۆم نیە، مردنێکی ساردە مرۆڤ، مردووی ئێرە رۆین و راکردنت جوان نیە، دەخۆیی و دەڕی، ئاگات لە ژیان نیە و ناخت گۆڕە و خۆت ناشتووە،

بیری پێش مردنی مرۆڤ دەکەم
جاران مرۆڤ جوان بوو
بیری جوانی خۆم دەکەم
خەفەت لە ئەمڕۆی تۆ دەخۆم
خۆمم لێ ونبووە
تارمایی و تەمیت لە داهاتووش نابینرێم،
ئازارت گەورەترە لەو جەنگەڵە ساردە
ساردتریت لە مردن
پێش مردن ژیان هەبوو
بیری ژیان دەکەم
پێش ژیان مردن نەبوو
زووتر گوێم لە مردن نەبوو
بیری ژیان دەکەم
زووتر مرۆڤ خەونی بچووک نەبوو

سارد نەبوو خەونی
بیری خەونی جوانی دەکەم
باوەشی گەرمی
بیری خاوێنی مر□ق دەکەم
جاران مر□ق پیس نەبوو
تەرم و تەم و گۆڕ نەبوو
پێش مردن ژیان هەبوو
بیری ژیان دەکەم
بووەستە مرۆڤ دابەزین هەیە

سێ کۆپلەی ” سهراب سپهری”.. وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام

ژیان پووشێکی بچووک
کردوومانە بە کێوێک
ژیان ناوێکی بە دەما نەهاتوو کە خوورانومانە
ژیان نیە
جگە لە نمە نمی بارانی بەهاران
ژیان نیە
جگە لە دیدەنی یار
ژیان نیە
جگە لە “بە خۆشەویستی” قسە کردن
دەنا هەر دڕک و داڵە
ئەوەنەی ئەتوانی، بۆ خۆت بژی
ژیان تاقی کردنەوەیەکی بەر فراوانی لێڵە
دەیان گەڕەک و پشتی گەڕەک
و
بە ئەندازەی “تەمەن” ێک بیابانە
لەم دەرفەتە کەمە:
چیمان کرد و ئەبوایە چیمان بکردایە..

#

…..بەلەمێک دروست ئەکەم
بەدەم ئاوەوەی ئەیەم
لە پشتی دەریاکەوە شارێک هەیە
پەنجەرەکان کراوەن
کۆتری سەربانەکان
ئەڕواننە هۆشمەندی ئینسان
مەچەکی هەر دە ساڵانێک نموونەیەکی “زانایی” یە
شارنشینەکان وەک دیوارێکی گڵ ئەبینرێن
کە بە بڵێسەیەک
بە خەوێکی خۆش
خاک ، مۆسیقای هەستی تۆی گوێ لێ یە
و
دەنگی باڵندە ئەفسانەییەکان
لەگەڵ “با” دێ
پشتی دەریاکە شارێکە
پانتایی خۆر تیایا
وەک چاوی ئەوانەی لە کازیوەیا
بە خەبەر یەن ، بەرینە
شاعیران میراتگری
ئاو.. و دانایی ..و ڕوونا کین
لە پشتی دەریاکەوە شارێکە
ئەبێ بەلەمێک دروست بکرێ

ڕەنگێک نیە لە گەڵما بڵێ :
ئارام بگرە
کازیوە کەمێکی ماوە هەڵبێ
هەردەم گوێم لێیە ،
کە دڵم پێم ئەڵێ :
ئای لەم شەوە….چەن تاریکە
پێکەنینی کێ
خەندەی کێ فێنکایی بە سنگ ئەبەخشێ..؟
ئەبێ کام دڵۆپ
بخەمە دەریاوە..؟
بە کام بەردا هەڵئەواسرێم..؟

وەک ئەوەی شەوێکی “شێ” یاوی بێ
کەسانی تریش غەمناکن
غەمی من دەریایەکە
غەمی خودی غەمبارییە

**سێ کۆپلەی ” سهراب سپهری”

وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام
”””””””””””””””””“
ژیان پووشێکی بچووک
کردوومانە بە کێوێک
ژیان ناوێکی بە دەما نەهاتوو کە خوورانومانە
ژیان نیە
جگە لە نمە نمی بارانی بەهاران
ژیان نیە
جگە لە دیدەنی یار
ژیان نیە
جگە لە “بە خۆشەویستی” قسە کردن
دەنا هەر دڕک و داڵە
ئەوەنەی ئەتوانی، بۆ خۆت بژی
ژیان تاقی کردنەوەیەکی بەر فراوانی لێڵە
دەیان گەڕەک و پشتی گەڕەک
و
بە ئەندازەی “تەمەن” ێک بیابانە
لەم دەرفەتە کەمە:
چیمان کرد و ئەبوایە چیمان بکردایە..

#

….بەلەمێک دروست ئەکەم
بەدەم ئاوەوەی ئەیەم
لە پشتی دەریاکەوە شارێک هەیە
پەنجەرەکان کراوەن
کۆتری سەربانەکان
ئەڕواننە هۆشمەندی ئینسان
مەچەکی هەر دە ساڵانێک نموونەیەکی “زانایی”یە
شارنشینەکان وەک دیوارێکی گڵ ئەبینرێن
کە بە بڵێسەیەک

بە خەوێکی خۆش
خاک ، مۆسیقای هەستی تۆی گوێ لێ یە
و
دەنگی باڵندە ئەفسانەییەکان
لەگەڵ “با” دێ
پشتی دەریاکە شارێکە
پانتایی خۆر تیایا
وەک چاوی ئەوانەی لە کازیوەیا
بە خەبەر یەن ، بەرینە
شاعیران میراتگری
ئاو.. و دانایی ..و ڕووناکین
لە پشتی دەریاکەوە شارێکە
ئەبێ بەلەمێک دروست بکرێ

ڕەنگێک نیە لە گەڵما بڵێ :
ئارام بگرە
کازیوە کەمێکی ماوە هەڵبێ
هەردەم گوێم لێیە ،
کە دڵم پێم ئەڵێ :
ئای لەم شەوە…چەن تاریکە
پێک□ نینی کێ
خەندەی کێ فێنکایی بە سنگ ئ□ بەخشێ..؟
ئەبێ کام دڵۆپ
بخەمە دەریاوە..؟
بە کام بەردا هەڵئەواسرێم..؟
وەک ئەوەی شەوێکی “شێ” یاوی بێ
کەسانی تریش غەمناکن
غەمی من دەریایەکە
غەمی خودی غەمبارییە

وەرگێران.. زانا ڕەزاق

وەرگێران یانی وەرگێرانی ووشەیەک یان ڕستەیەک یان نووسراوەک یا کتێب لەزمانێک بۆ زمانێکی تر، یاخود بەشێوەیەکی گشتی بەڕێین لەشێوەیەکەوە بۆ شێوەی تر هەروەها وەرگێران واتە پێویستی ئەو کۆمەڵگایە یا ئەو کەسانە کە پێویستانە ئینجا وەرگێران یەکێکە لە گرنگترین کاری وەرگێر کەسێک بێت بە باشی لەکاری نووسەری بزانێت هەروەها بەتەواوی شارەزایی ئەو زمانەش بێت کە نووسراوەکە وەردەگێرێت دەبێ بشزانێت چی وەردەگێڕێت دواتر دەبێ نووسەر پاش ئەوەی بە باشی شارەزایی نووسین و داڕشتن و شێوەکانی تری و پێداویستەکانی تری نووسەری بوو ئەوجا زمانی تری زانی ئەو جۆرانە ببنە وەرگێڕ نەک کەسێک خۆی فێری زمانی تر بکات دواتر ببێتە وەرگێڕ و بەهۆی وەرگێریش ببێتە نووسەر، یانی نووسەر ببێتە وەرگێڕ نەک وەرگێڕ ببێتە نووسەر

لێرەشدا پرسیارێک دروست دەبێ ئەویش ئەوەیە وەرگێڕەکان یان ئەوانەی بەرپرسن لەوە چی بکەن بۆ ئەوەی یاسا و ڕێسا ئەمە ڕێک بەخن؟

یەکەم پێویستە وەرگێڕ ئاشنای ئەو نووسەرە بێت کە کتێبەکەی وەردەگێڕێت چونکە لەوانەیە نووسەرێکی باش نەبێت و هەڵەو کەم و کورتی زۆری هەبێت.

دووەم ئەگەر هاتوو کتێبێک یان نووسراوەک لەزمانێکەوە بۆ زمانێکی تر وەرگیرا بوو ئەوا وەرگێری ئەمە پێویستە ئەوە بزانێت ئایا ئەو وەرگێرەی ئەو کتێبەی وەرگیراوە وەرگێرێکی باشە و بەتوانایە یا کەسێکی بێ شارەزایی تەواو نیە؟

سێیەم وەرگێران دەبێ بەپێی سودو پێداویستی کۆمەڵگا بێت نەک هەڕەمەکە و بە ئارەزووی خۆیان کتێب وەرگێڕن.

چوارەم دەبێ وابکرێت ووردە ووردە کاری وەرگێڕان کەم بکەنەوە تا دەگاتە ئەوەی ئەو کتێبانەی گرنگن و دواتر خۆمان لەسەر خوێندنەوەی وەرگێردراوەکان لەهاتوو شارەزا بکەین و ببینە خاوەن بۆچوون و ڕای خۆمان.

پێنجەم دەبێ وەرگێڕان دەست نیشان بکرێت و کتێب وەرگێڕانێک تاقی بکرێنەوە هەروەها بەتەواوی کاری نووسەری و زمانەکەش بزانێت یانی دەبێ وەرگێڕ لە تاقیگە دەرچێت و تاقیگەیەکیش بۆ ئەمە دروست

بكر□ت .